

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ 1

Tobias Gombert κ.ά.

Αρχές της Κοινωνικής Δημοκρατίας

AKADEMIE
FÜR SOZIALE
DEMOKRATIE

FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

ISBN 978-9963-2021-0-2 3η ενημερωμένη έκδοση

Εκδόθηκε από το
Friedrich- Ebert- Stiftung
Ακαδημία για την Κοινωνική Δημοκρατία
Βόννη, Δεκέμβριος 2009

Σύνταξη: Julia Bläsius, Jochen Dahm, Tobias Gombert, Christian Krell, Martin Timpe

Υπεύθυνος: Dr. Christian Krell / Υπεύθυνος έργου: Julia Bläsius (Jochen Dahm)

Εκτύπωση: Cassoulides Masterprinters

Παραγωγή: Action Global Communications Ltd, 2013.

Φωτογραφία εξωφύλλου: Frédéric Cilon, PhotoAlto

Για το περιεχόμενο των δηλώσεων στο παρόν έντυπο φέρουν την ανάλογη ευθύνη οι συγγραφείς του αντίστοιχου κειμένου. Οι απόψεις που εκφράζονται δεν είναι απαραίτητο να αντιστοιχούν με τις απόψεις του ιδρύματος Friedrich Ebert.

Tobias Gombert κ.ά.

Αρχές της Κοινωνικής Δημοκρατίας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	4
1. Τι είναι Κοινωνική Δημοκρατία;	6
2. Θεμελιώδεις αξίες	9
2.1 Ελευθερία	11
2.2 Ισότητα / Δικαιοσύνη	19
2.3 Αλληλεγγύη	37
2.4 Τι λένε πράγματι οι άλλοι;	40
2.5 Θεμελιώδεις αξίες στην πράξη	43
3. Κοινωνικά μοντέλα σε σύγκριση	59
3.1 Καπιταλισμός της αγοράς και Δημοκρατία	62
3.2 Φιλελεύθερες Θέσεις	67
3.3 Συντηρητικές Θέσεις	70
3.4 Κοινωνική Δημοκρατία και Δημοκρατικός Σοσιαλισμός	72
4. Η θεωρία της Κοινωνικής Δημοκρατίας του Thomas Meyer	86
4.1 Η αφετηρία	89
4.2 Ελευθερισμός vs. Κοινωνικής Δημοκρατίας	93

4.3	Επισκόπηση: Η τριάδα των θεμελιωδών αξιών, των θεμελιωδών δικαιωμάτων και μέσων	97
4.4	Θετικά και αρνητικά δικαιώματα ελευθερίας	102
4.5	Οι υποχρεώσεις για ενέργειες από το κράτος	105
5.	Μοντέλα χωρών	107
5.1	ΗΠΑ	108
5.2	Μεγάλη Βρετανία	115
5.3	Γερμανία	124
5.4	Ιαπωνία	131
5.5	Σουηδία	138
6.	Μια αρχή για το τέλος	147
	Βιβλιογραφία	150
	Προτεινόμενη βιβλιογραφία	152
	Σημαντικοί όροι	157
	Απόψεις για τη σειρά	158
	Για τους συγγραφείς	160

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η πολιτική χρειάζεται σαφείς κατευθύνσεις. Εκείνος που προσδιορίζει με σαφήνεια τους στόχους της δράσης του δύναται να πετύχει και να ενθουσιάσει και άλλους. Γι' αυτό θέλουμε στο εγχειρίδιο αυτό να ασχοληθούμε με το ερώτημα τι σημαίνει Κοινωνική Δημοκρατία στον 21^ο αιώνα. Ποιες αξίες την διέπουν; Ποιοι είναι οι στόχοι της και πώς μπορούν να εφαρμοστούν στην πράξη;

Είναι σαφές ότι η Κοινωνική Δημοκρατία δεν είναι μια δομή με μόνιμη στερέωση και θεμελίωση, αλλά πρέπει κάθε φορά να κατακτάται εκ νέου με δημοκρατικό τρόπο. Επομένως ο παρόν τόμος δεν σκοπεύει να προσφέρει έτοιμες στεγανές απαντήσεις, αλλά να προτρέψει σε περαιτέρω μελέτη και συλλογισμό.

Συνεπώς απευθυνόμαστε αρχικά στις συμμετέχουσες και τους συμμετέχοντες των προγραμμάτων κατάρτισης της Ακαδημίας για την Κοινωνική Δημοκρατία. Προς αυτόν τον σκοπό το βιβλίο αυτό χρησιμοποιείται ως μια στοιχειώδης κειμενική βάση. Εκτός αυτού μπορεί το δοκίμιο αυτό να χρησιμοποιηθεί για όσους ενδιαφέρονται, μελετούν και θέλουν να διαμορφώσουν ενεργητικά την Κοινωνική Δημοκρατία.

Στις ακόλουθες σελίδες θα ανακαλύψετε τις διάφορες προσεγγίσεις στην Κοινωνική Δημοκρατία. Η ελευθερία, η δικαιοσύνη και η αλληλεγγύη - οι βασικές αξίες της Κοινωνικής Δημοκρατίας - σχηματίζουν ένα προοίμιο. Στην συνέχεια θα αναρωτηθούμε ως προς τι διαφέρει η Κοινωνική Δημοκρατία από τα άλλα πολιτικά ρεύματα. Η *Θεωρία της Κοινωνικής Δημοκρατίας* του Thomas Meyer θα αποτελέσει μια σημαντική βάση για τη συζήτηση σχετικά με την πρακτική εφαρμογή της Κοινωνικής Δημοκρατίας σε πέντε διαφορετικές χώρες.

Το εγχειρίδιο *Βασικές αρχές της Κοινωνικής Δημοκρατίας* είναι το πρώτο μέρος μιας σειράς. Για τις περαιτέρω ενότητες και τα σεμινάρια της Ακαδημίας για την Κοινωνική Δημοκρατία θα εκδοθούν επίσης αντίστοιχα εγχειρίδια.

Σε αυτό το σημείο θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τον Tobias Gombert και τον Martin Timpe. Ο Tobias Gombert συνέταξε το μεγαλύτερο μέρος του εγχειριδίου αυτού, με την υποστήριξη σε ορισμένα σημεία του Martin Timpe. Και οι δύο έχουν εργασθεί για την σύνταξη αυτού το τόμου με εξαιρετικές ικανότητες και βαθιά γνώση του αντικειμένου. Μόνο με την αφοσίωση και την ιδιαίτερη προσπάθειά τους στάθηκε δυνατή η έκδοση σε μικρό χρονικό διάστημα αυτού του τόμου. Σε αυτούς όπως και σε όλους τους άλλους συγγραφείς που συμμετείχαν στο έργο αυτό αξίζουν οι ευχαριστίες μας για την άριστη συνεργασία τους.

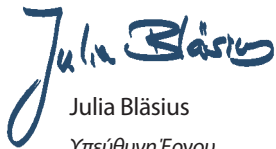
Το σύμβολο της Ακαδημίας για την Κοινωνική Δημοκρατία είναι ένα είδος πυξίδας. Με τις προσφορές της Ακαδημίας το ίδρυμα Friedrich-Ebert φιλοδοξεί να παρέχει το πλαίσιο για τη διευκρίνιση θέσεων και προσανατολισμών. Θα χαιρόμασταν ιδιαίτερα αν αξιοποιήσετε τις προσφορές μας για τον καθορισμό της πολιτικής διαδρομής σας. Η Κοινωνική Δημοκρατία αναπτύσσεται και επιβιώνει όταν οι πολίτες κατ' επανάληψη ενδιαφέρονται και ασχολούνται με αυτήν.

Christian Krell

Διευθυντής

Ακαδημία για την Κοινωνική Δημοκρατία

Julia Bläsius

Υπεύθυνη Έργου

Εγχειρίδια για την Κοινωνική Δημοκρατία

Βόννη, Μάρτιος 2008

1. ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ;

Τι είναι

η Κοινωνική

Δημοκρατία

Τέσσερις απαντήσεις

«Η Κοινωνική Δημοκρατία δεν είναι μια έννοια που εξηγείται αυτόματα; Πρόκειται για μία έννοια η οποία εμπεριέχει την υπόσχεση ότι απαραίτητο συστατικό μιας δημοκρατίας είναι η προσφορά της σε όλα τα μέλη μιας κοινωνίας και η ισορροπημένη κοινωνική κατανομή της. Δεν είναι κάτι τέτοιο αυτόνοτο;», λένε ορισμένοι.

«Κοινωνική Δημοκρατία έχουμε ήδη στην Γερμανία με την κοινωνική οικονομία της αγοράς, μήπως δεν έχει εφαρμοστεί στο λεγόμενο Μοντέλο Γερμανία;» αναρωτιούνται κάποιοι άλλοι.

«Η Κοινωνική Δημοκρατία είναι ζήτημα του SPD και αφορά μόνο τους Σοσιαλδημοκράτες, είναι η θεωρία τους.» θεωρούν οι τρίτοι.

«Γιατί Κοινωνική Δημοκρατία και όχι Δημοκρατικός Σοσιαλισμός; Είναι η παραδοσιακή παλαιά έννοια» υποστηρίζουν κάποιοι άλλοι.

Ποιος έχει δίκαιο;

Σε αυτό το σημείο, αν δεν έχει ήδη συμβεί νωρίτερα, μπορούμε να οδηγηθούμε σε γλωσσική σύγχυση: Ποιος έχει δίκαιο; Για ακόμη μία φορά προσπαθούμε να κτίσουμε τον πύργο της Βαβέλ – κάτι τέτοιο απαιτεί όμως κόπο και μας βοηθά ελάχιστα.

Αρχικά πρέπει να συμφωνήσουμε σε μία κοινή γλώσσα με την οποία μπορούμε να καταλάβουμε και να εξηγήσουμε τις διάφορες θέσεις. Όποιος διαφωνεί σχετικά με την κατεύθυνση, θα πρέπει πρώτα να αναζητήσει ένα κοινό σημείο εκκίνησης.

Για τα τέσσερα ερωτήματα σχετικά με το τι σημαίνει Κοινωνική Δημοκρατία: Και οι τέσσερις πλευρές αναφέρονται σε βασικά στοιχεία για την συζήτηση σχετικά με την Κοινωνική Δημοκρατία. Οι πρώτοι μιλούν για βασικές αρχές και προϋποθέσεις τις οποίες προσδοκά κανείς από την Κοινωνική Δημοκρατία ή δικαίως μπορεί να προσδοκά.

Οι δεύτεροι ασχολούνται περισσότερο με το ερώτημα, σε ποιο βαθμό έχει ήδη εφαρμοστεί δηλαδή με έναν εμπειρικό έλεγχο της υπάρχουσας κοινωνίας.

Οι τρίτοι διερωτώνται ποιος μπορεί να είναι ο φορέας της κοινωνικής αντίληψης της Κοινωνικής Δημοκρατίας. Και αυτή η ερώτηση είναι επίσης αρκετά δικαιολογημένη.

Η τέταρτη πλευρά ρωτά ποιο είναι το όφελος όταν απομακρυνόμαστε από έναν άλλον όρο, ο οποίος έχει ήδη καθιερωθεί. Το ερώτημα σχετίζεται συνεπώς με το τι είναι στον πυρήνα της η Κοινωνική Δημοκρατία και σε τι διαφέρει από άλλες έννοιες.

Όποιος επομένως θέλει να μιλήσει για την Κοινωνική Δημοκρατία, πρέπει πρώτα να εξηγήσει τι ακριβώς εννοεί με τον όρο αυτό και σε ποιον απευθύνεται. Η Κοινωνική Δημοκρατία δεν είναι μία σαφής έννοια – αποκτά διαφορετικές αποχρώσεις και οι άνθρωποι την συνδέουν με διάφορες αντιλήψεις. Ο όρος είναι κοινωνικά φορτισμένος διότι επιδρά στην κοινωνία και υιοθετείται ή απορρίπτεται από διάφορες ομάδες συμφερόντων.

Τα τέσσερα ερωτήματα δείχνουν ότι πριν χρησιμοποιηθεί ο όρος θα πρέπει πρώτα να διευκρινιστεί και ότι πρέπει να γνωρίζει κανείς με ποιους κοινωνικούς στόχους τον συνδέει.

Ο όρος Κοινωνική Δημοκρατία ερμηνεύεται στις θεωρητικές συζητήσεις. Με αρκετά διαφορετικό τρόπο - ένας ενιαίος και αποδεκτός από όλους ορισμός δεν υφίσταται.

Αλλά τι προκύπτει από τους διαφορετικούς ορισμούς; Εάν επρόκειτο για μια επιστημονική συζήτηση, θα έπρεπε να μελετηθούν τα εννοιολογικά θεμέλια και να συγκριθούν οι ερμηνείες, να εξεταστούν οι τεκμηριώσεις που δίνονται για τον εκάστοτε ορισμό και να συγκριθούν τα εμπειρικά αποτελέσματα. Θα εξεταζόταν επίσης κατά πόσον είναι οι ορισμοί συνεπείς, αν υπάρχουν αντιφατικά εμπειρικά δεδομένα και αν οι πηγές ερμηνεύονται με ορθό τρόπο.

Από επιστημονικής πλευράς πρόκειται για σημαντικά ερωτήματα. Για τους ανθρώπους όμως που δεν ασχολούνται επαγγελματικά με την επιστήμη αλλά (στον ελεύθερο χρόνο τους) αφοσιώνονται σε κοινωνικοπολιτικές δραστηριότητες, δεν υπάρχει ο χρόνος για να ασχοληθούν εντατικά με θεωρητικές προσεγγίσεις. Πώς μπορούμε να προχωρήσουμε χωρίς να απωλέσουμε τον επιστημονικό καθορισμό και τις διευκρινίσεις;

Ένας ορισμός είναι απαραίτητος

Επιστημονικοί ορισμοί για την Κοινωνική Δημοκρατία

Μεθοδολογία με πρακτικό προσανατολισμό

Ο προκείμενος τόμος δεν δύναται να προσφέρει λύση του προβλήματος αλλά αποτελεί μία εισαγωγή στην συζήτηση. Στοχεύει να περιγράψει και να σκιαγραφήσει συνειδητά διαφορετικές πολιτικές και επιστημονικές διαδικασίες. Και αυτό επειδή ο προσανατολισμός είναι προσωπική υπόθεση του καθενός και αυτός ο τόμος δεν μπορεί και δεν πρέπει να το αλλάξει αυτό, αλλά να είναι ένα μόνο κίνητρο.

Σκοπός μας είναι λοιπόν να ασχοληθούμε παρακάτω με διαφορετικές προσεγγίσεις. Ο καθένας μπορεί ξεχωριστά να αποφασίσει ποια προσέγγιση είναι γι' αυτόν καλύτερη και περισσότερο πειστική. Από τα αρχικά ερωτήματα προκύπτουν οι εξής άξονες: ένας *κανονιστικός*, ο οποίος θέτει ερωτήματα σύμφωνα με τις αρχές και τις αξίες της Κοινωνικής Δημοκρατίας, ένας *θεωρητικός*, ο οποίος ασχολείται με την *Θεωρία της Κοινωνικής Δημοκρατίας*, και ένας *εμπειρικός*, ο οποίος αναλύει στενότερα την εφαρμογή της Κοινωνικής Δημοκρατίας σε διάφορες χώρες.

Θα προσεγγίσουμε τα τρία παραπάνω επίπεδα σε διαφορετικά κεφάλαια.

*Το θεωρητικό
επίπεδο:
Thomas Meyer,
Θεωρία της
Κοινωνικής
Δημοκρατίας*

Το *κανονιστικό επίπεδο* αντικαθρεπτίζεται κατά κύριο λόγο στα επόμενα δύο κεφάλαια (κεφάλαια 2 και 3) σε όσα σημεία εξετάζονται οι θεμελιώδεις αξίες της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της αλληλεγγύης και τίθενται ερωτήματα σχετικά με τον τρόπο που τα διάφορα κοινωνικά μοντέλα (Φιλελευθερισμός, Συντηρητισμός, Σοσιαλισμός/Κοινωνική Δημοκρατία) οραματίζονται την εφαρμογή τους.

Το *θεωρητικό επίπεδο* θα παρουσιασθεί συνοπτικά στο 4^ο κεφάλαιο στη βάση της *Θεωρίας της Κοινωνικής Δημοκρατίας* του Thomas Meyer. Επιλέξαμε τη Θεωρία του Thomas Meyer επειδή μπορεί να διεκδικήσει αυτόματα το δικαίωμα μιας ολοκληρωμένης και εμπειρικά θεμελιωμένης θεωρίας. Εκτός αυτού περιλαμβάνει διάφορα επίπεδα.

Το κεφάλαιο 5, το οποίο καλύπτει το *εμπειρικό επίπεδο* χρησιμοποιώντας παραδείγματα από διάφορες χώρες, βασίζεται επίσης στον Thomas Meyer. Όπως συμβαίνει και στο βιβλίο του με τον τίτλο *Praxis der Sozialen Demokratie*, έτσι και εδώ φέρνοντας παραδείγματα από διάφορες χώρες δείχνουμε ότι η Κοινωνική Δημοκρατία εφαρμόζεται με πολύ διαφορετικά μέσα αλλά και με διαφορετικούς βαθμούς επιτυχίας.

2. ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΑΞΙΕΣ

Στο κεφάλαιο αυτό

- περιγράφεται η ελευθερία, η ισότητα / δικαιοσύνη και η αλληλεγγύη ως θεμελιώδεις αξίες της Κοινωνικής Δημοκρατίας
- οι θεμελιώδεις αξίες συνδέονται ιστορικά και φιλοσοφικά με την σύγχρονη πολιτική
- συζητείται η αντίληψη των θεμελιωδών αξιών από τα κόμματα που εκπροσωπούνται στο γερμανικό κοινοβούλιο
- σκιαγραφείται η πρακτική σημασία των θεμελιωδών αξιών για τους τομείς της εκπαίδευσης της υγείας, της εργασίας και της ανώτατης εκπαίδευσης

«Ελευθερία! Ισότητα! Αδελφοσύνη!» ήταν το σύνθημα της Γαλλικής Επανάστασης. Μέχρι σήμερα τα δημοκρατικά κόμματα επικαλούνται σε μεγάλο βαθμό αυτές τις θεμελιώδεις αξίες. Η αποκρυστάλλωση των θεμελιωδών αξιών ξεκινά με την εποχή της αστικής τάξης και η επιτυχής διαδρομή τους ανά τον κόσμο άρχισε το αργότερο στα μέσα του 20^{ου} αιώνα – λειτουργώντας ως αξιώσεις προς τα κράτη και τις κοινωνίες εξελίχθηκαν σε αυτό που λέγεται «common sense».

Αυτό αντικατοπτρίζεται επίσης στις θεσμοθετημένες αρχές των Ηνωμένων Εθνών. Με τα δύο σύμφωνα των Ηνωμένων Εθνών του 1966 θεμελιώθηκαν τα αστικά, πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα και απέκτησαν τη μέγιστη δυνατή ισχύ, καθώς το μεγαλύτερο μέρος των χωρών του κόσμου έχει επικυρώσει αυτά τα σύμφωνα. Σήμερα αποτελούν πλέον σχεδόν παγκόσμια βασικά δικαιώματα. Τα θεμελιώδη δικαιώματα θα πρέπει να εξασφαλισθούν με νομική κατοχύρωση εφαρμογής.

Συγχρόνως πρέπει να σημειωθεί ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα που καθορίστηκαν από κοινού δεν εφαρμόζονται σε πολλές χώρες και ότι σημειώνονται κατάφορες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ακόμη και σε περιπτώσεις κρατών που επικύρωσαν τις συμβάσεις.

Σε πολλές περιπτώσεις επομένως μπορούν να υπάρξουν αμφιβολίες για το αν τα θεμελιώδη δικαιώματα έχουν πραγματική εφαρμογή και οι θεμελιώδεις αξίες υλοποιούνται στις κοινωνίες. Αυτό δεν αποτελεί απλώς θεωρητικό ζήτημα αλλά υπόθεση κοινωνικής διαπραγμάτευσης και κοινωνικής ισορροπίας των κοινωνικών φορέων στις διάφορες χώρες και περιοχές.

*Ελευθερία,
Ισότητα
Αδελφοσύνη*

*Τα σύμφωνα
για τα ανθρώπινα
δικαιώματα των
Ηνωμένων Εθνών
ως βασική αρχή*

*Θεμελιώδεις αξίες
και θεμελιώδη
δικαιώματα*

Παρόλα αυτά οι θεμελιώδεις αξίες και η εφαρμογή τους, με τη μορφή θεμελιωδών δικαιωμάτων, παραμένουν ένα ακανθώδες θέμα και σημείο αναφοράς για τον καθορισμό των πολιτικών κατευθύνσεων. Συνεπώς έχουν προτεραιότητα κατά τη χάραξη των πολιτικών γραμμών.

Οι θεμελιώδεις αξίες και οι γενικές κατευθύνσεις της πολιτικής συζητήθηκαν ιδιαίτερα εντατικά το 2007. Τα δύο μεγάλα λαϊκά κόμματα του SPD και του CDU ανέπτυξαν νέα προγράμματα, τα οποία θα περιγράφουν πώς μπορούν να καθορισθούν και να πραγματοποιηθούν στην σημερινή εποχή οι θεμελιώδεις πολιτικές αξίες.

Η Κοινωνική Δημοκρατία βασίζεται και αυτή σε κανονιστικό επίπεδο στις θεμελιώδεις αξίες και στα θεμελιώδη δικαιώματα. Με την κανονιστική τους αξίωση και το ερώτημα που θέτουν, αν μπορούν πράγματι να έχουν κάποια επιρροή, σχηματίζουν το εστιακό σημείο για την πολιτική πυξίδα.

Οι θεμελιώδεις αξίες μέσα στην ιστορία τους, από την εποχή του Διαφωτισμού τον 18^ο αιώνα έως σήμερα, επανακαθορίζονται διαρκώς και ο μεταξύ τους συσχετισμός μεταβάλλεται.

Σήμερα μπορεί να γίνει λόγος για τις τρεις θεμελιώδεις αξίες της ελευθερίας, της ισότητας / δικαιοσύνης και της αλληλεγγύης.

2.1. Ελευθερία

Η ελευθερία είναι σίγουρα σε μεγάλο βαθμό η θεμελιώδης αξία όλων των πολιτικών παραγόντων. Την συνδέει κανείς με την ιδέα του Διαφωτισμού και την αρχή της αστικής εποχής. Φιλόσοφοι όπως ο John Locke, ο Jean Jacques Rousseau, ο Immanuel Kant, ο Karl Marx και οι εκπρόσωποι της κριτικής θεωρίας ανέλυσαν και περιέγραψαν σε διαφορετικές ιστορικές στιγμές τις δυνατότητες εφαρμογής της ελευθερίας.

Η συζήτηση για την Ελευθερία – σε αδρές γραμμές – στηρίζεται σε τρία βασικά ερωτήματα

- πώς ορίζεται η ελευθερία;
- πώς μπορεί να πραγματοποιηθεί και να εξασφαλιστεί η ελευθερία στην κοινωνία;
- ποια είναι τα όρια της ελευθερίας στην κοινωνία;

Για την έννοια της «ελευθερίας» έχει επικρατήσει κυρίως ο ορισμός του άγγλου φιλοσόφου John Locke:

«Η φυσική ελευθερία του ανθρώπου συνίσταται στην προστασία του από κάθε ανώτερη βία, στη μη υποταγή του στη βούληση ή τη νομοθετική βία ενός ανθρώπου και στην ανύψωση του φυσικού νόμου σε θεμελιώδη αρχή δικαίου. Η ελευθερία του ανθρώπου στην κοινωνία συνίσταται στη μη υποταγή του σε καμία άλλη νομοθετική βία, εκτός εκείνης που χρησιμοποιείται μετά από την συγκατάθεση της κοινωνίας και στη μη υποταγή του σε βίαια βούληση ή στον περιορισμό ενός νόμου, εκτός από αυτούς, οι οποίοι ορίστηκαν από την νομοθετική εξουσία επί τη βάση της σε αυτήν παρεχωρημένης εμπιστοσύνης.»
(Locke 1977:213 f.)

Στην παράδοση του Locke ξεχωρίζει κανείς τρεις διαστάσεις ελευθερίας: την ατομική ελευθερία, την ελευθερία της σκέψης και της αίσθησης και την ελευθερία της διάθεσης των αγαθών, τα οποία ανήκουν νομίμως στο άτομο. Αυτές οι τρεις διαστάσεις της ελευθερίας έχουν περιληφθεί σε πλήθος συνταγμάτων και στον ορισμό που αυτά δίνουν για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Πολλές θεωρίες αξιοποιούν και ερμηνεύουν τον ορισμό της ελευθερίας που δίνει ο John Locke.

Οι ρίζες της
«ελευθερίας»

Πώς ορίζεται
η ελευθερία;

Η ελευθερία ως φυσικός νόμος

Ο Locke θεωρεί ότι αυτές οι ελευθερίες ανήκουν εκ φύσεως σε κάθε άνθρωπο - δεν αναπτύχθηκαν εντός της κοινωνίας αλλά είναι δεδομένες «εκ των προτέρων».

Ωστόσο αυτά τα «φυσικά δικαιώματα» μπορούν να «διασωθούν» εντός της κοινωνίας μόνο αν εξελιχθούν. Μετασχηματίζονται επομένως σε απαιτήσεις κάθε ανθρώπου έναντι της κοινωνίας

Πώς μπορεί να υλοποιηθεί και να διασφαλισθεί εντός της κοινωνίας η ελευθερία;

Φυσική ισότητα και ισότιμη ελευθερία

Το επιχείρημα του Locke παρέμεινε στον πυρήνα του, με διάφορες φιλοσοφικές μετατροπές, μέχρι σήμερα αποτελεσματικό και χρησιμοποιείται συχνά όταν αναφερόμαστε στην Ελευθερία και θέλουμε να την κατανοήσουμε ως θεμελιώδη αξία. Ο Locke θεωρείται ένας από τους ιθύνοντες στοχαστές του Φιλελευθερισμού.

Αυτός ο συχνά αναφερόμενος ορισμός ωστόσο δεν είναι δυνατόν να αποκρύψει ότι πρόκειται για ένα ιστορικό κείμενο, το οποίο δεν μπορεί να κατανοηθεί και να εφαρμοστεί στη σημερινή εποχή εάν προηγουμένως δεν ληφθούν υπόψη οι συνθήκες της σύστασής του. Αυτό φαίνεται και από το ερώτημα σχετικά με το πώς μπορεί να διασφαλισθεί ή να εδραιωθεί η ελευθερία στην κοινωνία.

Κατά την ιστορική συζήτηση αποκτά σημασία το ότι ο Locke (και μετά από αυτόν πολλοί άλλοι φιλόσοφοι του Διαφωτισμού) αντιτίθεται στο επιχείρημα ότι μια φυσική ανισότητα μπορεί να δικαιολογήσει την καταπίεση μεγάλου αριθμού ανθρώπων. Η φυσική ισότητα και κατά συνέπεια η ισότιμη ελευθερία ήταν ένας πραγματικά επαναστατικός ισχυρισμός στην απολυταρχική κοινωνία, στην οποία οι βασιλείς νομιμοποιούσαν την κυριαρχία τους ως δεδομένη από τον Θεό.

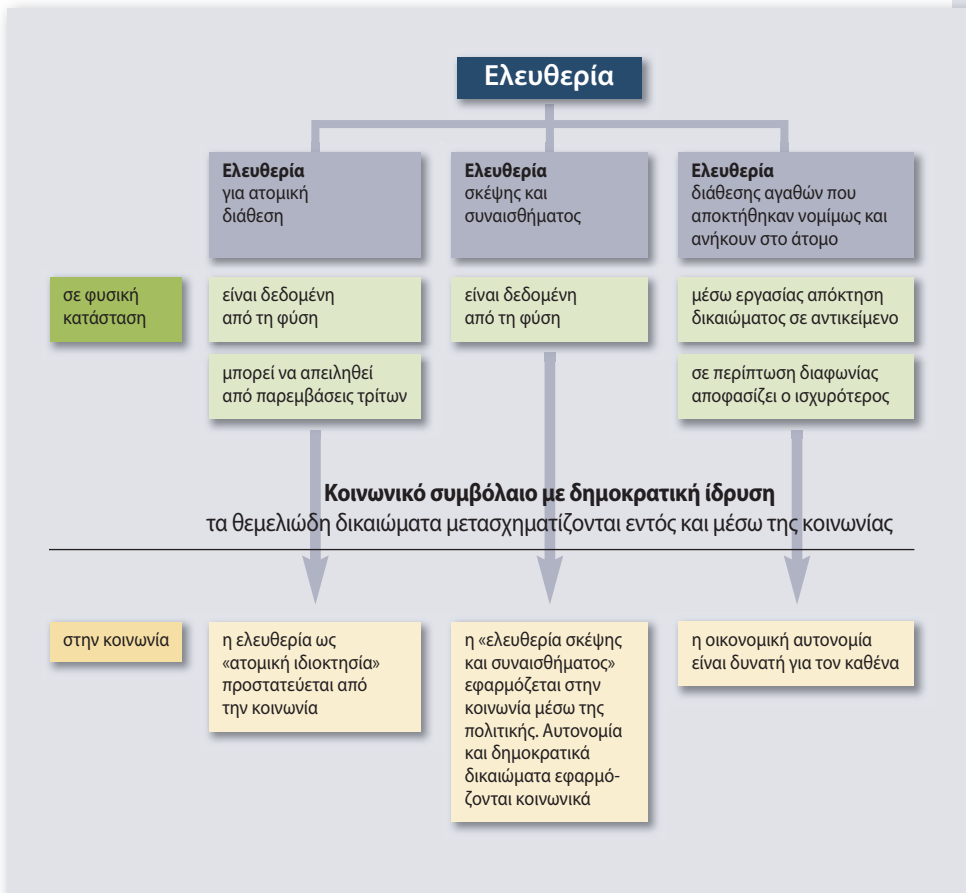
Ωστόσο ο Locke δεν παραμένει στην από την φύση δεδομένη, ισότιμη ελευθερία, αλλά μεταφέρει τη φυσική ελευθερία με τη βοήθεια ενός κοινωνικού συμβολαίου στην κοινωνία.

Ο John Locke (1632-1704) ήταν ένας από τους πρώτους και σπουδαιότερους εκπροσώπους του φιλελευθερισμού.

Ο Locke ανέπτυξε σημαντικά τον ονομαζόμενο εμπειρισμό, ο οποίος ερευνά πώς μπορούν οι άνθρωποι να διδαχθούν από την εμπειρία. Η σύγκριση εμπειριών είναι σημείο έναρξης της θεωρητικής σκέψης.

Το 1690 ο John Locke δημοσίευσε το έργο του *Two Treatises of Government*, με το οποίο τάρaxε τις θεωρητικές βάσεις της αγγλικής Μοναρχίας και ανέπτυξε την οργάνωση μιας κοινωνίας στη βάση της ελευθερίας.

Στην κοινωνία – σύμφωνα με τον πυρήνα της επιχειρηματολογίας του – η ελευθερία για την ατομική διάθεση μετατρέπεται στη δυνατότητα κάποιου να είναι κτήμα του εαυτού του, η ελευθερία σκέψης και συναισθήσης πρέπει να διασφαλίζεται μέσω της συμμετοχής στην λήψη αποφάσεων και συμμετοχής στην πολιτική κυριαρχία, η ελευθερία διάθεσης νομίμως αποκτηθέντων αγαθών προϋποθέτει μια ελεύθερη και προσβάσιμη σε όλους αγορά. *Οι φυσικές ελευθερίες δεν διατηρούνται απλώς εντός της κοινωνίας αλλά πρέπει να διασφαλίζονται μέσω κοινωνικών κανόνων.*

Σχήμα 1: Η έννοια της ελευθερίας κατά τον John Locke

Στο ερώτημα πώς μπορεί να εδραιωθεί η ελευθερία υπήρξαν από τον 18^ο αιώνα κριτικές στην θεωρία του John Locke. Ο σπουδαιότερος κριτικός ήταν ο Jean – Jacques Rousseau, που αντιτίθεται σε τέσσερα βασικά σημεία, τα οποία και συμπληρώνει

1. Ένα καλό κοινωνικό συμβόλαιο θα μπορούσε να επιτευχθεί μόνο εάν όλοι οι άνθρωποι κατά τη συγκρότηση της κοινωνίας παραδώσουν τα φυσικά δικαιώματά τους για να τα ανακτήσουν ως αστικά δικαιώματα.
2. Το κοινωνικό συμβόλαιο της σύγχρονης αστικής μοναρχικής κοινωνίας δεν είναι καλό κοινωνικό συμβόλαιο.
3. Η «ελευθερία» εδραιώνεται μόνιμα, εάν όλες οι πολιτικές αποφάσεις για νόμους ληφθούν από όλους, μόνο τότε κάθε άτομο υποτάσσεται στην ίδια βούληση και συνεπώς είναι ελεύθερο.
4. Η «ελευθερία» είναι για τον Rousseau συνδεδεμένη με μια αναπτυξιακή προοπτική: βλέπει σε κάθε άνθρωπο την «ικανότητα ανάπτυξης ικανοτήτων» («perfectibilité») (Benner/Brüggen 1996: 24). Οι «ικανότητες» δεν είναι προκαθορισμένες, αλλά εξελίσσονται με τις δυνατότητες εκπαίδευσης και διαβίωσης που προσφέρει η κοινωνία.

Ο Jean - Jacques Rousseau (1712-1778) με τις θεωρητικές εργασίες του στάθηκε ένας από τους προδρόμους της Γαλλικής Επανάστασης.

Ο Rousseau συνέταξε μια θεμελιώδη πραγματεία για την εξέλιξη της ανισότητας στην κοινωνία, στην οποία κινείται φιλοσοφικά, αλλά και ιστορικά-εμπειρικά.

Άλλα σημαντικά έργα του ασχολούνται αφενός με τη δημοκρατική θεωρία του Κράτους και αφετέρου με την εκπαίδευση

Ειδικά το πρώτο σημείο εκπλήσσει: Γιατί πρέπει πρώτα να παραδώσουμε όλα τα φυσικά δικαιώματα για να τα ανακτήσουμε ξανά από την κοινωνία; Κάτι τέτοιο δεν ανοίγει την πόρτα στην Τυραννία; Η ριζοσπαστικότητα με την οποία ο Rousseau εκφράζει το σημείο αυτό ενδεχομένως εκπλήσσει. Ο ίδιος επιλέγει ριζοσπαστικές εκφράσεις επειδή μεταξύ άλλων θέλει να καταστήσει σαφές ότι δεν υπάρχουν παχυλά έσοδα και ιδιοκτησίες, και επομένως δεν μπορούν να εισέλθουν στην κοινωνία κοινωνικές ανισότητες, όταν η ελευθερία εδραιώνεται κοινωνικά για όλους. Οραματίζεται λοιπόν μια ιδανική κοινωνία ελεύθερων και ίσων ανθρώπων.

Ο Rousseau διερωτάται για την πραγματική επίδραση της ελευθερίας στην κοινωνία. Όσον αφορά τη σύγχρονη κοινωνία παρατηρεί ότι η ελευθερία πραγματώνεται με τέτοιο τρόπο, ώστε να εξυπηρετεί μόνο τους πλούσιους, το κορυφώνει παρουσιάζοντας την ομιλία ενός πλούσιου προς τους φτωχούς, στην οποία ο πλούσιος προβάλλει ένα νοθευμένο κοινωνικό συμβόλαιο με μονομερείς ελευθερίες.

«“Ας ενωθούμε” είπε (στους φτωχούς) για να προστατευθούν οι αδύνατοι από την καταπίεση, να περιορισθούν οι φιλόδοξοι, και να διαφυλάξουμε την ιδιοκτησία του καθενός: Ας θεσπίσουμε κανόνες δικαιοσύνης και ειρήνης, τους οποίους πρέπει να σέβονται όλοι, ανεξάρτητα από το κύρος των ατόμων και να επανορθώσουμε κατά κάποιον τρόπο τις ιδιοτροπίες της τύχης, αφού υποχρεώσουμε τους ισχυρούς και τους αδυνάτους να υποτάσσονται αμοιβαία στις υποχρεώσεις τους. Με λίγα λόγια: Ας ενώσουμε τις δυνάμεις μας στην σύσταση μια ανώτερης κυριαρχίας εξουσίας, αντί να τις στρέψουμε εναντίον μας.» (Rousseau 1997: 215-217)

Η ελευθερία – έτσι μπορούμε να πούμε στην περίπτωση Rousseau – μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως «σύνθημα για αδράνεια». Επομένως θα πρέπει να εξεταστεί το εάν η υποσχόμενη για όλους ελευθερία λειτουργεί πράγματι για όλους.

Το τρίτο σημείο κριτικής του Rousseau αφορά μία άλλη σημαντική πτυχή της ελευθερίας, δηλαδή τη σχέση της με την κυριαρχία. Ενώ ο Locke (και πριν από αυτόν ακόμη περισσότερο ο Thomas Hobbes) υποθέτουν ότι η νομοθετική εξουσία νομιμοποιείται από τον λαό αλλά δεν πρέπει να ασκείται από αυτόν, ο Rousseau έχει ένα ριζοσπαστικό δημοκρατικό προσανατολισμό. Ισχυρίζεται ότι μπορεί κανείς να είναι ελεύθερος (δηλαδή να υπόκειται αποκλειστικά στη δική του πολιτική βούληση) όταν δεσμεύεται από νόμους, τους οποίους συνδιαμόρφωσε.

Στο τέταρτο σημείο της κριτικής του ο Rousseau συμπληρώνει τον ορισμό ελευθερίας του Locke ως προς ένα βασικό σημείο υποστηρίζοντας τη θέση ότι η ανθρωπινή ελευθερία προκύπτει από το γεγονός ότι ο άνθρωπος δεν έχει απλώς προικισθεί από την φύση με ικανότητες, αλλά με την ικανότητα να αναπτύσσει ικανότητες (βλ. Benner-Brüggen 1996: 24). Η εξέλιξη του ανθρώπου και η ανάπτυξη της προσωπικότητάς του είναι βασική πρόκληση για μια δημοκρατική κοινωνία.

Ελευθερία
μόνο για τους
πλούσιους;

Η σχέση
ελευθερίας
και κυριαρχίας

«Ικανότητα
ανάπτυξης
ικανοτήτων»

Ποια είναι
τα όρια
της ελευθερίας
στην κοινωνία;

Το ερώτημα μέχρι πού μπορεί να φθάσει η ελευθερία (για τον καθένα εντός της κοινωνίας αλλά και έναντι του κράτους) είναι μέχρι σήμερα αμφιλεγόμενο. Το θέμα μιας «μεγάλης υποκλοπής» ή το κατά πόσο ο υπουργός άμυνας σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης επιτρέπεται διατάξει την κατάρριψη επιβατικού αεροσκάφους είναι δύο μόνο παραδείγματα για τα πολλά ερωτήματα που αφορούν τα όρια της ελευθερίας και για τα οποία διεξάγεται κοινωνικός διάλογος.

Δύο απαντήσεις

Για τον ορισμό των ορίων της ελευθερίας δίνονται μονίμως δύο φιλοσοφικές απαντήσεις:

«Στην πραγματικότητα φαίνεται ότι ο λαός στις δημοκρατίες κάνει ό,τι θέλει. Η πολιτική όμως ελευθερία δεν συνίσταται στο να κάνει ο καθένας ό,τι θέλει. Σε ένα κράτος, δηλαδή σε μια κοινωνία με νόμους, η ελευθερία συνίσταται στο να μπορεί ο καθένας να κάνει ό,τι του επιτρέπεται να θέλει, και να μην αναγκάζεται να κάνει αυτό που δεν του επιτρέπεται να θέλει. Πρέπει επί του παρόντος να επισημάνουμε τι είναι ανεξαρτησία και τι είναι ελευθερία. Ελευθερία είναι το δικαίωμα να κάνουμε αυτό που επιτρέπουν οι νόμοι. Αν ένας πολίτης μπορούσε να κάνει αυτό που απαγορεύουν οι νόμοι, δεν έχει πλέον καμία ελευθερία, διότι και οι άλλοι θα είχαν την ίδια δύναμη» (Montesquieu 1992: 212 κ.ε.).

«Η κατηγορηματική προσταγή είναι επομένως μόνο μία: Πράττε σύμφωνα με την ανώτατη αρχή, για την οποία θα ήθελες ταυτοχρόνως να γίνει και καθολικός νόμος» (Kant 1995: 51)

Montesquieu

O Charles de Secondat Montesquieu

(1689-1755) ήταν νομομαθής και ηθικός φιλόσοφος και σήμερα είναι γνωστός κυρίως λόγω της πραγματείας του *Το πνεύμα των Νόμων* (1748)

Μεταξύ άλλων υποστήριξε μια συνταγματική μοναρχία και τον διαχωρισμό των εξουσιών (νομοθετική, εκτελεστική, δικαστική)

Τα όρια της ελευθερίας κατά τον Montesquieu συνδέονται με την υποχρέωση τήρησης των νόμων, η οποία συνοδεύεται από το δικαίωμα να συμμορφώνονται και οι άλλοι στους νόμους.

Η διατύπωση του Καντ εμβαθύνει περισσότερο και αναφέρεται σε ένα άλλο επίπεδο, καθώς αντιλαμβάνεται με πιο αφηρημένο τρόπο τον περιορισμό της ελευθερίας: Κάθε δραστηριότητα πρέπει να ελεγχθεί σχετικά με το αν είναι εφικτή ως κοινός νόμος. Αυτή η προέκταση αναφέρεται επομένως όχι μόνο στη συμμόρφωση με τους νόμους, αλλά και στη χρήση της ελευθερίας σε νόμιμο πλαίσιο. Αυτό διασαφηνίζεται με ένα απλό παράδειγμα: Δεν απαγορεύεται να κυκλοφορείτε με ένα όχημα υψηλής κατανάλωσης καυσίμων που είναι κατά συνέπεια επιβαρυντικό για το περιβάλλον, αλλά αν θελήσουμε να καταφύγουμε στη διατύπωση ενός κοινού νόμου, τότε κάτι τέτοιο θα αποτελούσε μεγάλο περιβαλλοντικό πρόβλημα.

Ο Immanuel Kant (1724-1804) είναι μέχρι σήμερα ένας από τους γερμανούς φιλοσόφους του Διαφωτισμού με τη μεγαλύτερη επιρροή. Το έργο του αφορά σχεδόν όλα τα φιλοσοφικά πεδία της εποχής εκείνης.

Σημαντικά έργα του μεταξύ άλλων είναι: *Κριτική του καθαρού λόγου* (1781), *Κριτική του πρακτικού λόγου* (1788), *Κριτική της κριτικής δύναμης* (1790), *Διαρκής ειρήνη* (1795), *Τα θεμέλια της μεταφυσικής των ηθών* (1796/97)

Τα όρια της ελευθερίας είναι σύμφωνα με τον Καντ ηθικά και συνδέονται για τον καθένα με το κοινό καλό Αυτή η ατομική προοπτική των ορίων της ελευθερίας δεν επαρκεί για να την καταστήσει εφικτή για όλους μέσα στα πλαίσια της κοινωνίας. Αυτό δεν συμβαίνει μόνο για να αποφύγουμε προσβολές και παρεμβάσεις κατά της ατομικής ελευ-

θερίας, αλλά για να επεκταθούν τα όρια της ελευθερίας ακόμη και για εκείνους, των οποίων η ελευθερία έχει περιορισθεί. Αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί κοινωνικά μόνο με τη μορφή της ισότιμης ελευθερίας για όλους. Στο Πρόγραμμα Αμβούργου το SPD το εκφράζει αυτό με σαφήνεια και συντομία: «Κάθε άτομο είναι γεννημένο και έχει τις ικανότητες για να γίνει ελεύθερο. Το αν θα ανταποκριθεί σε αυτήν την αποστολή αποφασίζεται εντός της κοινωνίας.»

Καινούργιες θεωρίες- όπως αυτή του Ινδού Νομπελίστα Amartya Sen - μιλούν για «ευκαιρίες εφαρμογής», οι οποίες, ξεπερνώντας την φορολογική ισότητα, προϋποθέτουν μια ολοκληρωμένη συμμετοχή στην κοινωνική ζωή.¹

Τα όρια της ελευθερίας είναι ηθικά και συνδεδεμένα με το κοινό καλό

1 Κατ' ανάλογο τρόπο και οι δύο πρώτες εκθέσεις της ομοσπονδιακής κυβέρνησης για τη φτώχεια και τον πλούτο δεν εξετάζουν αποκλειστικά υλικούς δείκτες για τη μέτρηση της φτώχειας, αλλά συυπολογίζουν την κοινωνική ένταξη και τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Παρακολουθώντας τη συζήτηση για την ελευθερία προκύπτουν τα ακόλουθα σημεία ως αξιώσεις απέναντι στην Κοινωνική Δημοκρατία:

Αξιώσεις έναντι της Κοινωνικής Δημοκρατίας που προκύπτουν από την συζήτηση για την ελευθερία:

- Η ελευθερία του ατόμου και η ελευθερία για ενεργό συμμετοχή στην κοινωνία και στη λήψη αποφάσεων πρέπει να παραμένει εγγυημένη και εξασφαλισμένη.
- Η ελευθερία προϋποθέτει ότι κάθε άνθρωπος μπορεί πράγματι να ζει ελεύθερος. Αυτό απαιτεί κοινωνικές ρυθμίσεις και θεσμούς, οι οποίοι καθιστούν δυνατόν κάτι τέτοιο. Η τυπική ισχύς της ελευθερίας με τη μορφή θεμελιώδους δικαιώματος δεν επαρκεί.
- Η ελευθερία προϋποθέτει τη δημοκρατική λήψη των αποφάσεων.
- Η ελευθερία προϋποθέτει να ενεργούν οι άνθρωποι με υπευθυνότητα και σύνεση. Πρόκειται για μια αξίωση για αγωγή και εκπαίδευση στο πλαίσιο μιας δημοκρατικής κοινωνίας.

«Ελευθερία» στο Πρόγραμμα Αμβούργου του SPD

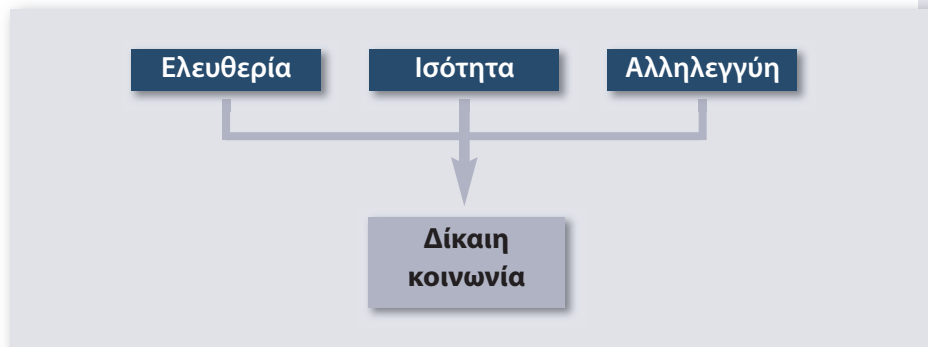
«Ελευθερία είναι η δυνατότητα για αυτοδιάθεση στη ζωή. Κάθε άνθρωπος προορίζεται και διαθέτει τις ικανότητες για να γίνει ελεύθερος. Το αν θα ανταποκριθεί σε αυτήν την αποστολή αποφασίζεται εντός της κοινωνίας. Πρέπει να είναι απαλλαγμένος από ταπεινωτικές εξαρτήσεις, από ανέχεια και φόβο, και να έχει την ευκαιρία να αναπτύξει τις ικανότητές του και να συμμετέχει υπεύθυνα στην πολιτική και στην κοινωνία. Μόνο εκείνος που είναι επαρκώς κοινωνικά εξασφαλισμένος μπορεί να αξιοποιήσει την ελευθερία του»

(Πρόγραμμα Αμβούργου 2007: 15)

2.2. Ισότητα / Δικαιοσύνη

Πολλοί ταλαντεύονται όταν θέλουν να αναφερθούν στην δεύτερη από τις βασικές αξίες: Πρόκειται για την «ισότητα» ή την «δικαιοσύνη»;

Αυτή η αβεβαιότητα μπορεί να ερμηνευθεί εύκολα από μια φιλοσοφική και ιστορική προοπτική:

Σχήμα 2: Δίκαιη κοινωνία και θεμελιώδεις αξίες

Οι τρεις θεμελιώδεις αξίες της ιστορίας έπειτα από τη Γαλλική Επανάσταση ήταν «ελευθερία - ισότητα - αλληλεγγύη». Σε ένα ανώτερο επίπεδο θα μπορούσε κανείς - από φιλοσοφική άποψη - να μιλήσει για μία δίκαιη κοινωνία εφόσον έχουν εδραιωθεί οι τρεις θεμελιώδεις αξίες.

Ταυτόχρονα, υφίσταται στη συζήτηση για τη θεμελιώδη αξία της «ισότητας» το ερώτημα σχετικά με το πώς μπορεί να επιτευχθεί μια δίκαιη κατανομή υλικών και μη υλικών αγαθών. Από τη δεκαετία του 1980 και έπειτα όλο και περισσότερο επικράτησε η θέση ότι η «δικαιοσύνη» χρησιμοποιείται ως θεμελιώδης αξία σε αντίθεση ή ακόμη και για αποσαφήνιση της έννοιας της «ισότητας». Στο μεταξύ έχουν ήδη εδραιωθεί στη γλωσσική χρήση οι όροι της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της αλληλεγγύης. Παρόλα αυτά αξίζει να παρατηρήσουμε στενότερα τη φιλοσοφική συζήτηση.

Σε αντίθεση με την έννοια της «ελευθερίας» που αποδίδεται στον καθένα, η «ισότητα» και η «δικαιοσύνη» είναι σχετικές έννοιες. Τοποθετούν κάθε άνθρωπο με την ατομική του ελευθερία σε σχέση με τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας.

Από φιλοσοφικής άποψης η υπερκείμενη έννοια είναι αυτή της «δικαιοσύνης». Στη συνέχεια παρουσιάζεται ένα εκτενέστερο παράθεμα, όπου γίνεται προσπάθεια να οριστεί σαφέστερα η έννοια της «δικαιοσύνης».

«Τι είναι η δικαιοσύνη; Μπορούμε να θέσουμε ένα τέτοιο ερώτημα; Οι ερωτήσεις με το «τι» ρωτούν σχετικά με το τι είναι ένα αντικείμενο. Η δικαιοσύνη δεν είναι αντικείμενο. Η δικαιοσύνη είμαι μια κατηγορία σχέσεων. Αφορά τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων. Σχέσεις συγκεκριμένου είδους χαρακτηρίζονται ως δίκαιες. Επομένως το ερώτημα δεν πρέπει να είναι «Τι είναι δικαιοσύνη;» αλλά «Με τι ασχολείται η δικαιοσύνη;» [...] Θέμα της δικαιοσύνης είναι η τοποθέτηση του ατόμου εντός της κοινωνίας σε σχέση με τα υπόλοιπα άτομα, με τα οποία έρχεται σε επαφή. [...] Οι άνθρωποι θέλουν να καθορίζουν τη θέση τους σε σχέση με όσους συναναστρέφονται, να καθορίζουν και να πληροφορούνται για τον τρόπο με τον οποίο γίνονται οι ίδιοι αντιληπτοί και αξιολογούνται. [...] Εάν το συναίσθημα της αυτοεκτίμησης του ατόμου αντιστοιχεί στον τρόπο με τον οποίο κρίνεται από τους άλλους, το άτομο αισθάνεται ότι αντιμετωπίζεται με δίκαιο τρόπο. Η κρίση από τους άλλους εκφράζεται με την παράδοση, την άρνηση ή τη στέρηση υλικών και πνευματικών αγαθών (Heinrichs 2002: 207 κ.ε.)

Η δικαιοσύνη λοιπόν είναι προφανώς μια έννοια με αρκετές προϋποθέσεις: Σε ατομικό επίπεδο ενδέχεται κανείς να αισθάνεται ότι έτυχε άδικης μεταχείρισης, μπορεί όμως να υπάρχει μια «δίκαιη» διανομή. Το τι είναι δίκαιο και τι όχι μπορεί να καθορισθεί μόνο μέσω κοινωνικής διαπραγμάτευσης. Η δικαιοσύνη προϋποθέτει λοιπόν,

- ότι λαμβάνει χώρα μία κοινωνική διανομή (πνευματικών ή/και υλικών) αγαθών
- και ότι η διανομή των αγαθών πραγματοποιείται βάσει κανονισμών διανομής, οι οποίοι έχουν συμφωνηθεί και νομιμοποιηθεί από όλους.

Μόνο όταν πληρούνται αυτές οι δύο προϋποθέσεις μπορεί να γίνει λόγος για «δικαιοσύνη».

Η ισότητα ωστόσο είναι μία ειδική μορφή διανομής υλικών και πνευματικών αγαθών:

«Η ισότητα είναι σημείο εκκίνησης και όχι αποτέλεσμα ενός [κοινωνικού][...] καθεστώτος. Για την διανομή απαιτείται ένα βασικό πρότυπο, ξεκινώντας από το οποίο θα προκύψει μια αποκλίνουσα διανομή, η οποία θα είναι η έκφραση της δικαιοσύνης. Αυτή η πρωτογενής τυπική κατανομή είναι η αριθμητική ισότητα, δηλαδή η διαίρεση του αριθμού των προς διανομή αγαθών με τον αριθμό των δικαιούχων. Η ισότητα επομένως δεν χρειάζεται κριτήρια, σε αντίθεση με τη δικαιοσύνη. [...] Όταν σε μια προκειμένη περίπτωση δεν υπάρχουν κριτήρια διανομής των αγαθών και αν δεν υπάρχουν λόγοι για τους οποίους κάποιος θα πρέπει να πάρει περισσότερα από κάποιον άλλο, τότε πρέπει, αν δεν θέλουμε να πράξουμε αυθαίρετα, όλοι να λάβουν το ίδιο.»

(Heinrichs 2002: 211 κ.ε.)

Η αξίωση για ισότητα προϋποθέτει την ανυπαρξία κοινωνικών επιχειρημάτων, τα οποία θα μπορούσαν να νομιμοποιήσουν μία άνιση μεταχείριση στη διανομή των αγαθών.

Μέχρι στιγμής οι ορισμοί της ισότητας και της δικαιοσύνης εξετάστηκαν δίχως να προκύπτουν αντιφάσεις ανάμεσα σε διαφορετικές επιστημονικές θεωρίες. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η θεωρητική αιτιολόγηση του γεγονότος ότι η «άνιση διανομή» μπορεί να είναι δίκαιη. Στο σημείο αυτό ανακύπτουν σίγουρα πολλές διαφορετικές προσπάθειες δικαιολόγησης και ορισμού. Δεν μπορούμε να τις μελετήσουμε με εξαντλητικό τρόπο. Παρόλα αυτά πρέπει, ως άνθρωποι που ενδιαφερόμαστε για την πολιτική, να αναρωτηθούμε, πώς μπορούμε να αξιολογήσουμε στην πολιτική πράξη και καθημερινότητα μια πολιτική πρόταση ως άδικη ή δίκαιη.

Ακολουθούν τέσσερις διαφορετικές προσεγγίσεις της έννοιας της «δικαιοσύνης» που αναλύθηκαν θεωρητικά και πολιτικά στις δεκαετίες του 1980 και του 1990. Με τους διάφορους ορισμούς και τις διάφορες προσεγγίσεις γίνεται σαφές ότι η αιτιολόγηση της έννοιας της δικαιοσύνης δεν είναι μονοσήμαντη, αλλά αποτελεί ένα αμφιλεγόμενο πολιτικό θέμα. Αυτές οι προσεγγίσεις είναι οι εξής:

- η φιλελεύθερη *Θεωρία της δικαιοσύνης* του John Rawls
- η σοσιαλιστική κριτική σε φιλελεύθερες θεωρίες της δικαιοσύνης
- ο ορισμός της Nancy Fraser μεταξύ αναγνώρισης και αναδιανομής
- οι πολιτικές διαστάσεις της δικαιοσύνης

*Η δυσκολία:
Πώς αιτιολογείται
η «δίκαιη άνιση
μεταχείριση»;*

*Τέσσερις
προσεγγίσεις
στη «δικαιοσύνη»*

2.2.1. Η Θεωρία της δικαιοσύνης του John Rawls²

John Rawls

Σε φιλοσοφικό επίπεδο γίνεται συζήτηση πρωτίστως για τη *Θεωρία της δικαιοσύνης* του John Rawls. Ήδη το 1971 παρουσίασε μια παραδοσιακή φιλελεύθερη θεωρία. Η θεωρία αυτή είχε ιδιαίτερη απήχηση στις δεκαετίες του 1980 και του 1990 ως εναλλακτική πρόταση στο ριζοσπαστισμό της αγοράς της εποχής του Reagan και της Thatcher και της «πνευματικής και ηθικής στροφής» της κυβέρνησης του Helmut Kohl (βλ. για το ιστορικό πλαίσιο Nida – Rümelin 1997: 15 κ.ε.) Σε σοσιαλδημοκρατικά πλαίσια η θεωρία του John Rawls έχει συζητηθεί ιδιαίτερα.

Ο John Rawls (1921-2002) θεωρείται σήμερα ένας από τους πιο σημαντικούς ηθικούς φιλοσόφους της φιλελεύθερης παράδοσης.

Καθηγητής πολιτικής φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο Harvard. Το 1971 δημοσίευσε το μεγάλης επιρροής έργο του *Θεωρία της Δικαιοσύνης*.

Η θεωρία της δικαιοσύνης έγινε – ειδικά κατά τις δεκαετίες του 1980 και του 1990 – αντικείμενο συζήτησης και στην Σοσιαλδημοκρατία.

Δημιουργία μίας «δίκαιης τάξης»

Στη θεωρία του ο Rawls αναλύει τις συγκρούσεις συμφερόντων στην κοινωνία, τα μέλη της οποίας πρέπει να προσπαθήσουν μέσω συνεργασίας να διανείμουν με δίκαιο τρόπο τα σχετικώς περιορισμένα αγαθά. Οι αντιθέσεις των συμφερόντων πρέπει να περιληφθούν σε μία «δίκαιη τάξη» με συγκεκριμένους θεσμούς (σύνταγμα, σύσταση πλαισίου οικονομικής πολιτικής κ.τ.λ.) Ο Rawls με τη θεωρία του θέλει να συμπεριλάβει στον καθορισμό της έννοιας παραδοχές και αρχές μιας δίκαιης τάξης.

Υποθέτει ότι:

- βασικές ιδέες και γενικές αρχές της δικαιοσύνης μπορούν να διατυπωθούν με τέτοιο τρόπο ώστε να έχουν την σύμφωνη γνώμη του καθενός
- στις σύγχρονες δημοκρατίες οι πολίτες νιώθουν αμοιβαία ελεύθεροι και ίσοι
- σε αυτήν τη βάση μπορούμε να βρούμε τις αρχές της κοινωνικής συνεργασίας

² Σε αυτό το σημείο δεν μπορεί και δεν πρέπει να παρουσιαστεί ολόκληρη η θεωρία του John Rawls. Εδώ θα συζητηθούν με επιλεκτικό τρόπο πρακτικά προβλήματα στον ορισμό της δικαιοσύνης, τα οποία μπορούν να εμφανιστούν συχνά.

Ακολουθώντας τον John Locke ο Rawls προϋποθέτει και αυτός μια αρχική κατάσταση. Δεν αναφέρεται όμως σε μία ρεαλιστικά περιγραφόμενη φυσική κατάσταση αλλά σε μία υποθετική κατάσταση, στην οποία ελεύθεροι και ίσοι άνθρωποι που υπηρετούν μόνο τα δικά τους συμφέροντα συνέρχονται για να συμφωνήσουν σε αρχές δικαιοσύνης.

Σύμφωνα με τα επιχειρήματα του Rawls η θεμελιώδης τάξη και οι διαδικασίες είναι δίκαιες όταν συμφωνούνται συναινετικά υπό δίκαιες συνθήκες από τα μέλη μιας Κοινότητας (η κοινωνίας).

Ωστόσο σύμφωνα με το πείραμα σκέψης η κοινωνική θέση του καθενός δεν έχει ακόμη καθορισθεί. Ως εκ τούτου - όπως ισχυρίζεται ο Rawls - πρέπει ο καθένας να επιδιώκει ώστε αυτός που βρίσκεται στη δυσμενέστερη θέση να ανέρχεται στην καλύτερη δυνατή θέση (κανόνας maximin).

Άσκηση για συζήτηση και περαιτέρω εργασία

Ο John Rawls με το επιχειρήματά του μας προσκαλεί σε ένα νοητικό πείραμα.

Θα δεχθείτε την πρόσκληση;

Αν ναι, υποθέστε ότι εσείς ο ίδιος συμμετέχετε σε μία συνέλευση ελεύθερων και ίσων ατόμων που επιχειρηματολογούν με καθαρούς στόχους.

- Σε ποιες βασικές θέσεις μπορείτε να συμφωνήσετε;
- Ποιες βασικές θέσεις είναι αμφιλεγόμενες;
- Με ποια επιχειρήματα θα μπορούσαν να λυθούν τα επίμαχα αμφιλεγόμενα σημεία;
- Ποιες βασικές θέσεις έχουν επικρατήσει στη σημερινή κοινωνική κατάσταση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και ποιες όχι;

Από την ευρύτερη θεωρία του Rawls προκύπτουν δύο βασικές αρχές που θα πρέπει να μελετηθούν βαθύτερα, ώστε να γίνει μία επαλήθευση αν κάτι μπορεί να θεωρηθεί δίκαιο.

Εκτός των άλλων οφείλεται στο έργο του John Rawls μια περαιτέρω εξέλιξη της κλασικής φιλελεύθερης συζήτησης της ανακατανομής κοινωνικών αγαθών, που οδήγησε σε ένα νέο ορισμό της θεωρίας της διανεμητικής δικαιοσύνης. Ο Rawls συνέδεσε τη φιλελεύθερη παράδοση και την αξίωση προστασίας των δικαιωμάτων ελευθερίας των πολιτών και με τις σοσιαλδημοκρατικές ιδέες της ισότητας / δικαιοσύνης.

*Το πείραμα σκέψης:
«Αρχική κατάσταση»
ελεύθερων,
ισότιμων και
προσανατολισμένων
σε στόχους ιδιωτών*

Κανόνας maximin

*Δύο βασικές θέσεις
της δικαιοσύνης*

*Ένας νέος
καθορισμός της
διανεμητικής
δικαιοσύνης*

Ο John Rawls διατύπωσε δύο θεμελιώδεις αρχές στη *Θεωρία της δικαιοσύνης*:

Θεμελιώδης αρχή 1

«Κάθε άνθρωπος πρέπει να έχει ισότιμο δικαίωμα σε ένα σύστημα απεριόριστων θεμελιωδών ελευθεριών, το οποίο πρέπει να είναι συμβατό με το ανάλογο σύστημα για τους άλλους.» (Rawls 1979: 81)³

Θεμελιώδης αρχή 2

«Οι κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες πρέπει να έχουν την εξής μορφή ώστε: α) να προσφέρουν στους λιγότερο ευνοούμενους, με περιορισμό της αρχής της δίκαιας οικονομίας, το μεγαλύτερο δυνατόν όφελος και β) να είναι συνδεδεμένες με υπηρεσίες και θέσεις που ευνοούν μια εύλογη ισότητα ευκαιριών» (Rawls 1979: 336)

Η πρώτη βασική αρχή αναφέρεται σε ένα οπλοστάσιο θεμελιωδών ελευθεριών, οι οποίες πρέπει να είναι δεδομένες για κάθε άτομο, ώστε αυτό να μπορεί να κάνει χρήση αυτών των ελευθεριών. Η αναφορά στο «ίδιο σύστημα» καθιστά σαφές ότι οποιαδήποτε δράση πρέπει να προέρχεται από το συγκεκριμένο άτομο. Μόνο έτσι μπορούμε να μιλάμε για «ισότητα ενώπιον του νόμου» και για διασφάλιση των ατομικών δικαιωμάτων. Η πρώτη θεμελιώδης αρχή τυγχάνει αναγνώρισης από σχεδόν όλους τους συγγραφείς.

Ο Rawls προϋποθέτει (στην φιλελεύθερη παράδοση) ότι η πρώτη θεμελιώδης αρχή πρέπει να έχει απόλυτη προτεραιότητα έναντι της δεύτερης.⁴

Σε αντίθεση με την ως επί το πλείστον μη αμφιλεγόμενη πρώτη θεμελιώδη αρχή, η δεύτερη θεμελιώδης αρχή, η λεγόμενη αρχή διαφοράς, θέτει προβλήματα. Εδώ ο Rawls προτείνει έναν αφηρημένο κανόνα, κατά τον οποίο μία άνιση μεταχείριση θα μπορούσε να κριθεί ως δίκαιη. Σε μία δίκαιη ανισότητα θα πρέπει να ισχύουν δύο προϋποθέσεις:

1. πρέπει να είναι προς όφελος των λιγότερο ευνοημένων
2. τα αξιώματα και οι θέσεις πρέπει να είναι προσιτά σε όλους

3 Μία διατύπωση η οποία είναι συνώνυμη με την διατύπωση του Kant: «Κάθε πράξη είναι σωστή, αν σύμφωνα με την αρχή που την επιτάσσει η ελευθερία βούλησης του καθενός μπορεί να συνυπάρχει με την ελευθερία των άλλων όπως το προβλέπει ένας από κοινού συμφωνημένος νόμος.»

4 Αυτή η οπτική ωστόσο αποδεικνύεται αντικειμενικά και λογικά προβληματική, όπως παρατηρεί ο Meyers (βλ. σ.93 κ.ε.).

Η πρώτη προϋπόθεση για μια «δίκαιη ανισότητα» είναι κατά τον Rawls οι αναμενόμενες επιπτώσεις της άνισης κατανομής. Αν όλοι έχουν όφελος, δηλαδή και οι αδύνατοι μιας κοινωνίας μπορεί μία άνιση κατανομή (ως προς την μετέπειτα επίδρασή της) να χαρακτηριστεί ως δίκαιη. Πρόκειται συνεπώς για ένα χρονικά μετατοπισμένο αποτέλεσμα.

Η δεύτερη προϋπόθεση αφορά την «ισότητα πρόσβασης». Μόνο όταν είναι κατά κανόνα εφικτή η πρόσβαση σε αξιώματα και θέσεις μπορεί να δικαιολογηθεί μία ανισότητα. Μια οριακή διατύπωση για αυτό θα ήταν η εξής: «Όλοι είχαν μία δίκαιη ευκαιρία».

Η «αρχή της διαφοράς» είναι, όχι μόνο ακαδημαϊκά αλλά και πολιτικά, ιδιαίτερα αμφιλεγόμενη. Αλλά πριν αναρωτηθεί κανείς αν υπάρχει ή όχι ένας επιτυχής ορισμός της δικαιοσύνης, θα πρέπει να ελέγξει τα επιχειρήματα με πρακτικά παραδείγματα. Παρακάτω θα βρείτε ορισμένα πολιτικά επιχειρήματα, τα οποία μπορείτε να ελέγξετε ως προς το αν ανταποκρίνονται στις θεμελιώδεις αρχές του Rawls και στον χαρακτηρισμό «δίκαιο».⁵ Σκεφτείτε καλύτερα πρώτα τι θεωρείτε εσείς πραγματικά δίκαιο.

*Ένα παράδειγμα
από την πράξη*

Θέμα προς συζήτηση: Προοδευτικός φόρος εισοδήματος - ναι ή όχι;

Ακόμα και αν η μεγάλη πλειοψηφία του κοινωνικού συνόλου είναι κατά του επιχειρήματος του Paul Kirchhof και των υπερφιλελευθέρων, θα πρέπει ωστόσο αυτές οι απόψεις να ελεγχθούν με κριτικό τρόπο.

Ο Paul Kirchhof ως σκιάδης υπουργός οικονομικών του CDU κατά την προεκλογική εκστρατεία των ομοσπονδιακών εκλογών του 2005 ζήτησε ένα γενικό συντελεστή φόρου 25% για όλους, ενώ εδώ και δεκαετίες εφαρμόζεται στη Γερμανία η προοδευτική φορολογία. Σύμφωνα με αυτήν, πρώτον για κάθε φορολογούμενο ισχύει ένα αφορολόγητο ποσό και δεύτερον Η φορολογία του εισοδήματος αυξάνεται προοδευτικά. Αυτό σημαίνει ότι ο καθένας διανύει με το ακαθάριστο εισόδημά του την πορεία μιας προοδευτικής φορολογίας από το 0 μέχρι το ύψος του εισοδήματός του με τους ανάλογους φορολογικούς συντελεστές.

Ερώτημα:

Πόσο δίκαια είναι αυτά τα δύο μοντέλα, εάν εξεταστούν βάσει των κριτηρίων του Rawls;

5 Εάν η άνιση μεταχείριση ελεγχόταν μόνο βάσει της αρχής της διαφοράς, αυτόθα αποτελούσε παρερμηνεία των ισχυρισμών του Rawls. Σύμφωνα με τον Rawls και οι δύο αρχές αποτελούν προϋποθέσεις για τη δικαιοσύνη.

2.2.2. Η σοσιαλιστική κριτική στις φιλελεύθερες έννοιες της δικαιοσύνης

«Οι μόνες έννοιες που κυριαρχούν είναι η ελευθερία, η ισότητα, η ιδιοκτησία [...]. Ελευθερία, επειδή ο αγοραστής και ο πωλητής ενός προϊόντος, π.χ. του εργατικού δυναμικού, καθορίζονται από την ελεύθερη βούλησή τους. Συμβάλλουν ως ελεύθερα ισότιμα πρόσωπα. [...] Ισότητα, επειδή στη μεταξύ τους σχέση λειτουργούν ως ιδιοκτήτες και συναλλάσσονται ισοδύναμα. Ιδιοκτησία, επειδή ο καθένας διαθέτει αυτό που πράγματι αποτελεί ιδιοκτησία του.» (Marx 1998: 189 κ.ε.)

Η κοινωνική
Πραγματικότητα

Η δικαιοσύνη και η ισότητα στους μέχρι τώρα ορισμούς του Heinrichs και του Rawls έχουν καθορισθεί και διαχωρισθεί σύμφωνα με το φιλοσοφικό τους περιεχόμενο⁶. Επικαλούνται τις έννοιες και όχι την κοινωνική πραγματικότητα. Για τον ορισμό δεν έχει σημασία το εάν η δικαιοσύνη θεωρείται ότι υλοποιείται ή όχι στην κοινωνία.

Παρόλα αυτά το πραγματική κοινωνική επένεργεια των θεμελιωδών αξιών αποτελεί φυσικά μία ουσιαστική απαίτηση. Ακριβώς σε αυτήν την απαίτηση αναφέρονται οι σοσιαλιστικές αντιλήψεις για τη δικαιοσύνη.

Οι σοσιαλιστικές αντιλήψεις ξεκινούν από την προϋπόθεση ότι η κυριαρχούσα ανισότητα και αδικία πρέπει να μπορεί να ερμηνευθεί. Τα κοινωνικά συντάγματα δεν οδηγούν προφανώς στην ισότητα ή την δίκαιη κατανομή, γεγονός το οποίο αυτό φαίνεται άμεσα στις στατιστικές για τη φτώχεια και τον πλούτο. Η ανισότητα και η αδικία δεν είναι τυχαίο περιστατικό ή μια αντίδραση σε μια μεμονωμένη ανισορροπία, αλλά ένα συστηματικό κοινωνικό πρόβλημα. Είναι κατά κύριο λόγο (αλλά σε καμία περίπτωση μόνο αυτές) οι συνθήκες παραγωγής των καπιταλιστικών οικονομικών της αγοράς που λειτουργούν ως έναυσμα για την ανισότητα και την αδικία.

Γι' αυτόν το λόγο οι Σοσιαλιστικές ιδέες οικοδομούν τα τελευταία 150 χρόνια τα επιχειρήματά τους σε δύο άξονες: Αφενός απαιτούν μία ανακατανομή του κοινωνικού πλούτου και αφετέρου απαιτούν ριζική αλλαγή του τρόπου παραγωγής και απόκτησης των αγαθών. Η βασική ιδέα είναι ότι για να διασφαλιστεί η ελευθερία για όλους πρέπει να εφαρμοστεί η ισότητα.

⁶ Ο Heinrichs δεν λαμβάνει υπόψη κάποια φιλελεύθερη θεωρία αλλά μόνο το κοινωνικό-φιλοσοφικό υπόβαθρο μιας ριζοσπαστικής φιλοσοφίας.

Πώς μπορεί
να εξηγηθεί η
επικρατούσα στην
κοινωνία ανισότητα
και αδικία

Ο Rawls με τη θεωρία του αντιτίθεται σε κάτι τέτοιο και ισχυρίζεται ότι η κοινωνική οικονομία της αγοράς τοποθετεί εκείνους που βρίσκονται σε δυσμενέστερη θέση συγκριτικά στην καλύτερη.

Οι σοσιαλιστικές θέσεις του Rawls αρνούνται την παραδοχή ότι η οικονομική ανισότητα μπορεί να συμβάλει στο όφελος όλων (και ιδιαίτερα των πλέον ευάλωτων). Αντίθετα οι σοσιαλιστικές θέσεις παίρνουν ως δεδομένο την όξυνση της ανισότητας και της αδικίας. Εμπειρικά δεδομένα από μελέτες των τελευταίων χρόνων επιβεβαιώνουν αυτήν την άποψη.⁷

Το ρήγμα αυτό στην πολιτική αριστερά διακρίνεται τελικά και στη συζήτηση για τη δικαιοσύνη, όπου παρουσιάζονται αντίθετα μοντέλα: Αφενός η δικαιοσύνη στην κατανομή κοινωνικών και υλικών αγαθών, και αφετέρου η δίκαιη πρόσβαση και το ερώτημα σχετικά με το εάν και σε ποιο βαθμό ομάδες ατόμων αναγνωρίζονται από την κοινωνία και έχουν πρόσβαση σε κοινωνικές θέσεις (κοινωνική επιφάνεια). Η συζήτηση αυτή αποτυπώνεται τόσο σε πολιτικό όσο και σε θεωρητικό επίπεδο. Ωστόσο η αυστηρή αυτή αντιπαράθεση μεταξύ αφενός της διανεμητικής δικαιοσύνης και αφετέρου της δίκαιης πρόσβασης βασίζεται σε ισχυρές προκαταλήψεις και από τις δύο πλευρές.

Οι θεωρητικοί που δίνουν πρωταρχική αξία στη δίκαιη πρόσβαση δεν αποκλείουν κατά αρχήν την αναδιανομή. Πρόκειται για κάτι που αφορά σύνθετες έννοιες της δικαιοσύνης, οι οποίες θεωρούν την οικονομική ανισότητα ως ένα πρόβλημα της δικαιοσύνης.

Η αντιπαράθεση αποκτά μεγαλύτερη σημασία, διότι διαχωρίζει την για την Κοινωνική Δημοκρατία ιδιαίτερως σημαντική ομάδα των εργαζομένων και των ανέργων. Προς το παρόν παρατηρείται ότι σε αυτήν την ομάδα – όπως και παλαιότερα στην ιστορία της – εμφανίζεται μια πόλωση όσον αφορά αυτό το σημείο της ελευθερίας και της ισότητας.

Σε αυτό το σημείο θα παρουσιαστεί σύντομα η δισδιάστατη έννοια της δικαιοσύνης σύμφωνα με την Nancy Fraser, η οποία παρουσιάζει και συνδυάζει με ιδιαίτερο τρόπο τις δύο διαστάσεις της δικαιοσύνης.

*Διανεμητική
δικαιοσύνη vs.
Δίκαιη πρόσβαση*

7 Ενδεικτικά αναφέρονται εδώ οι ακόλουθες μελέτες: Bourdieu κ.ά. 1997, Castel 2000, Schutheis/Schulz 2005

2.2.3. Η δισδιάστατη έννοια της δικαιοσύνης σύμφωνα με την Nancy Fraser

Δισδιάστατη
έννοια
δικαιοσύνης

Η Nancy Fraser προσπάθησε στο σχέδιο της για τη δικαιοσύνη να αμβλύνει την αντιπαράθεση μεταξύ της διανεμητικής δικαιοσύνης / αναδιανομής και της δίκαιης πρόσβασης / των φιλελεύθερων επιχειρημάτων και προτείνει μία δισδιάστατη έννοια της δικαιοσύνης:

«Σε θεωρητικό επίπεδο είναι απαραίτητο να σχεδιαστεί μια δισδιάστατη σύλληψη της δικαιοσύνης, η οποία να ευθυγραμμίζει τις νόμιμες αξιώσεις για κοινωνική ισότητα με τις νόμιμες αξιώσεις για την αναγνώριση των διαφορών. Σε πρακτικό επίπεδο αυτό σημαίνει το σχεδιασμό ενός προγραμματικού πολιτικού προσανατολισμού, ο οποίος θα επιτρέπει τη συνένωση των πλεονεκτημάτων της ανακατανομής με τα πλεονεκτήματα της πολιτικής αναγνώρισης.» (Fraser 2003: 17 κ.ε.)

Η θέση της Fraser υποστηρίζει ότι κάθε αδικία και αποκλεισμός εμπεριέχει τον οικονομικό αποκλεισμό καθώς και την έλλειψη αναγνώρισης σε συγκεκριμένες αναλογίες:

Σχήμα 3: Η έννοια της δικαιοσύνης σύμφωνα με την Nancy Fraser

Παραδείγματα
από την
πράξη

Σε αυτήν τη βάση ο αποκλεισμός των ομοφυλοφίλων τοποθετείται κυρίως στην περιοχή της αναγνώρισης και του σεβασμού στην κοινωνία. Ταυτόχρονα ωστόσο είναι συνδεδεμένος με μια δυσμενή οικονομική μεταχείριση, η οποία αφορά τη φορολόγηση των κατεχωρημένων συντρόφων. Η «δικαιοσύνη» είναι επομένως δυνατή εάν ληφθεί υπόψη η ειδική συγκυρία της μειονεκτικής μεταχείρισης και της οικονομικής διάστασης.

H Nancy Fraser (γεννηθείσα το 1947) είναι καθηγήτρια πολιτικών επιστημών στο New School for Social Research της Νέας Υόρκης. Θεωρείται μία από τις γνωστότερες θεωρητικούς του φεμινισμού.

Έχει αρκετές δημοσιεύσεις στο χώρο της φεμινιστικής θεωρίας, της ισότητας και της κριτικής θεωρίας

Ως δεύτερο παράδειγμα μπορεί να χρησιμοποιηθεί το στίγμα του αποκλεισμού των ανέργων από την κοινωνία μας. Ο κοινωνικός αποκλεισμός τους ως επί το πλείστον εξαρτάται ασφαλώς από τη δυσχερή υλική εξασφάλισή τους. Παρόλα αυτά εμπειρικές μελέτες επιβεβαίωσαν κατά επανάληψη

ότι η κοινωνική αναγνώριση και ο σεβασμός, δηλαδή η κοινωνική επιφάνεια, είναι βασικό πρόβλημα για τους ενδιαφερόμενους. Για να εδραιωθεί η δικαιοσύνη και η συμμετοχή στην κοινωνία χρειάζονται στρατηγικές, οι οποίες λαμβάνουν υπόψη σε ικανοποιητικό βαθμό και τις δύο διαστάσεις.

Η Fraser περιγράφει αρχικά μία αναλυτική διαδικασία διερεύνησης της άνισης μεταχείρισης ή της αδικίας. Διατυπώνει επίσης κανονιστικά το τι κατά τη γνώμη της πρέπει να είναι δικαιοσύνη. Θεωρεί τη δικαιοσύνη ως “συμμετοχική ισότητα”

«Ο πυρήνας του κανονιστικού σχεδίου μου [αποτελείται] από την ιδέα της συμμετοχικής ισότητας. Σύμφωνα με το πρότυπο αυτό η δικαιοσύνη απαιτεί κοινωνικές ρυθμίσεις οι οποίες να επιτρέπουν σε όλα (τα ενήλικα) μέλη της κοινωνίας να έρχονται σε επαφή ως ισότιμα μέλη. Για να γίνει εφικτή μια συμμετοχική ισότητα πρέπει να πληρούνται τουλάχιστον δύο προϋποθέσεις. Πρώτον, η κατανομή των υλικών πόρων πρέπει να εξασφαλίζει την ανεξαρτησία και το δικαίωμα ψήφου των συμμετεχόντων. Αυτό το αποκαλώ αντικειμενική προϋπόθεση. Οι μορφές και τα επίπεδα οικονομικής εξάρτησης και ανισότητας, τα οποία εμποδίζουν την ισότιμη συμμετοχή, αποκλείονται εξ αρχής. [...] Η δεύτερη προϋπόθεση απαιτεί θεσμοθετημένες πολιτιστικές αξίες, οι οποίες σέβονται ισότιμα όλους τους συμμετέχοντες και παρέχουν σε όλους ίσες ευκαιρίες για την απόκτηση κοινωνικής αναγνώρισης. Αυτό το αποκαλώ διυποκειμενική προϋπόθεση της συμμετοχικής ισότητας» (Fraser 2003: 54 κ.ε.)

χρειάζεται μία πολυδιάστατη στρατηγική

Παρουσίαση μιας συμμετοχικής ισότητας

Η Fraser θα πρέπει τώρα να αναφέρει - όπως συνέβη και στην περίπτωση του Rawls - ποια κριτήρια θα χρησιμοποιήσει για τη διαπίστωση ή τον αποκλεισμό μιας δίκαιας ή άδικης άνισης μεταχείρισης στις δύο διαστάσεις. Προτείνει το ακόλουθο κριτήριο:

«Και για τις δύο διαστάσεις ισχύει το ίδιο γενικό κριτήριο της διάκρισης σε νόμιμες και αδικαιολόγητες αξιώσεις. Ανεξάρτητα από το εάν το πρόβλημα είναι η διανομή ή η αναγνώριση Αυτοί που θέτουν τις αξιώσεις θα πρέπει και στις δύο περιπτώσεις να αποδείξουν ότι τα υφιστάμενα μέτρα τους εμποδίζουν να συμμετέχουν σαν ισότιμοι πολίτες στην κοινωνία» (Fraser 2003: 57 κ.ε.)

Στάδια ελέγχου

1. Ανάλυση: Ποια είναι η άνιση μεταχείριση σήμερα; Πώς εμφανίζονται οι δύο διαστάσεις;
2. Εφαρμογή του κριτηρίου: Πώς εμποδίζουν τα μέτρα / κανόνες της κοινωνίας την συμμετοχική ισότητα;
3. Εναλλακτικές λύσεις: Με ποιες αλλαγές και στρατηγικές θα μπορούσε να εδραιωθεί η συμμετοχική ισότητα;

Αυτά τα στάδια ελέγχου (ανάλυση με βάση τις δύο διαστάσεις σε σχέση με την υποτιθέμενη αδικία, εφαρμογή, εναλλακτικές λύσεις) για την Fraser αποτελούν πρωτίστως ερώτημα σχετικά με τη δημοκρατική διαπραγμάτευση.

Μία πρακτική δοκιμασία θα ήταν φυσικά και εδώ χρήσιμη. Ως παράδειγμα θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί η συζήτηση για την ασφάλιση των πολιτών ή την εισφορά κατά κεφαλήν (βλ. σ. 47 κ.ε.).

Στο θέμα της καταπολέμησης της αδικίας η Fraser ασχολείται με δύο διαφορετικές κοινωνικές στρατηγικές (Fraser 2003:102 κ.ε.): τη διαβεβαίωση (προσαρμογή στην παραδεδομένη κατάσταση) και το μετασχηματισμό (μετάλλαξη).

Σε αυτό το πλαίσιο το φιλελεύθερο κράτος ευημερίας παρουσιάζει μια διαβεβαιωτική στρατηγική ότι θα μετριάσει τα μειονεκτήματα της ελεύθερης οικονομίας της αγοράς. Με τον τρόπο αυτό δε θα αρθεί η οικονομική ανισότητα μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας, θα επέλθει ωστόσο μια ανακούφιση.

Μία μετασχηματιστική στρατηγική θα ήταν για τους σοσιαλιστές η αντικατάσταση της ελεύθερης οικονομίας της αγοράς από ένα σοσιαλιστικό οικονομικό σύστημα.

Και οι δύο στρατηγικές έρχονται σε αντίθεση με την Fraser, η οποία εισάγει μια τρίτη στρατηγική την οποία αποκαλεί (σύμφωνα με τον André Gorz) «μη μεταρρυθμιστική μεταρρύθμιση». Αυτήν την δύσκαμπτη και δυσνόητη έννοια τη συνδέει με ένα σοσιαλδημοκρατικό σχέδιο.

«Κατά την περίοδο του Φορδισμού (η στρατηγική αυτή) διαμόρφωσε την κατανόηση της σοσιαλδημοκρατίας σε τμήματα του αριστερού φάσματος. Από την άποψη αυτή θα μπορούσε κανείς να δει την σοσιαλδημοκρατία όχι μόνο ως απλό συμβιβασμό μεταξύ ενός αφενός διαβεβαιοτικού και φιλελεύθερου και αφετέρου μετασχηματιστικού σοσιαλιστικού κράτους. Μάλλον γίνεται κατανοητή σαν ένα δυναμικό καθεστώς, του οποίου η ανάπτυξη μακροπρόθεσμα θα ήταν μετασχηματιστική. Η ιδέα ήταν αρχικά μία σειρά από φαινομενικά η θεσμοθέτηση διαβεβαιοτικών μεταρρυθμίσεων αναδιανομής, μεταξύ των οποίων το γενικό δικαίωμα για κοινωνική προστασία, η προοδευτική κλιμάκωση της φορολογίας, μακροοικονομικά πολιτικά μέτρα για τη δημιουργία πλήρους απασχόλησης, έναν εξελισσόμενο δημόσιο τομέα αποδεδειγμένου από την αγορά και ένα σημαντικό μέρος της δημόσιας ή / και της συλλογικής ιδιοκτησίας. Παρά το γεγονός ότι κανένα από αυτά τα πολιτικά μέτρα δεν άλλαξε αφ' εαυτού τη δομή της καπιταλιστικής κοινωνίας, υπήρχε ωστόσο η προσδοκία ότι θα επηρέαζαν την ισορροπία δυνάμεων μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας προς όφελος της τελευταίας και ότι μακροπρόθεσμα θα ευνοούσαν τον μετασχηματισμό. Αυτή η προσδοκία ασφαλώς δεν είναι αδικαιολόγητη. Εν τέλει ωστόσο δε στάθηκε δυνατόν να πραγματοποιηθεί ποτέ, επειδή ο Νεοφιλελευθερισμός έθεσε σύντομα τέλος σε αυτό το πείραμα.» (Fraser 2003: 110 κ.ε.)

Η στρατηγική αυτή της «μη μεταρρυθμιστικής μεταρρύθμισης» προσπαθεί να γεφυρώσει το χάσμα μεταξύ της σοσιαλφιλελεύθερης και της σοσιαλιστικής αντίληψης για τη δικαιοσύνη.

2.2.4. Η πολιτική διάσταση της δικαιοσύνης μεταξύ της «δικαιοσύνης απόδοσης» και της «δικαιοσύνης ως προς τις ανάγκες»

Πολιτική
αιτιολόγηση της
άνισης κατανομής
- Δύο πολιτικές
έννοιες

Η φιλοσοφική συζήτηση έδειξε ότι φιλοσοφικά η δικαιοσύνη μπορεί να οριστεί διαφορετικά, οι φιλοσοφικές εξηγήσεις ωστόσο προσφέρουν μόνο μία περιορισμένη κλίμακα βοήθεια. Αυτό συμβαίνει επειδή πρόκειται για μια σχετική έννοια, η οποία διαμορφώνεται με διαπραγμάτευση από την κοινωνία και την επικαλούνται διαφορετικές κοινωνικές ομάδες (όπως π.χ. οι συνδικαλιστικές οργανώσεις, οι σύλλογοι εργοδοτών και τα κόμματα).

Τέλος – αυτό έχει ήδη αποδειχθεί κατά τη φιλοσοφική συζήτηση- η δικαιοσύνη σχετίζεται πάντοτε με θέματα διανομής υλικών και πνευματικών αγαθών («δικαιοσύνη διανομής») και με την αξιολόγηση αυτής της διανομής ως δίκαιας ή άδικης.

Στην πολιτική συζήτηση ωστόσο εδραιώθηκαν και δύο άλλες έννοιες δικαιοσύνης που προσπαθούν να δικαιολογήσουν και να νομιμοποιήσουν από ένα διαφορετικό πρίσμα την διανομή των αγαθών.

Δικαιοσύνη
απόδοσης

Δικαιοσύνη απόδοσης ή «Η απόδοση πρέπει να αξίζει τον κόπο». Κυρίως η αστική παράταξη του FDP και του CDU/CSU αντιπροσωπεύει αυτήν την άποψη, σύμφωνα με την οποία η απόδοση νομιμοποιεί μια ευνοϊκότερη μεταχείριση κατά τη διανομή των αγαθών. Η δικαιοσύνη απόδοσης στηρίζεται στην ιδέα ότι η διανεμητική δικαιοσύνη θα μπορούσε να μετρηθεί σύμφωνα με την ατομική απόδοση του καθενός.

Ένα παράδειγμα είναι το όριο εισοδήματος για την ασφάλιση υγείας: Από ένα ορισμένο ετήσιο εισόδημα και άνω είναι δυνατή η επιλογή ιδιωτικής ασφάλισης υγείας (η οποία συνεπάγεται κατά κανόνα καλύτερες συνθήκες περίθαλψης). Μεγάλα τμήματα της πολιτικής αριστεράς αντιμετωπίζουν παρόμοια επιχειρήματα με επιφύλαξη ή αποδοκιμασία.

Παράλληλα ωστόσο η δικαιοσύνη απόδοσης αποτελεί επιχείρημα και για την αριστερά. Το ότι «οι δυνατοί ώμοι πρέπει να μεταφέρουν περισσότερο βάρος» είναι ένα ευρέως διαδεδομένο επιχείρημα που αναφέρεται στην δικαιοσύνη απόδοσης. Όποιος κατέχει πολλά πρέπει αντίστοιχα να συνεισφέρει περισσότερο στο κοινό καλό.

Η κοινωνική ασφάλιση (ασφάλιση ανεργίας και συντάξεων) εγγυάται επίσης τη διατήρηση της κοινωνικής θέσης: Όποιος έχει πληρώσει πολλά, λαμβάνει αντιστοίχως πολλά όταν βρεθεί σε κατάσταση ανάγκης.

Ένα παρόμοιο επιχείρημα με κριτική μορφή μπορεί να διατυπωθεί και για τις μισθολογικές δομές μιας επιχείρησης: Συνέβαλε όντως ο διευθύνων σύμβουλος περισσότερο από ό,τι η εργάτρια του ιμάντα συναρμολόγησης στην επιτυχία της επιχείρησης; Ο αναλυτής της χρηματιστηριακής αγοράς συνέβαλε περισσότερο από τη νοσοκόμα;

Είναι φανερό επομένως ότι η δικαιοσύνη απόδοσης διεκδικείται από διαφορετικά πολιτικά στρατόπεδα. Ως βάση του πολιτικού συλλογισμού για μια άνιση κατανομή έχει εδραιωθεί η δικαιοσύνη απόδοσης. Αυτή ωστόσο παραμένει κατά κύριο λόγο σχετική και ως εκ τούτου αποτελεί θέμα κοινωνικής αναλογίας δυνάμει και διαπραγμάτευσης.

Η δικαιοσύνη ως προς τις ανάγκες ερευνά ποιες παροχές πρέπει να χορηγηθούν στους ανθρώπους ανάλογα με τις απαιτήσεις της κοινωνικής τους θέσης. Για παράδειγμα ένα άτομο που χρήζει βοήθειας χρειάζεται φροντίδα σύμφωνα με έναν προκαθορισμένο βαθμό φροντίδας. Ένα υγιές άτομο δεν μπορεί να έχει την αξίωση παροχής βοήθειας, καθώς δεν έχει την συγκεκριμένη ανάγκη ή η απαίτησή του δεν είναι κοινωνικά αναγνωρισμένη. Η δικαιοσύνη ως προς τις ανάγκες αποτελεί το κύριο κριτήριο για το μεγαλύτερο μέρος των κοινωνικών παροχών σύμφωνα με τον κώδικα κοινωνικής ασφάλισης. Η δικαιοσύνη ως προς τις ανάγκες είναι επομένως η βάση της νομιμότητας στο κοινωνικό μας σύστημα.

Και τα δύο αυτά επιχειρήματα ασκούν συνεχή επίδραση στις σχετικές συζητήσεις.

*Δικαιοσύνη
ως προς
τις ανάγκες*

2.2.5. Επισκόπηση: η ισότητα και η δικαιοσύνη ως σοσιαλδημοκρατικές έννοιες

Μετατόπιση
της έμφασης
στη συζήτηση
για την δικαιοσύνη

Εκτός από τις φιλοσοφικές προσεγγίσεις της έννοιας της «δικαιοσύνης» επίσης ενδιαφέρουσα είναι και η ακολουθία των πολιτικών κατευθυντήριων αρχών της Σοσιαλδημοκρατίας στην ιστορική πορεία της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας. Σε αυτό το σημείο μπορεί να παρατηρηθεί μία πολιτική μετατόπιση της έμφασης στη συζήτηση για τη δικαιοσύνη, η οποία βέβαια είναι ανεξάρτητη από τη φιλοσοφική συζήτηση, από την οποία όμως εν τέλει επηρεάζεται.

Σε αυτό το σημείο επιλέγονται ως προς τους ορισμούς οι πολιτικές τοποθετήσεις της Σοσιαλδημοκρατίας, επειδή αυτή μπορεί να θεωρηθεί σε μεγάλο βαθμό ως κόμμα κοινωνικής δικαιοσύνης στο κομματικό τοπίο της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας

Από την πλευρά καθορισμού των εννοιών παρατηρείται μία ακολουθία, η οποία εμπεριέχει – ανάλογες με τις διάφορες φάσεις της σοσιαλδημοκρατικής διακυβέρνησης – μετατροπές στην πρόθεση επιβολής δικαιοσύνης με κρατικά μέσα. Αντίστοιχα ο όρος «ισότητα» συμπληρώθηκε από τον όρο «ίσες ευκαιρίες» και αργότερα με τον όρο «δίκαιες ευκαιρίες».

«Ισότητα»

Μέχρι το έτος 1959, όταν το γερμανικό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα προσέγγισε νέες ομάδες ψηφοφόρων με το συνέδριο του Bad Godesberg, η έννοια της «ισότητας» αποτελούσε κύριο μέρος των κοινωνικών απαιτήσεων της αριστεράς πολιτικής. Αφορούσε όλες τις πτυχές της ζωής. Παρόλα αυτά στο κέντρο βρισκόταν ο κοινωνικός τομέας της εργασίας. Η Ισότητα ήταν κυρίως συνδεδεμένη με την υπέρβαση της καταπίεσης και της εκμετάλλευσης στις σχέσεις παραγωγής. Από τη συνεργασία για κοινές αποφάσεις στην βιομηχανία σιδήρου μέχρι το απεργιακό κύμα της δεκαετίας του 1950 - γεγονότα που σήμερα αποδυναμώνονται τελείως - οι προσπάθειες στρέφονταν κυρίως στη διεκδίκηση περισσότερης ισότητας και συνεπώς περισσότερων δικαιωμάτων στη συνδιαμόρφωση των συνθηκών της εργασίας και της διαβίωσης. Το αποτέλεσμα ήταν αντιφατικό, επειδή παρά το γεγονός ότι με την εργοστασιακή και επιχειρηματική συμμετοχή στις αποφάσεις σημειώθηκε κάποια επιτυχία, ταυτόχρονα η απαίτηση για ισότητα στο χώρο εργασίας δεν επέφερε μόνιμα αποτελέσματα.

«Ίσες ευκαιρίες»

Επί κυβερνήσεων Brandt και κατά τη διάρκεια του σοσιαλφιλελεύθερου συνασπισμού δημιουργήθηκε ο όρος «ίσες ευκαιρίες», ο οποίος διατηρεί μέχρι σήμερα

την ακτινοβολία του (όχι μόνο στο σοσιαλδημοκρατικό χώρο) και χαρακτήρισε ιδιαίτερα την προοδευτική πολιτική της εποχής Brandt. Η νεοσύστατη έννοια ενσωμάτωσε σταδιακά την υπάρχουσα ανισότητα και εστίασε στον τομέα της εκπαιδευτικής πολιτικής.

Η ανάπτυξη των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και του δημόσιου τομέα αποτελούσε το κύριο επιχείρημα για την προσέγγιση νέων στρωμάτων ψηφοφόρων και για τη θεώρηση της ανισότητας όχι μόνο σε σχέση με τη διανομή των υλικών αγαθών, αλλά και σε σχέση με τη διανομή των εκπαιδευτικών ευκαιριών στην κοινωνία. Το γεγονός ότι η άνιση κατανομή των υλικών πόρων και η άνιση κατανομή των εκπαιδευτικών ευκαιριών αλληλοσυμπληρώνονται, σίγουρα απασχολούσε τη σοσιαλδημοκρατία. Οι φιλελεύθεροι έθεταν στο επίκεντρο λιγότερο τη συρρίκνωση των εννοιών της «ισότητας» και των «ίσων ευκαιριών» και περισσότερο την υποκατάσταση της ισότητας από την ισότητα ευκαιριών. Η ισότητα ευκαιριών προσαρμοζόταν στις φιλελεύθερες θέσεις. Μόνο έτσι ήταν εφικτή μια σοσιαλφιλελεύθερη πολιτική.

Η νέα εστίαση ήταν σημάδι μιας νέας κοινωνικής συγκυρίας και μετατόπισης της πολιτικής έμφασης. Από την άποψη αυτή η έννοια της «ισότητας ευκαιριών» είναι χαρακτηριστική. Εμφανίστηκε σε μια χρονική στιγμή κατά την οποία η θετική ταυτότητα του κοινωνικού κράτους σταθεροποίησε την οικονομική κατάσταση.

Στη τρίτη φάση της σοσιαλδημοκρατικής κυβέρνησης του καγκελαρίου Gerhard Schröder συμπληρώθηκε η έννοια της «ισότητας ευκαιριών» με την έννοια των «δίκαιων ευκαιριών», η οποία επικεντρώνεται περισσότερο στο θέμα της διανομής. Ο όρος καθιστά σαφές ότι οι ευκαιρίες εντός της κοινωνίας συνδέονται στενά με τη διανομή υλικών και μη υλικών πόρων. Και αυτοί οι πόροι – αυτό ήταν ένα σημαντικό επιχείρημα εκείνης της κυβερνητικής περιόδου – είναι οικονομικά περιορισμένοι.

Οι περιορισμένες ευκαιρίες θα έπρεπε λοιπόν να έχουν «δίκαιη» διανομή. Ας σημειωθεί ότι η πολιτική του Schröder εμπνέεται από την πολιτική ιδέα της «δικαιοσύνης απόδοσης». Το αξίωμα «ενίσχυση και απαίτηση» περιλαμβάνει τόσο τη διασφάλιση ευκαιριών και τη διανομή υλικών πόρων όσο και την αναμενόμενη ανταπόδοση.

Ειδικά ο ορισμός των δίκαιων ευκαιριών διχάζει στον πολιτικό διάλογο την αριστερά. Τα κρίσιμα θέματα που συζητήθηκαν και συζητούνται είναι:

- Υπάρχουν πράγματι - και αν ναι σε ποιο βαθμό - οι δήθεν αντικειμενικοί περιορισμοί πόρων; Ή μήπως πρόκειται για πολιτικές αποφάσεις, οι οποίες θα μπορούσαν να ληφθούν και διαφορετικά (π.χ. στον τομέα των δημόσιων οικονομικών και των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης);

*«Δίκαιες
ευκαιρίες»*

*Ο ορισμός των
δίκαιων ευκαιριών
διχάζει την
πολιτική αριστερά*

- Μπορεί να χαρακτηριστεί ως δίκαιη η ισχύουσα κοινωνική κατανομή των επιβαρύνσεων και των ελαφρύνσεων (π.χ. αφενός ελαφρύνσεις για τις επιχειρήσεις και αφετέρου περικοπές στο κοινωνικό δίκτυο);

Ανεξάρτητα από το πώς θα απαντηθούν τα ερωτήματα αυτά, γίνεται σαφές ότι η έννοια της δικαιοσύνης είναι θεωρητικά και πολιτικά αμφιλεγόμενη.

Αξιώσεις προς την Κοινωνική Δημοκρατία, οι οποίες προκύπτουν από τη συζήτηση περί δικαιοσύνης:

- Η δικαιοσύνη είναι η θεμελιώδης αξία όσον αφορά τη διανομή υλικών και μη υλικών αγαθών. Ωστόσο η Κοινωνική Δημοκρατία δε στηρίζεται σε έναν ενιαίο ορισμό της δικαιοσύνης. Ως βάση της νομιμότητας η «δικαιοσύνη» είναι ένα βασικό επιχείρημα κοινωνικά αποτελεσματικό, αλλά θεωρητικά αμφιλεγόμενο.
- Η «δικαιοσύνη» πρέπει να εξετάζεται ξεχωριστά για κάθε διαφορετικό κοινωνικό πεδίο
- Η «ισότητα» ως ίση διανομή των αγαθών δεν χρήζει δικαιολόγησης. Οι αποκλίσεις πρέπει να καθορίζονται και να αντιμετωπίζονται με την έννοια της δικαιοσύνης.
- Δεν είναι δυνατόν να εννοηθεί πραγματική ελευθερία δίχως ισότητα.

Η δικαιοσύνη στο Πρόγραμμα Αμβούργου του SPD:

«Η δικαιοσύνη στηρίζεται στην ισότιμη αξιοπρέπεια κάθε ανθρώπου. Αυτό σημαίνει ίση ελευθερία και ισότητα ευκαιριών, ανεξάρτητα από την καταγωγή ή το φύλο. Ως εκ τούτου η δικαιοσύνη σημαίνει ισότιμη συμμετοχή στην εκπαίδευση, την απασχόληση, την κοινωνική ασφάλιση, τον πολιτισμό και τη δημοκρατία, ισότιμη πρόσβαση σε όλα τα δημόσια αγαθά. Όπου υπάρχει άνιση κατανομή εισοδήματος και περιουσιακών στοιχείων και όταν η κοινωνία διαχωρίζεται σε αυτούς που εξουσιάζουν και αυτούς που είναι αντικείμενα εξουσίας, παραβιάζεται η ισότιμη ελευθερία και δημιουργείται αδικία. Ως εκ τούτου η δικαιοσύνη απαιτεί περισσότερη ισότητα στη διανομή του εισοδήματος, του πλούτου και της ισχύος. [...] Η απόδοση πρέπει να αναγνωρίζεται και να γίνεται σεβαστή. Ως δίκαιη θεωρείται μία κατανομή εισοδήματος και περιουσιακών στοιχείων ανάλογα με την απόδοση. Η ιδιοκτησία φέρει υποχρεώσεις. Όσοι έχουν εισόδημα άνω του μέσου όρου ή κατέχουν περισσότερα περιουσιακά στοιχεία από τους υπόλοιπους, πρέπει να συνεισφέρουν περισσότερο στο κοινό καλό.

(Πρόγραμμα Αμβούργου 2007: 15 κ.ε.)

2.3. Αλληλεγγύη

Με την έννοια της «αλληλεγγύης» ασχοληθήκαμε ελάχιστα μέχρι τώρα (ή στην γαλλική επανάσταση «αδελφοσύνη»). Αυτό εξαρτάται βεβαίως εν μέρει από το ότι η αλληλεγγύη είναι ένας όρος που σχετίζεται με την ανθρωπιά και είναι επομένως πιο δύσκολο να ενσωματωθεί σε μια θεωρητική δομή.

Σε αδρές γραμμές η αλληλεγγύη μπορεί να οριστεί με διαφορετικούς τρόπους με αναφορές σε διάφορους συγγραφείς⁸ όπως:

- μια κοινή και αμοιβαία ευθύνη, που
- προκύπτει από τα κοινά συμφέροντα και
- συμπεριφορά που εξυπηρετεί την κοινότητα, εν ανάγκη ακόμα και κατά των ατομικών βραχυπρόθεσμων οφελών
- και υπερβαίνει το τυπικό δικαίωμα αμοιβαίας δικαιοσύνης

Η «Αλληλεγγύη» είναι ζήτημα μίας κοινής «κοινωνικής ταυτότητας» η οποία τροφοδοτείται από μια παρόμοια ζωή και κοινές αξίες.

Ωστόσο, ο Αμερικανός κοινωνιολόγος και φιλόσοφος ηθικής Waltz δικαίως υποδηλώνει ότι η η αλληλεγγύη μπορεί να είναι και επικίνδυνη «όταν είναι μόνο ένα συναίσθημα, ένα συναισθηματικό υποκατάστατο για τη συνεργασία αντί να είναι αντανάκλαση πραγματικής, βιώσιμης συνεργασίας» (Waltz 1997: 32).

Αυτή η καθημερινή συνεργασία αναφέρεται σε κοινωνικούς θεσμούς και σε δομές στις οποίες μπορεί να αναπτυχθεί η αλληλεγγύη και να συμβάλλει στην κοινωνική ασφάλεια.

Η αλληλεγγύη μπορεί επίσης να εκδηλωθεί εσωστρεφώς και με τάσεις αποκλεισμού και διακρίσεων – ένα παράδειγμα αποτελούν τα σώματα της άκρας δεξιάς. Για μια δημοκρατική κοινωνία, η οποία εξελίσσεται από μία ανοικτή και πλουραλιστική αστική κοινωνία, αυτή η ψευδής μορφή αλληλεγγύης αποτελεί έναν ανυπολόγιστο και συχνά ανεπαρκώς εκτιμημένο κίνδυνο. Στο σημείο αυτό γίνεται υπέρβαση του πλαισίου της συνοχής μιας κοινωνίας, εάν τροφοδοτείται από διακρίσεις.

Η έννοια της αλληλεγγύης

Η σχέση ανάμεσα στην αλληλεγγύη και την κοινωνική ταυτότητα

Η Αλληλεγγύη ως έννοια καθημερινής συνεργασίας;

8 Για παράδειγμα Hondrich κ.α, 1994, Carigiet 2003

Πρέπει ως εκ τούτου να συζητηθεί ότι η αλληλεγγύη δεν είναι εφικτή χωρίς την πραγματοποίηση της ελευθερίας και της ισότητας σε μια δημοκρατική κοινωνία.

Όσο σύνθετη είναι η αντίληψη του όρου, τόσο περισσότερο αποτελεσματικός είναι στην εμπέδωση της κοινωνικής ιστορίας. Οι σημαντικές ασφαλίσεις (ανεργίας, υγείας, σύνταξης και ατυχημάτων) αποτελούν ιδρύματα αλληλεγγύης του εργατικού δυναμικού. Η ίδρυσή τους κατά τις δεκαετίες του 1890 και του 1920 οφείλεται κυρίως στην τεράστια πίεση των εργατών και των σοσιαλιστών / σοσιαλδημοκρατών ακόμα και κάτω από τη συντηρητική Κυβέρνηση του Βίσμαρκ.

Το συνεταιριστικό κίνημα μπορεί επίσης να χαρακτηριστεί ως μια κοινότητα αλληλεγγύης, στο πλαίσιο της οποίας τα μέλη σχηματίζουν με βάση το κοινό συμφέρον μια κοινότητα, η οποία θέτει σε μεγάλο βαθμό εκτός ισχύος τον ανταγωνισμό της αγοράς.

Σε ένα πιο προχωρημένο επίπεδο μπορεί κανείς να ισχυριστεί ότι η αλληλεγγύη προϋποθέτει την εξισορρόπηση των συμφερόντων, ώστε να είναι αποτελεσματική. Ένδειξη για αυτό αποτελεί το γεγονός ότι η αλληλεγγύη προκύπτει μόνο αν ληφθούν υπόψη διαφορετικά μιν, αλλά προ πάντων κοινά συμφέροντα κατά την πολιτική επιχειρηματολογία.

Αξιώσεις για την Κοινωνική Δημοκρατία από τη συζήτηση περί αλληλεγγύης

- Η αλληλεγγύη μπορεί να ενθαρρύνεται ως κοινωνικό δεσμός μέσα στην κοινωνία από κοινωνικά ιδρύματα, αλλά δεν δημιουργείται από αυτά.
- Σε μια Κοινωνική Δημοκρατία πρέπει να ελεγχθεί, με ποιον τρόπο οι κρατικοί και πολιτικοί θεσμοί επιδρούν στην αλληλέγγυα συνοχή.

- Η αλληλεγγύη πρέπει πάντοτε να αναλύεται σε σχέση με την πραγματικότητα της ελευθερίας και της ισότητας.

Η «αλληλεγγύη» στο Πρόγραμμα Αμβούργου του SPD:

Αλληλεγγύη σημαίνει αμφίπλευρη διασύνδεση, συνοχή και βοήθεια.

Είναι η προθυμία των ανθρώπων να παραστέκεται ο ένας στον άλλο και να αλληλοβοηθούνται. Αυτό ισχύει μεταξύ του ισχυρού και του ανίσχυρου, μεταξύ των γενεών, μεταξύ των λαών.

Η αλληλεγγύη δημιουργεί δύναμη για αλλαγή, όπως δείχνει η εμπειρία του εργατικού κινήματος.

Η αλληλεγγύη είναι μια ισχυρή δύναμη που συμβάλλει στη συνοχή της κοινωνίας μας - με την αυθόρμητη και ατομική προθυμία για βοήθεια, με κοινούς κανόνες και οργανισμούς, με την πολιτική διασφάλιση και οργάνωσή της στο πλαίσιο ενός κοινωνικού κράτους.»

(Πρόγραμμα Αμβούργου 2007: 16)

2.4. Τι λένε στην πραγματικότητα οι άλλοι;

Tou Martin Timpe

Στην πολιτική πρακτική η σοσιαλδημοκρατική αντίληψη των θεμελιωδών αξιών δεν είναι η μοναδική. Και άλλα κόμματα περιλαμβάνουν στις προγραμματικές τους αρχές ή σε παρόμοιες θεμελιακές διατυπώσεις και ερμηνείες των θεμελιωδών αξιών. Ας ρίξουμε μια σύντομη ματιά σε αυτές τις προσεγγίσεις. Εμείς δεν έχουμε την αξίωση μιας εξαντλητικής παρουσίασης και διατρέχουμε τα προγράμματα με σταθερά βήματα χωρίς να αναλώνουμε πολύτιμο χώρο σε λεπτομέρειες.

*Η «Θεία
Δημιουργία»
σταθερά
στο μυαλό μας*

● **Η «Θεία δημιουργία» σταθερά στο μυαλό: το κόμμα του CDU**
Οι θεμελιώδεις αξίες του CDU είναι η ελευθερία, η δικαιοσύνη και η αλληλεγγύη. Σε νέο πρόγραμμα το οποίο καθορίστηκε από το κόμμα στο Ανόβερο τον Δεκέμβριο του 2007, διατυπώθηκαν αυτές οι τρεις θεμελιώδεις αξίες. Αν και αυτές οι θεμελιώδεις αξίες είναι ίδιες εκ πρώτης όψεως με εκείνες του SPD που έχουν διατυπωθεί στο πρόγραμμα Αμβούργου, μια προσεκτικότερη ματιά αποκαλύπτει διαφορές. Έτσι, το CDU δίνει ισχυρή έμφαση στη χριστιανική έννοια του ανθρώπου και της δημιουργίας του Θεού. Για το CDU η χριστιανική θρησκεία είναι το κεντρικό σημείο αναφοράς, στην σοσιαλδημοκρατική ερμηνεία αυτή αποτελεί μια από τις πολλές πηγές των θεμελιωδών αξιών. (Στο τοπικό κόμμα της Βαυαρίας CSU αυτή η βασική κατεύθυνση είναι ακόμη εντονότερη και συμπληρώνεται από ένα δεξιό συντηρητικό προσανατολισμό προς το έθνος και τον πατριωτισμό.)

Σε προσεγγίσεις μπορεί επίσης να φανεί ότι το CDU χρησιμοποιεί μια ελαφρώς διαφορετική έννοια της ελευθερίας από το SPD. Η ελευθερία διατυπώνεται από το CDU με περισσότερες λεπτομέρειες σε σχέση με τις άλλες δύο θεμελιώδεις αξίες – όπως άλλωστε αποκαλύπτεται και όλη η διαδικασία της δημιουργίας αυτής της ατζέντας υπό τον τίτλο «Νέα Δικαιοσύνη μέσω περισσότερης ελευθερίας». Και στις δύο προσεγγίσεις θα μπορούσε να δοθεί προτεραιότητα στη βασική αξία της ελευθερίας, ενώ το SPD εμμένει σε μια ισοτιμία ανάμεσα στις θεμελιώδεις αξίες. Εκτός αυτού στο πρόγραμμα του CDU τα αμυντικά, αρνητικά δικαιώματα ελευθερίας υπογραμμίζονται εντονότερα σε σύγκριση με τα θετικά δικαιώματα ελευθερίας.

● **Οι τρεις βασικές αξίες του FDP: ελευθερία, ελευθερία, ελευθερία**
Το FDP δεν έχει πρόγραμμα θεμελιωδών αρχών. Αν κάποιος μελετήσει παρόμοια έγγραφα, όπως τις “Wiesbadener Grundsätze” που αποφασίστηκαν στο ομοσπον-

*Ελευθερία,
Ελευθερία
Ελευθερία*

διακό συνέδριο του κόμματος το 1997, παρατηρείται σημαντικά ένας μονόπλευρος προσανατολισμός στη θεμελιώδη αξία της ελευθερίας. Είναι φυσικό για ένα κόμμα που έχει τις ρίζες του στον πολιτικό φιλελευθερισμό, θα μπορούσε να σκεφτεί καιείς. Παρ'όλα αυτά αξίζει να σημειωθεί χωρίς αντίφαση προς τον John Locke, έναν από τους ιδρυτές του πολιτικού φιλελευθερισμού, ο ισχυρισμός ότι τα θέματα της δικαιοσύνης διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στο έργο του. Το FDP προσπαθεί ωστόσο να βλέπει κάθε άποψη βασικού προσανατολισμού σε σχέση με την έννοια της ελευθερίας. Διατυπώσεις όπως «Η ελευθερία είναι πρόοδος» ή «η ελευθερία είναι μελλοντική συμβατότητα» δείχνουν πόσο επιτήδεια οι Φιλελεύθεροι Δημοκράτες προσπαθούν να παγιώσουν την αναφορά σε μια θεμελιώδη αξία, η οποία αναμφισβήτητα είναι σημαντική. Αλλά είναι επίσης γεγονός ότι μια κοινωνία που στηρίζεται μονόπλευρα στην ελευθερία και παραμελεί τη δικαιοσύνη και την αλληλεγγύη σύντομα θα έχει προβλήματα, με αποτέλεσμα να απειληθεί ή διατήρηση της κοινωνικής συνοχής.

● Με ένα πολύχρωμο μπουκέτο, κάτι θα υπάρχει για τον καθένα:
Συμμαχία '90 / Οι Πράσινοι

Οι Πράσινοι δίνουν στην αυτοδιάθεση του λαού έναν κεντρικό ρόλο. Αναπτύσσουν μια έννοια της δικαιοσύνης που έχει τόσες πολλές πτυχές που εξακολουθεί να είναι δύσκολο να κατανοήσουμε. Γίνεται λόγος για διανεμητική δικαιοσύνη, η οποία πρέπει να συνεχίσει να υπάρχει, συμμετοχική δικαιοσύνη, δικαιοσύνη μεταξύ των γενεών, δικαιοσύνη των φύλων και διεθνή δικαιοσύνη. Φυσικά είναι βέβαιο ότι καμία από τις απαιτήσεις αυτές δεν είναι λάθος. Όλες αυτές οι προσεγγίσεις εξίσου και χωρίς οποιαδήποτε ιεράρχηση δεν μπορούν να βοηθήσουν τον καλοπροαίρετο ή κριτικό αναγνώστη να κατανοήσει τι σημαίνει δικαιοσύνη.

Όπως ταιριάζει σε κάθε κόμμα Οικολόγων, στις θεμελιώδεις αξίες προστίθενται η ζήτηση για τη βιωσιμότητα σε όλους τους τομείς της πολιτικής. Ωστόσο δεν είναι απόλυτα πειστική η προσπάθεια να τοποθετηθεί η διάσταση της - αναμφισβήτητα σημαντικής - βιωσιμότητας δίπλα σε θεμελιώδεις αξίες όπως η ελευθερία, η δικαιοσύνη και η αλληλεγγύη.

*Με ένα πολύχρωμο
μπουκέτο
κάτι θα υπάρχει
για τον καθένα:*

● Όλα είναι ακόμη ρευστά: Το κόμμα «Die Linke»

Το κόμμα που προέκυψε από τη συγχώνευση του «Die Linke.PDS» και του «WASG» με την ονομασία «Die Linke» δεν έχει ακόμη εκδώσει ακόμα κανένα πρόγραμμα βασικών αρχών. Στις «Προγραμματικές κατευθυντήριες δηλώσεις», τη βάση της συγχώνευσης των δύο παλαιότερων κομμάτων, βρίσκουμε μερικές συνοπτικές παρατηρήσεις σχετικά με τις θεμελιώδεις αξίες. Εκεί η δημοκρατία, η ελευθερία, η ισότητα, η δικαιοσύνη, ο διεθνισμός και η αλληλεγγύη αναφέρονται ως θεμελιώδεις παγκόσμιες κατευθύνσεις. Από μια ιστορική προοπτική η σαφής δέσμευση για την ατομική ελευθερία, χωρίς να οδηγείται η ισότητα στην απαγόρευση και την ετερονομία, είναι καθησυχαστική. Εξίσου σαφής είναι η δήλωση – και εδώ δε θα διαφωνούσαν οι υποστηρικτές της Κοινωνικής Δημοκρατίας ακόμη και αν το έθεταν διαφορετικά – ότι η ελευθερία χωρίς ισότητα σημαίνει ελευθερία μόνο για τους πλούσιους. Αυτή τη σχέση μεταξύ της ελευθερίας και της ισότητας, θα την εξετάσουμε με ιδιαίτερη προσοχή σε όλον τον υπόλοιπο προγραμματικό λόγο του κόμματος «Die Linke».

2.5. Οι θεμελιώδεις αξίες στην πράξη

Έχοντας ασχοληθεί αρκετά με τις θεμελιώδεις αξίες σε θεωρητικό επίπεδο, θα ρίξουμε τώρα μια ματιά στην πράξη. Ποιο ρόλο διαδραματίζουν οι βασικές αξίες στην καθημερινή πολιτική συζήτηση σύμφωνα με μια Κοινωνική Δημοκρατία; Μια συλλογή από παραδείγματα από διάφορες τομείς θα δώσει ιδέες για περαιτέρω σκέψεις.

2.5.1. Εκπαιδευτική πολιτική

Σχέδιο δράσης «Το σχολείο δημιουργεί ευκαιρίες για το μέλλον» - Η εφαρμογή μιας προοδευτικής εκπαιδευτικής πολιτικής σε επίπεδο δήμου⁹

Του Marc Herter

Από το 2003, όταν η πρώτη μελέτη PISA αποκάλυψε τις αδυναμίες του γερμανικού εκπαιδευτικού συστήματος, το σωστό εκπαιδευτικό σύστημα παραμένει ένα πολυσυζητημένο θέμα σε ομοσπονδιακό, κρατιδιακό και τοπικό επίπεδο. Μέρος αυτής της συζήτησης αποτελεί ιδίως το γεγονός ότι στη Γερμανία η εκπαιδευτική επιτυχία - ειδικά σε σύγκριση με άλλες χώρες - είναι στενά συνδεδεμένη με το κοινωνικό υπόβαθρο των παιδιών και των νέων. Ποιος πρέπει να είναι ο χαρακτήρας ενός κοινωνικά δίκαιου, αλληλέγγυου εκπαιδευτικού συστήματος, το οποίο δίνει σε όλους ταυτόχρονα την ελευθερία να επιλέξουν την εκπαίδευση και την εργασία;

Το SPD στην πόλη Hamm έχει ασχοληθεί με αυτό το ζήτημα και ανέπτυξε ένα ολοκληρωμένο σοσιαλδημοκρατικό σχεδιασμό στο λεγόμενο σχέδιο “Το σχολείο δημιουργεί ευκαιρίες για το μέλλον”. Σαν διοικητικά ανεξάρτητη πόλη το Hamm καθορίζει την εκπαιδευτική πολιτική του και είναι υπεύθυνο για τη λεγόμενη «ανάπτυξη των σχολείων με άξονα το μέλλον».

● Γιατί χρειάζεται ένα ρυθμιστικό σχέδιο;

Μέχρι τώρα η εκπαιδευτική πολιτική στο Hamm, στο οποίο υπάρχει με κυβέρνηση συνασπισμού CDU και FDP έχει τον χαρακτήρα έκτακτων περιστατικών. Δηλαδή, εάν ο αριθμός των εγγαφών σε ένα σχολείο είναι πολύ μεγάλος ή πολύ χαμηλός τότε μεγαλώνει ή μικραίνει το σχολείο ανάλογα, ή κλείνει ή μεταφέρεται σε άλλο σχολείο. Έτσι αναμένεται η επόμενη αφορμή για να υπάρξουν δράσεις.

9 Το παράδειγμα βασίζεται σε ένα πραγματικό σχέδιο του SPD για την πόλη του Hamm.

Καθόλου καλή βάση για μια βιώσιμη σχολική δημοτική δομή. Αφετηρία για μια νέα αντίληψη σχολικού σχεδίου ήταν επίσης η αντίληψη ότι όχι μόνο το εκπαιδευτικό σύστημα, αλλά και οι διασυνδέσεις για τα παιδιά, οι Υπηρεσίες Νεολαίας, η εκπαίδευση, η ανάπτυξη της αγοράς εργασίας και η προώθηση για την ένταξη είναι ζωτικής σημασίας για την εκπαιδευτική επιτυχία των παιδιών και των εφήβων. Το σχέδιο διαμορφώθηκε με βάση την ανάλυση των μακροπρόθεσμων στόχων σε τομείς δράσης μέσω των οποίων η βελτίωση στοχεύει στη συμμετοχή στην εκπαίδευση και επομένως στη σχολική επιτυχία.

Ένα σοσιαλδημοκρατικό σχέδιο

Ο στόχος ήταν να προταθεί μια σοσιαλδημοκρατική εναλλακτική λύση για τη διαχείριση της σχολικής κατάστασης από την πλειοψηφία του δημοτικού συμβουλίου. Το πόσο απαραίτητο είναι αυτό φαίνεται από - εκτός από τις πανταχού παρούσες μελέτες PISA - τους δύο δείκτες αποτυχίας της προηγούμενης εκπαιδευτικής πολιτικής.

- Με ένα ποσοστό αποφοίτησης κάτω από το 30% της εκάστοτε ηλικιακής ομάδας το Hamm βρίσκεται πίσω από τους υπόλοιπους ανεξάρτητους δήμους της Βόρειας Ρηνανίας-Βεστφαλίας. Η γειτονική πόλη Münster σημειώνει ποσοστό 50%.
- Ενώ σε πιο εύπορες συνοικίες η μετάβαση στο γυμνάσιο κυμαίνεται στο 50%, στην παραδοσιακά εργατική συνοικία Herringen το ποσοστό αυτό ανέρχεται μόλις στο 19,5%.

Συγχρόνως φαίνεται ιδιαίτερα στην κοινωνική δημογραφική ανάπτυξη σαφής ανάγκη για δράση. Ο αριθμός των μαθητριών και μαθητών κατά έτος μετάβασης από την πρωτοβάθμια στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση θα είναι μειωμένος κατά περίπου ένα τέταρτο για το 2015 σε σύγκριση με το 2005. Ήδη από το 2010 κάθε δεύτερο παιδί που γεννήθηκε στο Hamm έχει μεταναστευτικό υπόβαθρο. Η ένταξη και η εξάντληση όλων των χαρακτηριστικών αποθεμάτων δεν είναι επομένως απλώς μια βαθιά πολιτική επιθυμία, αλλά βασική προϋπόθεση για την επιτυχή ανάπτυξη της πόλης στο πλαίσιο μεγάλων αλλαγών.

● Ελευθερία με νόημα – Ολοήμερη παιδική φροντίδα όχι μόνο για λίγους

Βασική αρχή του σχεδίου είναι η ανάπτυξη της ολοήμερης παιδικής φροντίδας σε όλο το φάσμα των δομών παιδικής φροντίδας. Η καλή φροντίδα ξεκινά με παροχές ποιότητας και ανάλογες με τις ανάγκες στον τομέα της φροντίδας παιδιών έως 3 ετών, συνεχίζεται καλύπτοντας όλη τη χρονική απόσταση και τις παιδαγωγικές απαιτήσεις στον τομέα της φροντίδας των παιδιών ηλικίας από 3 έως 6 ετών και εφαρμόζεται σε σχολικό επίπεδο με τη μορφή του Ολοήμερου Σχολείου που προσφέρεται

όχι μόνο στο δημοτικό αλλά μέχρι την ηλικία των 14 ετών. Με τον τρόπο αυτό καθίσταται δυνατός ο συνδυασμός οικογένειας και επαγγέλματος. Ο δήμος δεν προδιαγράφει το αν και πώς θα ανατρέφονται τα παιδιά, αλλά απλώς χαράσσει το πλαίσιο, εντός του οποίου δίνεται στις μητέρες και στους πατέρες η ελευθερία να λάβουν τις αποφάσεις τους. Υπό τις συνθήκες αυτές η ελευθερία δεν αφορά μόνο τις εύπορες οικογένειες, οι οποίες έχουν τη δυνατότητα να προσλάβουν κάποια βοηθό για τα παιδιά τους, αλλά όλες τις οικογένειες και καθιστά δυνατή την υλοποίηση των προσωπικών σχεδίων τους για τη ζωή.

● Κοινωνική δικαιοσύνη με εφαρμογή – Σχολεία στους δήμους για νέες ευκαιρίες

Μια επιπλέον βασική αρχή του σχεδίου είναι το σχολικό σύστημα σε κάθε ένα από τα επτά δημοτικά διαμερίσματα του Hamm να γίνει περισσότερο ανοιχτό και να προσφέρει περισσότερες ευκαιρίες για εξέλιξη. Όλοι οι απολυτήριοι τίτλοι θα πρέπει να προσφέρονται σε όλα τα δημοτικά διαμερίσματα. Στόχο αποτελεί η αποσύνδεση της σχολικής επιτυχίας από την προέλευση των μαθητών. Με τον τρόπο αυτό η κοινωνική δικαιοσύνη εκφράζεται με την ισότιμη συμμετοχή σε ευκαιρίες εκπαίδευσης και μελλοντικής εξέλιξης και δημιουργεί παντού τις ίδιες δυνατότητες πρόσβασης κατά τη μετάβαση σε ανώτερες βαθμίδες της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ως εκ τούτου η ένταξη και η εντονότερη ατομική ενίσχυση δεν είναι διαχωρισμένες αλλά αντίθετα προϋποθέτουν η μια την άλλη. Σε αυτό το πνεύμα τα σχολεία στους δήμους (μοντέλο του SPD για τη Βόρεια Ρηνανία - Βεστφαλία) προβλέπουν, έπειτα από τη μετάθεση της κοινής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης από το πέμπτο στο έκτο σχολικό έτος, τη δυνατότητα επιλογής ανάμεσα σε ένα επιπλέον κοινό σύστημα μέχρι το δέκατο σχολικό έτος ή μια διάσπαση σε διαφορετικούς τύπους σχολείων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Hauptschule, Realschule, Gymnasium) – πάντοτε κάτω από τη στέγη ενός σχολείου και με έναν σύλλογο καθηγητών. Επί τόπου θα άλλαζαν αρκετά: το σχολείο στο δήμο θα έφερνε στο εργατικό δημοτικό διαμέρισμα του Herringen για πρώτη φορά ένα Γυμνάσιο (Gymnasium) και ένα σχολείο γενικής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Realschule). Τρία ακόμη δημοτικά διαμερίσματα θα αποκτούσαν επίσης για πρώτη φορά Γυμνάσιο. Λόγω της δημογραφικής ανάπτυξης δε θα ήταν δυνατόν να διατηρηθεί το ισχύον σχολικό σύστημα χωρίς τον κοινό χαρακτήρα της εκπαίδευσης σε κανένα από τα δημοτικά διαμερίσματα.

● Αλληλεγγύη χωρίς περιττά λόγια – Ο κοινωνικός προϋπολογισμός ενίσχυσης

Τρίτο σημαντικό στοιχείο των προτάσεων για τη σχολική πολιτική είναι ο Κοινωνικός Προϋπολογισμός Ενίσχυσης. Λαμβάνει υπόψη το γεγονός ότι οι ανάγκες και οι προϋποθέσεις για ενίσχυση διαφορετικών σχολείων είναι επίσης διαφορετικές. Εκεί

όπου παρατηρείται μεγαλύτερη συγκέντρωση μαθητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο και κοινωνικές προβληματικές καταστάσεις περνούν με έντονο τρόπο ακόμη και στη σχολική καθημερινότητα οι σχολικοί προϋπολογισμοί συνήθως δαπανώνται μόνο για την εξυπηρέτηση των λειτουργικών αναγκών – για παράδειγμα για βιβλία, συμμετοχή στις σχολικές εκδρομές, τη φύλαξη και το μεσημεριανό φαγητό – ενώ αλλού μπορούν να διατεθούν για την ποιοτική αναβάθμιση του μαθήματος και της ολόημερης φροντίδας, για διεξαγωγή προγραμμάτων και εξοπλισμό. Το παράλογο αποτέλεσμα: Εκεί όπου υπάρχει η υψηλότερη ανάγκη για ενίσχυση οι πραγματικές δυνατότητες είναι ελάχιστες. Ο *Κοινωνικός Προϋπολογισμός Ενίσχυσης* δεν θα απαιτούσε γραφειοκρατία για τη λειτουργία του: Για κάθε μαθητή που δικαιούται ενίσχυση το σχολείο θα λαμβάνει έναν πρόσθετο προϋπολογισμό, ο οποίος αυξάνεται κατά 10% σε ειδικές περιπτώσεις. Από αυτήν την πηγή το σχολείο θα χρηματοδοτεί τις έκτακτες ανάγκες του και θα διατηρήσει τη δυνατότητα να αξιοποιήσει τον αρχικό σχολικό προϋπολογισμό όπως συμβαίνει και στα υπόλοιπα σχολεία. Αυτή η αντίληψη διαφοροποιείται αρκετά σε σχέση με τον συνηθισμένο τρόπο κατάρτισης του προϋπολογισμού που εφαρμοζόταν για τα σχολεία. Πρόκειται για αξίωση *αλληλεγγύης* των οικονομικά ισχυρών σχολείων απέναντι στα οικονομικά αδύναμα, ώστε να δημιουργηθούν παντού στην πόλη και σε ίσο βαθμό δυνατότητες για ενίσχυση και συνεπώς σχολική επιτυχία.

● Συζήτηση

Έπειτα από τον κοινή ανάπτυξη του σχεδίου σε συνεργασία με την υποπεριφέρεια και το αρμόδιο συμβούλιο, γίνεται η παρουσίασή του και η συζήτησή του με εκδηλώσεις στα επτά δημοτικά διαμερίσματα στους γονείς, τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές καθώς επίσης και σε όλους τους ενδιαφερόμενους πολίτες. Κεντρικό ερώτημα στις συζητήσεις αποτελεί η δυνατότητα εφαρμογής των προτάσεων στα επιμέρους δημοτικά διαμερίσματα.

2.5.2. Υγεία¹⁰

Ασφάλιση Πολιτών vs. Εισφορά κατά Κεφαλήν Ένα ερώτημα για τη δίκαιη πολιτική υγείας

Των Martin Timpe και Christina Rentzsch

Ένα από τα μεγάλα κοινωνικά επιτεύγματα του 20^{ου} αιώνα είναι το γεγονός ότι η φροντίδα υγείας ουσιαστικά δεν αποτελεί πλέον θέμα εισοδήματος ή κοινωνικής τάξης. Η υγεία είναι το θεμέλιο για μια αξιοπρεπή ζωή και πρέπει να είναι προσβά-

¹⁰ Για το θέμα της Υγείας βλ. επίσης: Lesebuch 3: Sozialstaat und Soziale Demokratie (2009), κεφάλαιο 7.4. Gesundheit.

σιμη σε όλους τους πολίτες ισότιμα. Πρόκειται για ένα δικαίωμα, το οποίο πηγάζει άμεσα από τις θεμελιώδεις αξίες της Κοινωνικής Δημοκρατίας.

Στη Γερμανία τα τελευταία χρόνια το ζήτημα της χρηματοδότησης του συστήματος υγείας αποτελεί κεντρικό θέμα του δημόσιου διαλόγου. Ειδικά στο σκέλος των εσόδων δύο αρκετά διαφορετικές πολιτικές τοποθετήσεις αντιδιαστέλλονται, αφενός το μοντέλο της «Εισφοράς κατά Κεφαλήν», το οποίο υποστηρίζεται από το CDU και αφετέρου η αντίληψη περί «Ασφάλισης Πολιτών», η οποία υποστηρίζεται από το SPD.

Πώς μπορούν να αξιολογηθούν τα δύο μοντέλα της «Εισφοράς κατά Κεφαλήν» και της «Ασφάλισης Πολιτών» λαμβάνοντας υπόψη τις θεμελιώδεις αξίες της Κοινωνικής Δημοκρατίας; Για να δοθεί απάντηση σε αυτό το ερώτημα πρέπει αρχικά να εξεταστούν προσεκτικότερα τα δύο μοντέλα και οι ιδιαιτερότητες της ιδιωτικής ασφάλισης υγείας (PKV).

● Η Ασφάλιση Πολιτών

Το SPD ζητά την μετεξέλιξη του Ταμείου Υποχρεωτικής Ασφάλισης Υγείας (GKV) σε μια Ασφάλιση Πολιτών, στην οποία θα πρέπει μελλοντικά όλοι οι πολίτες να καταβάλλουν εισφορές ανάλογα με τις οικονομικές δυνατότητές τους. Για τον υπολογισμό των εισφορών δε θα λαμβάνεται πλέον υπόψη το εισόδημα αποκλειστικά από την εξαρτημένη απασχόληση, δηλαδή οι μισθοί και οι μοιβές, αλλά θα συνυπολογίζονται και άλλα είδη εισοδήματος, όπως τα εισοδήματα κεφαλαίου. Με την Ασφάλιση Πολιτών το GKV θα χρηματοδοτείται στο μέλλον παράλληλα με τις εισφορές των ασφαλισμένων και από εισφορές των εργοδοτών. Οι σύζυγοι δίχως ίδιο εισόδημα θα εξακολουθήσουν να συνασφαλίζονται, ενώ για τα παιδιά η ασφάλιση θα είναι δωρεάν.

● Η Εισφορά κατά Κεφαλήν

Το μοντέλο που χαρακτηρίζεται ως «ασφάλιστρο υγείας» από το ίδιο το SPD προβλέπει ενιαία μηνιαία καταβολή για όλους τους ασφαλισμένους. Όλοι οι εργαζόμενοι θα πρέπει να καταβάλλουν το ίδιο ποσό ανεξαρτήτως εισοδήματος. Σε αυτό θα προστίθεται η εισφορά του εργοδότη, η οποία θα καθοριστεί στο 6,5% του εισοδήματος επί του οποίου οφείλονται οι εισφορές ασφάλισης υγείας. Με τον τρόπο αυτό οι εργοδότες εξαιρούνται από μελλοντικές αυξήσεις. Για όσους το «ασφάλιστρο υγείας» ξεπερνά το 7% των μεικτών εισοδημάτων θα υπάρχει αντιστάθμιση. Σύμφωνα με αυτό το μοντέλο οι εισφορές για τα παιδιά όσων υποχρεούνται σε ασφάλιση υγείας θα χρηματοδοτούνται από φορολογικά έσοδα.

● Το μέλλον της Ιδιωτικής Ασφάλισης Υγείας (PKV)

Ένα σημαντικό στοιχείο του γερμανικού συστήματος ασφάλισης υγείας είναι ότι ένα μέρος των πολιτών δεν υποχρεούται να συμμετέχει στην αλληλέγγυα χρηματοδότηση.

Οι δημόσιοι υπάλληλοι εξαιρούνται εκ των προτέρων λόγω του χρηματοδοτούμενου από φορολογικά έσοδα συστήματος ενίσχυσης ενώ οι αυτοαπασχολούμενοι ανεξάρτητα από το εισόδημά τους δεν υποχρεούνται να ασφαλιστούν.

Οι απασχολούμενοι με εξαρτημένη σχέση εργασίας μπορούν έπειτα από ένα ορισμένο ύψος εισοδημάτων (όριο ασφαλιστικού χρέους) να επιλέξουν την ιδιωτική ασφάλιση. Αποτέλεσμα όλων αυτών είναι ότι οι εισφορές ολόκληρων πληθυσμιακών ομάδων δεν διατίθενται στην αλληλέγγυα χρηματοδότηση της ιατρικής μέριμνας. Ανάλογα με την οπτική και την πολιτική εκτίμηση αυτό μπορεί να θεωρηθεί ως πρόβλημα ή ως θετική έκφραση του ανταγωνισμού στο σύστημα υγείας

Η εισαγωγή της Ασφάλισης Πολιτών ή της Εισφοράς κατά Κεφαλήν θα επηρέαζε την Ιδιωτική Ασφάλιση Υγείας με διάφορους τρόπους. Ενώ ο στόχος της Ασφάλισης Πολιτών είναι η εμπλοκή της PKV στην αλληλέγγυα χρηματοδότηση, η Εισφορά κατά Κεφαλήν δε θα έθιγε τα προνόμια της PKV. Η απαλλαγή από τις εισφορές των παιδιών των ιδιωτικά ασφαλισμένων θα χρηματοδοτούνταν μάλιστα από φόρους.

● Αλληλέγγυα χρηματοδότηση των εισφορών –

δίκαιη συμμετοχή ανάλογα με τις οικονομικές δυνατότητες

Είναι εμφανές ότι η Ασφάλιση Πολιτών χαρακτηρίζεται από περισσότερη *αλληλεγγύη*: Όλοι οι πολίτες συμμετέχουν στο πλαίσιο ενός ασφαλιστικού συστήματος στη χρηματοδότηση της υγείας ανάλογα με τις οικονομικές τους δυνατότητες.

Το CDU υποστηρίζει ότι και το δικό του μοντέλο προσφέρει εξίσου στην *αλληλεγγύη*. Παραπέμπει στο ότι το μοντέλο του προβλέπει μια «φορολογική αντιστάθμιση». Ωστόσο κάτι τέτοιο είναι προβληματικό από διπλής απόψεως.

Αφενός δεν είναι σαφές σε ποιο ύψος μπορεί πραγματικά να φθάσει αυτή η φορολογική αντιστάθμιση, εάν η Ένωση και το FDP συνεχίσουν να αποδυναμώνουν τα περιθώρια κρατικών ενεργειών με μειώσεις φόρους σε όσους έχουν καλά εισοδήματα.

Αφετέρου η δυνατότητα μιας αλληλέγγυας αντιστάθμισης μέσω του φορολογικού συστήματος προϋποθέτει και ένα φορολογικό σύστημα οργανωμένο με αλληλέγγυο τρόπο. Τα σχέδια της Ένωσης και του FDP διαφωνούν με κάτι τέτοιο. Το συμβόλαιο συνεργασίας προβλέπει την κατάργηση της αρχής «οι δυνατοί ώμοι σηκώνουν μεγαλύτερο φορτίο απ' ό,τι οι αδύναμοι» που βρίσκεται στη βάση της κλιμάκωσης φόρου.

Επιπλέον δεν μπορεί να χαρακτηριστεί δείγμα αλληλεγγύης το γεγονός ότι στο μοντέλο της Εισφοράς κατά Κεφαλήν οι δημόσιοι υπάλληλοι θα εξακολουθούν και στο μέλλον να εξαιρούνται και ότι το PKV (τουλάχιστον τυπικά) θα διατηρηθεί με τις παλιές ανταγωνιστικές δομές του. Η εισαγωγή της Ασφάλισης Πολιτών δε θα σημαίνει φυσικά επ' ουδενί τον περιορισμό της ελεύθερης επιλογής. Απλώς θα τερμάτιζε τη συνύπαρξη των διαφορετικών κοστολογικών αντιλήψεων των μεμονωμένων ασφαλιστών. Αντί για αυτό θα δημιουργούνταν «δίκαιο όρο ανταγωνισμού» με δεσμευτικές προδιαγραφές που θα οδηγούσαν σε ενιαίες συστημικές συνθήκες.

Οι ασφαλιστές θα πρέπει να κινούνται σε ανταγωνισμό για καλές δομές πρόνοιας πάρα σε ανταγωνισμό για «καλούς κινδύνους» (οι νεότεροι και υγιέστεροι ασφαλισμένοι). Τη θέση της ελευθερίας που έχουν λίγοι προνομιούχοι να εξελίσσονται με κόστος της αλληλέγγυας κοινότητας θα έπαιρναν οι μεγαλύτερες ευκαιρίες όλων να συμμετέχουν στην ιατρική πρόοδο.

Ένα ερώτημα *δικαιοσύνης* είναι το ποιες ομάδες θα δεχτούν οικονομική επιβάρυνση ή ελάφρυνση. Και σε αυτό το σημείο τα δύο μοντέλα διαφέρουν σε μεγάλο βαθμό: Ενώ το μοντέλο της Ασφάλισης Πολιτών θα ελάφρυνε τις οικογένειες με δύο παιδιά, η εισαγωγή της Εισφοράς κατά Κεφαλήν θα σήμαινε για τις ίδιες οικογένειες απώλειες έως και 900 Ευρώ ετησίως. Για όσους δεν έχουν οικογένεια τα πράγματα θα ήταν εντελώς αντίστροφα: Η ελάφρυνσή τους λόγω της Εισφοράς κατά Κεφαλήν θα μπορούσε να ξεπεράσει τα 1.300 Ευρώ ετησίως, ενώ επίσης και με την Ασφάλιση Πολιτών θα ελαφρύνονταν – αν και σε μικρότερο βαθμό.

Όπως έχει γραφτεί και παραπάνω: Η υγεία είναι το θεμέλιο για μια αξιοπρεπή ζωή και πρέπει να είναι προσβάσιμη σε όλους τους πολίτες ισότιμα. Ένα σύστημα υγείας οφείλει να προσανατολίζεται όχι μόνο στις παροχές αλλά προ πάντων στις ίσες ευκαιρίες (για πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας) και στη δικαιοσύνη όσον αφορά τις ανάγκες.

2.5.3. Πολιτική της αγοράς εργασίας¹¹

Ατελείωτη ανασφάλεια; Ο νέος κόσμος της εργασίας και οι αξίες της Κοινωνικής Δημοκρατίας

Tou Matthias Neis

Για αρκετές δεκαετίες έπειτα από το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου η Γερμανία φαινόταν να έχει πετύχει σε μεγάλο βαθμό έναν συμβιβασμό ανάμεσα στα συμφέροντα του κεφαλαίου και της εργασίας. Σε μια ασυνήθιστα μακρά περίοδο οικονομικής ανάπτυξης έπειτα από το 1949 η μισθωτή εργασία έγινε κανόνας. Με τη μισθωτή εργασία αποκτούνταν αυτομάτως δικαιώματα συμμετοχής στο «κοινωνικό κεκτημένο», σε εγγυημένα συνταξιοδοτικά δικαιώματα, στην προστασία κατά της απόλυσης, στην προστασία της εργασίας, δικαιώματα συναποφάσεων και δεσμευτικές μισθολογικές γραμμές (Dörre 2005).

Αυτή η περιφρουρούμενη από το κοινωνικό κράτος μισθωτή εργασία, η λεγόμενη παραδοσιακή σχέση εργασίας (NAV), προσφέρει εκτός από υλική εξασφάλιση έναν ελάχιστο βαθμό εκτίμησης. Από αυτήν την περίοδο, η οποία εκ των υστέρων φαίνεται τόσο αρμονική, δεν έλειπαν φυσικά οι συγκρούσεις. Ο συμβιβασμός κατακτήθηκε με διαρκείς προσπάθειες, «με νύχια και με δόντια» και η άνιση κατανομή του πλούτου μειώθηκε βαθμιαία. Ευρέα μέρη της κοινωνίας είχαν ωστόσο τη βεβαιότητα, στηριζόμενοι στην εργασία τους, ότι θα μπορέσουν να βελτιώσουν το επίπεδο διαβίωσής τους αργά αλλά σταθερά.

Από τη δεκαετία του 1980 ωστόσο οι παραδοσιακές σχέσεις εργασίας χάνουν τη λάμψη τους. Αν και οι περισσότεροι εργαζόμενοι εξακολουθούν να εργάζονται με παραδοσιακές σχέσεις εργασίας, μειώνονται με ταχείς ρυθμούς. Η άνθηση της απασχόλησης σημειώνεται σε άλλους τομείς: στη μερική απασχόληση, την προσωρινή εργασία, την απασχόληση ορισμένου χρόνου ή την ελάχιστη απασχόληση¹². Αντίστοιχα προς την πλήρη απασχόληση το «κοινωνικό κεκτημένο» υφίσταται και αυτό πιέσεις. Η μερική ιδιωτικοποίηση της συνταξιοδότησης, οι προσπάθειες για χαλάρωση της προστασίας του εργαζομένου σε περίπτωση απόλυσης και οι μείωση των δεσμεύσεων από συλλογικές συμβάσεις ιδίως στην ανατολική Γερμανία αποτελούν μερικές μόνο από τις εμφανέστατες πλευρές αυτής της κατάστασης.

¹¹ Για το θέμα της Πολιτικής της αγοράς εργασίας βλ. επίσης: Lesebuch 3: Sozialstaat und Soziale Demokratie (2009), κεφάλαιο 7.2. Arbeit.

¹² Ως παράδειγμα αναφέρεται ότι μεταξύ 1991 και 2003 ο αριθμός των μερικών απασχολούμενων με αυξήθηκε από τα περίπου πέντε εκατομμύρια στα άνω των εννέα εκατομμύρια

Δεν είναι δύσκολη η παράθεση ορισμένων αιτιών αυτής της εξέλιξης. Για παράδειγμα η αυξανόμενη σημασία της εργασίας στην παροχή υπηρεσιών ή στην πληροφορία απαιτεί μια διαφορετική, περισσότερο ελαστική οργάνωση σε σχέση με τις μεθόδους παραγωγής του παρελθόντος.

Οι όροι του ανταγωνισμού, ο οποίος δεν εκδηλώνεται πλέον μόνο ανάμεσα στις επιχειρήσεις αλλά επίσης ενδοεπιχειρησιακά ανάμεσα στις ομάδες ή στα διάφορα τμήματα, μετατρέπει το «κοινωνικό κεκτημένο» σε ένα είδος «ελαστικής εφεδρείας». Οι επιχειρήσεις που επιτυγχάνουν να χαλαρώσουν ή να αποδομήσουν τα εργασιακά δικαιώματα αποκτούν ανταγωνιστικό προβάδισμα, όσο σύντομο και αν είναι αυτό.

Οι περισσότεροι άνθρωποι αντιδρούν σε αυτές τις εξελίξεις με μεγάλη ανησυχία. Το 2007 σε μια έρευνα του ιδρύματος Friedrich-Ebert το 63% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι αισθάνεται φόβο για τις κοινωνικές αλλαγές (Neugebauer 2007). Αυτή η κατάσταση της γενικής αβεβαιότητας σε εκτεταμένα τμήματα της κοινωνίας που προκαλείται από μεταβολές στην οικονομία και στον κόσμο της εργασίας περιγράφεται από τον γάλλο κοινωνιολόγο Pierre Bourdieu με τον όρο «πρεκαριάτο». Δεν πρόκειται απλώς για μειώσεις μισθών και συμβάσεις εργασίας ορισμένου χρόνου. Εξίσου σημαντικός είναι ο τρόπος με τον οποίο βιώνει και διαχειρίζεται κανείς την αβεβαιότητα. Με αυτό το δεδομένο αποδεικνύεται ότι το πρεκαριάτο δεν εμφανίζεται μόνο όπου υπάρχουν πρεκάριοι. Έχει βαθιές επιπτώσεις μέχρι τον πυρήνα της εργασιακής κοινότητας. Αρκετοί μόνιμοι εργαζόμενοι αντιμετωπίζουν τους προσωρινούς εργαζόμενους στον χώρο εργασίας τους ως πηγή μεγάλης ανασφάλειας. Με τα εφιαλτικότερα σενάρια εμπρός τους προθυμοποιούνται να κάνουν υποχωρήσεις σε μισθολογικά και εργασιακά θέματα τις οποίες υπό διαφορετικές συνθήκες δε θα δέχονταν. Παράλληλα με τους παραδοσιακούς εργαζόμενους και με όσους εξαρτώνται πλήρως από την εργασία τους οι απασχολούμενοι του πρεκαριάτου βρίσκονται και αυτοί σε μια ασταθή μετέωρη κατάσταση. Τρέμουν να μην ολισθήσουν προς τα κάτω και ονειρεύονται να εξελιχθούν και να βρεθούν στην περιοχή της κανονικής εργασίας. Συχνά η μόνη προοπτική που προσφέρει η πραγματικότητα είναι ο διαρκής συμβιβασμός με την αβεβαιότητα.

Ποιες συνέπειες έχει αυτή η εξέλιξη στο πρόγραμμα μιας Κοινωνικής Δημοκρατίας; Η σημασία που είχαν στο παρελθόν οι παραδοσιακές μορφές εργασίας για την Κοινωνική Δημοκρατία είναι ανυπολόγιστη. Με την ενσωμάτωσή τους στο κοινωνικό κράτος υπήρξαν για μεγάλο διάστημα ένας από τους βασικούς παράγοντες για τη διαμόρφωση των τριών θεμελιωδών αξιών. Δημιούργησαν ασφάλεια για πολλούς (όχι για όλους) και συνεπώς μια απαραίτητη προϋπόθεση για την ισχύ των

θετικών δικαιωμάτων. Η πραγματική υλοποίηση της σχετικής (με την αξία της δικαιοσύνης) αναδιανομής οργανώθηκε ουσιαστικά μέσω του εργασιακού συστήματος. Εν τέλει το «κοινωνικό κεκτημένο» προσανατολιζόταν στην αλληλέγγυα εξομάλυνση των βιοτικών κινδύνων. Η κοινωνική ασφάλεια, που προέκυπτε από τις παραδοσιακές μορφές εργασίας, ενίσχυε την ταύτιση μεγάλων πληθυσμιακών τμημάτων με τις τρεις θεμελιώδεις αξίες της Κοινωνικής Δημοκρατίας.

Κυρίως το SPD έκανε δυναμικές αναφορές μέσω των βασικών προγραμμάτων του στις παραδοσιακές σχέσεις εργασίας και προ πάντων στην πλήρη απασχόληση. Η επέκταση των παραδοσιακών σχέσεων εργασίας σε όλους τους ικανούς για εργασία πολίτες συνδεόταν στενά με την ταυτότητα του κόμματος ως πολιτικού φορέα της Κοινωνικής Δημοκρατίας.

Με τις παραδοσιακές σχέσεις εργασίας όμως διαλύεται ταυτόχρονα αυτή η σύνδεση. Οι μεταρρυθμίσεις στην πολιτική της αγοράς εργασίας και στην κοινωνική πολιτική κατά την τελευταία δεκαετία, η εδραίωση της προσωρινής εργασίας και η μεταρρύθμιση της ασφάλισης ανέργων με (συν)ευθύνη του SPD στάθηκαν η απόπειρα για απάντηση στη ριζική αλλαγή του εργασιακού τοπίου με μια επίσης ριζική αλλαγή πλεύσης. Οι αξίες της Κοινωνικής Δημοκρατίας εξακολουθούν να βρίσκουν αποδοχή από τον πληθυσμό. Δεν συνδέονται όμως πλέον αποκλειστικά με κάποιον πολιτικό φορέα. Ο βασικότερος λόγος για αυτό συνδέεται με το έως σήμερα ανεκπλήρωτο πολιτικό καθήκον της αναδόμησης της κοινωνικής ασφάλειας υπό τα προμηνύματα της ελαστικότητας. Τι σημαίνει αυτό για μια νέα εικόνα της Κοινωνικής Δημοκρατίας σε σχέση με τις θεμελιώδεις αξίες;

● Ελευθερία

Ο νέος κόσμος της εργασίας περιέχει εντελώς νέες προοπτικές ελευθερίας. Μια μικρή, αλλά όχι αμελητέα, ομάδα απασχολομένων μπορεί με την ιδιότητα του freelancer ή του «μάνατζερ του εαυτού μου» να κερδίσει ελευθερία προγραμματισμού με εργασία που εστιάζεται στα πρότζεκτ και είναι αυτοκαθοδηγούμενη. Μπορούν μάλιστα να απαιτήσουν στην αγορά καλές αμοιβές για την ευελιξία τους. Με επαρκή μέσα μπορούν να μετατρέψουν σύντομες περιόδους ανεργίας σε ευκαιρίες για μετεκπαίδευση. Για την πλειοψηφία των απασχολομένων με επισφαλείς συνθήκες εργασίας που δεν διαθέτουν υλικά στηρίγματα η ίδια κατάσταση ερμηνεύεται ως βαθιά κρίση, η οποία περιορίζει δραστικά τα αρνητικά και θετικά δικαιώματα ελευθερίας.

Για την Κοινωνική Δημοκρατία έχει ιδιαίτερη σημασία η ανάπτυξη θετικών, ρεαλιστικών και κοινωνικών προοπτικών ελευθερίας. Αυτό σημαίνει νέα συλλογικά εργα-

λεία προστασίας. Οποιαδήποτε δυνατότητα για ελευθερία προσφέρεται από την ελαστικότητα μπορεί να εφαρμοστεί για την πλειοψηφία του εργαζόμενου πληθυσμού μόνο όταν κατά την αντιμετώπιση αναπόφευκτων κινδύνων και κρίσεων δεν αποτελεί αυτοσκοπό.

● Δικαιοσύνη

Το τι είναι δίκαιο και το ποιος μπορεί να εγείρει απαιτήσεις για κάτι καθοριζόταν και καθορίζεται αποφασιστικά από την επαγγελματική εργασία.

Για μεγάλο διάστημα τα συμμετοχικά δικαιώματα προέκυπταν μέσω της αποδοτικότητας που αποδεικνυόταν με την εργασία. Ήδη τότε αυτή η αντίληψη για τη δικαιοσύνη έθετε έντονα όρια, π.χ. ανάμεσα στα δύο φύλα, και περιείχε τάσεις για εξατομίκευση των ευθυνών.

Αυτές οι πρακτικές αποδεικνύονται αρκετά σταθερές και στο νέο εργασιακό τοπίο εξελίσσονται σε νομότυπη αφητηρία για την ανισότητα καθώς η ιδέα της αποδοτικότητας εξακολουθεί να ασκεί επίδραση, αλλά ταυτόχρονα οι δυνατότητες πρόσβασης στην εργασία περιπλέκονται συνεχώς περισσότερο. Κατά διαστήματα η επανειλημμένη έξοδος από το εργασιακό σύστημα αποτελεί στις ημέρες μας μια συνηθισμένη εμπειρία για όσους κινούνται στην περιοχή του προκαριώτου. Αυτό φυσικά δεν σημαίνει ότι κάτι τέτοιο είναι και δικαιολογημένο. Πολλοί προκάριοι ζητούν να αποδείξουν την εργασιακή αποδοτικότητά τους. Αν αυτό δεν συμβεί, το τέλος θα είναι κοντά και το μόνο που μπορεί κανείς να κάνει είναι να προσπαθήσει περισσότερο. Αυτή η εξατομίκευση των ευθυνών συγκαλύπτει τις ανισότητες στην κοινωνία. Αυτή η ερμηνεία της δικαιοσύνης μπορεί μάλιστα να επιτρέψει τη δημιουργία μιας αντίθετης προς την ισότητα έννοιας.

Μια από τις αξιώσεις προς το πρόγραμμα της Κοινωνικής Δημοκρατίας πρέπει να είναι ο θετικός συσχετισμός ανάμεσα στη δικαιοσύνη και την ισότητα. Από πολιτικής άποψης αυτό σημαίνει να επιτρέπεται η αύξηση των ατομικών πιέσεων στο βαθμό που ο καθένας διαθέτει ανάλογες δυνατότητες για να πράξει. Μόνο σε μια τέτοια βάση έχει νόημα να απαιτείται περισσότερες ατομικές ευθύνες.

● Αλληλεγγύη

Η αναδιάρθρωση των συλλογικών συστημάτων προστασίας, της θεσμικής έκφρασης της αλληλεγγύης στο παλαιό εργασιακό σύστημα, μπορεί να θεωρηθεί στοιχείο μιας γενικής κρίσης των αλληλέγγυων ενεργειών. Με τις παρούσες συνθήκες ο κεντρικός άξονας των κοινωνικών αντιθέσεων ανάμεσα σε «άνω» και «κάτω», βάσει του οποίου

κατακτήθηκαν και αυτά τα συστήματα, καλύπτεται από τη διάκριση «εντός» και «εκτός». Τα δύο δίπολα δεν αποκλείουν το ένα το άλλο αλλά συνεπάγονται εντελώς διαφορετικές κοινωνικές αντιθέσεις.

Οι συνθήκες ανταγωνισμού που επικρατούν στις εταιρείες σε συνδυασμό με το συναίσθημα ότι ανά πάσα στιγμή να εμφανιστεί ένας προθυμότερος αντικαταστάτης σχηματίζουν ένα δυσοίωνο υπόστρωμα όσον αφορά τις αλληλέγγυες ενέργειες. Οι «εντός» αντιμετωπίζουν όλο και πιο συχνά τους «εκτός» ως απειλή. Κατ'αντίστροφο τρόπο τα μέχρι στιγμής άθικτα στοιχεία της συλλογικής προστασίας δημιουργούν συχνά στους προεκαρτίους και στους ανέργους την αίσθηση ότι πρόκειται για εμπόδια που θα συνεχίσουν να τους κρατούν «εκτός».

Τα ερείσματα αυτής της αντίληψης αποδεικνύει με σαφή τρόπο η τρέχουσα οικονομική κρίση. Έπειτα από την πτώση της ζήτησης σε εκτεταμένα τμήματα της βιομηχανίας τον χειμώνα του 2008 οι προσωρινά εργαζόμενοι ήταν αυτοί που έπρεπε να εγκαταλείψουν τις θέσεις τους σχεδόν άμεσα. Σχεδόν από τη μια μέρα στην άλλη χιλιάδες εξαφανίστηκαν από τα εργοστάσια. Από την πλευρά του προσωπικού ή ακόμη και των συνδικαλιστικών ενώσεων υπήρξαν μεμονωμένες διαμαρτυρίες, αυτές οι απολύσεις ωστόσο εξασφάλισαν στο μονιμότερο προσωπικό και κατ'έπекταση στη μάζα των συνδικαλιστικά οργανωμένων εργαζομένων τις θέσεις εργασίας τους.

Οι τρέχουσες εξελίξεις δημιουργούν επομένως το ερώτημα, ποιο χαρακτήρα θα πρέπει να έχει η αλληλεγγύη στον κόσμο της εργασίας. Ακόμη και από τη σκοπιά μιας αναθεωρημένης αλληλεγγύης τα δραστικά εργαλεία για την κοινωνική προστασία θα αποτελούν ουσιώδες σημείο αναφοράς της Κοινωνικής Δημοκρατίας του μέλλοντος. Καθήκον της είναι να αποκαταστήσει την αξιοπιστία του «κοινωνικού κεκτημένου». Προς το σκοπό τούτο τα εργαλεία θα πρέπει να εφαρμοστούν κυρίως στο ιστορικό των εργαζομένων, το οποίο σήμερα έχει τυπικά αποσπασματικό χαρακτήρα, με σκοπό την άμβλυνση της αντίθεσης μεταξύ «εντός» και «εκτός».

Στην νέα κοινωνία της εργασίας οι θεμελιώδεις αξίες της Κοινωνικής Δημοκρατίας δε συνδέονται πια αναγκαστικά με την εργασία όπως συνέβαινε παλαιότερα, αν και εν μέρει αυτή η σύνδεση διατηρείται σε αρκετά καλό βαθμό, με αποτέλεσμα να είναι φανερή η αναγκαιότητα μιας νέας συζήτησης σχετικά με το περιεχόμενο των τριών όρων.

Ο καθορισμός της σχέσης της ελευθερίας, της ισότητας και της αλληλεγγύης με την νέα κοινωνία της εργασίας θα ήταν ένα νέο θέμα για τους πολιτικούς φορείς των

πεποιθήσεων της Κοινωνικής Δημοκρατίας. Δεν υπάρχει καμία ένδειξη ότι η επαγγελματική εργασία θα απωλέσει στο μέλλον τη σημασία της ως παράγοντας συμμετοχικών δικαιωμάτων και αναγνώρισης. Το πρόσωπο της Κοινωνικής Δημοκρατίας εξακολουθεί να διαμορφώνεται καταλυτικά από την εργασία που ασκείται στην κοινωνία. Με το δεδομένο της οικονομικής κρίσης κατά τα τέλη αυτής της δεκαετίας κάτι τέτοιο σημαίνει περισσότερο από ποτέ ότι και η οικονομία και η εργασία στο πλαίσιο μιας Κοινωνικής Δημοκρατίας πρέπει να διαμορφώνονται βάσει δημοκρατικών αρχών.

2.5.4. Πολιτική για την Ανώτατη Εκπαίδευση «Ιδιώτες προ του Κράτους» ή δημόσιο αγαθό; Δύο αντίθετα μοντέλα για τη χρηματοδότηση των σπουδών

Του Martin Timpe και της Frederike Boll

● Η κοινωνική προέλευση καθορίζει τις ευκαιρίες για εκπαίδευση
Σε καμία άλλη βιομηχανική χώρα που ανήκει στον Οργανισμό για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη (ΟΟΣΑ) η κοινωνική προέλευση δεν καθορίζει τόσο έντονα την εκπαιδευτική πορεία όσο στη Γερμανία. Στα 100 παιδιά από οικογένειες με ανώτατη εκπαίδευση (δηλαδή τουλάχιστον ο ένας γονέας έχει πτυχίο πανεπιστημίου) τα 83 σπουδάζουν. Αντίθετα, στις οικογένειες δίχως ανώτατη εκπαίδευση μόνο 23 στα 100 παιδιά ακολουθούν μια πορεία προς το πανεπιστήμιο ή κάποια ανώτατη σχολή (βλ. Isserstedt 2007:11). Εκτός αυτού η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία σε σχέση με τις χώρες του ΟΟΣΑ έχει πολύ χαμηλό ποσοστό σπουδαστών. Για το ακαδημαϊκό έτος 2009 ανερχόταν – κυρίως λόγω του διπλού έτους αποφοίτησης από τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση! – στο 43 % της αντίστοιχης ηλικιακής ομάδας. Όποιος στοχεύει στην αύξηση του ποσοστού των σπουδαστών και στην προσέγγιση του μέσου όρου του ΟΟΣΑ, που βρίσκεται σαφώς πάνω από το 50 %, θα πρέπει να ωθήσει προς τις σπουδές κυρίως τα παιδιά οικογενειών με ανώτατη εκπαίδευση, καθώς σε αυτές βρίσκεται προφανώς το μεγαλύτερο ανεκμετάλλευτο δυναμικό. Κάτι τέτοιο είναι δικαιολογημένο από άποψη εθνικής οικονομίας αλλά αποτελεί και ένα εξίσου σημαντικό θέμα κοινωνικής δικαιοσύνης.

● Προβλήματα στη χρηματοδότηση των σπουδών

Ένα σημαντικό σημείο για τη δημιουργία περισσότερων ίσων ευκαιριών και για την αύξηση του ποσοστού σπουδαστών αποτελεί το θέμα της χρηματοδότησης των σπουδών. Αρκετά παιδιά από οικογένειες δίχως ανώτατη εκπαίδευση που θα μπορούσαν να σπουδάσουν επικαλούνται ως λόγο για την απόφασή τους να μην

σπουδάζουν αλλά να ακολουθήσουν επαγγελματική εκπαίδευση την οικονομική αποζημίωση που θα τους προσφέρει αυτή η εκπαίδευση, η οποία συχνά στέκει στον αντίποδα της οικονομικής εξάρτησης από τους γονείς στην περίπτωση των σπουδών (βλ. Heine/Quast 2009:16).

● **Ομοσπονδιακός νόμος για την προώθηση της εκπαίδευσης (Bafög)**
«Υπάρχει όμως και ο Bafög» θα μπορούσε να πει κάποιος. Μόνο ένα μικρό μέρος της τάξης του 18% των φοιτητών σε γερμανικά πανεπιστήμια απολαμβάνει το σπουδαστικό επίδομα που προβλέπει ο Bafög (βλ. 17. Bafög-Bericht 2007:8)¹³. Εκτός αυτού το ποσό που προβλέπει ο Bafög για το κόστος διαβίωσης υπολείπεται συστηματικά του πραγματικού κόστους ζωής, καθώς δεν υπάρχει πρόβλεψη στο νόμο για αυτόματη προσαρμογή.

Αποθαρρυντικά λειτουργεί για πολλούς εν δυνάμει σπουδαστές επίσης το δανειακό μέρος του 50 % του επιδόματος. Οι οικογένειες δίχως ανώτατη εκπαίδευση είναι σε σημαντικό βαθμό λιγότερο πρόθυμες να αναλάβουν χρέη σε σχέση με τις οικογένειες με ανώτατη εκπαίδευση. Οι συνθήκες αυτές συνηγορούν κατά της δανειακής χρηματοδότησης του κόστους διαβίωσης και των σπουδαστικών διδάκτρων.

Εν τέλει τα εισοδηματικά όρια που θέτει ο Bafög είναι τόσο χαμηλά, ώστε ακόμη και πολλές οικογένειες που δεν μπορούν να προσφέρουν στα παιδιά τους σπουδές να μην παίρνουν την σπουδαστική ενίσχυση. Η κατάσταση αυτή περιγράφεται ως «κενό μεσαίας τάξης».

● **Δίδακτρα σπουδών**

Σε όλα αυτά προστίθενται τα δίδακτρα σπουδών έως 500 Ευρώ ανά εξάμηνο, τα οποία προς το παρόν ισχύουν σε έξι ομόσπονδα κρατίδια. Έπειτα από την απόφαση του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου το 2005 ότι τα ομόσπονδα κρατίδια έχουν την αρμοδιότητα να αποφασίζουν για την επιβολή διδάκτρων στα πανεπιστήμια, επτά τοπικές κυβερνήσεις του CDU εισήγαγαν κοινά δίδακτρα σπουδών. Στην Έσση τα δίδακτρα καταργήθηκαν από την πλειοψηφία εν τω μεταξύ του SPD, των Πρασίνων και του Die Linke στο τοπικό κοινοβούλιο. Και στο Σάαρ η τοπική κυβέρνηση συνεργασίας CDU, FPD και Πρασίνων αποφάσισε την κατάργηση των διδάκτρων. Ωστόσο τα δίδακτρα παραμένουν στα ομόσπονδα κρατίδια της Βάδης-Βυρτεμβέργης, της Βαυαρίας, του Αμβούργου, της Κάτω Σαξονίας και της Βόρειας Ρηνανίας-Βεσφαλίας με αποτέλεσμα να αφορούν περισσότερο από το ήμισυ των περίπου δύο εκατομμυρίων φοιτητών στη Γερμανία.

¹³ Πρόκειται για το ποσοστό των φοιτητών που λαμβάνουν τη σπουδαστική ενίσχυση επί του συνόλου των φοιτητών.

Υπάρχουν επομένως δύο αντίθετα μοντέλα για τη χρηματοδότηση των σπουδών: το πρώτο υποστηρίζει την ενίσχυση των ιδιωτικών συνεισφορών στη χρηματοδότηση των σπουδών και επομένως εγκρίνει μέτρα όπως τα δίδακτρα σπουδών, το δεύτερο ζητά σπουδές άνευ διδάκτρων στη βάση της μόρφωσης ως ανθρώπινου δικαιώματος. Υπό αυτήν την έννοια η μόρφωση οφείλει να αποτελεί δημόσιο αγαθό, το οποίο προσφέρεται ισότιμα σε όλους – ανεξαρτήτως εισοδήματος, προέλευσης και οικονομικής ή κοινωνικής θέσης.

Η χρηματοδότηση των σπουδών και οι θεμελιώδεις αξίες της Κοινωνικής Δημοκρατίας

● **Ελευθερία**

Η ελευθερία σύμφωνα με την επιχειρηματολογία της Κοινωνικής Δημοκρατίας έχει πάντοτε και υλικές προϋποθέσεις. Μόνο όσοι έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση μπορούν να κάνουν χρήση των ελευθεριών τους. Το δικαίωμα στην πανεπιστημιακή μόρφωση έχει μικρή σημασία, εάν κάποιος δε μπορεί να πληρώσει το ενοίκιο για τη φοιτητική εστία. Το δικαίωμα στην ελεύθερη επιλογή γνωστικού αντικείμενου χάνει την αξία του, εάν κάποιος εξαρτάται οικονομικά από τους γονείς και επομένως άμεσα ή έμμεσα ωθείται να ανταποκριθεί μάλλον στα σχέδια τους για το μελλοντικό του επάγγελμα και το αντικείμενο σπουδών παρά στα δικά του ενδιαφέροντα.

Ένα ισχυρό ΒaföG που θα εξαρτάται αποκλειστικά από τις ατομικές ανάγκες των σπουδαστών θα ήταν ιδανικό για την εφαρμογή και στην πραγματικότητα του τυπικού δικαιώματος στην (σπουδαστική) ελευθερία. Τα κατά καιρούς προτεινόμενα δανειακά μοντέλα για τις σπουδές δεν υπόσχονται παρά μια κατ'επίφαση ελευθερία. Και αυτό επειδή δημιουργούν νέες εξαρτήσεις: με τη μορφή χρεών και δεσμεύσεων βάσει συμβολαίων απέναντι στους πιστωτές.

● **Δικαιοσύνη**

Στις συζητήσεις για τα δίδακτρα σπουδών και τη δικαιοσύνη εμφανίζεται πάντοτε ένα και το αυτό επιχείρημα – και η επανάληψή του δεν το ενισχύει. Σύμφωνα με το επιχείρημα αυτό ο νοσοκόμος μέσω των φόρων του χρηματοδοτεί τις σπουδές του γιου του διευθύνοντος γιατρού. Αντίστοιχα ο διευθύνων γιατρός δεν συμβάλλει καθόλου στη χρηματοδότηση αυτών των σπουδών, μπορεί όμως άνετα να καλύψει τα δίδακτρα σπουδών. Σύμφωνα με το επιχείρημα η κατάσταση αυτή είναι βαθύτατα άδικη και ως εκ τούτου οι εύπορες οικογένειες θα έπρεπε να καταβάλλουν άμεσες συνεισφορές στη χρηματοδότηση των πανεπιστημίων με τη μορφή διδάκτρων.

Η κατάσταση αυτή θα ήταν πράγματι άδικη, εάν παρουσιαζόταν με ορθό τρόπο. Στην πραγματικότητα ωστόσο εδώ χρησιμοποιείται μια αδικία για να δικαιολογηθεί μια άλλη: η ελλιπής ισότητα ευκαιριών του εκπαιδευτικού συστήματός μας και η άνιση κατανομή κοινωνικών (φορολογικών) επιβαρύνσεων.

Ο γιος του διευθύνοντος γιατρού θα σπουδάσει ούτως ή άλλως, με ή χωρίς δίδακτρα. Η επιβολή σπουδαστικών διδάκτρων θα εδραίωνε την κοινωνική ανισότητα κατά την πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση. Κάτι τέτοιο θα ωθούσε π.χ. την κόρη της νοσοκόμας πιο εύκολα στην απόφαση να μην σπουδάσει σε σχέση με σήμερα. Όποιος διαμαρτύρεται ότι ο διευθύνων γιατρός συνεισφέρει ελάχιστα στη χρηματοδότηση της ανώτατης εκπαίδευσης ή άλλων δημόσιων λειτουργιών ενώ αντίθετα η νοσοκόμα πάρα πολύ, θα έπρεπε να εξετάσει το φορολογικό σύστημά μας αντί για τα δίδακτρα σπουδών. Σε αυτήν την περίπτωση ορθά θα ενέκρινε την μεγαλύτερη επιβάρυνση των υψηλών εισοδημάτων και την ελάφρυνση των κατώτερων και μέσων εισοδημάτων.

Η δικαιοσύνη είναι ίση για όλους ελευθερία – αυτή είναι η θέση της Κοινωνικής Δημοκρατίας. Η ίση ελευθερία για τις σπουδές τίθεται τουλάχιστον σε κίνδυνο με την επιβολή κοινών διδάκτρων. Ταυτόχρονα η παραπάνω επιχειρηματολογία αποδεικνύεται ασυνεπής. Η δίκαιη συμμετοχή στη χρηματοδότηση των δημόσιων λειτουργιών θα έπρεπε μάλλον να εξασφαλίζεται με το να καταβάλλει ο καθένας ανάλογα με τις οικονομικές του δυνατότητες την αντίστοιχη συνεισφορά μέσω του φορολογικού συστήματος.

● Αλληλεγγύη

Εν τέλει αξίζει να αναλογιστούμε για λίγο τις επιπτώσεις των διδάκτρων σπουδών στο κοινωνικό κλίμα. Τα πανεπιστήμιά μας συνεισφέρουν σημαντικά στη δημοκρατική και κοινωνική ανάπτυξη. Δε θα ήταν σκόπιμο μέσα σε αυτά να μαθαίνουν οι φοιτητές και οι καθηγητές την αλληλεγγύη και δημοκρατική σχέση με τους συνανθρώπους τους; Αντ' αυτού τα δίδακτρα σπουδών και άλλα εργαλεία της πολιτικής για την ανώτατη εκπαίδευση οδηγούν στην κυριαρχία των οικονομικών, πελατειακών και ανταγωνιστικών σχέσεων.

Τα δίδακτρα σπουδών ενισχύουν επιπλέον το άνοιγμα της ψαλίδας ανάμεσα στο εισόδημα όσων έχουν ανώτατη εκπαίδευση και στο εισόδημα όσων δεν έχουν ανώτατη εκπαίδευση. Το αν αυτή η εξέλιξη ωφελεί μια κοινωνία, στην οποία ούτως ή άλλως αυξάνεται το χάσμα μεταξύ φτωχών και πλουσίων, θα θέλαμε να το αφήσουμε στην κρίση σας.

3. ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΜΟΝΤΕΛΑ ΣΕ ΣΥΓΚΡΙΣΗ

Σε αυτό το κεφάλαιο

- Συζητείται η σχέση του καπιταλισμού της αγοράς με τη δημοκρατία
- Αναλύονται και συγκρίνονται μεταξύ τους το φιλελεύθερο, το συντηρητικό και το κοινωνικό μοντέλο της Κοινωνικής Δημοκρατίας
- Σκιαγραφείται σε αδρές γραμμές η ανάπτυξη και η ιδεολογική εξέλιξη του εργατικού κινήματος και συζητείται η έννοια του Δημοκρατικού Σοσιαλισμού
- Εξετάζεται το θέμα της θεώρησης του ανθρώπου στο πλαίσιο της Κοινωνικής Δημοκρατίας με αντιπαραβολή άλλων θεωρήσεων για τον άνθρωπο

Το περιοδικό «Spiegel» χρησιμοποίησε ένα προκλητικό εξώφυλλο για το τεύχος της 22^{ης} Οκτωβρίου 2007:

Spiegel: Τεύχος 43/2007, Πηγή: www.spiegel-online.de, 22-10-2007

Στο σκίτσο αναπαριστώνται ορισμένα ηγετικά στελέχη του SPD που αντιμετωπίζουν εμφανή κίνδυνο στη θάλασσα και έχουν αναζητήσει σωτηρία σε μια σωστική λέμβο – ο καπετάνιος Gerhard Schröder έχει παραμείνει στο βυθιζόμενο πλοίο, ο Gregor Gysi και ο Oskar Lafontaine έχουν καταλάβει για τον εαυτό τους μια ξεχωριστή σωστική λέμβο. Ο τίτλος «Όταν κολυμπάμε πλευρό με πλευρό» παίζει με τη λέξη «κολυμπώ» που σε αυτήν την περίπτωση λειτουργεί ως συνώνυμο για το «αγνώω», δηλαδή «αγνοώντας» που πηγαίνουμε. Ακόμη χειρότερα: η εικόνα προϋποθέτει ένα δραματικό ναυάγιο, κατά το οποίο ο προσανατολισμός χάνεται αμέσως.

Τι υπάρχει στο εξώφυλλο;

Αυτά που δεν δείχνει το
εξώφυλλο – ορισμένα
ερμηνευτικά σχόλια

Ποια γνώμη έχετε γι' αυτό το εξώφυλλο του Spiegel; Ποια μηνύματα περνάει για την ταυτότητα ενός κόμματος (στην προκειμένη περίπτωση του SPD);

Είναι ενδιαφέρον – ανεξάρτητα από κάθε υποκειμενική ερμηνεία – το γεγονός ότι το «Spiegel» χρησιμοποιεί με κομψό τρόπο μια μεταφορά: Παραπέμπει υπαινικτικά στον φόβο και την εντύπωση ότι η πολιτική στερείται ενός στοιχειώδους προσανατολισμού – επομένως ο κίνδυνος στη θάλασσα είναι προδιαγεγραμμένος. Ο οπσodήποτε συνηθισμένος αυτός ισχυρισμός είναι φυσικά, όπως και ολόκληρο το υπόλοιπο πλαίσιο, μεγαλόστομος, καθώς στα δημοκρατικά κόμματα όχι μόνο είναι επιτρεπτή αλλά επιβάλλεται η αντιπαράθεση σε ζητήματα βασικών συντεταγμένων ώστε έπειτα να προκύψει μια δημοκρατική απόφαση.

Η αντιπαράθεση για
τις συντεταγμένες
είναι επιβεβλημένη

Εκτός αυτού είναι βέβαιο πως δεν μπορεί να γίνει λόγος για «πτώση» ή ναυάγιο του SPD: η πολιτική ανακατάταξη – που είναι όχι ασυνήθιστη αλλά αναγκαία έπειτα από αλλαγή ηγεσίας και ήττα στις ομοσπονδιακές εκλογές – δεν αποτελεί ναυάγιο.

Ακόμη και μια «αλυσίδα εντολών» στο εσωτερικό ενός κόμματος αντίκειται στη δημοκρατική λήψη αποφάσεων. Το ζητούμενο είναι να δημιουργούνται εν ανάγκη ακόμη και διαπληκτισμοί για τον καθορισμό των συντεταγμένων και αυτές να ισοσταθμίζονται με την «κοινωνικοπολιτική πυξίδα» του καθενός. Η εικόνα του εξωφύλλου όμως μας παρουσιάζει μια αυταρχική αντίληψη για την πολιτική, η οποία δεν ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις μιας δημοκρατίας.

Η
«κοινωνικοπολιτική
πυξίδα»

Η «κοινωνικοπολιτική πυξίδα» είναι αυτό που λείπει από την εικόνα. – είναι ωστόσο η προϋπόθεση για τον πολιτικό σχεδιασμό μιας πορείας. Ας παραμείνουμε λοιπόν για λίγο ακόμη στην «πλοήγηση».

Μια «κοινωνικοπολιτική πυξίδα» προϋποθέτει τη σύλληψη πολιτικών κατευθύνσεων ώστε με τη αξιοποίησή τους να είναι δυνατός ο καθορισμός των εκάστοτε θέσεων και η «πλοήγηση»

Το θέμα των
συντεταγμένων
και της πλοήγησης

Αυτή η πλοήγηση συχνά απαντάται – μιλώντας μεταφορικά – στα βαθιά νερά των καθημερινών πολιτικών αποφάσεων: Ακόμη και όταν δεν πρόκειται για καθοριστικές αποφάσεις κατατίθενται οι βασικές προσωπικές πεποιθήσεις κατά τη λήψη των αποφάσεων αυτών.

Το πλεονέκτημα (που αποτελεί ταυτοχρόνως και μειονέκτημα κατά την περιγραφή) είναι ότι ο καθένας μας διαθέτει την προσωπική πυξίδα του. Γι' αυτόν το λόγο δεν είναι δυνατόν απλώς να μοιραστούν «οι ίδιες πυξίδες σε όλους». Μόνο για ορισμένες συντεταγμένες μπορεί να γίνει κοινή συζήτηση. Ο τρόπος με τον οποίο αυτό θα χρησιμοποιηθεί για την «πλοήγηση» του καθενός εναπόκειται στον καθένα ξεχωριστά: Στα δημοκρατικά κόμματα αυτό δεν αποτελεί παρά ζήτημα διαπραγμάτευσης.

Για την πλοήγηση είναι απαραίτητες δύο σημαντικές προϋποθέσεις: Θα πρέπει να είναι σαφής η εκάστοτε αφετηρία – με άλλα λόγια θα πρέπει να αναλύσουμε σε ποιο σημείο βρισκόμαστε εμείς οι ίδιοι και σε ποια κατάσταση βρίσκεται η κοινωνία κατά την συγκεκριμένη χρονική στιγμή.

Η δεύτερη προϋπόθεση είναι να συνδεθούμε με μια «πολιτική πλεύση» και να την ακολουθήσουμε.

Και τα δύο σημεία, η αφετηρία και ο στόχος (ή αλλιώς η πραγματικότητα και η αξιούμενη κατάσταση) καλύπτονται από ανταγωνιστικές κοινωνικοπολιτικές αντιλήψεις. Οι φιλελεύθερες, συντηρητικές, σοσιαλιστικές και σοσιαλδημοκρατικές επιχειρηματολογίες επιχειρούν, η κάθε μια ξεχωριστά, να ορίσουν την αφετηρία και τον στόχο ώστε να είναι δυνατή η «πλοήγηση» προς την επιθυμητή κατεύθυνση.

Όταν γίνεται λόγος για την Κοινωνική Δημοκρατία ως κοινωνικό μοντέλο, ως εν δυνάμει σύστημα συντεταγμένων και ως κοινωνική κατεύθυνση θα πρέπει αυτή να εξεταστεί λαμβάνοντας υπόψη και τα υπόλοιπα κοινωνικά μοντέλα.

*Τι χρειαζόμαστε
για την πλοήγηση;*

3.1. Καπιταλισμός της αγοράς και Δημοκρατία

*Δύο όροι
στο προσκήνιο:
«Καπιταλισμός
της αγοράς» και
«Δημοκρατία»*

Προτού επιχειρήσουμε μια συνοπτική θεώρηση των διαφόρων συντεταγμένων θα χρειαστεί η ερμηνεία δύο ακόμη εννοιών, οι οποίες χαρακτηρίζουν βαθιά την σύγχρονο κοινωνικό κεκτημένο: του Καπιταλισμού της αγοράς και της Δημοκρατίας.

Ως *Καπιταλισμός της αγοράς* εννοείται το σύστημα, στο οποίο

- τα προϊόντα μπορούν να διακινηθούν ελεύθερα στην αγορά
- η παραγωγή των προϊόντων στηρίζεται σε ένα κεφαλαιοκρατικό σύστημα, επομένως εδράζεται στην ισχύ πρόσβασης του ιδιωτικού τομέα στα μέσα παραγωγής
- υπάρχει αφενός μισθωτή εργασία και αφετέρου κάτοχοι κεφαλαίου
- δεν υφίσταται κανένας ρυθμιστικός θεσμικός παράγοντας που να θέτει πλαίσια εκτός από την ίδια την αγορά

Η *Δημοκρατία* ορίζεται ως η ιστορική κατάκτηση η οποία

- επιδιώκει την εφαρμογή της ιδέας της ίσης ελευθερίας για όλους τους ανθρώπους της κοινωνίας στο πλαίσιο του κράτους
- επιφέρει την πολιτική αυτονομία μέσω δημοκρατικών πλειοψηφικών αποφάσεων
- απαιτεί μια ισχυρά συντεταγμένη κοινωνία (κράτος) ώστε να υπάρξουν συμμετοχικές ευκαιρίες για όλους

*Αντιφάσεις μεταξύ
Δημοκρατίας και
Καπιταλισμού
της αγοράς*

Ήδη από αυτούς τους σύντομους ορισμούς γίνεται φανερό ότι μια κοινωνία που στοχεύει σε μια ταυτόχρονη κεφαλαιοκρατική και δημοκρατική οργάνωση θα είναι εκτεθειμένη σε εντάσεις, καθώς οι επιπτώσεις του αμιγούς καπιταλισμού της αγοράς θα βρεθούν σε σύγκρουση με αυτές της καθαρά δημοκρατικά συντεταγμένης κοινωνίας.

Ο Καπιταλισμός της αγοράς θέτει φραγμούς στη Δημοκρατία όταν

- η ιδιωτική ιδιοκτησία ορισμένων επί των μέσων παραγωγής οδηγεί σε άνιση κατανομή του πλούτου, η οποία αντίκειται στις ίσες ελευθερίες για όλους και στη συμμετοχή όλων στην κοινωνία
- το χάσμα εξουσίας ανάμεσα στους εργοδότες και στους εργαζομένους οξύνεται σε τέτοιο βαθμό, ώστε αντιβαίνει πλήρως στην αυτοκαθοριζόμενη διαβίωση

των εργαζομένων και η επιδίωξη του κέρδους λίγων μέσα στο πλαίσιο του καπιταλισμού της αγοράς θέτει φραγμούς στο γενικό συμφέρον, το οποίο θα μπορούσε να εξασφαλιστεί από τις αρχές της Δημοκρατίας

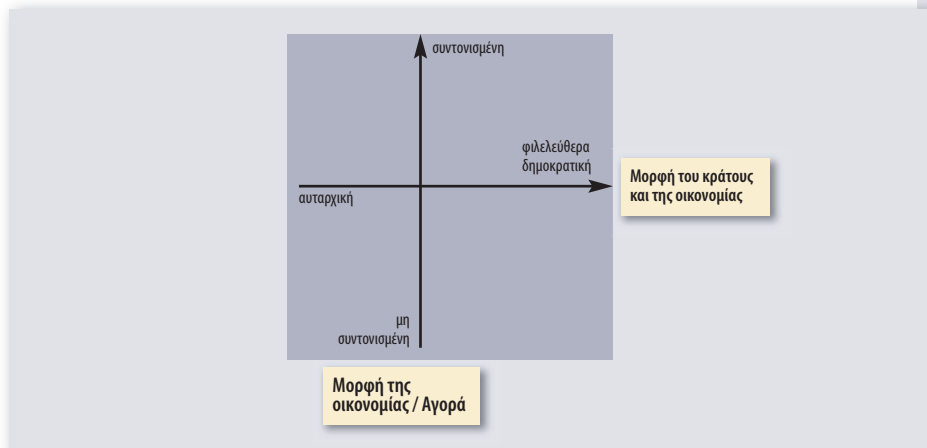
- στο κράτος δεν απομένει παρά το καθήκον να φροντίζει για την τάξη και την ασφάλεια

Η Δημοκρατία θέτει φραγμούς στον Καπιταλισμό της αγοράς όταν

- η επιχειρηματική ελευθερία περιορίζεται δραστικά ή καταλύεται εντελώς από δημοκρατικές αποφάσεις
- κρατικές παρεμβάσεις λαμβάνοντας τη μορφή δημοκρατικών αποφάσεων – π.χ. για την απαλλοτρίωση ιδιωτικής ιδιοκτησίας προς κοινό όφελος – απειλούν την ανάπτυξη της ελευθερίας του ατόμου και συνεπώς συμβαίνουν παρεμβάσεις στην προσωπική ζωή του ατόμου

Η Δημοκρατία και ο Καπιταλισμός της αγοράς μπορούν να παρουσιαστούν σχηματικά στο εξής διάγραμμα:

*Διάγραμμα
με τις μορφές
της οικονομίας
και της κοινωνίας*

Σχήμα 4: Σύστημα συντεταγμένων για την κατάταξη των κοινωνικών μοντέλων

Για τη μορφή της οικονομίας ή της αγοράς μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε το δίπολο «συντονισμένη» και «μη συντονισμένη»: στο ένα άκρο βρίσκεται μια μη συντονισμένη αγορά με πλήρη δικαιοδοσία, στο άλλο άκρο μια συντονισμένη οικονομία.

Στον οριζόντιο άξονα η τάση δημιουργείται ανάμεσα σε ένα αυταρχικό ρυθμιστικό κράτος και μια δημοκρατική τάξη πραγμάτων, η οποία στηρίζεται στα δικαιώματα ελευθερίας του καθενός.

Ο Καπιταλισμός της αγορά και η Δημοκρατία αποτελούν δύο πυρηνικές έννοιες, οι οποίες επιτρέπουν την περιγραφή των σύγχρονων συντεταγμένων της κοινωνίας. Οι πολιτικές θεωρίες κατά την οριοθέτηση του στόχου τους προσανατολίζονται στην ερμηνεία αυτών των συντεταγμένων και στον καθορισμό της κατεύθυνσης που θα ακολουθήσουν έχοντας αυτές τις συντεταγμένες ως αφετηρία.

Σε αυτό το σημείο προκύπτει το ερώτημα σχετικά με την ταξινόμηση των διαφόρων κοινωνικών αντιλήψεων και κοινωνικών μοντέλων με βάση το παραπάνω σύστημα συντεταγμένων:

- φιλελεύθερη θέση
- συντηρητική θέση
- σοσιαλιστική θέση
- θέση της Κοινωνικής Δημοκρατίας

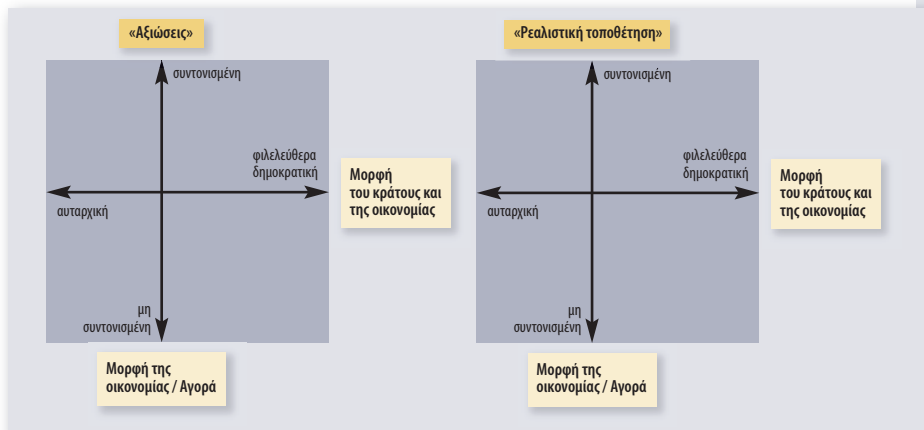
Προς συζήτηση και περαιτέρω επεξεργασία:

Επιχειρήστε μόνοι σας μια κατάταξη των παραπάνω κοινωνικών μοντέλων. Βρείτε επιχειρήματα που υποστηρίζουν ή αντικρούουν την ταξινόμησή σας. Προτού διαβάσετε παρακάτω, σημειώστε το «σημείο εκκίνησης» στο διάγραμμα με τις συντεταγμένες.

Αμφιταλαντευτήκατε λίγο κατά την ταξινόμηση; Ή είχατε τη βεβαιότητα από τις πρώτες στιγμές;

Αν αμφιταλαντευτήκατε δεν έχετε κάνει κάποιο λάθος. Υπάρχουν αρκετοί λόγοι για τους οποίους μπορεί να αισθάνεστε αβέβαιοι. Παρακάτω θα δούμε ότι στην περίπτωση αυτή μπορεί να πρόκειται για ένα συστημικό πρόβλημα.

Η παρακάτω διαφοροποίηση ίσως σας βοηθήσει: Προσπαθήστε κατ' αρχάς να συμπληρώσετε το σύστημα των συντεταγμένων ανάλογα με τις αξιώσεις των κοινωνικών μοντέλων σε σχέση με τον εαυτό τους. Σε ένα δεύτερο στάδιο σκεφτείτε, με βάση τις προσωπικές σας πολιτικές αντιλήψεις, ποια μορφή θα ελάμβανε η ρεαλιστική τοποθέτηση αυτών των μοντέλων.

Σχήμα 5: Αξιώσεις και ρεαλιστική τοποθέτηση

Και τώρα η κρίσιμη ερώτηση: Αν η ταξινόμηση ενός «κοινωνικού μοντέλου» ως προς τις «αξιώσεις» του απέχει από τη «ρεαλιστική τοποθέτησή» του, σε ποιους λόγους οφείλεται αυτό; (Σε αυτό το σημείο αποκλείουμε το ενδεχόμενο να μην αντιλαμβανόμαστε ορθά τα πράγματα)

Συγκρατήστε στη μνήμη σας τα δύο συστήματα συντεταγμένων με την ταξινόμηση των κοινωνικών μοντέλων, ώστε να ελέγξετε αν οι διευκρινίσεις που ακολουθούν σας είναι χρήσιμες.

Το ερώτημα σχετικά με τη διαφορά μεταξύ αξιώσεων και πραγματικότητας μπορεί να απαντηθεί μόνο, αν αφενός εξετάσουμε προσεκτικότερα τα κοινωνικά μοντέλα από θεωρητικής άποψης και αφετέρου ελέγξουμε μέσω εμπειρικών δεδομένων το βαθμό στον οποίο χώρες, οι οποίες ευθυγραμμίζονται ή ευθυγραμμίστηκαν με συγκεκριμένα κοινωνικά μοντέλα, ανταποκρίθηκαν πράγματι στις αξιώσεις τους. Η ύπαρξη σημαντικού χάσματος ανάμεσα στις αξιώσεις και στην πραγματικότητα μπορεί ίσως να οφείλεται σε μια παραπλανητική ρητορική (π.χ. με στόχο την ανάληψη εξουσίας), η οποία επιχειρεί να προβάλει ως κοινό αγαθό κάτι που εξυπηρετεί μόνο τα συμφέροντα λίγων. Σε αυτό το σημείο είναι απαραίτητη μια σημαντική ερώτηση, ώστε να μην πέσουμε σε παγίδα. Η ερώτηση έχει ως εξής: Cui bono? Προς όφελος τίνος; Ποιος αποκομίζει όφελος από μια τέτοια επιχειρηματολογία;

Από την άλλη πλευρά ίσως πρόκειται για ένα θεωρητικό κενό, στο πλαίσιο του οποίου δεν είναι δυνατή η ταύτιση των εμπειρικών αποτελεσμάτων και των θεωρητικών αξιώσεων υπό τις ισχύουσες κοινωνικές συνθήκες.

Αν οι αξιώσεις ενός κοινωνικού μοντέλου απέχουν από την πραγματικότητα, σε ποιους λόγους οφείλεται αυτό;

*Η άλλη πλευρά:
Η διάγνωση δείχνει
ουτοπισμό;*

Κάτι τέτοιο μπορεί να σημαίνει ότι πρόκειται για ένα μακροπρόθεσμα μη εφικτό κοινωνικό μοντέλο, δηλαδή ότι το κοινωνικό μοντέλο με τα σημερινά δεδομένα είναι ουτοπικό. Αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει να ασκηθεί κριτική στις αξιώσεις αλλά θα πρέπει όμως να ασκηθεί κριτική στην περίπτωση που ένας τέτοιος πολιτικός ουτοπισμός αποφεύγει να πράξει αυτό που είναι υπό τις παρούσες συνθήκες εφικτό. Σε αυτό το πλαίσιο μπορεί να γίνει λόγος για υποχρέωση δευτέρου βαθμού, δηλαδή για την ανάγκη της ρεαλιστικής εφαρμογής μιας πολιτικής αντίληψης ακόμη και με δημοκρατικά μέσα.

*Ο ουτοπισμός
ως πολυτέλεια*

Ο ουτοπισμός δίχως κοινωνική δράση είναι καθαρή πολυτέλεια και αφορά μόνο όσους είναι λίγο πολύ εξασφαλισμένοι. Το ερώτημα σχετικά με την ύπαρξη ενός τέτοιου ουτοπισμού δίχως βλέψεις κοινωνικοπολιτικών ενεργειών είναι δύσκολο να απαντηθεί συνολικά. Βρίσκει απάντηση όταν ελέγχονται οι πολιτικές στρατηγικές της εκάστοτε πολιτικής ομάδας κατά τη διαμόρφωση συγκεκριμένων στάσεων της.

Προς το παρόν θα περιοριστούμε στα όσα είπαμε μέχρι εδώ σχετικά με την δική σας, προσωπική πυξίδα και τις πιθανές εξηγήσεις για τις περιπτώσεις όπου υπάρχει χάσμα μεταξύ αξιώσεων και πραγματικότητας. Κατά την ανάγνωση των επόμενων συνοπτικών κειμένων για τα πολιτικά ρεύματα και τις ιδεολογικές κατευθύνσεις συγκρατήστε τις τοποθετήσεις στις οποίες καταλήξατε για τις θεωρήσεις της κοινωνίας.

*Τέσσερις
θεωρήσεις
της κοινωνίας*

Στη συνέχεια θα παρουσιαστούν εν συντομία οι διαφορετικές θεωρήσεις της κοινωνίας σύμφωνα με τον Φιλελευθερισμό, τον Συντηρητισμό, τον Σοσιαλισμό και την Κοινωνική Δημοκρατία. Αν και είναι βέβαια λίγο παρακινδυνευμένο να παρουσιαστούν τα κοινωνικά μοντέλα τόσο συνοπτικά, θα αναφερθούν εδώ σημαντικές μορφές των διαφόρων ρευμάτων. Στο τέλος κάθε παρουσίασης δίνονται ορισμένα στοιχεία για την «πραγματική εφαρμογή».

Καθώς δεν επιχειρούμε παρά για μια αδρή προσέγγιση, στο τέλος κάθε παρουσίασης θα αναφέρεται πρόσθετη βιβλιογραφία.

3.2. Φιλελεύθερες θέσεις

Οι φιλελεύθερες θέσεις στη σχέση μεταξύ αγοράς και δημοκρατίας υπογραμμίζουν το ρόλο της ελεύθερης αγοράς και δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα στην επιχειρηματική ελευθερία. Οι δημοκρατικές αποφάσεις σε μεγάλο βαθμό συρρικνώνονται στη διασφάλιση της τάξης από το κράτος, το οποίο πρέπει να λειτουργεί απλώς ως εγγυητής για τη διατήρηση της ελεύθερης αγοράς. Ορισμένες βασικές θέσεις της φιλελεύθερης επιχειρηματολογίας είναι οι εξής:

- Η αγορά επί της ουσίας αυτορυθμίζεται διασφαλίζοντας την προσφορά υλικών και μη υλικών αγαθών ανάλογα με την κοινωνική ζήτηση.
- Η ελευθερία έχει απόλυτη προτεραιότητα έναντι της ισότητας και της αλληλεγγύης, το άτομο έναντι της κοινωνίας.
- Η ελευθερία πραγματώνεται άμεσα μέσω της αγοράς. Ο (ουσιαστικός) περιορισμός της ελευθερίας της αγοράς ισοδυναμεί με περιορισμό της ίδιας της ελευθερίας και επομένως πρέπει να αποσοβείται.
- Το κράτος αναλαμβάνει το καθήκον να δημιουργεί ασφαλείς όρους λειτουργίας της αγοράς και να προσφέρει στους ανθρώπους την ελάχιστη προστασία, δίχως αξιώσεις για θεμελιώδη δικαιώματα, από κινδύνους, οι οποίοι ενδέχεται να τους ωθήσουν δίχως δική τους ευθύνη στην ένδεια.
- Η θεώρηση για τον άνθρωπο επικεντρώνεται στην ελευθερία των ανθρώπων, που διαφοροποιούνται μεταξύ τους με κριτήριο την απόδοσή τους και ζουν ως παράγοντες μεγιστοποίησης τους κέρδους. Η ελευθερία στο χώρο της αγοράς συμπληρώνεται από την ελευθερία του κράτους: Το κράτος οφείλει να εγγυάται τη μη παρέμβαση της κοινωνίας στην αυτονομία των ανθρώπων. Η ελευθερία των ανθρώπων πρέπει να προστατεύεται από το κράτος, αυτό όμως δεν επιτρέπεται να παρεμβαίνει στην ελευθερία αυτή.
- Οι φιλελεύθερες αντιλήψεις προϋποθέτουν μια ανεξάρτητη κεντρική τράπεζα, η οποία επιδιώκει πρωτίστως τη νομισματική σταθερότητα («Μονεταρισμός»)

Ιστορικά ο Φιλελευθερισμός αναπτύχθηκε αρκετά νωρίς, παράλληλα με την αστική κοινωνία. Ένας από τους «συνιδρυτές» και φιλόσοφος που άσκησε ισχυρή επιρροή ήταν ο John Locke (1632-1704) (βλ. και σ.117 κ.ε.)

*Βασικές θέσεις
της φιλελεύθερης
επιχειρηματολογίας*

*Ένας από τους
γνωστότερους
νεοφιλελεύθερους:
F.A. von Hayek*

Η παραδοσιακή μορφή του Φιλελευθερισμού στον τομέα του συντάγματος του κράτους (όχι όμως και στον τομέα των νόμων της αγοράς) ασκεί ακόμη και στις ημέρες μας μεγάλη επίδραση στη σοσιαλδημοκρατική επιχειρηματολογία (βλ. παρακάτω σ.72 κ.ε.).

Ο Friedrich August von Hayek (1899-1992) ήταν αυστριακός οικονομολόγος και ένας από τους σημαντικότερους θεωρητικούς εκπροσώπους του Φιλελευθερισμού του 20ου αιώνα.

Υπήρξε θερμός υποστηρικτής της ελεύθερης αγοράς και πολέμιος οποιασδήποτε κρατικής παρέμβασης. Γι' αυτόν το λόγο θεωρείται επίσης ως δριμύς κριτής του Σοσιαλισμού.

Ωστόσο στις αρχές του 20^{ου} αιώνα οι Νεοφιλελεύθεροι¹⁴ πήραν το λόγο για να οξύνουν τις – για την εποχή τους – ισορροπημένες θέσεις του Locke.

Ο Friedrich August von Hayek¹⁵ εκφράζει την άποψη ότι η ελευθερία και η δημοκρατία πρέπει να πραγματώνονται αποκλειστικά

στο πλαίσιο ενός οικονομικού συστήματος, το οποίο στηρίζεται στην απεριόριστη ιδιωτική περιουσία και στον ανταγωνισμό. Η κοινωνία υπάρχει ως «αυθόρμητη τάξη» στο εσωτερικό της οποίας οι οικονομικοί παράγοντες συνδέονται και ανταγωνίζονται ο ένας τον άλλον μέσω της αγοράς. Το κράτος αναλαμβάνει το καθήκον απλώς να ορίζει γενικούς κανόνες για τη συμπεριφορά του ανθρώπου προς τους συνανθρώπους του (βλ. Conert 2002:287). Το ζήτημα που προκύπτει ότι η ελευθερία και η δημοκρατία προσφέρονται υπό αυτές τις συνθήκες επί της ουσίας μόνο σε λίγους δεν απασχολεί την «αυθόρμητη τάξη» του Hayek. Το γεγονός ότι στο πλαίσιο του αχαλίνωτου καπιταλισμού η οικονομική ελευθερία του ενός καθορίζει την οικονομική ανάγκη και ανελευθερία του άλλου παραμένει επίσης ασήμαντο. Δε θα υπεισέλθουμε σε αυτό το σημείο βαθύτερα στη θεωρία του Hayek. Μια καλή και περιεκτική παρουσίαση μπορεί κανείς να βρει στον Conert.

Το χάσμα ανάμεσα στις αξιώσεις και την πραγματικότητα των νεοφιλελεύθερων επιχειρημάτων αποδεικνύεται επίσης από την επιχειρηματολογία του Wilhelm Rörke. Ο Wilhelm Rörke εκφράζει την αντίληψη ότι ο Φιλελευθερισμός είναι η μοναδική εναλλακτική επιλογή στον τυραννικό τύπο κοινωνίας του Σοσιαλισμού: Όποιος «δεν επιθυμεί τον κολλεκτιβισμό», γράφει, θα πρέπει «να επιθυμεί την οικονομία της

14 Στο κείμενο αυτό ο όρος «νεοφιλελεύθερος» (neoliberal) χρησιμοποιείται για θεωρητικές θέσεις, οι οποίες αναπτύχθηκαν κατά τη δεκαετία του 1980 στο πρότυπο του κλασικού Φιλελευθερισμού του πρώτου μισού του 20ου αιώνα. Ωστόσο τα τελευταία χρόνια ο όρος «neoliberal» εδραιώθηκε στην Αριστερά με απαξιωτική σημασία, ως ένα είδος γενικού «αγωνιστικού όρου». Ανεξάρτητα από τη στάση του καθενός απέναντι στις νεοφιλελεύθερες ιδέες, υπάρχει ο κίνδυνος να χαρακτηριστούν ως «neoliberal» όλα τα αρνητικά συμπτώματα των κοινωνιών. Για να προλάβουμε μια τέτοια ασαφή επιχειρηματολογία χρησιμοποιούμε εδώ τον όρο «νεοφιλελεύθερος» (neoliberal).

15 Σε αυτό το σημείο αξ σημειωθεί ότι η θεωρία του von Hayek διαφέρει αρκετά σε ορισμένες κεντρικές θέσεις της από άλλες νεοφιλελεύθερες αντιλήψεις (π.χ. σχετικά με τη σύσταση της κοινωνίας και την ιστορική αντίληψη). Γι' αυτόν το λόγο ο von Hayek έχει ασκήσει ιδιαίτερη επιρροή, αλλά παράλληλα παραμένει για τους Νεοφιλελεύθερους ένας αμφιλεγόμενος θεωρητικός εκπρόσωπος.

αγοράς [...]. Οικονομία της αγοράς όμως σημαίνει ελευθερία της Αγοράς, απελευθέρωση των τιμών και ελαστικό κόστος, σημαίνει ικανότητα προσαρμογής και υποταγή των παραγωγών στην κυριαρχία της ζήτησης. Σημαίνει το ακριβές αντίθετο του μονοπωλίου και του συγκεντρωτισμού και της αναρχίας των συμφερόντων που απλώνονται σε όλες τις χώρες όπως οι μνηστήρες της Πηνελόπης. Οικονομία της αγοράς σημαίνει ότι επιλέγουμε αντί της διεφθαρμένης κολλεκτιβιστικής αρχής τη μόνη ρυθμιστική αρχή, η οποία μας προσφέρεται για τη δημιουργία μιας πολυποικιλής και τεχνολογικά ανεπτυγμένης κοινωνίας, ωστόσο για να εξασφαλίσει πράγματι τη ρύθμιση της οικονομικής δραστηριότητας θα πρέπει να είναι γνήσια και να μην (επιτρέπεται να) διαφθαρεί από τα μονοπώλια» (Rörke 1946:74).

Σε αυτό το σημείο εμφανίζεται μια αντίφαση που παρουσιάζεται σε αρκετές άλλες φιλελεύθερες τοποθετήσεις: Αφενός γίνεται προπαγάνδα υπέρ μιας (σε εκτεταμένο βαθμό) αυτορρυθμιζόμενης αγοράς, απελευθερωμένης από τα δεσμά μιας ρυθμιστικής πολιτικής. Αφετέρου ωστόσο ασκείται δριμεία κριτική στο σχηματισμό μονοπωλίων και αξιώνεται ο κρατικός έλεγχος, ώστε να μην εκπέσει ο ανταγωνισμός λόγω του σχηματισμού μονοπωλίων. Αυτό αντίκειται ωστόσο στην ιδέα μιας «ελεύθερης αγοράς»: Η αγορά προκαλεί προφανώς τριβές, τις οποίες όμως αδυνατεί να ρυθμίσει η ίδια. Η ανάγκη για ένα κράτος που θα κατευθύνει τα πράγματα είναι εμφανής.

Εκτός αυτού η νεοφιλελεύθερη θέση υποθέτει ότι παράλληλα με την ελευθερία της αγοράς ρυθμίζεται επαρκώς και η ατομική ελευθερία του ανθρώπου, η υπόθεση ωστόσο αυτή δύσκολα επιβεβαιώνεται αν αναλογιστούμε τον πραγματικό αποκλεισμό, τον οποίο συνεπάγεται ο καπιταλισμός της αγοράς.

Το αργότερο από τη δεκαετία του 1960 εδραιώθηκε ένα εκτεταμένο κύκλωμα από νεοφιλελεύθερα ερευνητικά δίκτυα, πολιτικούς συμβούλους, οικονομικά ινστιτούτα και παράγοντες των λόμπι. Η συνεισφορά αυτού του κυκλώματος στη «νεοφιλελεύθερη στροφή» της δεκαετίας του 1980 με ηγέτες όπως π.χ. η Thatcher ή ο Reagan δεν ήταν ασήμαντη.¹⁶

Οι νεοφιλελεύθερες θέσεις βρίσκουν απήχηση κατά κανόνα σε όσους κατέχουν κεφάλαιο και έχουν μια εξασφαλισμένη ζωή (κατά συνέπεια τυπικές περιπτώσεις είναι η αστική τάξη στο χώρο της εκπαίδευσης και της οικονομίας). Ο Νεοφιλελευθερισμός αποτελεί επομένως από διπλής απόψεως ένα κοινωνικό μοντέλο για τους λίγους: Σχηματίστηκε στο εσωτερικό αρκετά εύπορων κύκλων και εξυπηρετεί τα συμφέροντά τους.

Περαιτέρω βιβλιογραφία για τους Νεοφιλελεύθερους και την κριτική που έχουν δεχθεί:

Friedrich August von Hayek (1946), Der Weg in die Knechtschaft, Zürich.

Wilhelm Röpke (1942), Die Gesellschaftskrisis der Gegenwart, Zürich.

Wilhelm Röpke (1946), Civitas Humana. Grundfragen der Gesellschafts- und Wirtschaftsreform, Zürich.

Hansgeorg Conert (2002), Zur Ideologie des Neoliberalismus – Am Beispiel der Lehre F.A. von Hayeks, στο: Conert, σ. 275-296.

David Harvey (2007), Kleine Geschichte des Neoliberalismus, Zürich.

¹⁶ Ένα αξιόλογο άρθρο σχετικά με την εμφάνιση αυτού του «νεοφιλελεύθερου δικτύου» βρίσκεται στο Plehwe/Walpen 2001.

3.3. Συντηρητικές θέσεις

Η θεωρία με τις μεγαλύτερες δυσκολίες στην παρουσίασή της είναι η συντηρητική. Γ' αυτό υπάρχουν ιστορικοί αλλά και συστημικοί λόγοι.

*Συντηρητισμός:
Προσανατολισμός
στην ισχύουσα
τάξη*

Από ιστορικής άποψης οι συντηρητικές θέσεις - όπως δείχνει ήδη η ονομασία τους - επικεντρώνονταν επί της ουσίας στην ισχύουσα τάξη και τη διατήρησή της. Δε φαίνεται να υπάρχει κάποια αυτοτελής, συνεπής ιστορική αντίληψη. Εν συντομία: Πάντα υπήρχαν Συντηρητικοί, όχι όμως και μια συνεπής θεωρία του Συντηρητισμού.

Κατά τη Γαλλική Επανάσταση και κατά την περίοδο της Ανασυγκρότησης των τριών πρώτων δεκαετιών του 19^{ου} αιώνα οι Συντηρητικοί εκπροσωπούσαν τα κληρονομικά προνόμια και τα συμφέροντα των ευγενών. Στη νεότευκτη Γερμανική Αυτοκρατορία έλαβαν θέση υπέρ των μικρών γερμανικών κρατιδίων, εν τέλει όμως υποστήριξαν την Αυτοκρατορία, κατά τη Δημοκρατία της Βαϊμάρης τάχθηκαν υπέρ της ανασυγκρότησης της Αυτοκρατορίας και κατά της δημοκρατίας. Τη δεκαετία του 1980 οι Συντηρητικοί οπισθοδρόμησαν σε μάλλον παραδοσιακές αρχές των Νεοφιλελεύθερων και υποστήριξαν την άρση των μεταρρυθμίσεων της δεκαετίας του 1970. Δεν είναι επομένως διακριτή μια συνεπής γραμμή.

*Βασικές αρχές
της συντηρητικής
σκέψης*

Παρόλα αυτά μπορούμε να συνοψίσουμε ορισμένες βασικές αρχές της συντηρητικής σκέψης - κυρίως όσον αφορά τη σύγχρονη εποχή:

- Οι Συντηρητικοί επικεντρώνονται κατά κανόνα στις θεμελιώδεις αξίες της οικογένειας, της προσωπικής ευθύνης και της αποδοτικότητας. Οι παραδόσεις αποτελούν το Α και το Ω.
- Το κράτος συνάγεται κατά κανόνα από μια «ανώτερη τάξη» αξιών, οι οποίες αντικατοπτρίζονται στο έθνος. Αυτή η «ανώτερη τάξη» δικαιολογεί κατά κανόνα έναν τρόπο θεώρησης των πραγμάτων που προσανατολίζεται στην ιεραρχία και τη θετική σχέση με εύπορα ανώτερα τμήματα της κοινωνίας. Με τον τρόπο αυτό αιτιολογείται και η κοινωνική ανισότητα.
- Στη Γερμανία - αλλά και σε πολλές άλλες χώρες - η συντηρητική σκέψη συνδέεται με τη χριστιανική θεώρηση του ανθρώπου. Σημαντικά διδάγματα της καθολικής κοινωνικής διδασκαλίας (αγάπη προς τον πλησίον, αρχή της επικουρικότητας) λαμβάνουν θέση αξιών.
- Εδώ και μερικά χρόνια οι Συντηρητικοί χρησιμοποιούν τον όρο «νέα αστική τάξη» (βλ. Buchstein/Hein/Jörke 2007:201)

«Νέα αστική τάξη»

Ο όρος αυτός αναφέρεται στον πολίτη που εντάσσει στη ζωή του αξίες όπως η οικογένεια, η ευπρέπεια, η πίστη και η ευγένεια και προσφέρεται στην αστική κοινωνία και στην επαγγελματική δραστηριότητα με αίσθημα προσωπικής ευθύνης. Ο Udo di Fabio αναφέρει: «Το να είναι κανείς αστός στις ημέρες μας σημαίνει να συνδυάζει φόρτο και χαρά, αγάπη και έριδα, στέρηση και ευημερία, να αντιλαμβάνεται την ελευθερία κυρίως ως ελευθερία που οδηγεί στη δέσμευση και την επιτυχία ως αποτέλεσμα προσωπικής απόδοσης, δίχως όμως να αποδίδει απόλυτη αξία στη δέσμευση και την επιτυχία. Το να είναι κανείς αστός σημαίνει μέσα στην προσωπική εξέλιξη να αναλογίζεται την κοινότητα, τις υποθέσεις όλων, εκείνες των αδυνάτων και όσων χρειάζονται ενίσχυση, με λίγα λόγια να νοιάζεται όχι μόνο για την ελευθερία και την ισότητα αλλά και για την αδελφσύνη» (di Fabio 2005:138 κ.ε.). Η έννοια της νέας αστικής τάξης αντικατοπτρίζει επομένως μια έννοια ατομικής ελευθερίας, η οποία απευθύνεται στην ηθική. Αυτό το σημείο διαφοροποιείται σημαντικά σε σχέση με τη θεώρηση του ανθρώπου στη σοσιαλιστική, σοσιαλδημοκρατική αλλά ακόμη και τη φιλελεύθερη θεωρία.

- Από τη δεκαετία του 1980 με την «πνευματική και ηθική αλλαγή» που εξέφραζε η ομοσπονδιακή κυβέρνηση του Helmut Kohl δημιουργήθηκε για τον Συντηρητισμό ένα αμάλγαμα αφενός από στοιχεία της χριστιανικής και συντηρητικής θεώρησης του ανθρώπου, αφετέρου από τον οικονομικό φιλελευθερισμό. Η κυβέρνηση της Angela Merkel προσέδωσε μάλλον σοσιαλδημοκρατικά στοιχεία και αντιλήψεις (έστω και σε εξασθενημένη και μεταλλαγμένη μορφή). Αυτό προκάλεσε εν μέρει – κυρίως όσον αφορά την πολιτική για την οικογένεια – ένα υψηλό συγκρουσιακό δυναμικό ανάμεσα στους «Μοντέρνους» και τους «Συντηρητικούς» στο χώρο του CDU.

Ειδικά λοιπόν για την περίπτωση του Συντηρητισμού διαπιστώνεται ότι είναι αρκετά δύσκολο να επιχειρηθεί μια διαφανής κατάταξη σε κάποιο κόμμα αλλά και να εξαχθούν σταθερά ιδεολογικά σημεία από τον άξονα της ιστορίας.

Απλούστερη είναι η σκιαγράφηση των ομάδων στις οποίες στοχεύουν οι συντηρητικές θέσεις: Πρόκειται προ πάντων για ευκατάστατους αστούς από το χώρο της οικονομίας και της εκπαίδευσης καθώς επίσης και το (κυρίως καθολικό) εκκλησιαστικό περιβάλλον.

Περαιτέρω βιβλιογραφία για τον Συντηρητισμό:

*Udo di Fabio (2005),
Die Kultur der
Freiheit, München.*

*Edgar Jung (1932),
Deutschland und
die konservative
Revolution,
München.*

*Martin Greifenhagen
(1971), Das Dilemma
des Konservatismus
in Deutschland,
München.*

3.4. Κοινωνική Δημοκρατία και Δημοκρατικός Σοσιαλισμός

Ιστορική εξέλιξη

Ο Δημοκρατικός Σοσιαλισμός ως θεωρητικό μοντέλο και η Σοσιαλδημοκρατία ως πολιτική δύναμη έχουν μια μακρά (ιδεολογική) παράδοση, η οποία συνδέεται στενά με την εμφάνιση του εργατικού κινήματος. Σε αντίθεση προς τις συντηρητικές και φιλελεύθερες αντιλήψεις αυτό το πολιτικό ιδεολογικό μοντέλο αποδείχθηκε αρκετά δεκτικό σε αλλαγές. Πρόκειται για ένα ιδεολογικό μοντέλο με πάντοτε εγγεγραμμένη τη συνείδηση της ιστορικότητάς του. Αξίζει επομένως να ρίξουμε μια ματιά στην ιδεολογική εξέλιξη αυτού του κοινωνικού ρεύματος.

Πότε λειτούργησε
ο «Σοσιαλισμός»
ως ιδέα δραστικά;

3.4.1. Πρόδρομοι του εργατικού κινήματος

«Πότε γεννήθηκε ο Δημοκρατικός Σοσιαλισμός ως ιδέα;» Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα είναι δύσκολη. Ο Hermann Duncker διαπιστώνει το εξής: «Η ιστορία του Σοσιαλισμού ξεκινά με την ιστορία της ανθρωπότητας» (Duncker 1931: 9). Άλλοι συνδέουν την σοσιαλιστική ιδέα με τον παλαιοχριστιανικό κόσμο. Άλλοι πάλι ανάγουν τους πρώτους σοσιαλιστές στη Γαλλία ή την Αγγλία.

Γίνονται λοιπόν αναδρομές στην ιστορία και ανακαλύπτονται συνεχώς νέες αφητηρίες για τον Σοσιαλισμό. Όλες οι τοποθετήσεις έχουν ασφαλώς την τεκμηρίωσή τους και την ορθότητά τους. Ωστόσο δεν πρόκειται παρά για ένα παραπλανητικό ερώτημα, καθώς πολύ μεγαλύτερης σημασίας από το ερώτημα σχετικά με το πότε γεννήθηκε μια ιδέα είναι το ερώτημα σχετικά με το πότε και για ποιον λόγο λειτούργησε δραστικά.

Αυτό το ερώτημα βρίσκει πια εύκολα την απάντησή του: Η ιδέα του Σοσιαλισμού απέκτησε δραστικότητα με το εργατικό κίνημα – στη Γερμανία αυτό συνέβη με τη βιομηχανοποίηση κατά τον 19^ο αιώνα.

Σε αυτό το σημείο δεν είναι δυνατή η εκτενής παρουσίαση της ιδεολογικής ιστορίας, αλλά θα παρατεθούν σημαντικά κομβικά σημεία αλλαγών.

Από το 1848 έως τα τέλη του 19^{ου} αιώνα: Η εμφάνιση του πολιτικού ρεύματος

Το 1848 δεν έλαβε χώρα μόνο η αστική επανάσταση στη Γερμανία, αλλά ήταν και το έτος κατά το οποίο εκδόθηκε το *Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος*, μια εργασία κατά παραγγελία, η οποία συντάχθηκε από κοινού από τον Karl Marx και τον Friedrich Engels.

Ο Karl Marx (1818-1883) υπήρξε ένας εξαιρετικός κοινωνικός οικονομολόγος και ένας από τους σημαντικότερους φιλοσόφους του 19ου αιώνα.

Ιδιαίτερης σημασίας έως σήμερα είναι οι οικονομικές αναλύσεις του για τον καπιταλισμό, οι οποίες υπερβαίνουν τις απλουστευμένες παρουσιάσεις των επικριτών του, αλλά επίσης και πολλές των σπαδών του.

Για πρώτη φορά διατυπωνόταν σε κατανοητή γλώσσα ένα πρόγραμμα του εργατικού κινήματος.

Οι θεωρητικές αρχές αυτού του πολιτικού προγράμματος τέθηκαν κυρίως από τον Karl Marx σε μεταγενέστερα έργα του. Οι βασικές υποθέσεις του Σοσιαλισμού ως θεωρητικού μοντέλου έχουν ως εξής:

- Marx λαμβάνει ως αφετηρία ότι ο καπιταλισμός (της αγοράς) ωθεί τους περισσότερους ανθρώπους στην ανισότητα και την ανελευθερία σε αντίθεση με λίγους «ελεύθερους». Αφενός υπάρχουν οι κάτοχοι κεφαλαίου και αφετέρου όσοι δεν κατέχουν κανένα κεφάλαιο και επομένως είναι αναγκασμένοι να πουλήσουν την εργασία τους μέσω της μισθωτής εργασίας. Ο καπιταλισμός της αγοράς οργανώνεται επάνω στην ιδέα ότι οι μισθωτοί εργάτες δεν λαμβάνουν σε μισθό την αξία όσων παράγουν. Οι κάτοχοι κεφαλαίου μπορούν επομένως να συσσωρεύουν συνεχώς περισσότερο κεφάλαιο. Δεν έχει καμία απολύτως σημασία το αν οι κάτοχοι κεφαλαίου είναι υπαρκτά πρόσωπα, μεγάλες εταιρίες κεφαλαίου ή μεγάλοι χρηματοδότες.
- Ο ανταγωνισμός μεταξύ των κατόχων κεφαλαίου και η διαρκής πίεση για τη συσσώρευση περισσότερου κεφαλαίου, το οποίο θα επενδυθεί εκ νέου στην παραγωγή ώστε να παράγονται προϊόντα υπό πολύ ευνοϊκότερες συνθήκες από ότι συμβαίνει αλλού, είναι ένα είδος «τροχού για χάμστερ» και θέτει διαρκώς υπό πίεση τις συνθήκες εργασίας των εργατών με αποτέλεσμα να δημιουργούνται – πέραν της φτώχειας – πλεονάζουσες παραγωγικές δυνατότητες. Τα προϊόντα δεν είναι πλέον δυνατόν να μετατραπούν σε χρήμα και το κεφάλαιο παύει να επενδύεται ή καταστρέφεται σε κρίσεις υπερπαραγωγής λόγω έλλειψης αγορών. Αυτός είναι – σε αδρές γραμμές – ο λόγος για τον οποίο ο Marx θεωρεί ως δεδομένο ότι οι οικονομικές κρίσεις αποτελούν ένα ουσιώδες (και αναγκαίο) στοιχείο του καπιταλιστικού συστήματος.
- Η ανισότητα και η ανελευθερία, οι οποίες θεωρούνται ως συστηματικές συνέπειες του καπιταλισμού (της αγοράς), αντίκεινται στο δικαίωμα για ίση ελευθερία όλων των ανθρώπων.

Η ανισότητα και η ανελευθερία ως χαρακτηριστικά

Ανταγωνισμός και πίεση προς τους εργαζομένους

- Το δικαίωμα στη δημοκρατία θα μπορούσε επομένως να βρει εφαρμογή μόνο εάν η ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής περνούσε στην κοινωνία και οι αποφάσεις για τη χρήση του κεφαλαίου λαμβάνονταν μέσω δημοκρατικών δομών. Η ιδιωτική ιδιοκτησία – σε αντίθεση με τη συχνή αντίληψη – αποκλείεται από την κολλεκτιβοποίηση.
- Η μαρξιστική θεώρηση του ανθρώπου δομείται κυρίως βάσει μιας αντίθεσης: Οι κατ' αρχήν ελεύθεροι, ίσοι και αλληλέγγυοι άνθρωποι ζουν εντός ενός άνισου, ανελεύθερου και προσανατολισμένου στην απόλυτη μεγιστοποίηση του κέρδους συστήματος. Η θεώρηση του ανθρώπου περιέχει επομένως ισχυρές κανονιστικές αξιώσεις.

Οι θεωρίες του Marx και του Engels αποτελούν – παράλληλα με άλλες θεωρίες και ιδεολογίες – σημαντική αφετηρία για το εργατικό κίνημα.

Όσο αυτό το πολιτικό πρόγραμμα παρέμεινε με εξαιρετικά περιορισμένη εφαρμογή, επειδή, μεταξύ άλλων, ο Marx και ο Engels δεν έλαβαν υπόψη ή δεν μπόρεσαν να λάβουν υπόψη κατά την ανάλυσή τους ορισμένους βασικούς παράγοντες. Ανάμεσα σε αυτούς συγκαταλέγεται προ πάντων το ερώτημα σχετικά με τη σχέση ανάμεσα στον Σοσιαλισμό και στο Κράτος.

Ο Ferdinand Lassalle (1825-1864) συμμετείχε καθοριστικά στην ίδρυση του «Γενικού Γερμανικού Συλλόγου Εργατών» (ADAC) το 1863 στη Λειψία.

Στο έργο του *Das System der erworbenen Rechte* τάσσεται υπέρ μιας δημοκρατικής θεώρησης του κράτους.

Ακριβώς από αυτά τα ερωτήματα ξεκίνησε ο Ferdinand Lassalle. Σημαντικά σημεία στη σκέψη του ήταν, μεταξύ άλλων, τα εξής:

Ο Lassalle λαμβάνει ως αφετηρία του το γεγονός ότι οποιοδήποτε κρατικό σύστημα και σύστημα δικαιωμάτων θα πρέπει να έχει στη βάση του την ελευθερία του ανθρώπου. Κατά συνέπεια συμπεραίνει ότι το θεμελιώδες σύνταγμα θα πρέπει να αποτελεί έκφραση της αντίληψης περί δικαιωμάτων ολόκληρου του λαού.

Με αυτήν την αντίληψη περί κράτους το κράτος νοείται κατ' αρχήν ως κοινωνία ελεύθερων ανθρώπων, κάτι που ήταν αρκετά προκλητικό, εάν αναλογιστεί κανείς ότι το πρωσικό κράτος και η Γερμανική Αυτοκρατορία που προέκυψε λίγα χρόνια αργότερα χαρακτηρίζονταν από μοναρχικές και ιεραρχικές δομές.

«Στο κράτος ανήκει η λειτουργία για την ανάπτυξη της ελευθερίας, για την εξέλιξη του ανθρώπινου είδους προς την ελευθερία. Σκοπός επομένως του κράτους δεν είναι μόνο η προστασία της προσωπικής ελευθερίας και της ιδιοκτησίας για κάθε πολίτη, με τα οποία ακολουθώντας την ιδέα της μπουρζουαζίας εντάσσεται ίσως ήδη στο κράτος. Σκοπός του κράτους είναι κυρίως μέσω της συνένωσης να φέρει τα άτομα σε ένα τέτοιο επίπεδο, ώστε να επιτύχουν σκοπούς και να γνωρίσουν μια κλίμακα της ύπαρξης που δε θα μπορούσαν ποτέ να πετύχουν μόνοι, να τους δώσει τις ικανότητες για να αποκτήσουν ένα σύνολο από εκπαίδευση, εξουσία και ελευθερία, κάτι που θα ήταν εντελώς αδιανόητο για έναν άνθρωπο μεμονωμένα.» (Lassalle 1987: 222 κ.ε.)

Στόχος του κράτους είναι «η διαπαιδαγώγηση και η εξέλιξη του ανθρώπου προς την ελευθερία». Η τέταρτη τάξη, δηλαδή η τάξη των εργατών ανελάμβανε κατά τον Lassalle το καθήκον να προωθήσει αυτήν την αντίληψη περί κράτους. Βασικά αιτήματα αποτελούσαν το δικαίωμα καθολικής και άμεσης ψήφου καθώς επίσης και η χειραφέτηση μέσω του σχηματισμού εργατικών ενώσεων. Αυτές θα έπρεπε – σύμφωνα με τον Lassalle – να συνταχθούν με κρατική ενίσχυση.

Ο Lassalle είχε ήδη ορίσει δύο βασικά σημεία στη συζήτηση για την Κοινωνική Δημοκρατία και τον Δημοκρατικό Σοσιαλισμό: Αφενός το ερώτημα για ένα δημοκρατικό κράτος και για τις κοινωνικές προϋποθέσεις του, αφετέρου το ερώτημα σχετικά με τη βέλτιστη στρατηγική που θα πρόβαλε τα συμφέροντα των εργατών.

Ο Wilhelm Liebknecht (1826-1900) και ο August Bebel (1840-1913) υπήρξαν οι σημαντικότεροι από τους ιδρυτές του Σοσιαλδημοκρατικού Εργατικού Κόμματος στο Eisenach. Εκτός αυτού ήταν οι πρώτοι σοσιαλδημοκράτες βουλευτές του (βορειογερμανικού) Κοινοβουλίου (1867-1870). Εκτός αυτού ο Liebknecht ήταν ο αρχισυντάκτης του Vorwärts από το 1890.

Η αντίληψη του Lassalle περί κράτους δέχθηκε κριτική από τον Wilhelm Liebknecht και τον August Bebel. Η κριτική εστιαζόταν κυρίως στο ότι το πρόγραμμα του Lassalle ανελάμβανε δράση πολύ βιαστικά. Δίχως ελευθερία τύπου, δικαίωμα του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζε-

σθαι και δίχως βαθιά ανατροπή του κράτους τα δικαιώματα των εργατών δε θα προβάλλονταν εντός και μέσω του κράτους.

Το 1875 ο Γενικός Γερμανικός Σύλλογος Εργαζομένων και το σοσιαλδημοκρατικό εργατικό κόμμα στη Gotha ενώθηκαν για να προκύψει το Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα της Γερμανίας. Έτσι τέθηκε στη Γερμανική Αυτοκρατορία ο θεμέλιος λίθος

Τα βασικά αιτήματα του Lassalle

August Bebel και Wilhelm Liebknecht

Κομματική συνέλευση του 1875 στη Gotha

για μια περαιτέρω διάδοση της σοσιαλδημοκρατίας – ακόμη παρά τους αντισοσιαλιστικούς νόμους του Bismarck. Τα ουσιαστικά σημεία των αντιπαράθεσεων συνέχισαν να παραμένουν ζωντανά στο παρασκήνιο, αναζωπυρώθηκαν εκ νέου αργότερα και οδήγησαν στη διάσπαση του εργατικού κινήματος.

3.4.2. Η διάσπαση του Εργατικού Κινήματος

Ήδη από το 1890 υπήρχαν στη σοσιαλδημοκρατία σημεία τριβής αντικείμενο των οποίων αποτελούσε το θεωρητικό ερώτημα:

Θα περιέλθει ο καπιταλισμός σε μια (τελική) κρίση, όπου το εργατικό κίνημα θα τον υπερνικήσει επιτυγχάνοντας το σοσιαλισμό; Τι σημαίνει αυτό για τη στρατηγική της σοσιαλδημοκρατίας;

Χονδρικά σε αυτή τη «ρεβιζιονιστική αντιπαράθεση» ξεχωρίζουν τρεις θέσεις (συγκρ. Euchner/Grebing κ.α. 2005: 168; Grebing 2007: 66-94).

Μία ομάδα γύρω από τον Karl Kautsky και τον August Bebel ήλπιζε ότι η μετάβαση στο σοσιαλισμό θα μπορούσε να γίνει εφικτή μέσω κοινοβουλευτικής πλειο-ψηφίας και καλά οργανωμένου εργατικού δυναμικού, διαπίστωσαν όμως ότι η ριζοσπαστική πολιτική της αυτοκρατορίας και ο ιμπεριαλιστικός και φιλοπολεμικός προσανατολισμός της πιθανώς θα απαιτούσε αντίσταση και μια εξωκοινοβουλευτική πολιτική με μαζικές απεργίες. Η δυναμική του εργατικού κινήματος θα μπορούσε να πετύχει τη μετάβαση στο σοσιαλισμό μέσω έντονων πιέσεων.

Παράλληλα με αυτήν την ιστορική θεώρηση αναπτύχθηκε ο επονομαζόμενος ρεβιζιονισμός, ο οποίος διαμορφώθηκε ουσιαστικά από τον Eduard Bernstein και ο οποίος αγωνιζόταν για μια κριτική αξιολόγηση της μαρξιστικής θεωρίας βάσει στατιστικών δεδομένων.

Ο Karl Kautsky (1854-1938) ήταν ιδρυτής και εκδότης του θεωρητικού περιοδικού «Die neue Zeit». Ο Kautsky συνέβαλλε ουσιαστικά στην εδραίωση της μαρξιστικής κοινωνικής ανάλυσης του SPD. Υπήρξε – εκτός από τον Eduard Bernstein – ο κύριος συντάκτης του προγράμματος του Erfurt.

Ο Eduard Bernstein (1850-1932) υπήρξε ένας από τους ισχυρότερους εκπροσώπους των ρεβιζιονιστών της σοσιαλιστικής δημοκρατίας. Στο έργο του που εκδόθηκε το 1899 «Οι Προϋποθέσεις για το Σοσιαλισμό και τα Καθήκοντα της Σοσιαλ-δημοκρατίας» έριξε μια κριτική ματιά στο μαρξισμό. Ήταν – εκτός από τον Karl Kautsky – ο κύριος συντάκτης του προγράμματος του Erfurt.

Θεωρητικό σημείο διαφωνίας και τρεις κύριες θέσεις

Η ομάδα γύρω από τον Karl Kautsky και τον August Bebel

Ρεβιζιονιστές, π.χ. Eduard Bernstein

Αυτή η ερμηνεία είχε ως αποτέλεσμα τη δυνατότητα μεταρρυθμίσεων εντός της κοινωνίας και του καπιταλιστικού κράτους. Επιπλέον ο καπιταλισμός δεν θα κατέρρεε αυτόματα αλλά οι κρίσεις εντός του καπιταλισμού θα μειωνόταν – δεν θα αυξανόταν. Με την ενίσχυση συνδικάτων και συνεταιρισμών θα μπορούσαν να επιτευχθούν κοινωνικές μεταρρυθμίσεις ώστε να αναπτυχθεί σοσιαλισμός. Ο συνδικαλιστής Adolph von Elm αναφέρει συγκεκριμένα για το ρεβιζιονιστικό πρόγραμμα:

«Μέσω εξέλιξης στην επανάσταση – μέσω διαρκούς δημοκρατικοποίησης και κοινωνικοποίησης του κοινωνικού σώματος στην πλήρη μεταμόρφωση της καπιταλιστικής κοινωνίας σε σοσιαλιστική κοινωνία: αυτή είναι με λίγα λόγια η θέση των ρεβιζιονιστών του κόμματος.» (αποφθ. κατά Euchner/Grebing κ.α. 2005:171)

Η Ρόζα Λούξεμπουργκ (1871-1919) ήταν συνιδρύτρια του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος του Βασιλείου της Πολωνίας και Λιθουανίας. Το 1899 μετακόμισε στο Βερολίνο. Υπήρξε πολιτική θεωρητικός του αριστερού ρεύματος του SPD, μεταξύ άλλων και με μια ιμπεριαλιστική θεωρία. Το 1918 υπήρξε συνιδρύτρια του KPD (Κομμουνιστικό Κόμμα Γερμανίας). Το 1919 δολοφονήθηκε από αξιωματικούς του Freikorps (εθνικιστική πολιτοφυλακή).

Η Ρόζα Λούξεμπουργκ διαφωνούσε με τη θέση του Bernstein με το επιχείρημα ότι ο καπιταλισμός εξαιτίας της εσωτερικής δομής του υπόκειται στο συνεχή ανταγωνισμό των κατόχων του κεφαλαίου. Η καπιταλιστική μέθοδος παραγωγής απαιτεί συνεχή επέκταση και κατάκτηση τομέων οι οποίοι πριν δεν ήταν καπιταλιστικοί. Διαφωνεί επίσης με τη διαφοροποίηση επανάστασης και μεταρρύθμισης:

«Σε ότι αφορά την κοινωνική δημοκρατία, ο καθημερινός πραγματικός αγώνας για κοινωνικές μεταρρυθμίσεις, για βελτίωση της κατάστασης του εργαζόμενου λαού και για δημοκρατικούς θεσμούς αποτελεί το μοναδικό δρόμο για την καθοδήγηση του προλεταριακού ταξικού αγώνα όπως και για τον τελικό στόχο, την ανάληψη της πολιτικής εξουσίας και την αναίρεση του μισθολογικού συστήματος. Για τη σοσιαλδημοκρατία υπάρχει άρρηκτος δεσμός μεταξύ της κοινωνικής μεταρρύθμισης και της κοινωνικής επανάστασης, όπου ο αγώνας για την κοινωνική μεταρρύθμιση αποτελεί το μέσο ενώ η κοινωνική ανακατάταξη το σκοπό της.» (Λούξεμπουργκ 1899:369)

Ούτε η Ρόζα Λούξεμπουργκ στράφηκε κατά της κοινοβουλευτικής εργασίας, δεν τη θεωρούσε όμως επαρκή για την επίτευξη του σοσιαλισμού. Γι' αυτό το λόγο υποστήριζε το εξωκοινοβουλευτικό εργατικό κίνημα.

Διάσπαση του εργατικού κινήματος

Αυτά τα τρία ρεύματα του εργατικού κινήματος και του SPD ενώθηκαν κυρίως κάτω από την πίεση της αυτοκρατορίας. Με τη συναίνεση της πλειοψηφίας του SPD για τα πολεμικά δάνεια και τη διάσπαση USPD και SPD και εντέλει το εργατικό κίνημα διασπάστηκε με τη λήξη του πρώτου παγκόσμιου πολέμου και του ερωτήματος πώς έπρεπε να διαμορφωθεί η δημοκρατική κοινωνία.

1919 και η διαμόρφωση της δημοκρατίας της Βαϊμάρης

Το 1919 το SPD σχημάτισε την πρώτη κυβέρνηση της δημοκρατίας της Βαϊμάρης – ενάντια στην αντίσταση συντηρητικών, εθνικιστικών και αντιδραστικών δυνάμεων αλλά και ενάντια στην αντίσταση των κομμουνιστών. Αυτή η ιστορική ευκαιρία της κοινωνικής αριστεράς να διαμορφώσει για πρώτη φορά η ίδια τον εαυτό της βάθυνε για άλλη μία φορά τα ρήγματα στη σοσιαλιστική αντιπαράθεση.

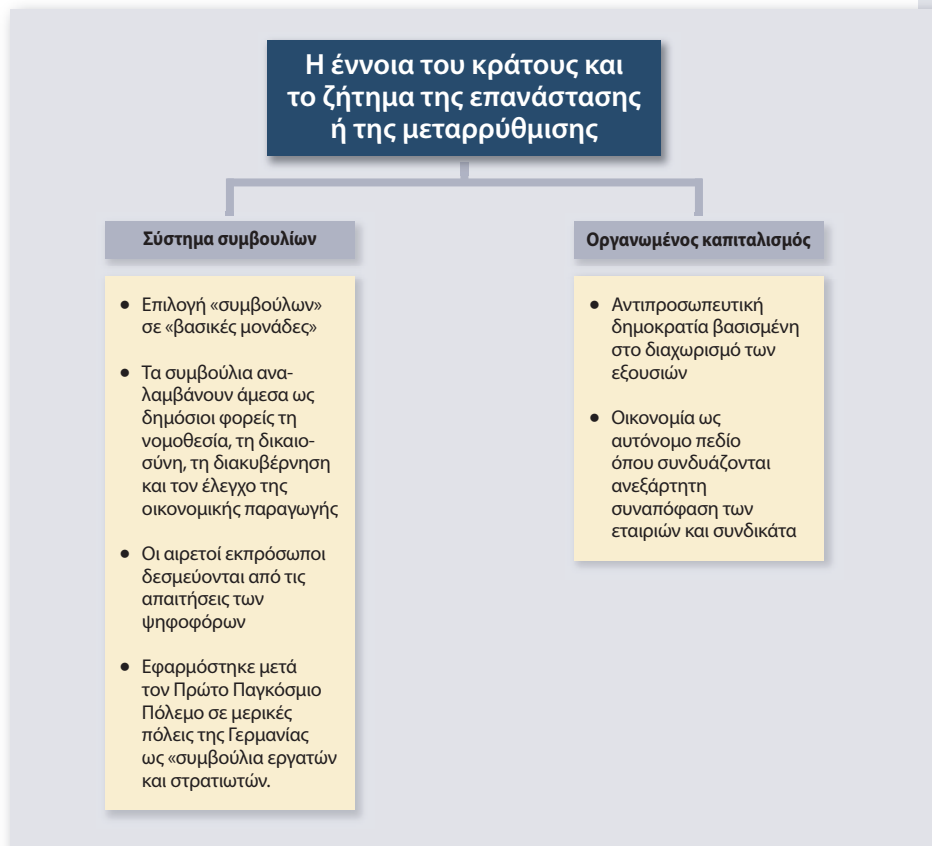
Ενώ οι κομμουνίστριες και μια μερίδα των σοσιαλιστριών υποστήριζαν την ίδρυση ενός κράτους με συμβούλια εργατών και στρατιωτών, οι σοσιαλδημοκράτισσες συμμετείχαν ενεργά στην ίδρυση μιας αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας την οποία διαμόρφωσαν έως τη δεκαετία του '20.

Για την σοσιαλδημοκρατική επιχειρηματολογία ο Fritz Naphtali αναφέρει εύστοχα:

«Την περίοδο που ο καπιταλισμός ήταν ακόμα τελείως ελεύθερος, δεν διαφαινόταν καμία άλλη εναλλακτική για τον ανοργάνωτο καπιταλισμό από τη σοσιαλιστική οργάνωση της οικονομίας στο σύνολό της. [...] Έπειτα άρχισε να αποκρυσταλλώνεται ότι η δομή του ίδιου του καπιταλισμού είναι μεταβλητή και ότι ο καπιταλισμός μπορεί να λυγίσει προτού σπάσει.» (Naphtali 1929: παράθεση κατά Euchner/Grebing κ.α. 2005:305).

Συνοπτικά το σημείο τριβής εντοπιζόταν στη διαφορά μεταξύ επανάστασης και μεταρρύθμισης. Από τη μία (επαναστατική) πλευρά επικρατούσε η άποψη ότι ήταν απαραίτητη η ανατροπή των σχέσεων νομής και του συντάγματος του κράτους για να επιτευχθεί μια νέα κοινωνία, ενώ η μεταρρυθμιστική θέση ισχυριζόταν ότι η σύγχρονη κοινωνία και το σύνταγμά της θα έπρεπε να εξελιχθεί σε δημοκρατικό σοσιαλισμό μέσω συνεχών μεταρρυθμίσεων.

Οι διάφορες απόψεις αντικατοπτρίζονται και στα διάφορα μοντέλα για το κράτος:

Εικόνα 6: Σύστημα συμβουλίων και «οργανωμένος καπιταλισμός»

Ο «Δημοκρατικός Σοσιαλισμός», όπως τον εισήγαγε το SPD ως ιδέα, βασιζόταν στην κοινοβουλευτική δημοκρατία και το διαχωρισμό πολιτικών και οικονομικών τομέων. Και στους δύο τομείς – πολιτικό όσο και οικονομικό – στόχος ήταν η δημοκρατικοποίηση στο πνεύμα των εργατριών και της κοινωνικής ευημερίας. Ο «Δημοκρατικός Σοσιαλισμός» σε αυτό το πλαίσιο σήμαινε πλήρη αλληλοσυμπλήρωση και αλληλεπίδραση της σοσιαλιστικής οικονομίας με ισχυρούς εκπροσώπους των εργατριών (συνδικάτα, εταιρική και επιχειρηματική συναπόφαση) και μια κοινοβουλευτική δημοκρατία.

Ο Δημοκρατικός Σοσιαλισμός ως ιδέα

Το πρόγραμμα του Γκόντεσπεργκ «Ανταγωνισμός όσο περισσότερο γίνεται – σχεδιασμός όσο περισσότερος γίνεται.»

Το 1959 το πρόγραμμα του Γκόντεσπεργκ ανακάλυψε τη βασική σοσιαλδημοκρατική φόρμουλα για την «ελεύθερη αγορά»: «Ανταγωνισμός όσο περισσότερο γίνεται – σχεδιασμός όσο περισσότερος γίνεται.» (Dowe/Klotzbach 2004:332). Εδώ ορίζεται μια θέση η οποία να μην διατηρεί το δημοκρατικό σοσιαλισμό ως νέα οικονομική και κοινωνική τάξη, ταυτόχρονα όμως αποδέχεται τον καπιταλισμό της αγοράς σε μια σχετικά ρυθμισμένη μορφή υπό την ηγεσία της πολιτικής. Ταυτόχρονα η σοσιαλδημοκρατία αποστασιοποιήθηκε από την οικονομία προγραμματισμένου σχεδιασμού όπως εφαρμόστηκε στη Σοβιετική Ένωση.

3.4.3. Δημοκρατικός Σοσιαλισμός έναντι Κρατικού Σοσιαλισμού

Διαχωρισμός από
το μαρξισμό

Μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο αυξήθηκε η διαφορά μεταξύ ενός SPD προσανατολισμένου στο δημοκρατικό σοσιαλισμό και των κρατικοσοσιαλιστικών αρχών. Με το πρόγραμμα του Godesberg του 1999 το SPD διαχώρισε επισήμως τη θέση του από το μαρξισμό ως κοσμοθεωρία, εάν και όχι από όλες τις αναλύσεις του, και επομένως και από την ιδέα μιας «φυσικά αναγκαίας» εξέλιξης προς το σοσιαλισμό. Πολύ περισσότερο ο σοσιαλισμός περιγραφόταν ως «διαρκής αγώνας» ο οποίος μπορούσε να αιτιολογηθεί με διάφορα θρησκευτικά ή φιλοσοφικά κίνητρα. Πυρήνα για τον ορισμό του δημοκρατικού σοσιαλισμού ήταν πλέον οι τρεις θεμελιώδεις αξίες «ελευθερία, δικαιοσύνη και ισότητα». Από αυτές τις αξίες οι σοσιαλδημοκράτες εξήγαγαν θεμελιώδεις απαιτήσεις, όπως π.χ. μια ξεκάθαρη δέσμευση στην ελευθερία και τη δημοκρατία.

«Δεν υπάρχει σοσιαλισμός χωρίς ελευθερία. Ο σοσιαλισμός μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο μέσω της δημοκρατίας, η δημοκρατία μπορεί να τελειοποιηθεί μόνο μέσω του σοσιαλισμού.» Δήλωση αρχών της σοσιαλιστικής διεθνούς, Frankfurt am Main, παράθεση κατά Dowe/Klotzbach 2004: 269)

Αυτή η αντίληψη για την ελευθερία διαχώρισε το δημοκρατικό σοσιαλισμό όλο και πιο ξεκάθαρα από τα ολοκληρωτικά καθεστώτα, ακόμα – και ειδικά – από τις επονομαζόμενες λαϊκές δημοκρατίες του ανατολικού μπλοκ.

3.4.4. Το SPD σήμερα – νέες προκλήσεις, νέες απαντήσεις

Η ματιά στην ιστορία του εργατικού κινήματος παρουσίασε τη στρατηγική αντιπαράθεση για τη λειτουργία του κράτους και της κοινωνίας. Ακόμα και σήμερα ο δημοκρατικός σοσιαλισμός αποτελεί αποφασιστικό όραμα για το SPD, του οποίου η πραγμάτωση αποτελεί το στόχο του. Ταυτίζεται με μια κοινωνία στην οποία πράγματι κυριαρχούν η ελευθερία, η ισότητα και η αλληλεγγύη. Η κατευθυντήρια αρχή του SPD θα πρέπει – σύμφωνα με το πρόγραμμα του Αμβούργου – να είναι η κοινωνική δημοκρατία. Γίνεται επομένως παραπομπή σε επίτευξη ενός δημοκρατικού σοσιαλισμού μέσω δημοκρατικών αποφάσεων καθώς και την πραγμάτωση των πολιτικών, οικονομικών και πολιτιστικών θεμελιωδών δικαιωμάτων.

«Η ιστορία μας είναι διαποτισμένη από την ιδέα του δημοκρατικού σοσιαλισμού, μιας κοινωνίας ελευθερίας και ισότητας, όπου έχουν πραγματωθεί οι θεμελιώδεις αξίες μας. Απαιτεί την τάξη σε οικονομία, κράτος και κοινωνία, όπου τα αστικά, πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά θεμελιώδη δικαιώματα θα είναι εξασφαλισμένα για όλους τους ανθρώπους, και όπου όλοι οι άνθρωποι θα μπορούν να ζουν χωρίς εκμετάλλευση, καταπίεση και βία, δηλαδή με κοινωνική και ανθρώπινη ασφάλεια. Ο δημοκρατικός σοσιαλισμός παραμένει για εμάς το όραμα μιας ελεύθερης, δίκαιης και αλληλέγγυης κοινωνίας της οποίας η πραγμάτωση απαιτεί έναν διαρκή αγώνα. Η κατευθυντήρια αρχή μας είναι η κοινωνική δημοκρατία.» (Πρόγραμμα του Αμβούργου: 2007:16f)

Τώρα η σοσιαλδημοκρατία αντιμετωπίζει την πρόκληση να αντιδράσει ενόψει της περαιτέρω παγκοσμιοποίησης των αγορών και την επίδραση των χρηματοπιστωτικών αγορών στην αγορά εργασίας και να αποφασίσει πως οραματίζεται μια νέα εξισορρόπηση μεταξύ καπιταλισμού και δημοκρατίας. Με άλλα λόγια: το ζήτημα είναι με ποιο τρόπο ένας δημοκρατικός σοσιαλισμός μπορεί να επιτευχθεί κάτω από αυτές τις συνθήκες. Ο πρόγραμμα του Αμβούργου δείχνει καθαρά ότι δεν παρουσιάστηκαν μόνο νέα ερωτήματα αλλά και πρώτες απαντήσεις (συγκρ. επίσης κεφάλαιο 6).

Ο συνδυασμός συντονισμένης οικονομίας και αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας υπό την ηγεσία της πολιτικής αναπτύσσεται περαιτέρω στο πρόγραμμα του Αμβούργου, αναφέρεται όμως ως πρόκληση για το μέλλον σε ευρωπαϊκή και παγκόσμια κλίμακα.

Ο δημοκρατικός σοσιαλισμός ως όραμα – κοινωνική δημοκρατία ως κατευθυντήρια αρχή

Η σημερινή πρόκληση

«Οι αγορές έχουν ανάγκη από πολιτική διαμόρφωση – την εποχή της παγκοσμιοποίησης και πέρα από εθνικά σύνορα. Για μας ισχύει: όσο περισσότερος ανταγωνισμός γίνεται, όσο περισσότερο ρυθμιστικό κράτος χρειάζεται.» (Πρόγραμμα του Αμβούργου 2007:43).

Μια βαθύτερη ματιά στα μοντέλα σκέψης της σοσιαλδημοκρατίας και στα φιλελεύθερα και συντηρητικά μοντέλα αποκαλύπτει ότι πρόκειται για εναλλακτικά μοντέλα, τα οποία διαψεύδουν τον ισχυρισμό ότι τα κόμματα έκαναν προγραμματικές προσαρμογές εωσότου έγιναν αγνώριστα.

3.4.5. Επισκόπηση: το κόμμα «Η Αριστερά» και οι αντιφάσεις του

«Η Αριστερά»

Με τη μεταστροφή στη δημοκρατία το 1990 εδραιώθηκε αρχικά στην ανατολική Γερμανία ένα νέο κόμμα ως διάδοχη οργάνωση του SED (Ενιαίο Σοσιαλιστικό Κόμμα Γερμανίας): το PDS (Κόμμα Δημοκρατικού Σοσιαλισμού). Εντωμεταξύ αυτό το κόμμα έχει συνενωθεί με τη WASG (Εκλογική Εναλλακτική για την Κοινωνική Δικαιοσύνη) σχηματίζοντας το κόμμα «Η Αριστερά» το οποίο σημειώνει επιτυχία και σε μερικά ομόσπονδα κρατίδια της Δυτικής Γερμανίας.

Η ταξινόμηση της «Αριστεράς» είναι ιδιαίτερα δύσκολη – είναι πολλά ακόμα τα ρευστά στοιχεία. Έτσι το κόμμα το 2007 διέθετε απλά «προγραμματικές αρχές» αλλά όχι κομματικό πρόγραμμα με την κλασική έννοια.

Στα σημεία η «Αριστερά» συνηγορεί υπέρ του δημοκρατικού σοσιαλισμού:

«Η δημοκρατία, η ελευθερία, η ισότητα, η δικαιοσύνη, ο διεθνισμός και η αλληλεγγύη αποτελούν τις θεμελιώδεις αρχές μας. Συνδέονται άρρηκτα με την ειρήνη, τη διατήρηση της φύσης και τη χειραφέτηση. Οι ιδέες του δημοκρατικού σοσιαλισμού αντικατοπτρίζουν κεντρικές ιδέες για την εξέλιξη των πολιτικών στόχων της «Αριστεράς».

Η πολιτική δράση της «Αριστεράς» απορρέει από τη συνάφεια στόχου και πορείας και από θεμελιώδεις αξίες. Ελευθερία και κοινωνική δικαιοσύνη, δημοκρατία και σοσιαλισμός είναι αλληλοεξαρτώμενα. Η ισότητα χωρίς ατομική ελευθερία οδηγεί σε ανάκληση αυτοδιάθεσης και ετερογενή καθορισμό, η ελευθερία χωρίς ισότητα ισοδυναμεί με ελευθερία των πλούσιων. Ούτε ο άνθρωπος ο οποίος καταπιέζει και εκμεταλλεύεται τους συνανθρώπους του είναι ελεύθερος.

Οι προγραμματικές
αρχές

Στόχος του δημοκρατικού σοσιαλισμού, ο οποίος ζητά να ξεπεράσει τον καπιταλισμό μέσω μιας μεταρρυθμιστικής πορείας, είναι μια κοινωνία όπου η ελευθερία των άλλων δεν αποτελεί το όριο αλλά την προϋπόθεση της ίδιας ελευθερίας.» (Αρχές του κόμματος «Η Αριστερά» 2007:2)

Εκτός από τις αρχές υπάρχουν και κάποια άλλα σημεία τα οποία προσπαθούν να περιγράψουν την Αριστερά και την προγραμματική τους:

- Το κόμμα «Η Αριστερά» είναι ένα πολιτικό συγκεντρωτικό κίνημα το οποίο συνενώνει πρώην μέλη της SED, απογοητευμένες πρώην σοσιαλδημοκράτισσες, τμήματα του νέου κοινωνικού κινήματος, συνδικαλίστριες, αντιδρώντες ψηφοφόρους, πολιτικούς κοινοτήτων με μάλλον ρεαλιστικό προσανατολισμό, κομμουνίστριες κλπ. Όλες αυτές οι ομάδες συνεισφέρουν μια αρκετά διαφοροποιημένη κοινωνική ιδέα στο κόμμα – δε διαφαίνεται ακόμα ένα ενιαίο μοντέλο σκέψης ή σχέδιο.
- Συχνά το κόμμα «Η Αριστερά» χαρακτηρίζεται στη δημοσιότητα ως κόμμα αντιδρώντων. Η αυτή η έννοια είναι αρκετά ασαφής, αφού συνδυάζει συντομευμένα δύο πτυχές. Αρχικό ζήτημα είναι το ερώτημα ποιοι είναι οι ψηφοφόροι της «Αριστεράς». Το σώμα των ψηφοφόρων της είναι αρκετά διαφορετικό μεταξύ Ανατολικής και Δυτικής Γερμανίας. Το δεύτερο ζήτημα αφορά το ερώτημα για την πολιτική στρατηγική ή την πολιτική βούληση αναδιαμόρφωσης – αλλά και εκεί το αποτέλεσμα είναι αρκετά διαφοροποιημένο μεταξύ ομόσπονδων κρατιδίων και ομοσπονδίας.
- Στην επιστήμη «Η Αριστερά» περιγράφεται στα λίγα κείμενα όπου αναφέρεται όχι μόνο ως ιδιαίτερα ετερογενής αλλά και ως ρεαλιστική-μετριοπαθής και μοντέρνα, από την άλλη όμως στηρίζεται σε μια ορθόδοξη ιδεολογία με σχεδόν ακραία στοιχεία (συγκρ. Decker κ.α. 2007:327). Το μεγάλο χάσμα μεταξύ θεμελιωδών δηλώσεων πρόθεσης από τη μια και μιας ρεαλιστικής κυβερνητικής πολιτικής των περιφερειακών κοινοβουλίων από την άλλη, η οποία σε κάποιες περιπτώσεις αποκλίνει από τις δηλώσεις πρόθεσης φαίνεται να ενισχύει αυτή την άποψη.

Σε σχέση με το φαινόμενο «Η Αριστερά» θα πρέπει σίγουρα να αναμείνουμε εάν και με ποια περιεχόμενα θα εδραιωθεί σε βάθος χρόνου. Σε κάθε περίπτωση απαιτείται η πολιτική ενασχόληση με τις πολιτικές ιδέες.

*Χαρακτηριστικά
του κόμματος
«Η Αριστερά»*

3.4.6. Η εικόνα του ανθρώπου στην κοινωνική δημοκρατία

Δύσκολα βρίσκεται μια συγκεκριμένη εικόνα του ανθρώπου της σοσιαλιστικής δημοκρατίας. Η εικόνα αυτή είναι διαμορφωμένη από πολλές πηγές και βάσει ενός αιτιολογικού πλουραλισμού.

Συγχώνευση
διάφορων
πηγών στη
σοσιαλδημοκρατική
εικόνα για τον
άνθρωπο

Έτσι υπάρχουν τα σημεία τομής με την παράδοση του εργατικού κινήματος, τη φιλελεύθερη θεωρία, τη χριστιανική και την εβραϊκή διδασκαλία όπως και με ανθρωπιστικά και μαρξιστικά στοιχεία. Αναφέρεται λοιπόν στην ελευθερία κάθε ατόμου όπως ο λιμπεραλισμός, αναλύει όμως – όμοια με τα μαρξιστικά πρότυπα – και τα κοινωνικά εμπόδια για μια πραγμάτωση των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Ο Meyer και ο Breyer στο βιβλίο τους «Το Μέλλον της Κοινωνικής Δημοκρατίας» προσπάθησαν να ταξινομήσουν σε έναν πίνακα τα όρια μεταξύ μιας ελευθεριάζουσας (νεοφιλελεύθερης) εικόνας για τον άνθρωπο και της εικόνας της κοινωνικής δημοκρατίας για τον άνθρωπο. Προσθέσαμε μια δική μας στήλη με τη σοσιαλιστική εικόνα του ανθρώπου για καλύτερο προσανατολισμό.

	Ελευθεριάζουσα δημοκρατία	Κοινωνική δημοκρατία	Σοσιαλιστική δημοκρατία
Ανθρωπολογία	Σκεπτικιστική ανθρωπολογία	Ρεαλιστική ανθρωπολογία	Κανονιστική, ουτοπική ανθρωπολογία
Ελευθερία	Αρνητική έννοια της ελευθερίας	Θετική έννοια της ελευθερίας	Θετική έννοια της ελευθερίας
Μοτίβο συμπεριφοράς	Ατομικά συμφέροντα	Ατομικά και κοινοτικά συμφέροντα	Κοινοτικό συμφέρον ως ατομικό συμφέρον
Εικόνα για τον άνθρωπο	Ορθολογιστικός εγωιστής	Άτομο προσανατολισμένο στη συνεννόηση	Αγωνιστικό άτομο προσανατολισμένο σε μελλοντικούς «νέους ανθρώπους»

Πηγή: Meyer/Breyer 2005:33 – η τελευταία στήλη προστέθηκε από T. Gombert.

Ακόμα κι αν μια τέτοια ταξινόμηση σε πίνακα είναι αρκετά απλοποιημένη, δεν παύει να υποδεικνύει μια τάση:

- Οι φιλελεύθερες θεωρίες βασίζονται κατά κανόνα στον ισχυρισμό ότι η ιδιοτέλεια αποτελεί την κινητήρια δύναμη του ανθρώπου. Αυτή η ιδιοτέλεια μπορεί να βιωθεί όταν προστατεύεται έναντι τρίτων (και του κράτους) για να διατηρηθεί για όλους η «ελευθερία για μεγιστοποίηση των οφελών».
- Οι σοσιαλιστικές θεωρίες έχουν μακροχρόνια παράδοση στην επιθυμία επίτευξης μιας ανθρώπινης κοινωνίας μέσω «νέων ανθρώπων» (συγκρ. Adler 1926 και Heinrichs 2002:308-314). Οι άνθρωποι επομένως ιστορικά είναι τόσο διεφθαρμένοι εξαιτίας της καπιταλιστικής κοινωνίας και της κοινωνικής ανισότητας ώστε έχει εξαλειφθεί η ικανότητά τους να αναγνωρίσουν το κοινό συμφέρον ως δικό τους για να το υποστηρίξουν αλληλέγγυα. Σκοπός εκπαίδευσης και παιδείας θα πρέπει να είναι η (από κοινού) καταπολέμηση της διαφοράς μεταξύ κοινωνικών συνθηκών ζωής και αξίωσης ελεύθερων αλληλέγγυων ανθρώπων.
- Η εικόνα του ανθρώπου της κοινωνικής δημοκρατίας – έτσι τουλάχιστο ισχυρίζονται οι Meyer/Breyer - προσπαθεί να ισορροπήσει συνδυάζοντας τα ατομικά συμφέροντα με το κοινό συμφέρον. Πρόκειται για μια ιδέα εξισορρόπησης «δικαιων συμφερόντων».

Πρόσθετη βιβλιογραφία:

*Walter Euchner,
Helga Grebing κ.α.
(2005)*
*Ιστορία των
κοινωνικών ιδεών
στη Γερμανία.
Σοσιαλισμός –
καθολική κοινωνική
διδασκαλία –
Προτεσταντική
κοινωνική ηθική.
Ένα εγχειρίδιο, 2η
έκδοση, Βισμπάντεν,
σελ. 13-595.*

*Thomas Meyer και
Nicole Breyer (2005).*
*Το μέλλον της
κοινωνικής
δημοκρατίας.*

*Dieter Dowe και
Kurt Klötzbach
(εκδότες) (2004)*
*Προγραμματικά
ντοκουμέντα της
Γερμανικής
Σοσιαλδημοκρατίας,
4η επεξεργασμένη
και ανανεωμένη
έκδοση, Βόννη.*

4. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΟΥ THOMAS MEYER

Σε αυτό το κεφάλαιο

- Παρουσιάζεται η Θεωρία της Κοινωνικής Δημοκρατίας του Thomas Meyer
- Φωτίζεται η σχέση μεταξύ καπιταλισμού της αγοράς και δημοκρατίας, η οποία από τη μια είναι τεταμένη, από την άλλη όμως συμπληρώνει η μια την άλλη
- Αναλύονται οι κύριες διαφορές φιλελεύθερης, ελευθεριάζουσας και κοινωνικής δημοκρατίας
- Εξηγείται η σχέση θεμελιωδών αξιών, θεμελιωδών δικαιωμάτων και των σχετικών μέσων
- αναζητούνται οι διαφορές μεταξύ αρνητικών και θετικών δικαιωμάτων ελευθερίας και συζητούνται οι υποχρεώσεις λειτουργίας του κράτους

v

Η συζήτηση για τις θεμελιώδεις αξίες και η ματιά στα διάφορα κοινωνικά μοντέλα των προηγούμενων κεφαλαίων έδειξαν ότι η κοινωνική δημοκρατία διαθέτει παράδοση σκέψης. Ο ορισμός απορρέει από άλλα μοντέλα σκέψης και είναι τόσο διαφοροποιημένος ώστε για την εξήγησή του δεν αρκεί ούτε η απλή αναφορά στις θεμελιώδεις αξίες της ελευθερίας, της ισότητας και της αλληλεγγύης για την πραγμάτωση μιας δίκαιης κοινωνίας, ούτε η αναφορά σε λιμπεραλισμό, συντηρητισμό και σοσιαλισμό.

Στην αρχή αυτής της εισήγησης αναφέρθηκε η «Θεωρία της Κοινωνικής Δημοκρατίας». Η κοινωνική δημοκρατία σύμφωνα με τον ισχυρισμό θα πρέπει να οριστεί με σαφήνεια εάν πρόκειται να υπάρξει διάλογος και επιχειρηματολογία.

Κατονομάστηκαν τέσσερις απόψεις για την κοινωνική δημοκρατία – υπενθυμίζουμε εδώ τις τρεις:

«Κοινωνική δημοκρατία – δεν είναι μια έννοια που εξηγεί τον εαυτό της; Μια έννοια η οποία τηρεί την υπόσχεση που πάντοτε συνάδει με τη δημοκρατία, ότι δηλαδή θα είναι χρήσιμη και κοινωνικά ισορροπημένη για όλους; Μα αυτό δεν είναι αυτονόητο;» ρωτούν κάποιοι.

*Τι είναι η κοινωνική δημοκρατία;
Τρεις απαντήσεις*

«Κοινωνική δημοκρατία - αυτήν την έχουμε εφαρμόσει ήδη στη Γερμανία με την κοινωνική αγορά στο μοντέλο της Γερμανίας, έτσι δεν είναι;» αναρωτιούνται άλλοι.

«Κοινωνική δημοκρατία – είναι κάτι που ανήκει στο SPD και επομένως αφορά μόνο σοσιαλδημοκράτες και σοσιαλδημοκράτισσες, είναι η δική τους θεωρία», ισχυρίζονται οι τρίτοι.

Αυτά τα ερωτήματα αποτελούν το έναυσμα της συζήτησης από πρακτικής-πολιτικής σκοπιάς. Θα πρέπει λοιπόν να απαντηθούν εάν πρόκειται να είναι χρήσιμη η «Θεωρία της Κοινωνικής Δημοκρατίας».

Το πρώτο ερώτημα «Κοινωνική δημοκρατία – δεν είναι μια έννοια που εξηγεί τον εαυτό της;» απαντήθηκε ήδη πιο πάνω. Ένας ακριβής ορισμός της κοινωνικής δημοκρατίας είναι απαραίτητος γιατί υπάρχουν πολύ διαφορετικοί συσχετισμοί οι οποίοι μπορούν να εξηγηθούν μόνο συλλογικά. Ο ορισμός πάντως εμπεριέχει ήδη ένα ουσιαστικό κανονιστικό επίκεντρο: τους κανόνες και τα πρότυπα στα οποία μπορούμε να αναφερθούμε εάν πρόκειται να πραγματωθεί η κοινωνική δημοκρατία.

Μια ματιά στις θεμελιώδεις αξίες έδειξε ότι πολλά φιλοσοφικά επιχειρήματα μπορούν να συνεισφέρουν στην αποσαφήνιση, δεν επαρκούν όμως ως κανονιστικό θεμέλιο ακριβώς επειδή πρόκειται για πλουραλιστικούς και αμφισβητούμενους όρους. Για μια «Θεωρία Κοινωνικής Δημοκρατίας» θα πρέπει λοιπόν να βρεθεί ένα πιο ειδικό κανονιστικό θεμέλιο ως αφετηρία.

Το δεύτερο ερώτημα «Κοινωνική δημοκρατία - αυτήν την έχουμε εφαρμόσει ήδη στη Γερμανία με την κοινωνική αγορά στο μοντέλο της Γερμανίας, έτσι δεν είναι;» μπορεί να συζητηθεί εκτενέστερα κυρίως εξαιτίας των μελετών κατά χώρα (συγκρ. σελ. 107 κ.ε.). Ήδη εξαιτίας του «πεδίου έντασης» όμως διαπιστώσαμε ότι δεν μπορεί να υπάρχει «μία και μοναδική επίτευξη της κοινωνικής δημοκρατίας» (όπως σε αγώνα δρόμου 100 μέτρων). Επίσης υπάρχει μια ευρεία ποικιλία διαφορετικών κοινωνικών μοντέλων, των οποίων τις κατευθύνσεις προσπαθούν να «δρομολογήσουν» διάφορες ομάδες συμφερόντων. Η αναφορά σε ένα «γερμανικό μοντέλο» ή την «κοινωνική οικονομία» δεν επαρκεί, διότι η αναφορά παραμελεί τους διάφορους κοινωνικοπολιτικούς παράγοντες.

Η τρίτη τοποθέτηση «Κοινωνική δημοκρατία – είναι κάτι που ανήκει στο SPD και επομένως αφορά μόνο σοσιαλδημοκράτες και σοσιαλδημοκρατίσες, είναι η δική τους θεωρία» μπορεί εύκολα να αμφισβητηθεί.

Η αναφορά στη σοσιαλδημοκρατία ως κόμματος και πολιτικού ρεύματος είναι προφανής, δεν μπορεί όμως να αποτελέσει εξαντλητική απάντηση:

«Η κοινωνική δημοκρατία στη σύγχρονη γλώσσα είναι και τα δύο: μια θεμελιώδης έννοια της δημοκρατικής θεωρίας και μια ονομασία για τον χαρακτηρισμό ενός πολιτικού κατευθυντήριου προγράμματος. Παρότι μεταξύ αυτών των δύο εννοιών υπάρχει πλήθος αλληλεπιδράσεων, πρόκειται για δύο ξεχωριστά δεδομένα με διαφορετικές αξιώσεις. Η Θεωρία της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας δεν σχετίζεται με συγκεκριμένους πολιτικούς παράγοντες ούτε σε ότι αφορά τις κανονιστικές βάσεις της ή τον εξηγηματικό ρόλο της και ούτε σε ότι αφορά στη συγκριτική διευκρίνιση των διάφορων οδών πραγμάτωσής της παρότι κάθε βήμα πραγμάτωσής της εξαρτάται από το εάν θα βρεθούν πολιτικοί παράγοντες που θα υποστηρίξουν ένα πρόγραμμα δράσης που θα απορρέει από αυτήν. Διαφορετικοί πολιτικοί παράγοντες από την άλλη μπορούν να χρησιμοποιήσουν την έννοια της κοινωνικής δημοκρατίας όπου αυτό τους φαίνεται συμφέρον και ανεξάρτητα από το εάν και πόσο οι πολιτικές δραστηριότητές τους καλύπτονται από τη θεωρία της σοσιαλιστικής δημοκρατίας ή εάν και πόσο θέλουν καταρχήν να συνδεθούν μαζί της.» (Meyer 2005:12)

*Η κοινωνική
δημοκρατία ως
μοντέλο σκέψης*

Η κοινωνική δημοκρατία ως μοντέλο σκέψης και η σοσιαλδημοκρατία ως πολιτικό κόμμα (ή ρεύμα) διαθέτουν επομένως σημεία τομής χωρίς να είναι ταυτόσημα. Ως μοντέλο σκέψης η κοινωνική δημοκρατία θα πρέπει να έχει την αξίωση να εξετάσει και να παρουσιάσει με συνέπεια τους επιστημονικά θεμελιωμένους κανόνες και αξίες, τη μετατροπή τους σε θεμελιώδη δικαιώματα και την πραγμάτωσή τους σε διάφορες χώρες. Είναι άγνωστο εάν τα πολιτικά κόμματα θα ασπαστούν αυτή την άποψη.

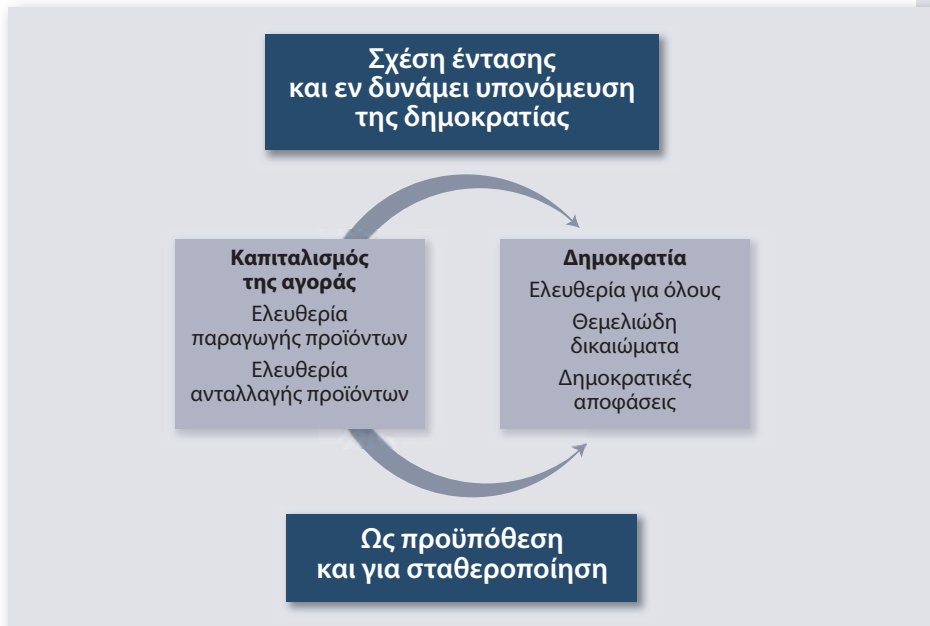
Στις ακόλουθες σελίδες το θέμα δεν είναι η σοσιαλδημοκρατία αλλά ένα μοντέλο σκέψης το οποίο στη συζήτηση αποκρυσταλλώθηκε από τις δεκαετίες του '80 και του '90.

Ως αφετηρία θα πάρουμε σε αυτό το σημείο ως θεμέλιο τη Θεωρία της Κοινωνικής Δημοκρατίας του Thomas Meyer – σε αυτήν συνδυάζονται πολλές διαφορετικές πτυχές οι οποίες διαμόρφωσαν και διαμορφώνουν το πλαίσιο της συζήτησης για την κοινωνική δημοκρατία.

4.1. Η αφετηρία

Η αφετηρία για τη Θεωρία της Κοινωνικής Δημοκρατίας του Thomas Meyer είναι το ήδη γνωστή από πριν ερώτημα πώς σχετίζονται η δημοκρατία και ο καπιταλισμός της αγοράς.

Και τα δύο – δημοκρατία και καπιταλισμός της αγοράς – γίνονται αντιληπτά ως δύο βασικές πτυχές του κοινωνικού συστήματός μας που αναπτύχθηκαν σε σχέση έντασης μεταξύ τους.

Εικόνα 7: Σχέση μεταξύ καπιταλισμού της αγοράς και δημοκρατίας.

Ο Meyer ισχυρίζεται λοιπόν ότι από τη μια καπιταλισμός και δημοκρατία αλληλοσυμπληρώνονται και άρα ο καπιταλισμός της αγοράς αποτελεί προϋπόθεση δημιουργίας και σταθερότητας της δημοκρατίας. Από την άλλη όμως διαπιστώνει μια παράξενη ένταση αφού μια μη συντονισμένη αγορά αντιβαίνει τις απαραίτητες προϋποθέσεις για τη συμμετοχή όλων. Προϋποθέσεις δημιουργίας και παράγοντας κινδύνου; Ποια είναι η σχέση μεταξύ καπιταλισμού της αγοράς και δημοκρατίας;

Προϋποθέσεις δημιουργίας και παράγοντας κινδύνου; Ποια είναι η σχέση μεταξύ καπιταλισμού της αγοράς και δημοκρατίας;

Πώς θεμελιώνει ο Meyer τη θέση του; Ο Meyer περιγράφει επομένως τη σχέση μεταξύ οικονομικών συστημάτων και δημοκρατίας με δύο θέσεις: Αναλύει από τη μια τις προϋποθέσεις δημιουργίας μιας δημοκρατίας. Από την άλλη εξετάζει εμπειρικά την κοινή λειτουργία δημοκρατίας και οικονομίας για τις σύγχρονες κοινωνίες.

Αυτές οι δύο θέσεις δεν είναι εξαρχής αυτονόητες: είναι θεωρητικά αλλά και πολιτικά αμφιλεγόμενες όπως ήδη αναφέρθηκε παραπάνω.

Πώς θεμελιώνει
ο Meyer τη
θέση του;

Τι ώθησε λοιπόν τον Meyer να υποστηρίξει αυτή τη θέση παρά τα ισχυρά αντεπιχειρήματα;

4.1.1. Η ιστορική αιτιολόγηση

Καταρχήν πρόκειται για ιστορικό επιχείρημα: Το ζήτημα για τον Meyer είναι ότι οι δημοκρατίες ιστορικά δημιουργήθηκαν αμέσως μετά ή σε άμεση σχέση με τη δημιουργία ελεύθερων αγορών – στην Ευρώπη αυτό εδραιώθηκε ετεροχρονισμένα σε διάφορες χώρες ως «μοντέλο αστικής κοινωνίας»:

Οι ελεύθερες αγορές, η οικονομική αστική τάξη και η ιδέα των δικαιωμάτων ελευθερίας και η κρατική διασφάλισή τους αναπτύχθηκαν αλληλοεξαρτώμενα – δεν μπορούν να διαχωριστούν ιστορικά.

«Η αστική κοινωνία αφορούσε ένα μοντέλο οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής τάξης η οποία αποτινάσσοντας την απολυταρχία, τα εκ γενετής προνόμια και την καταπίεση του κλήρου πραγματώνει την αρχή της νομικά θεσμοθετημένης ατομικής ελευθερίας για όλους, εξασφαλίζει τη συνύπαρξη των ανθρώπων σύμφωνα με τη λογική, οργανώνει την οικονομία βάσει νομικά θεσμοθετημένου ανταγωνισμού, διασφαλίζει τις ευκαιρίες της ζωής σύμφωνα με τη λογική, περιορίζει την κρατική επιρροή στο πνεύμα του φιλελεύθερου συνταγματικού κράτους δικαίου από τη μια ενώ από την άλλη την εξαρτά από τη θέληση των πολιτών μέσω διαφάνειας, εκλογών και αντιπροσωπευτικών οργάνων.»
(Kocka 1995: 23)

Ελεύθερες αγορές, η αστική τάξη και η ιδέα δικαιωμάτων ελευθερίας και η κρατική παραχώρησή τους εξελίχθηκαν αλληλένδετα – ιστορικά δεν μπορούν να διαχωριστούν.

4.1.2. Η αιτιολόγηση στη συγκριτική έρευνα της δημοκρατίας

Η θεωρία του Meyer στηρίζεται επίσης από πολλές εμπειρικές μελέτες οι οποίες διε-
χίχθησαν στο πλαίσιο της έρευνας για τη σταθερότητα των δημοκρατιών.

Τα εμπειρικά αποτελέσματα της έρευνας μεταμόρφωσης η οποία εξέτασε κυρίως
τα κράτη της πρώην Σοβιετικής Ένωσης δείχνουν ότι οι οικονομίες της ελεύθερης
αγοράς μπορούν να βρίσκονται σε θετική σταθεροποιητική σχέση με τις υπό δημι-
ουργία δημοκρατίες. Τα εμπειρικά αποτελέσματα μπορούν όμως να χρησιμοποι-
ηθούν και στην αντίθετη περίπτωση: Εκεί όπου η οικονομική δύναμη επιδρά στον
πολιτικό τομέα και όπου η δημοκρατική συμμετοχή αποδυναμώνεται εξαιτίας
μονοπωλίων έχει ακολουθηθεί ο δρόμος προς τη διαβρωμένη και στην καλύτερη
περίπτωση τυπική δημοκρατία.

Αυτό παραπέμπει στην αξίωση μιας Θεωρίας της Κοινωνικής Δημοκρατίας να μην
εξετάζεται μόνο το τυπικό σύνταγμα ενός κράτους αλλά και να ελέγχεται εμπειρικά
εάν πράγματι όλοι έχουν πρόσβαση στις δημοκρατικές δομές και τα θεμελιώδη
δικαιώματα.

Στη σύνοψη – έτσι επιχειρηματολογεί ο Meyer – μπορεί να σημειωθεί ότι η οικονομία
της ελεύθερης αγοράς μπορεί να «ευνοήσει» τη δημοκρατία (συγκρ. Dahl 2000: 140,
Meyer 2005:581).

Αυτό δε σημαίνει όμως ότι ο Meyer βλέπει μια «απλή» ή μη κριτική σχέση μεταξύ
δημοκρατίας και καπιταλισμού – άλλωστε αυτό δεν μπορεί να υποθεθεί βάσει των
αντιφάσεων που περιγράφηκαν παραπάνω. Έτσι η σημερινή συζήτηση θα πρέπει
προφανώς να διαχωριστεί από την ιστορική δημιουργία της.

*Αιτιολόγηση στη
συγκριτική έρευνα
σταθερότητας
δημοκρατιών*

*Παράξενη
ένταση μεταξύ
δημοκρατίας και
καπιταλισμού*

Σημεία όπου ο καπιταλισμός της αγοράς π.χ. αντιφάσκει με τη δημοκρατία

- Ο καπιταλισμός της αγοράς οδηγεί σε (οικονομικές) ανισότητες μεταξύ των ανθρώπων.
- Οι διαφορετικά κατανεμημένοι υλικοί πόροι οδηγούν σε διάφορες δυνατότητες συμμετοχής σε κοινωνία και δημοκρατία
- Ο καπιταλισμός της αγοράς λειτουργεί σε αυξανόμενο βαθμό σε παγκόσμιο επίπεδο, η δημοκρατική συμμετοχή όμως σε εθνικό επίπεδο. Ο καπιταλισμός της αγοράς απειλεί έτσι και τις δημοκρατικές δομές στις διάφορες χώρες.

*Εξισορρόπηση
μεταξύ καπιταλισμού
της αγοράς και
δημοκρατίας ως
διαπραγμάτευση
παραγόντων*

Ο καπιταλισμός της αγοράς εμπεριέχει φυγοκεντρικές δυνάμεις οι οποίες ενισχύουν τις ανισότητες και τις αβεβαιότητες και επομένως μπορούν να απειλήσουν τα θεμέλια της δημοκρατικής νομιμότητας και σταθερότητας.

Η ελευθερία των αγορών και η ελευθερία όλων των ανθρώπων σε μια κοινωνία είναι αντιφατικές.

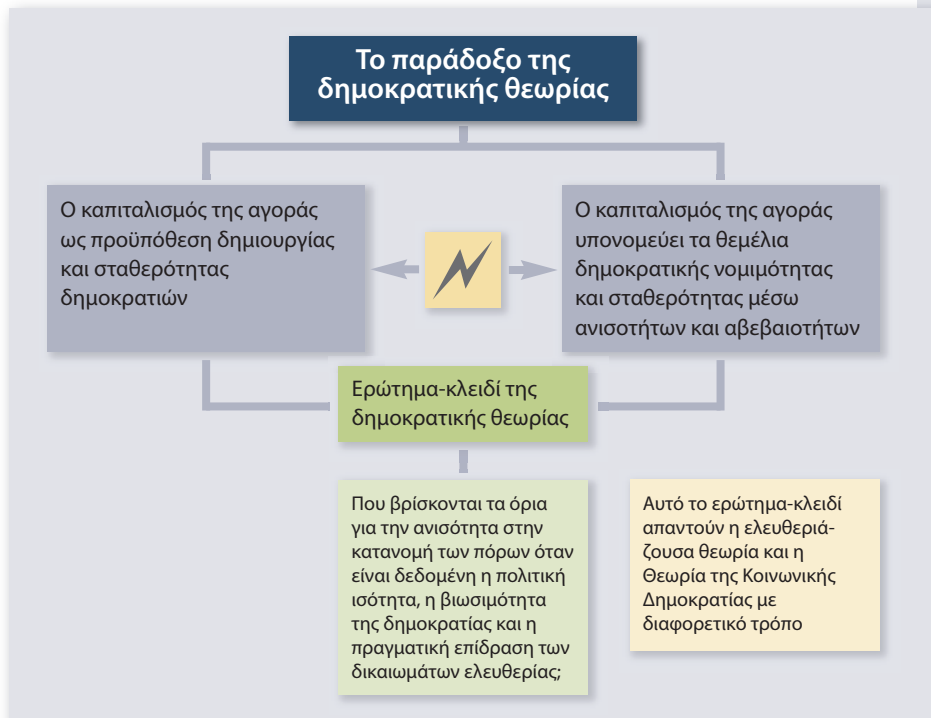
Ο καπιταλισμός της αγοράς και η δημοκρατία σύμφωνα με τον Meyer έχουν μια παράξενη ένταση μεταξύ τους.

Αυτή η παράξενη ένταση δεν μπορεί να μη ληφθεί υπόψη ή να αρθεί, μπορεί μόνο να διαμορφωθεί – αυτό αποτελεί την πεμπτουσία βάσει τόσο της ιστορικής όσο και της εμπειρικής μελέτης που αναφέρει ο Meyer στην επιχειρηματολογία του.

*Στόχος για τη
Θεωρία
της Κοινωνικής
Δημοκρατίας: η μη
παραίτηση από το
δικαίωμα στην
ελευθερία του
λιμπεραλισμού*

Σε ότι αφορά τα μοντέλα σκέψης του λιμπεραλισμού και της κοινωνικής δημοκρατίας μπορεί να σημειωθεί: η εγκατάλειψη της αξίωσης ελευθερίας που σχετίζεται ιστορικά με την παραδοσιακή σκέψη του λιμπεραλισμού θα ήταν εξίσου καταστροφική με την αποκάλυψη νεοφιλελεύθερων στενοτήτων. Η σχέση μεταξύ λιμπεραλισμού και κοινωνικής δημοκρατίας αποτελεί λοιπόν βασικό στοιχείο.

Ο Meyer διαφοροποιεί στη θεωρία του δύο ιδανικούς τύπους, οι οποίοι εξελίχτηκαν από τη φιλελεύθερη θεωρία: από τη μια τον τύπο του «ελευθερισμού» και από τον άλλον τον τύπο της «κοινωνικής δημοκρατίας».

Εικόνα 8: Το παράδοξο της δημοκρατικής θεωρίας

4.2. Ελευθερισμός έναντι κοινωνικής δημοκρατίας

Η Θεωρία της Κοινωνικής Δημοκρατίας διαφέρει από τυπικής, θεωρητικής και εμπειρικής σκοπιάς από τις Θεωρίες της Ελευθεριάζουσας Δημοκρατίας. Και οι δύο έχουν τις ρίζες τους στη φιλελεύθερη δημοκρατία, όπως αναπτύχθηκε από την περίοδο της Αναγέννησης το 17^ο και 18^ο αιώνα.

Οι έννοιες της ελευθεριάζουσας και της φιλελεύθερης δημοκρατίας εν μέρει γίνονται αντιληπτές με διαφορετικό τρόπο σε άλλες επιστημονικές επιχειρηματολογίες. Γι' αυτό ένας καθαρός κοινός ορισμός είναι ιδιαίτερα σημαντικός.

Ο ελευθερισμός και η κοινωνική δημοκρατία αποτελούν ιδανικούς τύπους οι οποίοι σίγουρα δεν μπορούν να βρεθούν πουθενά σε καθαρή μορφή. Ο ελευθερισμός και η κοινωνική δημοκρατία μπορούν να οριστούν ως πόλοι μεταξύ των οποίων μπορούν να ταξινομηθούν οι κοινωνίες.

Ελευθειάζουσα έναντι κοινωνικής δημοκρατίας

Εικόνα 9: Σύγκριση φιλελεύθερης, ελευθειάζουσας και κοινωνικής δημοκρατίας

Φιλελεύθερη δημοκρατία

Οι κοινές ρίζες της φιλελεύθερης δημοκρατίας

- Αφορούν την ευρωπαϊκή παράδοση του ελευθερισμού (σύγκρ. πιο πάνω, σελ. 11 κ.ε.)
- και υπάρχουν σε μια δημοκρατία κράτους δικαίου και πλουραλιστική δημοκρατία
- η οποία στηρίζεται στα ανθρώπινα δικαιώματα.

Ελευθειάζουσα δημοκρατία

Η ελευθειάζουσα δημοκρατία¹⁷ χαρακτηρίζεται ως ιδεατό μοντέλο σκέψης από:

- Κοινωνικά αδέσμευτη περιουσία
- Αυτορρυθμιζόμενη αγορά

¹⁷ Φαίνεται ότι ο ελευθερισμός και ο ελευθειάζων τύπος ισοδυναμεί ως επί το πλείστον με τη συζήτηση για τις νεοφιλελεύθερες θέσεις. Για τον Meyer σε ότι αφορά το νέο ορισμό σημαντικό είναι ότι βασικές ιδέες του ιστορικού λιμπεραλισμού δεν ταυτίζονται με τις νεοφιλελεύθερες συντομείες, δηλαδή ότι ο λιμπεραλισμός μπορεί να συνάδει με τη Θεωρία της Κοινωνικής Δημοκρατίας.

- Περιορισμό της δημοκρατίας στον πολιτικό τομέα και άρα παροχή αρνητικών δικαιωμάτων ελευθερίας (για τον ορισμό βλ. πιο κάτω, σελ. 102 κ.ε.)
- Τυπική ισχύ των ανθρώπινων δικαιωμάτων

Οι κοινωνική δημοκρατία χαρακτηρίζεται από:

- Θεμελιώδη δικαιώματα στον κοινωνικό και οικονομικό τομέα
- Αντάξιο στα δικαιώματα αυτά σύνταγμα (τόσο τυπικά όσο και στην πραγματικότητα)
- Αρνητικά και θετικά δικαιώματα ελευθερίας με τυπική και πραγματική ισχύ (βλέπε σχετικά πιο κάτω).

Ο Meyer προβαίνει επομένως σε μια θεωρητική διαφοροποίηση των δύο ιδανικών τύπων ελευθεριάζουσας και κοινωνικής δημοκρατίας, η οποία βασίζεται σε συγκεκριμένες πολιτικές θέσεις μεμονωμένων ρευμάτων και κομμάτων χωρίς να εξαντλείται σε αυτές.

Η ένταση μεταξύ δημοκρατίας και καπιταλισμού της αγοράς δεν υπόκειται σε μια τάξη αλλά καλύπτεται από τις διαπραγματεύσεις μεταξύ κοινωνικών εταίρων. Οι συσχετίσεις δύναμης μεταξύ τους μπορούν να μετατεθούν και να οδηγηθούν σε μια νέα σχέση μεταξύ καπιταλισμού της αγοράς και δημοκρατίας.

Ως παράδειγμα για την πολύπλοκη σχέση μεταξύ καπιταλισμού της αγοράς και δημοκρατίας καθώς και της διαμόρφωσής της μπορεί κανείς να ανατρέξει στο γερμανικό σύνταγμα (GG) σε σύγκριση με συμφωνίες των Ενωμένων Εθνών για πολιτικά, κοινωνικά, οικονομικά και πολιτιστικά θεμελιώδη δικαιώματα (συγκρ. πιο κάτω, σελ. 99 κ.ε.),

Ενώ το σύνταγμα του 1949 διατυπώνει με σαφήνεια τα ουσιαστικά αμυντικά δικαιώματα ελευθερίας στο υπόβαθρο του ναζιστικού καθεστώτος, ο συνδυασμός δυνάμεων στην υπό δημιουργία Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας μεταξύ των αστικών δυνάμεων από τη μια και της πολιτικής αριστεράς από την άλλη οδήγησε στον ασαφή ορισμό των συνταγματικών δικαιωμάτων ελευθερίας. Και στη νομική συζήτηση υπάρχουν επομένως διαφορετικές ερμηνευτικές προσεγγίσεις για το σύνταγμα: οι μεν θεωρούν επίκεντρο τον ορισμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων στα πρώτα άρθρα, ενώ άλλες πιο κριτικές ερμηνείες προϋποθέτουν ότι αποφασιστικό

*Κοινωνική
δημοκρατία*

*Το ερώτημα
για τους
παράγοντες*

*Παράδειγμα:
η διαπραγμάτευση
του συντάγματος*

σημείο αποτέλεσε και παραμένει κυρίως το ζήτημα της (ατομικής) ιδιοκτησίας. (συγκρ. Σχετικά Haverkate 1992. Βλ. επίσης τον πίνακα των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε σύγκριση μεταξύ συντάγματος και συμφωνιών των Ενωμένων Εθνών στη σελ. 99).

Το αποφασιστικό ερώτημα: Πώς πραγματώνεται κοινωνικά η ελευθερία; Στα σύμφωνα των Ενωμένων Εθνών της δεκαετίας του '60 αντιθέτως αναπτύσσεται ένας πολύ πιο ευρύς ορισμός αρνητικών και θετικών δικαιωμάτων ελευθερίας ακριβώς εξαιτίας της διεθνούς προοπτικής αλλά και εξαιτίας της τότε κοινωνικής ανάπτυξης.

Οι επιστημονικές θεωρίες δίνουν διαφορετικές απαντήσεις – όπως έχει ήδη αναφερθεί πιο πάνω – όταν περιγράφουν τη σχέση μεταξύ αγοράς και δημοκρατίας.

Η κύρια διαφορά των θεωρητικών ρευμάτων του επονομαζόμενου ελευθερισμού και της Θεωρίας της Κοινωνικής Δημοκρατίας βρίσκεται στην απάντηση του ερωτήματος πώς θα πρέπει να συμπεριφέρονται μεταξύ τους η δημοκρατία και η αγορά και ποια μπορεί να είναι η εκάστοτε αιτιολογία.

Και τα δύο θεωρητικά ρεύματα έχουν την ίδια ρίζα: το λιμπεραλισμό όπως αναπτύχθηκε από το 17^ο αιώνα.

Ακρογωνιαίος λίθος είναι όμως η πραγμάτωση της ελευθερίας κάθε ατόμου στην κοινωνία. Οι επιστημονικές θεωρίες δίνουν αρκετά διαφοροποιημένες απαντήσεις σε σχέση με αυτό το ζήτημα.

Για να αξιολογηθούν οι διάφορες απαντήσεις, είναι απαραίτητο να διευκρινιστεί περαιτέρω η έννοια των δικαιωμάτων ελευθερίας.

Πριν εξεταστούν όμως οι διάφοροι ορισμοί των δικαιωμάτων ελευθερίας στο φιλελευθερισμό από τη μια και στην κοινωνική δημοκρατία από την άλλη, θα πρέπει να γίνει αποσαφήνιση ενός όρου: Γιατί μιλάμε για δικαιώματα ελευθερίας; Γιατί δε μιλάμε απλά για ελευθερία και θεμελιώδη δικαιώματα;

4.3. Επισκόπηση: Η τριάδα των θεμελιωδών αξιών, θεμελιωδών δικαιωμάτων και μέσων

Η τριάδα θεμελιωδών αξιών, θεμελιωδών δικαιωμάτων και μέσων

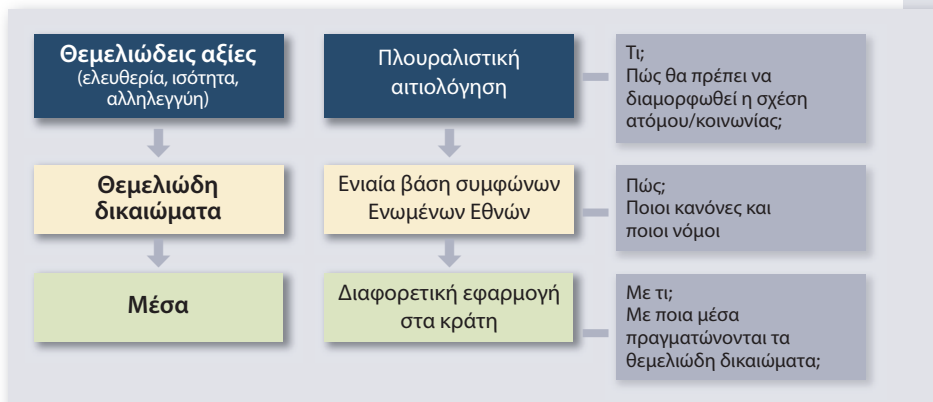
Στο πρώτο μέρος είδαμε ότι οι πολιτικές θεωρίες και φιλοσοφίες παρέχουν αρκετά διαφοροποιημένες προσεγγίσεις για τις τρεις θεμελιώδεις αξίες της ελευθερίας, ισότητας και αλληλεγγύης. Αντιμετωπίζουμε λοιπόν έναν πλουραλισμό θεμελίωσης ο οποίος διαπερνά κάθετα τα πολιτικά μοντέλα σκέψης και τα ρεύματα.

Για μια συνολική θεωρία αυτός ο πλουραλισμός δημιουργεί ένα πρόβλημα: Στην περίπτωση που η θεωρία αφορά μεμονωμένες πτυχές ή χορδές θεμελίωσης χάνει τη γενική αξιώςή της και εν δυνάμει αποκόβει την επιχειρηματολογία της από άλλες φιλοσοφικές, ηθικές ή θρησκευτικές παραδόσεις.

Μια Θεωρία της Κοινωνικής Δημοκρατίας σύμφωνα με το επιχείρημα του Thomas Meyer θα πρέπει γι' αυτό το λόγο να επιλέξει το ευρύτερο δυνατό θεμέλιο επιχειρηματολογίας. Γι' αυτό θα πρέπει να βρεθεί ένα επιχειρηματολογικό επίπεδο που δεν είναι πολιτιστικά διαποτισμένο αλλά μπορεί να βασιστεί σε ένα ευρύτερο και δημοκρατικά νόμιμο πλαίσιο.

Τα θεμελιώδη δικαιώματα είναι ακατάλληλα ως θεμέλιο επιχειρηματολογίας – σχηματίζουν μεν ένα σημαντικό εννοιολογικό πλαίσιο, είναι όμως μεταβλητά και πολιτιστικά δεσμευτικά.

Η σωστή επιχειρηματολογία για τη θεμελίωση της κοινωνικής δημοκρατίας πρέπει λοιπόν να αναζητηθεί σε άλλο επίπεδο. Μπορούν να διαχωριστούν χονδρικά τρία επίπεδα:

Εικόνα 10: Οι θεμελιώδεις αξίες, τα θεμελιώδη δικαιώματα και τα μέσα

Θεμελιώδεις αξίες

Στο επίπεδο των θεμελιωδών δικαιωμάτων ελευθερίας, ισότητας και αλληλεγγύης εξηγείται η σχέση του ατόμου με την κοινωνία και ο τρόπος με τον οποίο θα διαμορφωθεί η κοινωνική ζωή. Τα κοινωνικά πρότυπα, τα οποία ορίζουν και αξιώνουν τα θεμελιώδη δικαιώματα για τον εαυτό τους προέρχονται – όπως είδαμε παραπάνω – από διαφορετικές κοινωνικοπολιτικές και φιλοσοφικές προσεγγίσεις.

Θεμελιώδη δικαιώματα

Στο επίπεδο των θεμελιωδών δικαιωμάτων οι θεμελιώδεις αξίες μετατρέπονται σε κοινωνικά δεσμευτικούς, δημοκρατικά νόμιμους κανόνες δεοντολογίας. Δεν υπόκεινται (όπως οι θεμελιώδεις αξίες) σε πλουραλισμό αιτιολόγησης αλλά ρυθμίζουν τη συμβίωση ανεξάρτητα από κοινωνικά θεμέλια.

Μέσα

Στο επίπεδο των μέσων ορίζονται οι κοινωνικοί θεσμοί, με τους οποίους κράτος και σύνδεσμοι κρατών εξασφαλίζουν τις προϋποθέσεις δράσης που προκύπτουν από την παροχή θεμελιωδών δικαιωμάτων. Διαφέρουν από χώρα σε χώρα και πολιτισμό σε πολιτισμό, όπως δείχνουν οι μελέτες κατά χώρα.

Εάν πρέπει να επιλεγεί μια όσο το δυνατό ευρύτερη βάση επιχειρηματολογίας για τη Θεωρία της Κοινωνικής Δημοκρατίας, θα πρέπει να επιλεγεί ως αφετηρία το επίπεδο των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ο Meyer επέλεξε τα δύο σύμφωνα των Ενωμένων Εθνών για τα πολιτικά, οικονομικά και πολιτιστικά θεμελιώδη δικαιώματα ως βάση επιχειρηματολογίας. Υπάρχουν αρκετά επιχειρήματα που συνηγορούν υπέρ αυτής της επιλογής:

- Τα σύμφωνα των Ενωμένων Εθνών αποτελούν την παγκοσμίως πιο ενιαία και νομικά δεσμευτική, πολιτιστική και διακρατική πηγή θεμελιωδών δικαιωμάτων. Σε περισσότερο από 140 χώρες τα σύμφωνα των Ενωμένων Εθνών είναι κυρωμένα και αποτελούν ισχύον δίκαιο.
- Τα σύμφωνα των Ενωμένων Εθνών βασίζονται σε κοινωνική εξέλιξη και ανάπτυξη των θεμελιωδών δικαιωμάτων με διεθνή συνεργασία. Τα κράτη δεσμεύονται για συνεχή βελτίωση της πραγματικής εφαρμογής των θεμελιωδών δικαιωμάτων.
- Τα σύμφωνα των Ενωμένων Εθνών περιέχουν ευρείες και ακριβείς διατυπώσεις των δικαιωμάτων που μπορεί να αξιώσει κάθε άτομο για τον εαυτό του.

Το τελευταίο επιχείρημα μπορεί να αποτυπωθεί ιδιαίτερα καλά βάσει σύγκρισης μεταξύ των θεμελιωδών δικαιωμάτων του συντάγματος και των διατυπώσεων των συμφώνων των Ενωμένων Εθνών:

*Σύμφωνα
Ενωμένων Εθνών
και Σύνταγμα
στη σύγκριση*

Τομέας ρύθμισης	Τομέας ρύθμισης	Τομέας ρύθμισης
Ατομικά δικαιώματα	«Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια είναι αδιαπραγμάτευτη. Η διατήρηση και η προστασία της αποτελεί υποχρέωση κάθε κρατικής εξουσίας.» Άρθρο 1	«Κάθε άνθρωπος έχει εγγενές δικαίωμα στη ζωή. Αυτό το δικαίωμα προστατεύεται από το νόμο. Κανένας δεν έχει το δικαίωμα να αφαιρέσει ζωή με αυθαίρετο τρόπο.» Άρθρο 6, παρ. 1, Σύμφωνα Ενωμένων Εθνών PR)* «(1) Ο καθένας έχει δικαίωμα σε ατομική ελευθερία και ασφάλεια.» Άρθρο 9, παρ. 1, Σύμφωνα Ενωμένων Εθνών PR)*
Δικαίωμα στην εργασία	«(1) Όλοι οι Γερμανοί έχουν το δικαίωμα ελεύθερης επιλογής επαγγέλματος, θέσης εργασίας και θέσης εκπαίδευσης. Η εξάσκηση του επαγγέλματος μπορεί να ρυθμίζεται από το νόμο ή βάσει νόμου. (2) Κανείς δεν μπορεί να υποχρεωθεί σε μια ορισμένη εργασία εκτός στο πλαίσιο της κοινής και για όλους ίση δημόσιας υποχρέωσης παροχής υπηρεσιών.» (Άρθρο 12)	«(1) Τα συμβαλλόμενα κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα στην εργασία, το οποίο περιλαμβάνει το δικαίωμα κάθε ατόμου να καλύψει τα προς το ζην με ελεύθερη επιλογή ή αποδοχή εργασίας και λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα για την προστασία αυτού του δικαιώματος. (2) Τα μέτρα που θα πρέπει να λάβει ένα συμβαλλόμενο κράτος για την πλήρη πραγμάτωση αυτού του δικαιώματος περιλαμβάνουν ειδική και επαγγελματική καθοδήγηση καθώς και προγράμματα κατάρτισης και τον ορισμό αρχών και διαδικασιών για την επίτευξη μιας συνεχούς οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ανάπτυξης όπως και μιας παραγωγικής πλήρους απασχόλησης σε συνθήκες που προστατεύουν τις πολιτικές και οικονομικές θεμελιώδεις ελευθερίες κάθε ατόμου.» (Άρθρο 6, Σύμφωνα Ενωμένων Εθνών WSKR)**

* Διεθνές σύμφωνο για τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα από 19 Δεκεμβρίου 1966 (παράθεση κατά Heidelberg 1997: 235-244)

** Διεθνές σύμφωνο για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα από 19 Δεκεμβρίου 1966 (παράθεση κατά Heidelberg 1997: 244-250)

Κανονιστικός τομέας	Σύνταγμα της Γερμανίας	Σύμφωνα του ΟΗΕ
Ιδιοκτησία / Επίπεδο διαβίωσης	«(1) Η ιδιοκτησία και το κληρονομικό δίκαιο διασφαλίζονται. Περιεχόμενα και φραγμοί ορίζονται από τους νόμους. (2) Η ιδιοκτησία φέρει υποχρεώσεις. Η χρήση της πρέπει ταυτοχρόνως να υπηρετεί τη δημόσια ωφέλεια» (Άρθ. 14)	«(1) Τα συμβαλλόμενα κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα κάθε προσώπου για ένα επίπεδο διαβίωσης ανεκτό για το ίδιο και την οικογένειά του, συμπεριλαμβανομένης της κατάλληλης διατροφής, ενδυμασίας και κατοικίας, συγχρόνως δε και το δικαίωμα της συνεχούς βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσής του. Τα κράτη θα λάβουν τα κατάλληλα μέτρα για τη διασφάλιση του δικαιώματος αυτού, αναγνωρίζοντας στην περίπτωση αυτή την ουσιώδη σημασία της διεθνούς συνεργασίας, που βασίζεται στην ελεύθερη συναίνεση.» (Άρθ. 11, Σύμφωνο του ΟΗΕ ICESCR)
Μόρφωση	«(1) Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν αντιβαίνει στη συνταγματική τάξη ή στο ηθικό δίκαιο.» (Άρθ. 2) «(1) Το σύνολο της εκπαίδευσης τελεί υπό την εποπτεία του Κράτους. (2) Οι κηδεμόνες έχουν το δικαίωμα να αποφασίζουν για τη συμμετοχή του παιδιού στο μάθημα των Θρησκευτικών» (Άρθ. 7)	«(1) Τα συμβαλλόμενα κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα μορφώσεως κάθε προσώπου. Συμφωνούν ότι η μόρφωση πρέπει να αποβλέπει στην πλήρη ανάπτυξη της ανθρώπινης προσωπικότητας και του αισθήματος της αξιοπρέπειάς της και να ενισχύει το σεβασμό προς τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες. Συμφωνούν ακόμη ότι η μόρφωση πρέπει να καθιστά κάθε πρόσωπο ικανό να διαδραματίσει ένα χρήσιμο ρόλο σε μια ελεύθερη κοινωνία, να ευνοεί την κατανόηση, την ανοχή και τη φιλία μεταξύ όλων των εθνών και όλων των φυλετικών ομάδων, των εθνικών ή θρησκευτικών και να ενθαρρύνει την ανάπτυξη της δραστηριότητας των Ηνωμένων Εθνών για τη διατήρηση της ειρήνης.» (2) Τα συμβαλλόμενα κράτη αναγνωρίζουν ότι προς το σκοπό εξασφάλισης της πλήρους άσκησης του δικαιώματος αυτού: α) Η βασική εκπαίδευση πρέπει να είναι υποχρεωτική και να παρέχεται σε όλους δωρεάν. [...] γ) Η ανώτερη εκπαίδευση πρέπει να παρέχεται σε όλους ισότιμα, ανάλογα με τις ικανότητες καθενός, με όλα τα κατάλληλα μέσα και μάλιστα με την προοδευτική θέσπιση της δωρεάν παιδείας.» (Άρθ. 13, Σύμφωνο του ΟΗΕ)

Τα δύο σύμφωνα του ΟΗΕ προσφέρουν μια διαφοροποιημένη οπτική σχετικά με το πώς πρέπει να εφαρμοστούν τα θεμελιώδη δικαιώματα προοδευτικά και με διεθνή συνεργασία. Στο σύμφωνο για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα αναφέρεται:

«Καθένα από τα κράτη που συμβάλλονται με το σύμφωνο αυτό αναλαμβάνει την υποχρέωση να ενεργεί τόσο με δικές του προσπάθειες όσο και με διεθνή βοήθεια και συνεργασία, ιδιαίτερα στο οικονομικό και τεχνικό πρόγραμμα, με όλα τα διαθέσιμα μέσα του, με σκοπό να εξασφαλίσει προοδευτικά την πλήρη άσκηση των αναγνωριζόμενων δικαιωμάτων, χρησιμοποιώντας όλα τα κατάλληλα μέτρα στα οποία περιλαμβάνεται ειδικότερα και η λήψη νομοθετικών μέτρων.» (Άρθ.2 Παρ.1)

Στα σύμφωνα του ΟΗΕ επομένως έχει συμπεριληφθεί μια αναπτυξιακή προοπτική, μια υποχρέωση των κρατών να ενεργήσουν ώστε να συνεχίζουν να προάγουν διαρκώς την άσκηση οικονομικών, κοινωνικών και μορφωτικών θεμελιωδών δικαιωμάτων, επι τη βάση των θεμελιωδών χορηγημένων πολιτικών δικαιωμάτων «χρησιμοποιώντας όλα τα κατάλληλα μέτρα». Το τελευταίο σημείο εμπεριέχει μια απαίτηση προς τα κράτη να ενεργήσουν και την εικόνα ενός ενεργού κράτους.

Ακριβώς ένα τέτοιο κράτος, το οποίο παρεμβαίνει δραστικά και μεριμνά όχι απλώς για την παροχή των θεμελιωδών δικαιωμάτων αλλά και για την δημιουργία τους με την ανάληψη δραστικών ενεργειών αντιπαρατίθεται σε μια ελευθεριάζουσα δημοκρατία.

Προσοχή ωστόσο: Η πραγμάτωση των θεμελιωδών δικαιωμάτων στις περιπτώσεις αρκετών χωρών χωλαίνει. Η αξίωση για δικαιώματα απέχει πολύ από την επικράτησή τους. Ως εκ τούτου επικριτικά ερωτήματα σχετικά με την αξία των συμφώνων του ΟΗΕ γίνονται απολύτως κατανοητά. Υπάρχει έλλειψη σε ιδρύματα που μπορούν να παρέμβουν σε διεθνές επίπεδο.

Ωστόσο διαπιστώνεται ότι τα σύμφωνα του ΟΗΕ σε σύγκριση με το σύνταγμα της Γερμανίας περιέχουν μια πολύ ακριβέστερη διατύπωση των θεμελιωδών δικαιωμάτων, τα οποία μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για τις απαιτήσεις μιας κοινωνικής δημοκρατίας.

Το σύνταγμα της Γερμανίας στο άρθρο 20 αναφέρεται ωστόσο στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας ως ένα δημοκρατικό και κοινωνικό ομοσπονδιακό κράτος. Οι αναφορές σε υποχρεωτικές ενέργειες, όπως αυτές προβλέπονται στα σύμφωνα του ΟΗΕ, είναι πολύ περιορισμένες.

Οι αναπτυξιακές προοπτικές των συμφώνων του ΟΗΕ

Αλλά: Παγκοσμίως σημειώνονται παραβιάσεις των συμφώνων του ΟΗΕ, επειδή λείπουν οι δυνατότητες επικράτησης

Το ότι ο ενεργός ρόλος του κράτους κατά την εφαρμογή είναι αμφισβητήσιμος διαπιστώνεται με μια περαιτέρω διαφοροποίηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Εκεί γίνεται φανερό ότι ακόμη και ένας ελευθερισμός με συνεπή δόμηση βαίνει σε αντιφάσεις.

4.4. Θετικά και αρνητικά δικαιώματα ελευθερίας

Η φιλελεύθερη δημοκρατία ορίζεται πρωτίστως με τα δικαιώματα της ελευθερίας τα οποία προσφέρονται σε κάθε άνθρωπο εντός της κοινωνίας. Τα δικαιώματα της ελευθερίας μπορούν να διακριθούν – σύμφωνα με τον Isaiah Berlin – ανάμεσα σε αρνητικά (τυπικά, αμυντικά) και θετικά (που ευνοούν τον κοινωνικό χαρακτήρα).

O Isaiah Berlin στο βιβλίο του *Concepts of Liberty* που εκδόθηκε το 1958 διακρίνει δύο διαφορετικά δικαιώματα ελευθερίας:

- Αρνητικά δικαιώματα ελευθερίας (π.χ. το δικαίωμα της σωματικής ακεραιότητας), τα οποία παρέχουν προστασία από προσβολές του κράτους και της κοινωνίας
- Θετικά δικαιώματα (π.χ. το δικαίωμα στη μόρφωση), τα οποία πρέπει να καθιστούν δυνατή και να προάγουν την ελευθερία του ατόμου με τη βοήθεια μέτρων της κοινωνίας και του κράτους.

Η ελευθεριάζουσα και η κοινωνική δημοκρατία διαφοροποιούνται ουσιαστικά ως προς τη σημασία που αναγνωρίζουν στα αρνητικά και θετικά δικαιώματα ελευθερίας.

Αυτό αποτελεί μια ουσιώδη αφετηρία στο έργο του Meyers *Theorie der Sozialen Demokratie* που επιτρέπει μια σαφώς ακριβέστερη προσέγγιση στη συζήτηση περί των δικαιωμάτων της ελευθερίας. Όπως διαπιστώθηκε ήδη παραπάνω, λαμβάνεται ως δεδομένη μια φιλοσοφική συζήτηση για ιδανικές μορφές, ανεξάρτητα από το ερώτημα αν οι ιδανικές μορφές υφίστανται πραγματικά σε διάφορες χώρες (ακόμη και με την αμιγή τους μορφή δεν υφίστανται)

Στο πλαίσιο αυτής της φιλοσοφικής επιχειρηματολογίας η ελευθεριάζουσα δημοκρατία διαφοροποιείται από την κοινωνική δημοκρατία ως εξής:

Ελευθεριάζουσα θέση

Η παροχή θετικών δικαιωμάτων ελευθερίας περιορίζει (και αφανίζει) τα αρνητικά δικαιώματα ελευθερίας. Τα αρνητικά δικαιώματα ελευθερίας έχουν απόλυτη προτεραιότητα – αυτή είναι (εν συντομία) η θέση του Berlin, η οποία σήμερα υιοθετείται ακόμη και από αρκετούς νεοφιλελεύθερους.

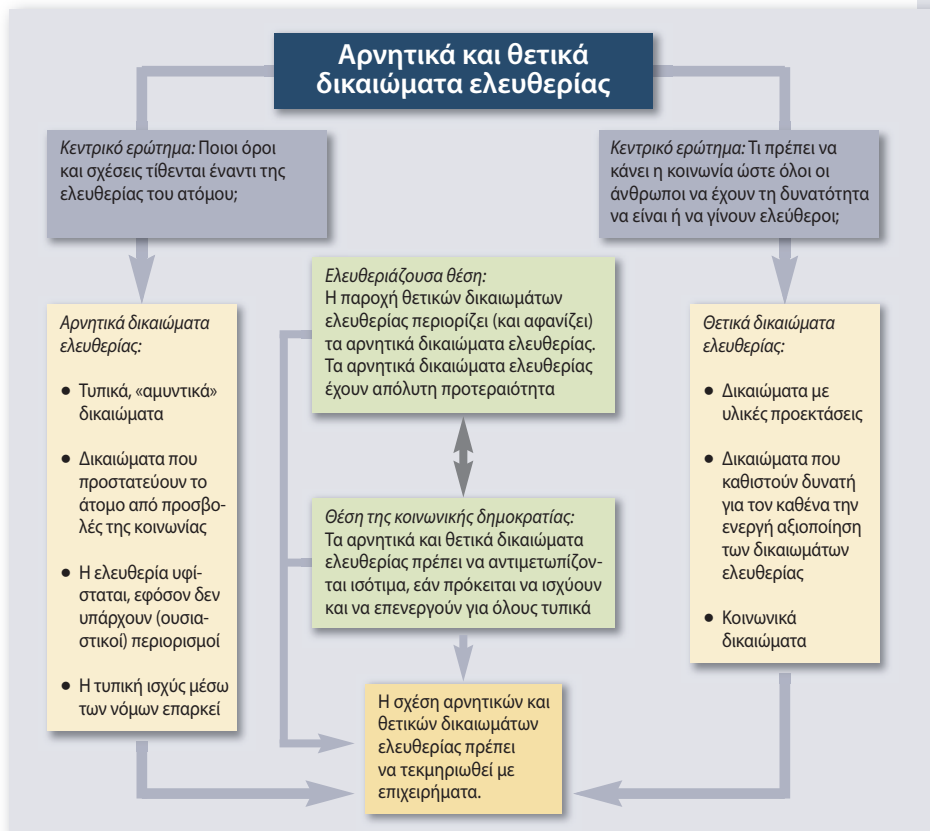
Θέση της θεωρίας για την κοινωνική δημοκρατία

Τα αρνητικά και θετικά δικαιώματα ελευθερίας πρέπει να αντιμετωπίζονται ισότιμα, εάν πρόκειται να ισχύουν και να επενεργούν για όλους τυπικά.

Ορισμός:
θετικά και αρνητικά
δικαιώματα
ελευθερίας

Ελευθεριάζουσα
θέση

Θέση της θεωρίας για
την κοινωνική
δημοκρατία

Εικ. 11: Αρνητικά και θετικά δικαιώματα ελευθερίας

Η διάκριση αυτή ανάμεσα σε ελευθεριάζουσα και κοινωνική δημοκρατία επιβάλλει μια προσεκτικότερη εξέταση της αλληλεπίδρασης μεταξύ αρνητικών και θετικών δικαιωμάτων ελευθερίας.

Ο Meyer ανατρέπει την επιχειρηματολογία του ελευθερισμού με λογικό τρόπο:

Η επιχειρηματολογία του ελευθερισμού αναγνωρίζει στα αρνητικά δικαιώματα ελευθερίας απόλυτη προτεραιότητα έναντι των θετικών δικαιωμάτων ελευθερίας, ενώ η θεωρία της κοινωνικής δημοκρατίας υποστηρίζει έναν λογικό, έντονο και ισότιμο συσχετισμό.

Η θεωρία της κοινωνικής δημοκρατίας ανατρέπει σε αυτό το πλαίσιο την ελευθεριάζουσα θέση και αποδεικνύει τον συσχετισμό ανάμεσα σε θετικά και αρνητικά δικαιώματα ελευθερίας.

*Ελευθερισμός:
απόλυτη
προτεραιότητα
των αρνητικών
δικαιωμάτων
ελευθερίας*

Προϋπόθεση

Η επιχειρηματολογία του Meyer στηρίζεται σε μια σειρά τεσσάρων επιχειρημάτων. Ξεκινά από την προϋπόθεση ότι και στην ελευθεριάζουσα δημοκρατία τα αρνητικά δικαιώματα ελευθερίας πρέπει να έχουν καθολική ισχύ και επενέργεια. Για την επιχειρηματολογία του ελευθερισμού μόνο τα αρνητικά δικαιώματα ελευθερίας με την απόλυτη προτεραιότητά τους θα είναι κατάλληλα για αυτό το σκοπό.

Πότε ανατρέπεται η ελευθεριάζουσα θέση;

Η ελευθεριάζουσα θέση θα ανατρεπόταν αν υπήρχε μια κατάσταση, στην οποία τα αρνητικά δικαιώματα δεν μπορούν να ισχύσουν για ένα πρόσωπο επειδή δεν παρέχονται θετικά δικαιώματα ελευθερίας.

Ανατροπή με ένα παράδειγμα

Αυτή η κατάσταση είναι δίχως άλλο εφικτή: Ένα πρόσωπο που δεν έχει το θετικό δικαίωμα ελευθερίας στη μόρφωση, με τυπική ισχύ και πραγματική επενέργεια, που δεν του διατίθεται κάποια υποδομή για την επίτευξη της συμμετοχής του στην κοινωνική ζωή και που δεν μπορεί να αγοράσει έναντι κεφαλαίου μορφωτικά αγαθά δε θα μπορέσει να κάνει χρήση του αρνητικού δικαιώματος που διαθέτει για την ελευθερία της έκφρασης.

Συμπέρασμα: Αλληλεπίδραση των θετικών και αρνητικών δικαιωμάτων ελευθερίας

Για να μην έχουν τα αρνητικά δικαιώματα ελευθερίας μόνο τυπική ισχύ αλλά να μπορούν να επενεργήσουν για όλους τους ανθρώπους πρέπει να προσφερθούν θετικά δικαιώματα ελευθερίας. Αυτό συνεπάγεται βεβαίως ότι οι εύποροι στην κοινωνία θα πρέπει να υπομείνουν μια ανακατανομή. Κάτι τέτοιο σημαίνει μια πολύ μικρή προσβολή των αρνητικών δικαιωμάτων ελευθερίας (στην ιδιοκτησία).

Ακολουθώντας τον συλλογισμό με συνέπεια προκύπτει ότι η απόλυτη προτεραιότητα των αρνητικών δικαιωμάτων ελευθερίας δεν είναι λειτουργική. Τα αρνητικά δικαιώματα ελευθερίας δεν μπορούν να ισχύουν και να επενεργούν για όλους, αν δεν συμπληρώνονται από θετικά δικαιώματα ελευθερίας.

Τα αρνητικά δικαιώματα ελευθερίας μπορούν να επενεργούν για όλους μόνο με την παράλληλη προσφορά θετικών δικαιωμάτων ελευθερίας τα οποία «παρέχουν δυνατότητες». Τα δικαιώματα ελευθερίας που παρέχονται με τυπικό τρόπο δεν είναι αποτελεσματικά αν δεν μπορούν να διατυπωθούν ως απαίτηση απέναντι στο κράτος για τον καθένα.

Δίχως μια κοινωνική αναδιανομή των αγαθών, κατά κανόνα μέσω του κράτους, δεν είναι εφικτή η πραγμάτωση των δικαιωμάτων ελευθερίας για όλους τους ανθρώπους. Ο Meyers καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το κράτος πρέπει να διαπραγματευτεί και να εφαρμόσει την εξίσωση των αρνητικών δικαιωμάτων ελευθερίας με τα θετικά.

4.5. Οι υποχρεώσεις για ενέργειες από το κράτος

Η πραγμάτωση των θετικών και των αρνητικών δικαιωμάτων ελευθερίας για κάθε άνθρωπο αντανακλά μια υποχρέωση του κράτους να ενεργήσει. Σε αντίθεση με ένα ελευθεριάζον κράτος δεν πρόκειται απλώς για την αξίωση των θεμελιωδών δικαιωμάτων, με την πραγμάτωσή τους να εναπόκειται στην αγορά. Οι απαιτήσεις για την πραγματική επένεργεια των θεμελιωδών δικαιωμάτων καθενός εγείρονται κυρίως από την πλευρά του κράτους.

Το κράτος αναλαμβάνει επομένως ενεργό ρόλο και υποχρεώσεις για ενέργειες, πρωτίστως προκειμένου

- να μεριμνήσει για υποδομές με ελεύθερη πρόσβαση, που προσφέρουν διασφάλιση και ευκαιρίες και για υπηρεσίες κοινής ωφελείας.
- μέσω της κοινωνικής ανακατανομής να προσφέρει στους ανθρώπους δυνατότητες για ενεργό αυτοδιάθετη συμμετοχή στην κοινωνία και στη δημοκρατία.
- να ενσωματώσει τυπικά την οικονομία της αγοράς σε τέτοιο βαθμό, ώστε να είναι δυνατή η διατήρηση και η ελεύθερη εκπροσώπηση των δημοκρατικών δομών και των συμφερόντων των εργαζομένων.

Όσον αφορά τα κρατικά όργανα, μέσω των οποίων πραγματώνονται αυτά τα αιτήματα των πολιτών, δεν υπάρχει ομοιομορφία ανάμεσα στις διάφορες χώρες. Αυτό γίνεται κατανοητό με το εξής απλό παράδειγμα:

Στην ομοσπονδιακή δημοκρατία της Γερμανίας αναπτύχθηκε από τη δεκαετία του 1890 ένα σύστημα κοινωνικών ασφαλίσεων. Σε αυτό το σύστημα κοινωνικών ασφαλίσεων οφείλεται σε μεγάλο βαθμό η δυνατότητα που κατά κανόνα έχουν οι άνθρωποι να ζουν με αξιοπρέπεια. Συγχρόνως καθιερώθηκε μέσω της αλληλεγγύης των εργατών και διασφάλισε στην κυβέρνηση – ως οργανωτική αρχή – εμπιστοσύνη για το κράτος που συγκροτούνταν.

Άλλες χώρες, όπως οι σκανδιναβικές, διαθέτουν ένα κοινωνικό σύστημα που στηρίζεται στους φόρους. Και σε αυτές τις περιπτώσεις – όπως γίνεται φανερό στις συγκριτικές μελέτες χωρών (βλ. παρακάτω σελ. 107 κ.εξ.) – μπορεί να γίνει λόγος για την κοινή ωφέλεια και την πραγμάτωση του δικαιώματος του καθενός απέναντι στο

*Υποχρεώσεις
για ενέργειες
από του κράτος*

*Οι σημαντικότερες
υποχρεώσεις*

*Όργανα εξαρτημένα
από την ιστορική
πορεία*

κράτος. Ωστόσο η σύγκριση των συστημάτων αναδεικνύει βαθμιαίες διαφορές στην επίτευξη της εφαρμογής των θετικών και αρνητικών δικαιωμάτων ελευθερίας.

Η υποχρέωση για ενέργειες που συνεπάγονται τα δικαιώματα της ελευθερίας προκύπτει (με περισσότερη ή λιγότερη επιτυχία) και από τις δύο μορφές οργάνωσης.

Η πραγμάτωση των θεμελιωδών δικαιωμάτων δεν εξαντλείται φυσικά με την αναζήτηση συγκεκριμένων οργάνων, έστω και αν αυτά μπορούν και πρέπει να ελεγχθούν.

Η κοινωνική δημοκρατία είναι ένα ολοκληρωμένο θεωρητικό μοντέλο, το οποίο δεν περιορίζεται στην τυπική ισχύ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ούτε όμως είναι ένα απόμακρο φιλοσοφικό οικοδόμημα. Κυρίως πρέπει να ανταπεξέλθει ως ανοιχτό μοντέλο ρυθμίζοντας την πυξίδα των πολιτικών ενεργειών, η οποία καθιστά δυνατή την κατά το δυνατόν ευρύτερη εφαρμογή συγκεκριμένων δικαιωμάτων ελευθερίας μέσω ποικίλων οργάνων.

Η κοινωνική δημοκρατία δεν αποτελεί θεωρητική πολυτέλεια αλλά κοινή πρόκληση και καθήκον με πρακτική εφαρμογή.

5. ΜΟΝΤΕΛΑ ΧΩΡΩΝ

Σε αυτό το κεφάλαιο

- εξετάζονται οι ΗΠΑ, η Μεγάλη Βρετανία, η Γερμανία, η Ιαπωνία και η Σουηδία ως προς την πραγμάτωση της κοινωνικής δημοκρατίας.
- επί τη βάση της θεωρίας της κοινωνικής δημοκρατίας γίνεται η διάκριση ανάμεσα σε ελευθεριάζοντα κράτη και κοινωνικές δημοκρατίες χαμηλής, μέσης και υψηλής ολοκλήρωσης

Τα κράτη μπορούν να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις για ενέργειες που προκύπτουν από τα θεμελιώδη δικαιώματα με διαφορετικά όργανα.

Η κοινωνική δημοκρατία δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί σαν ένα προκατασκευασμένο καλούπι: διαφοροποιείται από χώρα σε χώρα ανάλογα με την ιστορική πορεία. Καθώς η κοινωνική δημοκρατία δεν αρκείται στην απλή τυπική ισχύ των δικαιωμάτων ελευθερίας, πρέπει για κάθε χώρα ξεχωριστά να εξεταστεί αν η εξαρτημένη από την ιστορική πορεία ανάπτυξη τείνει προς την κοινωνική δημοκρατία, αν δηλαδή η εκάστοτε χώρα έχει ήδη πραγματώσει ή επιδιώκει την κοινωνική δημοκρατία.

Ο Thomas Meyer και οι συνεργάτες του συνέκριναν για αυτόν το σκοπό εμπειρικά δεδομένα από διάφορες χώρες. Αρκετές θεωρίες για τη δημοκρατία δεν προβαίνουν σε αυτήν την εμπειρική σύγκριση.

Εδώ θα παρουσιαστούν πέντε σύντομα παραδείγματα, τα οποία παρουσιάζουν διαφορετικό βαθμό πραγμάτωσης της κοινωνικής δημοκρατίας:

- οι ΗΠΑ ως ένα λόγω των χαρακτηριστικών τους σχεδόν ελευθεριάζον κράτος με μόνο ελάχιστα στοιχεία, τα οποία πραγματώνουν την κοινωνική δημοκρατία
- η Μεγάλη Βρετανία ως κοινωνική δημοκρατία χαμηλής ολοκλήρωσης
- η Γερμανία ως κοινωνική δημοκρατία μέσης ολοκλήρωσης
- η Ιαπωνία που, μολονότι σε αρκετούς τομείς δεν είναι συγκρίσιμη με χώρες του δυτικού κόσμου, μπορεί να χαρακτηριστεί ως κοινωνική δημοκρατία μέσης ολοκλήρωσης
- η Σουηδία ως κοινωνική δημοκρατία υψηλής ολοκλήρωσης

Αναγκαστικά εδώ οι μελέτες για τις χώρες περιορίζονται στο ελάχιστο. Όποιος επιθυμεί να ασχοληθεί βαθύτερα με την σύγκριση διαφορετικών χωρών μπορεί να ανατρέξει στον δεύτερο τόμο της θεωρίας του Meyer (Meyer 2006).

Απαιτήσεις για ενέργειες και διαφορετικές εφαρμογές

Πέντε παραδείγματα

5.1. ΗΠΑ

Της *Julia Bläsius*

ΗΠΑ:
Ελευθερία
και κοινωνική
ανισότητα

Οι ΗΠΑ είναι για αρκετούς ανθρώπους η χώρα των ευκαιριών και της ελευθερίας. Ταυτόχρονα είναι γνωστές για μια μεγαλύτερη κοινωνική ανισότητα σε σχέση με την Ευρώπη. Τι κρύβεται όμως πίσω από αυτήν την εικόνα και ποιες είναι οι αιτίες της; Αναμφίβολα οι ΗΠΑ είναι μια χώρα για της οποίας τον πληθυσμό σε αρκετούς τομείς η ατομική ελευθερία έχει προτεραιότητα, με συνέπεια η κοινωνία εκ παραδόσεως να αντιμετωπίζει με σκεπτικισμό την ιδέα ενός ισχυρού κράτους. Οι πρώιμες διαδικασίες εκδημοκρατισμού και η συνεπαγόμενη ανάπτυξη μιας πολιτικής κουλτούρας αποτελούν λόγους για αυτό. Κάτι τέτοιο επηρεάζει τους κοινωνικοπολιτικούς παράγοντες, το πολιτικό σύστημα, την αντιμετώπιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων αλλά και τον χαρακτήρα του κράτους πρόνοιας.

Οι ΗΠΑ υπήρξαν μια από τις πρώτες σύγχρονες μαζικές δημοκρατίες, γεγονός που διαμόρφωσε ένα ισχυρό ρεπουμπλικανικό ήθος στην κοινωνία. Ήδη με το σύνταγμα του 1789 εισήχθη η καθολική ψηφοφορία. Ενώ στην Ευρώπη οι δημοκρατίες κατέλυσαν τις περισσότερες φορές μοναρχίες και συνεπώς ήρθαν αντιμέτωπες με συγκεντρωτικές κρατικές δομές που είχαν αναπτυχθεί σε βάθος χρόνου, στην Αμερική η δημοκρατία μπορούμε να πούμε ότι γεννήθηκε ταυτόχρονα με το αμερικανικό κράτος έπειτα από τον πόλεμο της ανεξαρτησίας. Αυτές οι συνθήκες έχουν αφήσει το αποτύπωμά τους στην αντίληψη για το κράτος και την πολιτική κουλτούρα στις ΗΠΑ μέχρι τις μέρες μας. Η κοινωνία δίνει μεγάλη σημασία στην ατομική ελευθερία και επιθυμεί ένα παθητικό κράτος. Κατά συνέπεια οι κοινωνικές ανισότητες γίνονται αποδεκτές ως φυσικό αποτέλεσμα της ανθρώπινης συνύπαρξης.

Η ελευθερία ως
υπέρτατο αξίωμα
για ενέργειες

Εκτός αυτού η πολιτική κουλτούρα έχει καθοριστεί σε μεγάλο βαθμό από τον φιλελευθερισμό, ο οποίος θέτει στο προσκήνιο την ατομική ελευθερία. Σε αντίθεση με την Ευρώπη ο φιλελευθερισμός στις ΗΠΑ ποτέ δεν αμφισβητήθηκε με την παρουσία άλλων ρευμάτων, όπως ο συντηρητισμός ή ο σοσιαλισμός, με αποτέλεσμα να μπορέσει να εδραιωθεί ως κυρίαρχη αρχή δίχως εναλλακτικές. Αυτό εξηγεί γιατί ακόμη και σήμερα η ελευθερία είναι το υπέρτατο αγαθό της αμερικανικής κοινωνίας.

Κατ' ανάλογο τρόπο η κυβέρνηση κατά παράδοση δεν έχει τις δυνατότητες και κυρίως τις βλέψεις να επηρεάσει την οικονομία. Ακόμη και η διεθνής χρηματοπιστωτική και οικονομική κρίση, η οποία όχι μόνο ξεκίνησε από τις ΗΠΑ αλλά έχει επίσης εκτεταμένες επιπτώσεις σε αυτές, θα αποδυναμώσει αισθητά αυτήν την αρχή.

Η συνεργασία της αμερικανικής κυβέρνησης με τους εργαζομένους έχει, όσον αφορά τις μεταξύ τους σχέσεις, ασθενή χαρακτήρα.

Οι συνδικαλιστικές οργανώσεις έχουν χαλαρή οργάνωση και διαδραματίζουν μικρό ρόλο, με αποτέλεσμα οι συμβάσεις εργασίας και οι αμοιβές να καθορίζονται με ανεξάρτητη διαπραγμάτευση και σε ατομικό επίπεδο. Από αυτήν την άποψη οι ΗΠΑ αντιμετωπίζουν ένα τυπικό πρόβλημα μιας πλουραλιστικής δημοκρατίας. Ορισμένα συμφέροντα έχουν μεν αξιοσημείωτη επίδραση, αυτό ισχύει όμως μόνο για όσα έχουν καλή οργάνωση και οικονομική ισχύ. Ευρέα συμφέροντα με ασθενή οργάνωση μόλις που αποτυπώνονται αμυδρά. Αυτό φαίνεται από την ισχυρή επιρροή ορισμένων λόμπι και οικονομικών συνδέσμων καθώς επίσης και από την μάλλον απαξιούμενη επιρροή των εθνικών μειονοτήτων.

Πώς αποτυπώνονται όμως αυτά τα δεδομένα στο πολιτικό σύστημα και στην αρχιτεκτονική του αμερικανικού κράτους πρόνοιας; Και σε ποια αντίληψη των θεμελιωδών δικαιωμάτων στηρίζεται κάτι τέτοιο;

Το πολιτικό σύστημα

Στις ΗΠΑ γίνεται λόγος για ένα προεδρικό σύστημα διακυβέρνησης με διττή δομή, αποτελούμενο από την εκτελεστική και τη νομοθετική εξουσία. Η εκτελεστική εξουσία ασκείται από τον πρόεδρο, ο οποίος αποτελεί ταυτοχρόνως και την κεφαλή του κράτους. Η νομοθετική εξουσία αποτελείται από τη βουλή των αντιπροσώπων και τη γερουσία, οι οποίες συγκροτούν από κοινού το κογκρέσσο. Η νομοθετική και η εκτελεστική λειτουργία διαχωρίζονται αλλά συγχρόνως διασταυρώνονται. Αυτή η αρχή του «check and balances» ανάγεται στους πολιτικούς φιλοσόφους Μοντεσκιέ και Τζον Λοκ και στοχεύει στην αποσόβηση της κατάχρησης εξουσίας. Στόχο αυτού του συστήματος αποτελεί η αποτελεσματική προστασία των ατομικών ελευθεριών των πολιτών από καταχρηστική εξουσία.

Τα κόμματα στις ΗΠΑ κατά παράδοση δεν ασκούν ιδιαίτερη επιρροή, με αποτέλεσμα ο κομματικός ανταγωνισμός να μην διαδραματίζει αποφασιστικό ρόλο. Λειτουργούν πρωτίστως ως προεκλογικές οργανώσεις, οι οποίες οργανώνουν και διεξάγουν τις προεκλογικές εκστρατείες συγκεκριμένων κορυφαίων υποψηφίων. Τα κόμματα δεν αγωνίζονται με συγκεκριμένο κυβερνητικό πρόγραμμα και έχουν ασθενή προγραμματικό προσανατολισμό. Ο ρόλος που διαδραματίζουν στο κογκρέσσο είναι μικρός, καθώς πρώτον δεν χρειάζεται να στηρίξουν την κυβέρνηση και δεύτερον ψηφίζουν τους βουλευτές μάλλον σύμφωνα με τα προσωπικά συμφέροντα παρά σύμφωνα με τις ιδεολογικές τοποθετήσεις.

Το σύνταγμα και το σύστημα των θεμελιωδών δικαιωμάτων

Το αμερικανικό σύνταγμα του 1789 αρχίζει με τη διατύπωση “Life, liberty and the pursuit of happiness” (Ζωή, ελευθερία και επιδίωξη της ευτυχίας). Εγκαθιδρύει ένα φεντεραλιστικό κράτος με προεδρικό σύστημα διακυβέρνησης.

Τι σημαίνει αυτό ακριβώς;

Προεδρικό σύστημα διακυβέρνησης

Τα κόμματα ως προεκλογικές οργανώσεις

“Life, liberty and the pursuit of happiness”

Πρόκειται για ένα από τα παλαιότερα συντάγματα που ισχύουν ακόμη στις μέρες μας. Ήδη τότε εισήχθη η καθολική ψηφοφορία – έστω και αν η άσκησή της επιτρεπόταν μόνο στους λευκούς άνδρες με ιδιοκτησία γης.

Το “Bill of rights”, το οποίο περιλαμβάνει τις δέκα πρώτες προσθήκες στο σύνταγμα, παρέχει στους αμερικανούς πολίτες ορισμένα επιπλέον απαράγραπτα δικαιώματα. Συχνά χαρακτηρίζονται ως θεμελιώδη δικαιώματα. Όλα αποσκοπούν στην προστασία των ατόμων από προσβολές του κράτους. Η ισχύουσα συνταγματική δικαιοδοσία επιτρέπει στον καθένα τη δικαστική προσβολή αυτών των δικαιωμάτων.

Αρνητικά δύχως θετικά δικαιώματα

Η πρώτη αυτή παράδοση των αποκαλούμενων πολιτικών θεμελιωδών δικαιωμάτων καθορίζει ως σήμερα την αντίληψη των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην αμερικανική κοινωνία. Μολονότι αυτά τα λεγόμενα αστικά θεμελιώδη δικαιώματα ή αρνητικά δικαιώματα ελευθερίας περιορίστηκαν με την επιβολή των αντιτρομοκρατικών μέτρων έπειτα από την 11^η Σεπτεμβρίου 2001, διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στις ΗΠΑ. Εκτεταμένα ελλείμματα απεναντίας υπάρχουν όσον αφορά τα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα και ως εκ τούτου τα θετικά δικαιώματα ελευθερίας. Αυτά δεν αναφέρονται στο αμερικανικό σύνταγμα ούτε οι ΗΠΑ έχουν υπογράψει διεθνή σύμβαση, η οποία να τα καθορίζει. Το ίδιο το κοινωνικό κράτος δεν έχει θεσμοθετηθεί στο αμερικανικό σύνταγμα. Κατά συνέπεια οι πολίτες έχουν δικαίωμα σε κοινωνικές παροχές μόνο όταν καταβάλλουν χρηματικό ποσό σε μία ασφάλεια ή είναι άποροι. Για τους άπορους ωστόσο τα δικαιώματα αυτά δεν είναι εγγυημένα, με αποτέλεσμα το κογκρέσσο να μπορεί να αποφασίσει ανά πάσα στιγμή την αναστολή των επιδομάτων.

Η πολιτική οικονομία

Οι ΗΠΑ ανήκουν στον τύπο της φιλελεύθερης ή – αλλιώς – μη συντονισμένης οικονομίας της αγοράς. Αυτό σημαίνει ότι οι επιχειρήσεις κινούνται σε ελεύθερο ανταγωνισμό και δεν υφίσταται συνεργασία ή συντονισμός με την κυβέρνηση ή τους κοινωνικούς εταίρους. Το οικονομικό γίνεσθαι στις ΗΠΑ αποσκοπεί ουσιαστικά στο κέρδος και στην ενίσχυση της ευημερίας. (Ορισμένοι τομείς όπως π.χ. η γεωργία ή η εξοπλιστική βιομηχανία εξαιρούνται ωστόσο από αυτόν το μηχανισμό αμιγούς ανταγωνισμού.)

Οι συνδικαλιστικές οργανώσεις και οι σύλλογοι εργοδοτών έχασαν τα τελευταία χρόνια ολοένα και περισσότερα μέλη και δεν ασκούν κανενός είδους επιρροή στις διαπραγματεύσεις για τις αμοιβές ή στον καθορισμό των συνθηκών εργασίας. Η διαπραγμάτευση του μισθού στις ΗΠΑ γίνεται μόνο σε επίπεδο επιχείρησης και η προστασία έναντι της απολύσεως είναι μηδαμινή.

Μη συντονισμένη οικονομία της αγοράς

Το στοιχείο αυτό δίνει στην οικονομία και ιδιαίτερα στην εργοδοτική πλευρά μεγάλα περιθώρια ευελιξίας με αποτέλεσμα τις γρήγορες προσλήψεις αλλά και τις εξίσου γρήγορες απολύσεις. Κατ' ανάλογο τρόπο το σύστημα εκπαίδευσης και μετεκπαίδευσης αποσκοπεί στην απόκτηση όσο το δυνατόν γενικών ικανοτήτων και δεξιοτήτων από τους εργαζομένους.

Το οικονομικό σύστημα στις ΗΠΑ είναι επίσης προσανατολισμένο προς την ευελιξία. Οι επιχειρήσεις χρηματοδοτούνται κατά κανόνα από την αγορά κεφαλαίου, ώστε να έχει απόλυτη προτεραιότητα η αύξηση του λεγόμενου Shareholder-Value, δηλαδή του μεσοπρόθεσμου επιχειρηματικού κέρδους. Η διαπλοκή επιχειρήσεων και τραπεζών στις ΗΠΑ είναι σπάνια. Οι σχέσεις μεταξύ των επιχειρήσεων βασίζονται στις σχέσεις της αγοράς ή σε συμβόλαια που μπορούν να προσβληθούν δικαστικώς. Το ελάχιστο ρυθμισμένο οικονομικό σύστημα των ΗΠΑ και η απόλυτη επιδίωξη των μεσοπρόθεσμων αυξήσεων του Shareholder-Value δέχθηκαν ισχυρή κριτική έπειτα από την οικονομική κρίση που ξεκίνησε από τις ΗΠΑ.

Το κοινωνικό κράτος

Μέχρι τον 20^ο αιώνα οι ΗΠΑ δεν είχαν παρά μόνο υποτυπώδη ασφαλιστικά συστήματα. Το "Social Security Act" του 1937 εισήγαγε για πρώτη φορά ένα κοινωνικό ασφαλιστικό σύστημα σε εθνικό επίπεδο. Το σύστημα αυτό περιλαμβάνει ένα συνταξιοδοτικό σύστημα βασισμένο σε εισφορές, κοινωνική βοήθεια για άπορες οικογένειες, παιδιά και ηλικιωμένους καθώς επίσης ένα ομοσπονδιακό ασφαλιστικό πρόγραμμα για ανέργους. Παρά ταύτα σήμερα στις ΗΠΑ γίνεται λόγος για ένα φιλελεύθερο κράτος ευημερίας, καθώς οι παροχές που διαθέτει το κράτος δεν είναι αρκετά εκτεταμένες και έχουν μικρή αποτελεσματικότητα στην ανακατανομή. Ένα τρίτο των συνολικών κοινωνικών παροχών έχει ανατεθεί εν τω μεταξύ σε ιδιώτες παρόχους. Σε αυτό οδήγησαν μεταξύ άλλων η πολιτική κουλτούρα της αμερικανικής κοινωνίας και το σχετικό με αυτήν γεγονός ότι οι ΗΠΑ κυβερνώνται ως επί το πλείστον από ρεπουμπλικανούς ή δημοκράτες της δεξιάς πτέρυγας, οι οποίοι αναγνωρίζουν ελάχιστη προτεραιότητα στο κοινωνικό κράτος. Κατ' αντιστοιχία τα περισσότερα πεδία του κοινωνικού κράτους προσανατολίζονται αρκετά έντονα προς την αρχή της απόδοσης και μόνο σε έκτακτες περιπτώσεις διασφαλίζουν ένα ελάχιστο επίπεδο για την ανθρώπινη ύπαρξη προκειμένου να αποτρέψουν τη φτώχεια. Ανοιχτό παραμένει το ερώτημα αν θα αλλάξει κάτι στα επόμενα χρόνια. Ο Μπαράκ Ομπάμα κατά τη διάρκεια του προεκλογικού αγώνα υποσχέθηκε μεταρρυθμίσεις στον κοινωνικό τομέα. Η δυσκολία ωστόσο κατά την εφαρμογή αυτών των μεταρρυθμίσεων στην Αμερική με την φιλελεύθερη παράδοση αποκαλύπτεται με τις αντιπαραθέσεις σχετικά με τη μεταρρύθμιση στο χώρο της υγείας.

*Προσανατολισμός
προς το
Shareholder-Value*

*Το κοινωνικό κράτος
– Ένας καθρέφτης
των αμερικανικών
προτεραιοτήτων*

Ασφάλιση ανέργων

Ασφάλιση ανέργων: Παρά το γεγονός ότι οι ομοσπονδιακές πολιτείες καθορίζουν το επίπεδο παροχών και διαχειρίζονται τα προγράμματα, η ασφάλιση των ανέργων στις ΗΠΑ χρηματοδοτείται από το κέντρο. Οι άνεργοι έχουν για έξι μήνες δικαίωμα στήριξης, το οποίο σε εξαιρετικές περιπτώσεις μπορεί να παραταθεί κατά μερικές εβδομάδες. Το επίδομα ανεργίας αντιστοιχεί στο 30 έως 40% του τελευταίου μισθού.

Κοινωνική βοήθεια

Κοινωνική βοήθεια: Η κοινωνική βοήθεια στις ΗΠΑ αποτελεί ένα μέτρο κατά της φτώχειας, το οποίο επικεντρώνεται σκόπιμα μόνο στους φτωχότερους και συχνά οδηγεί σε κοινωνικό στιγματισμό των δικαιούχων. Εκτός από αυτό υπάρχουν προγράμματα για ιδιαίτερες ομάδες όπως τα εξαρτημένα παιδιά ή οι άπορες οικογένειες. Σε αυτούς συχνά παρέχεται, παράλληλα με την οικονομική ενίσχυση, συγκεκριμένη βοήθεια όπως π.χ. κουπόνια φαγητού.

Σύνταξη

Σύνταξη: Η σύνταξη στις ΗΠΑ λειτουργεί με εισφορές. Οι πολίτες αποδίδουν τον λεγόμενο φόρο μισθωτών υπηρεσιών, ο οποίος τους εξασφαλίζει συνταξιοδοτικά δικαιώματα. Δικαίωμα σύνταξης έχουν μόνο όσοι έχουν λάβει αμοιβές και μπόρεσαν να πληρώσουν τους ανάλογους φόρους, οι υπόλοιποι εξαρτώνται από την κοινωνική βοήθεια. Εκτός αυτού υπάρχει ένα μέγιστο ποσό για τον φόρο μισθωτών υπηρεσιών, με αποτέλεσμα οι μεγαλοεισοδηματίες να επιβαρύνονται ελάχιστα.

Σύστημα υγείας

Σύστημα υγείας: Στις ΗΠΑ δεν υπάρχει ενιαίο σύστημα υγείας με κρατική χρηματοδότηση. Μόνο τρεις ομάδες απολαμβάνουν υγειονομική πρόληψη από το κράτος: ο στρατός, οι άνθρωποι άνω των 65 ετών και οι άποροι, εκ των οποίων ιδιαίτερα η τελευταία ομάδα αυξάνεται με ταχείς ρυθμούς.

Μεγάλα τμήματα της κοινωνίας στις ΗΠΑ έζησαν για μεγάλο διάστημα χωρίς ή με ελλιπή ασφάλιση υγείας. Η ενεργοποίηση της σχεδιασμένης από τον πρόεδρο Ομπάμα μεταρρύθμισης στο χώρο της υγείας, η οποία φιλοδοξεί να προσφέρει σε κάθε Αμερικανό και κάθε Αμερικανίδα μια ασφάλιση υγείας, θα σηματοδοτούσε έναν θεμελιώδη αναπροσανατολισμό του αμερικανικού συστήματος υγείας.

Εκπαιδευτικό σύστημα

Το σχολικό σύστημα διακρίνει ανάμεσα σε εκκλησιαστικά και δημόσια σχολεία, εκ των οποίων τα δημόσια σχολεία οργανώνονται και χρηματοδοτούνται σε τοπικό επίπεδο. Κάτι τέτοιο αποτελεί πλεονέκτημα από την άποψη της αυτορρύθμισης και της συμμετοχικότητας, ωστόσο οδηγεί σε τεράστιες ποιοτικές διαφορές.

ΗΠΑ

Δείκτης απασχόλησης 2008	70,9 % (65,5 %)	Ποσοστό των εργαζομένων προσώπων (γυναίκες) στις ηλικίες 15-64 σε σχέση με το συνολικό πληθυσμό (Πηγή: Eurostat)
Εισόδημα γυναικών σε σχέση με το εισόδημα ανδρών	62 %	Ποσοστό του εισοδήματος που λαμβάνουν οι γυναίκες σε σχέση με τους άνδρες (Πηγή: Human Development Index 2009, σ. 186)
Δείκτης ανεργίας 2008	5,8 %	Ποσοστό των ανέργων σε σχέση με τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό (Πηγή: Eurostat)
Δείκτης μακροχρόνια ανέργων 2008	0,6 %	Ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων (12 μήνες και άνω) σε σχέση με τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό (Πηγή: Eurostat)
Άιση κατανομή εισοδήματος Συντελεστής Gini 2009	40,8 %	Δείκτης της άνισης κατανομής εισοδήματος. Όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός, τόσο μεγαλύτερη είναι η ανισότητα (Πηγή: Human Development Index 2009, σ. 195)
Δείκτης φτώχειας 2009	15,2 %	Ο δείκτης φτώχειας προκύπτει από διάφορους επιμέρους δείκτες (προσδόκιμο ζωής, ποσοστό αλφαριθμητισμού, πρόσβαση σε δομές υγείας ...) 0 = ελάχιστη φτώχεια 1 = μέγιστη φτώχεια (Πηγή: Human Development Index 2009, σ. 180)
Εκπαίδευση: Εξάρτηση της σχολικής επιτυχίας από το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο 2006	17,9 %	Ποσοστό για το οποίο οι διαφορές στην απόδοση μεταξύ των μαθητών αντανakλώνται στο κοινωνικοοικονομικό τους υπόβαθρο (Πηγή: ΟΟΣΑ 2007)
Βαθμός συνδικαλιστικής οργάνωσης 2007	11,6 %	Ποσοστό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού που έχει οργανωθεί σε συνδικαλιστικές οργανώσεις (Πηγή: ΟΟΣΑ)

Καθώς τα σχολεία χρηματοδοτούνται με φορολογικά έσοδα επί του εισοδήματος οι εύρωστες κοινότητες έχουν αντίστοιχα τη δυνατότητα να επενδύουν υψηλά φορολογικά έσοδα στο εκπαιδευτικό σύστημα ενώ οι φτωχότερες κοινότητες συχνά διαθέτουν λιγότερα μέσα για την εκπαίδευση. Γι' αυτόν το λόγο αποφασιστικό ρόλο στην ποιότητα της εκπαίδευσης παίζουν ο τόπος και το περιβάλλον στο οποίο μεγαλώνει κάποιος. Παρόλα αυτά το αμερικανικό εκπαιδευτικό σύστημα παρουσιάζει την υψηλότερη αναλογία σε ανθρώπους με έναν ανώτερο τίτλο σπουδών.

Συμπέρασμα

Το πολιτικό σύστημα και το κοινωνικό κράτος στις ΗΠΑ χαρακτηρίζονται από ένα αδύναμο, παθητικό κράτος, το οποίο επιδιώκει την παροχή της μεγαλύτερης δυνατής (αρνητικής) ελευθερίας στο άτομο. Τα πολιτικά θεμελιώδη δικαιώματα έχουν προτεραιότητα, ενώ τα κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα δεν παίζουν κανέναν ρόλο. Κατά συνέπεια η ρυθμιστική παρέμβαση του κράτους στην αγορά ή την κοινωνία είναι ελάχιστη ή ανύπαρκτη.

Αυτή η κατάσταση είναι αποτέλεσμα ενός κατακερματισμένου, φεντεραλιστικού πολιτικού συστήματος και μιας φιλελεύθερης, θρησκευτικής και ρεπουμπλικανικής κουλτούρας. Κατά συνέπεια οι ΗΠΑ τα πάνε μεν σχετικά καλά σε οικονομικούς δείκτες όπως η οικονομική ανάπτυξη, αλλά είναι μάλλον αδύναμες σε αριθμούς που περιγράφουν το βαθμό της κοινωνικής ένταξης.

Ως εκ τούτου οι ΗΠΑ διαθέτουν έναν από τους υψηλότερους δείκτες φτώχειας σε σχέση με άλλα βιομηχανικά κράτη. Ακόμη και ο συντελεστής Gini, ο οποίος περιγράφει την έκταση των ανισοτήτων, είναι σχετικά υψηλός. Αν εξεταστούν τα θεμελιώδη δικαιώματα, το πολιτικό σύστημα και το κοινωνικό κράτος θα διαπιστωθεί ότι παντού περιέχονται αρκετά ελευθεριάζοντα στοιχεία. Είναι θέμα ερμηνείας το αν οι ΗΠΑ χαρακτηρίζονται ακόμη ως κοινωνική δημοκρατία χαμηλής ολοκλήρωσης ή αποτελούν ήδη μια ελευθεριάζουσα κοινωνική δημοκρατία.

Η τελευταία βέβαια υπάρχει μόνο θεωρητικά σε αμιγή μορφή, καθώς ακόμη και οι ΗΠΑ διαθέτουν ένα ασφαλιστικό σύστημα, έστω και αν αυτό είναι αρκετά υποτυπώδες. Το αν τα σχέδια του προέδρου Ομπάμα για την ανάπτυξη αυτού του συστήματος θα ευοδωθούν παραμένει ένα ανοιχτό ερώτημα. Οι επιπτώσεις της χρηματοπιστωτικής κρίσης, η οποία ξεκίνησε από τις ΗΠΑ και έπληξε με ιδιαίτερη σφοδρότητα την πραγματική οικονομία τους, οδήγησαν και στις ΗΠΑ σε μια αναθεώρηση. Το αν κάτι τέτοιο θα διαρκέσει και θα εφαρμοστεί σε θεσμικές μεταρρυθμίσεις θα αποδειχθεί στο μέλλον.

Χρήσιμη

βιβλιογραφία:

Lew Hinchman

(2006), USA:

Residual Welfare

Society and

Libertarian

Democracy, στο:

Thomas Meyer (εκδ.),

Praxis der Sozialen

Demokratie,

Wiesbaden,

σσ. 327-373

Winand Gellner

και Martin Kleiber

(2007), Das

Regierungssystem

der USA.

Eine Einführung,

Baden-Baden.

5.2. Μεγάλη Βρετανία

Του Christian Krell

Εισαγωγή

Η Μεγάλη Βρετανία στο πλαίσιο της *Θεωρίας για την κοινωνική δημοκρατία* χαρακτηρίζεται ως «κοινωνική δημοκρατία χαμηλής ολοκλήρωσης». Αυτό σημαίνει ότι τα κοινωνικά και οικονομικά θεμελιώδη δικαιώματα – παράλληλα με τα αστικά και πολιτικά – βρίσκουν εδώ ισχύ. Ένα κράτος πρόνοιας στηριζόμενο σε θεμελιώδη δικαιώματα υφίσταται σε ουσιώδεις επιμέρους τομείς. Ωστόσο οι παροχές του κράτους πρόνοιας υλοποιούνται μόνο σε ένα χαμηλό επίπεδο. Τα θεμελιώδη δικαιώματα έχουν μεν τυπική ισχύ, αλλά συχνά δεν επενεργούν πραγματικά. Γι' αυτόν το λόγο η Μεγάλη Βρετανία διαγράφει – με τους όρους της κοινωνικής και της ελευθεριάζουσας δημοκρατίας – τα εξωτερικά όρια της κοινωνικής δημοκρατίας.

Το γεγονός ότι το κοινωνικό κράτος στη Μεγάλη Βρετανία είναι ανεπτυγμένο σε σχετικά μικρό βαθμό προκαλεί έκπληξη, καθώς εν τέλει στοιχεία του κράτους πρόνοιας αναπτύχθηκαν πολύ νωρίτερα στη Μεγάλη Βρετανία σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Με την επέκταση του εμπορίου και με τις τεχνικές αναβαθμίσεις δεν προήλθαν μόνο οφέλη για την ευημερία, αλλά αυξήθηκαν επίσης τα κοινωνικά προβλήματα που συνδέονταν με τη βιομηχανοποίηση: φτώχεια, κακή διατροφή και υγεία, παιδική εργασία και ασθενής κοινωνική εξασφάλιση.

Προς αντιμετώπιση αυτών των κοινωνικών προβλημάτων εμφανίστηκαν στη Μεγάλη Βρετανία σχετικά νωρίς τα πρώτα στοιχεία του κράτους πρόνοιας. Οι βαθύτερες αιτίες θα πρέπει να αναζητηθούν στις πολιτικοπολιτισμικές βαθιές δομές της Μεγάλης Βρετανίας. Ο φιλελευθερισμός στη Μεγάλη Βρετανία διαδραμάτιζε και διαδραματίζει ένα σημαντικό ρόλο. Αυτό το γεγονός ευνόησε βέβαια το ελεύθερο εμπόριο και την οικονομική ευημερία και ακόμη και τα πολιτικά δικαιώματα επεκτάθηκαν σε έναν περιορισμένο βαθμό. Ωστόσο η κρατική παρέμβαση σε κοινωνικά ζητήματα δεν έγινε δεκτή. Τον 18^ο και 19^ο αιώνα το φιλελεύθερο δόγμα *laissez faire* «government shall not interfere» ήταν αυτό που κυρίως χαρακτήρισε τη διαμόρφωση της κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής.

Αυτή η άτονη ανάπτυξη κοινωνικών παροχών από το κράτος αντισταθμίστηκε εν μέρει με την αφοσίωση σε αγαθοεργίες και φιλανθρωπίες. Πολυάριθμες «charities» και ιδιωτικές δωρεές οδήγησαν σε μια μη κρατική δομή πρόνοιας, τυπική για τη Μεγάλη Βρετανία και έντονη ακόμη και σήμερα.

Μια δημοκρατία χαμηλής ολοκλήρωσης

Πρώιμη αποδόμηση του κοινωνικού κράτους

Παρόλα αυτά ελάχιστα δομημένο κοινωνικό κράτος

Το πρόβλημα ωστόσο ήταν και παραμένει ότι δε μπόρεσαν όλοι οι άποροι να επωφεληθούν από αυτήν την πρόνοια για τους φτωχούς.

Παράλληλα με τις «charities» αναπτύχθηκαν τον 19^ο αιώνα στη Μεγάλη Βρετανία αρκετές και εν μέρει σχετικά ισχυρές συνδικαλιστικές οργανώσεις. Σε αντίθεση με τη Γερμανία δεν προέκυψαν ενιαίες συνδικαλιστικές οργανώσεις, με αποτέλεσμα το βρετανικό συνδικαλιστικό τοπίο να παραμένει κατακερματισμένο έως σήμερα.

Από το κίνημα των συνδικαλιστικών οργανώσεων γεννήθηκε στα 1900 το Labour Party – η βρετανική σοσιαλδημοκρατία. Το Labour Party εξελίχθηκε έπειτα από τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο στη δεύτερη ισχυρότερη δύναμη της Μεγάλης Βρετανίας και το 1945 κατέλαβε τελικά την εξουσία. Επί της κυβερνήσεώς του κατά την μεταπολεμική περίοδο επιτεύχθηκε η δραστική ανάπτυξη του βρετανικού κράτους πρόνοιας.

*Η μεταπολεμική
συναίνεση και το
“social contract”*

Το συντηρητικό κόμμα και το Labour Party υποστήριξαν ισότιμα αυτό το κράτος πρόνοιας ως προς τα βασικά στοιχεία του. Γι' αυτόν το λόγο συχνά γίνεται λόγος για τη βρετανική μεταπολεμική συναίνεση ή για ένα «social contract» ανάμεσα σε όλα τα στρώματα της κοινωνίας.

Η περίοδος Θάτσερ

Στα τέλη της δεκαετίας του 1970 η συντηρητική πρωθυπουργός Μάργκαρετ Θάτσερ ανακοίνωσε επιθετικά τη λήξη του «social contract» και επιδίωξε έναν περιορισμό των «frontiers of the state». Σε αντίθεση με την πολιτική ταυτότητα της μεταπολεμικής περιόδου έδωσε έμφαση στο ότι το κράτος δεν είναι υπεύθυνο για την πλήρη απασχόληση. Οποιαδήποτε κρατική παρέμβαση στο ελεύθερο παιχνίδι των οικονομικών δυνάμεων, σύμφωνα με τη Θάτσερ, έπρεπε να απορριφθεί. Οι κρατικές ενέργειες θα έπρεπε να επικεντρωθούν πρωτίστως στη σταθεροποίηση των περιφερειακών όρων της οικονομικής δραστηριότητας – κυρίως στο χρήμα σε κυκλοφορία. Η κυβερνητική περίοδος των Conservatives (1979-1997), κατά την οποία η Θάτσερ είχε πρωταγωνιστικό ρόλο, συνέπεσε με μέτρα ιδιωτικοποιήσεων και απορύθμισης της αγοράς σε αρκετούς τομείς της βρετανικής οικονομίας.

Η πολιτική της Θάτσερ είχε ως αποτέλεσμα σημαντικές αυξήσεις στους δείκτες φτώχειας και την αύξηση των κοινωνικών ανισοτήτων στη μεγάλη Βρετανία. Αυτοί αλλά και άλλοι δείκτες δεν επιτρέπουν παρά σε πολύ περιορισμένο βαθμό τον χαρακτηρισμό της Μεγάλης Βρετανίας ως κοινωνικής δημοκρατίας κατά την τελευταία φάση της περιόδου Θάτσερ.

Μόνο με την εκλογή του Τόνι Μπλερ και του Labour Party το 1997 η Μεγάλη Βρετανία εξελίχθηκε ξανά με δυναμισμό προς την κατεύθυνση μιας κοινωνικής δημοκρατίας. Ο προγραμματικός στόχος των Εργατικών να παρέχουν κοινωνική ένταξη σε όλους επιδιώχθηκε με μια σειρά από μεμονωμένα μέτρα: η μαζική ανάπτυξη των δημόσιων υπηρεσιών, ιδίως στους τομείς της υγείας και της εκπαίδευσης, η στοχευμένη καταπολέμηση της φτώχειας και η εισαγωγή κατώτατου μισθού αποτελούν μερικές μόνο ενδείξεις για το ότι η Μεγάλη Βρετανία εξελίσσεται ξανά με δυναμισμό σε μια κοινωνική δημοκρατία. Ο σταθερά χαμηλός δείκτης ανεργίας επί κυβερνήσεως Μπλερ και φθίνων δείκτης φτώχειας – σε καιρούς που οι δείκτες φτώχειας ανέβηκαν σημαντικά σε αρκετές χώρες του ΟΟΣΑ – αποδεικνύουν την επιτυχία αυτού του μοντέλου.

Η διατήρηση της ιδιαίτερα φιλελεύθερης αγοράς εργασίας και της φιλελεύθερης οικονομικής τάξης της εποχής Θάτσερ, η αυταρχική ταυτότητα του Μπλερ και φυσικά η πολιτική του στο θέμα του Ιράκ ως στενού συμμάχου των ΗΠΑ οδήγησαν ωστόσο στην αμφισβήτηση της βρετανικής εκδοχής της «τρίτης οδού».

Ο Γκόρντον Μπράουν, ο διάδοχος του Τόνι Μπλερ στο αξίωμα του πρωθυπουργού, έμεινε πιστός στις βασικές γραμμές των Εργατικών αλλά ταυτόχρονα έδωσε νέες κατευθύνσεις. Στη εξωτερική πολιτική και στον τομέα της πολιτικής ασφαλείας ο πολύ στενός προσανατολισμός στις ΗΠΑ μετεξελίχθηκε σε μια πιο εξισορροπημένη στάση. Οι επενδύσεις στον τομέα των δημόσιων υπηρεσιών συνεχίστηκαν, κυρίως με εντονότερη στάθμιση των κοινωνικών παραγόντων.

Το πολιτικό σύστημα

Η Μεγάλη Βρετανία δικαίως χαρακτηρίζεται ως μια από τις παλαιότερες δημοκρατίες της Ευρώπης. Ταυτόχρονα ωστόσο το βρετανικό πολιτικό σύστημα περιγράφεται επίσης ως «elective dictatorship», δηλαδή αιρετή δικτατορία. Πώς μπορεί να συμβαίνει κάτι τέτοιο;

Αυτή η φαινομενική αντίφαση διαλύεται αν εξετάσει κανείς σύντομα τη βρετανική ιστορία. Από την εποχή της «Glorious Revolution» (1688/89) το βρετανικό κοινοβούλιο αποκτούσε σταθερά περισσότερη σημασία. Με την πάροδο των αιώνων συνεχώς περισσότερα δικαιώματα, τα οποία παλαιότερα ανήκαν στο Στέμμα, μεταφέρονταν στο βρετανικό κοινοβούλιο, το οποίο αποτελείται από την Κάτω και την Άνω Βουλή. Στη μεγάλη Βρετανία δεν υπήρξε κάποια θεμελιώδης, επαναστατική αλλαγή, η οποία να οδηγήσει σε διάκριση των εξουσιών, όπως συνέβη σε αρκετά ευρωπαϊκά κράτη. Η εξουσία που παραδοσιακά ανήκε στο Στέμμα έχει σήμερα μεταφερθεί σε μεγάλο βαθμό στο κοινοβούλιο.

Το κοινοβούλιο διαθέτει επομένως σχεδόν απεριόριστη κυριαρχία και δεν υφίσταται περιορισμούς από κάποια δικαστική αρχή ή σύνταγμα. Αυτή η υψηλή κυριαρχία συγκεντρώνεται στις μέρες μας στο πρόσωπο του αρχηγού της πλειοψηφικής παράταξης στην Κάτω Βουλή, τον βρετανό πρωθυπουργό.

Ισχυρή κυβέρνηση

Δύο περαιτέρω παράγοντες ενισχύουν τη δύναμη της εκάστοτε κυβέρνησης: πρώτον, η συγκεντρωτική δομή του κράτους στη Μεγάλη Βρετανία δεν επιτρέπει σε ισχυρές περιφέρειες ή ομόσπονδα κράτη να επηρεάζουν το νομοθετικό έργο της κεντρικής κυβέρνησης.

Δεύτερον, το απλό πλειοψηφικό εκλογικό σύστημα συνεπάγεται ότι στις εκλογές πάντοτε αναδεικνύεται ένα κόμμα ως καθαρός νικητής. Οι κυβερνήσεις συνεργασίας δεν είναι κάτι που συνηθίζεται ή κρίνεται απαραίτητο στη Μεγάλη Βρετανία – εκτός από περιόδους εθνικών κρίσεων. Οι Συντηρητικοί και το Εργατικό Κόμμα αναλαμβάνουν εκ περιτροπής την κυβέρνηση. Παράλληλα με αυτά τα δύο κυρίαρχα κόμματα μπορούν να αναφερθούν και οι «Liberals» ως τρίτη σημαντική δύναμη του βρετανικού κομματικού συστήματος. Άλλα κόμματα δεν μπόρεσαν να εδραιωθούν σε εθνικό επίπεδο παρά μόνο με δυσκολία λόγω του πλειοψηφικού εκλογικού συστήματος. Την τελευταία περίοδο εμφανίζονται ορισμένες αλλαγές στη στάση των ψηφοφόρων και συνεπώς και στο κομματικό τοπίο. Μικρότερα κόμματα όπως το Green Party ή το ακροδεξιό British National Party αυξάνουν την αποδοχή τους, ενώ τα εδραιωμένα λαϊκά κόμματα έχουν απώλειες στην υποστήριξή τους. Το εκλογικό σύστημα όμως ευνοεί σε κάθε περίπτωση σε εθνικό επίπεδο σταθερά και ξεκάθαρα εκλογικά αποτελέσματα. Η συγκεντρωτική δόμηση του κράτους, οι σαφείς πλειοψηφίες και η κυριαρχία του κοινοβουλίου εγγυώνται στην κυβέρνηση υψηλές δυνατότητες αποφάσεων. Ως εκ τούτου υπάρχει η δυνατότητα για διαρκείς και ολοκληρωμένες πολιτικές αλλαγές σε βάθος. Η ανάπτυξη της κοινωνικής δημοκρατίας στη Μεγάλη Βρετανία είναι επομένως περισσότερο ανοιχτή στις προκλήσεις του μέλλοντος σε σχέση με αρκετές άλλες χώρες.

Το σύστημα των θεμελιωδών δικαιωμάτων

Σε σχέση με τα θεμελιώδη δικαιώματα η Μεγάλη Βρετανία χαρακτηρίζεται επίσης από μία φαινομενική αντίθεση: Αφενός με τη Μεγάλη Χάρτα των Ελευθεριών (1215) ή την «Petition of Rights» (1615) εξασφαλίστηκαν εξαιρετικά νωρίς τα πρώτα θεμελιώδη δικαιώματα – αρχικά για μια μικρή μειοψηφία. Τα δικαιώματα αυτά στόχευαν κυρίως κατά της αυθαιρεσίας, ήταν επομένως αρνητικά δικαιώματα ελευθερίας. Αφετέρου στη Μεγάλη Βρετανία δεν υφίσταται καταγεγραμμένο σύνταγμα. Επομένως δεν υπάρχει ούτε κάποιος κατάλογος θεμελιωδών δικαιωμάτων που να στηρίζεται στο σύνταγμα.

Πρώιμα θεμελιώδη δικαιώματα

Το 1976 η Μεγάλη Βρετανία επικύρωσε το σύμφωνο του ΟΗΕ για τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα και το σύμφωνο για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα. Επίσης η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα ανθρώπινα δικαιώματα υιοθετήθηκε από το βρετανικό δίκαιο το 1998.

Παρά την τυπική ισχύ τους, η πραγματική επενέργεια των δικαιωμάτων δεν μπορεί να θεωρηθεί δεδομένη σε όλους τους τομείς. Για παράδειγμα, οι παραδοσιακά υψηλοί δείκτες φτώχειας στη Μεγάλη Βρετανία θέτουν ερωτήματα σχετικά με το αν έχει πραγματωθεί το δικαίωμα για ένα κατάλληλο επίπεδο διαβίωσης..

Έπειτα από την ανάληψη της κυβέρνησης από τους Εργατικούς ορισμένα θεμελιώδη δικαιώματα υλοποιήθηκαν σε μεγαλύτερη έκταση σε σχέση με παλαιότερα. Ορισμένα παραδείγματα για αυτό είναι ο εθνικός ελάχιστος μισθός, που ισχύει από το 1999, ή η οδηγία προς τους εργοδότες να παρέχουν στους απασχολούμενους με μειωμένο ωράριο εργασίας ίσους μισθούς και συνθήκες εργασίας με τους απασχολούμενους με πλήρες ωράριο.

Η πολιτική οικονομία

Η Μεγάλη Βρετανία ανήκει στον κλασικό τύπο μιας φιλελεύθερης οικονομίας της αγοράς. Σε σύγκριση με τις συντονισμένες οικονομίες οι αγορές υψηλού ανταγωνισμού διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στην περίπτωση της Μεγάλης Βρετανίας.

Η μεγάλη σημασία της αγοράς αποδεικνύεται στη διαπραγμάτευση των αμοιβών ανάμεσα στους εργοδότες και τους εργαζομένους. Καθώς οι σύνδεσμοι εργοδοτών και εργαζομένων έχουν άτονο χαρακτήρα και είναι διασπασμένοι, ο μισθός συχνά καθορίζεται κατ' ιδίαν ανάμεσα στον εργοδότη και στον εργαζόμενο. Οι αμοιβές προσανατολίζονται άμεσα στο ύψος των εσόδων του εργαζομένου που μπορεί να επιτευχθούν στην αγορά. Μια σύμπραξη, όπως συμβαίνει π.χ. στην περίπτωση της γερμανικής μεταλλευτικής βιομηχανίας, είναι άγνωστη στη Μεγάλη Βρετανία σε μεγάλο βαθμό.

Οι απολύσεις στη Μεγάλη Βρετανία έχουν εύκολη εφαρμογή λόγω της μικρής προστασίας των εργαζομένων, οι προσοντούχοι εργαζόμενοι στην ευέλικτη αγορά εργασίας κατά κανόνα έχουν μεγάλες πιθανότητες να βρουν νέα απασχόληση. Η οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση αποκάλυψε πόσο ευάλωτη είναι η μη συντονισμένη βρετανική οικονομία απέναντι σε διακυμάνσεις της αγοράς εργασίας. Οι δείκτες ανεργίας εκτινάχθηκαν στα ύψη με μεγαλύτερη ευκολία σε σχέση με συντονισμένες οικονομίες όπως η Γερμανία.

Έχουν τα θεμελιώδη δικαιώματα πραγματική επενέργεια;

Μεγάλη σημασία στην αγορά

Ευέλικτη αγορά εργασίας

Σε γενικές γραμμές ο χρόνος παραμονής των μεμονωμένων εργαζομένων σε μια επιχείρηση είναι σχετικά σύντομος. Ως εκ τούτου οι εργοδότες δεν δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον να υιοθετήσουν συγκεκριμένα προσόντα που σχετίζονται με το είδος της επιχείρησης ή τον κλάδο. Η χαμηλή σε σύγκριση με το διεθνές επίπεδο παραγωγικότητα της μεγάλης Βρετανίας δεν είναι άσχετη με το ζήτημα αυτό.

Λόγω της χαμηλής παραγωγικότητας το μερίδιο της βιομηχανίας στην οικονομία της Μεγάλης Βρετανίας είναι σε γενικές γραμμές ασθενές. Εξαιρετικά ισχυρός εμφανίζεται απεναντίας ο τομέας της παροχής υπηρεσιών. Το City του Λονδίνου συγκαταλέγεται στα σημαντικότερα χρηματοπιστωτικά κέντρα του κόσμου. Οι χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες και οι ασφαλίσεις έχουν ισχυρή παρουσία στο χώρο αυτό. Περίπου 76% των Βρετανών εργάζονται στον τομέα παροχής υπηρεσιών.

Οι επιχειρήσεις στις φιλελεύθερες οικονομίες της αγοράς αντλούν κεφάλαια για τις επενδύσεις τους κυρίως από τις χρηματοπιστωτικές αγορές και επομένως εξαρτώνται από τις ραγδαίες κεφαλαιακές αποδόσεις. Μακροπρόθεσμα χρηματοδοτικά σχέδια μέσω οικείων τραπεζών δεν είναι αρκετά συνηθισμένα. Ως εκ τούτου η βρετανική οικονομία υπόκειται σε μάλλον βραχυπρόθεσμους προσανατολισμούς και στην επιδίωξη της γρήγορης μεγιστοποίησης του κέρδους.

Το κοινωνικό κράτος

Στις συγκριτικές έρευνες για το κοινωνικό κράτος το βρετανικό κοινωνικό κράτος συχνά χαρακτηρίζεται ως «υβριδικό». Αυτό σημαίνει ότι στη βρετανική περίπτωση το κοινωνικό κράτος διαμορφώνεται από διαφορετικές αντιλήψεις, οι οποίες κατά κανόνα δεν συνυπάρχουν ταυτόχρονα σε κάποιο σύστημα. Ορισμένες παροχές του κοινωνικού κράτους – όπως για παράδειγμα παροχές του συστήματος υγείας – εξασφαλίζονται καθολικά, δηλαδή προσφέρονται σε όλους τους κατοίκους της μεγάλης Βρετανίας. Κάποιες άλλες παροχές προσφέρονται μόνον έπειτα από εξέταση των οικονομικών αναγκών, κάτι που συχνά γίνεται δεκτό ως μια ταπεινωτική διαδικασία. Παρά αυτά τα διαφορετικά χαρακτηριστικά η Μεγάλη Βρετανία περιγράφεται συχνά ως φιλελεύθερο κράτος πρόνοιας. Η αντιμετώπιση στοιχειωδών κινδύνων εξασφαλίζεται μέσω του κοινωνικού κράτους, ενώ ανάγκες για ευημερία που ξεφεύγουν από αυτή τη βασική μέριμνα πρέπει να καλυφθούν από την ελεύθερη αγορά.

Το σύστημα υγείας

Το National Health Service (NHS) είναι ο πυρήνας του βρετανικού κοινωνικού κράτους. Χρηματοδοτείται από φορολογικές πηγές και εξασφαλίζει τη δωρεάν περίθαλψη του βρετανικού πληθυσμού με ιατρική μέριμνα και τα αναγκαία μέσα και φάρμακα. Το πλεονέκτημα του NHS είναι – εκτός από την καθολική παροχή υπηρεσιών – η υψηλή του διαφάνεια.

Το NHS έπασχε ωστόσο επί δεκαετίες από χρόνια υποχρηματοδότηση. Αυτό οδήγησε σε προνοιακές δυσχέρειες που εκδηλώθηκαν με μακρούς χρόνους αναμονής για συγκεκριμένες ιατρικές επεμβάσεις. Γι' αυτό το λόγο από το 2000 επενδύονται επιπλέον δημόσιοι πόροι στο NHS σε εκτεταμένη κλίμακα.

Η κοινωνική ασφάλιση

Η National Insurance εξασφαλίζει μια σειρά από κινδύνους όπως η συνταξιοδοτική μέριμνα, η ανεργία, τα εργατικά ατυχήματα, η αναπηρία κ.λπ. Η National Insurance χρηματοδοτείται από εισφορές οι οποίες καταβάλλονται αναλογικά προς το εισόδημα. Οι παροχές ωστόσο προσφέρονται κατά κανόνα με ενιαία μορφή και καλύπτουν μια ελάχιστη μέριμνα. Όποιος επιθυμεί να εξασφαλιστεί πέραν αυτής της στοιχειώδους μέριμνας θα πρέπει να αξιοποιήσει προσφορές της ελεύθερης αγοράς.

Η κοινωνική πρόνοια

Η National Assistance χορηγεί μια σειρά παροχών οι οποίες απευθύνονται σε όσους δεν έχουν αποκτήσει δικαίωμα σε παροχές βάσει εισφορών και επίσης δεν έχουν τη δυνατότητα να αξιοποιήσουν ιδιωτικές προνοιακές παροχές. Αυτές οι παροχές χρηματοδοτούνται από τους φόρους και συχνά προσανατολίζονται αυστηρά στην απόλυτη ανάγκη, δηλαδή μπορούν να χορηγηθούν μόνο όταν οι ενδιαφερόμενοι αποδείξουν ότι είναι πράγματι άποροι και δεν μπορούν να αξιοποιήσουν άλλες δυνατότητες για να υποστηρίξουν οι ίδιοι τον εαυτό τους.

Το εκπαιδευτικό σύστημα

Στο Ηνωμένο Βασίλειο το σχολικό τοπίο μπορεί να διαχωριστεί σε δημόσια και ιδιωτικά – με καταβολή διδάκτρων – σχολεία. Αυτή η διάκριση του βρετανικού εκπαιδευτικού συστήματος συνενθύνεται για το γεγονός ότι παρά την επιτυχή εκπαίδευση μιας μικρής, αφρόκρεμας με ισχυρά προσόντα, υφίστανται ελλείμματα στη γενική και την επαγγελματική εκπαίδευση. Ο συσχετισμός μεταξύ κοινωνικής θέσης και σχολικής επιτυχίας αποτυπώνεται με έντονο τρόπο. Ως εκ τούτου η μεταρρύθμιση και η περαιτέρω ανάπτυξη του εκπαιδευτικού συστήματος αποτελούσε και αποτελεί ένα από τα κεντρικά καθήκοντα της παρούσας κυβέρνησης των Εργατικών. Ένα από τα σημαντικότερα μέτρα της κυβέρνησης Brown σε αυτό το πολιτικό πεδίο ήταν η σταδιακή αύξηση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης από το 16^ο στο 18^ο έτος της ηλικίας. Με αυτό το μέτρο θα καταπολεμηθεί το γεγονός ότι η Μεγάλη Βρετανία είναι το κράτος με τους περισσότερους 16χρονους και 18χρονους που δεν ασκούν καμία απολύτως εργασία ούτε παρακολουθούν κάποια εκπαίδευση. Εν τω μεταξύ έγιναν σαφείς δημόσιες επενδύσεις στον τομέα της εκπαίδευσης αλλά ταυτόχρονα λήφθηκαν και αμφιλεγόμενα μέτρα, όπως η εισαγωγή σπουδαστικών διδάκτρων.

*Κοινωνική
ασφάλιση*

*Κοινωνική
πρόνοια*

*Εκπαιδευτικό
σύστημα*

Μεγάλη Βρετανία

Δείκτης απασχόλησης 2008	71,5 % (65,8 %)	Ποσοστό των εργαζομένων προσώπων (γυναίκες) στις ηλικίες 15-64 σε σχέση με το συνολικό πληθυσμό (Πηγή: Eurostat)
Εισόδημα γυναικών σε σχέση με το εισόδημα ανδρών	67 %	Ποσοστό του εισοδήματος που λαμβάνουν οι γυναίκες σε σχέση με τους άνδρες (Πηγή: Human Development Index 2009, σ. 186)
Δείκτης ανεργίας 2008	5,6 %	Ποσοστό των ανέργων σε σχέση με τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό (Πηγή: Eurostat)
Δείκτης μακροχρόνια ανέργων 2008	1,4 %	Ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων (12 μήνες και άνω) σε σχέση με τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό (Πηγή: Eurostat)
Άνιση κατανομή εισοδήματος Συντελεστής Gini 2009	36 %	Δείκτης της άνισης κατανομής εισοδήματος. Όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός, τόσο μεγαλύτερη είναι η ανισότητα (Πηγή: Human Development Index 2009, σ. 180)
Δείκτης φτώχειας 2009	14,6 %	Ο δείκτης φτώχειας προκύπτει από διάφορους επιμέρους δείκτες (προσδόκιμο ζωής, ποσοστό αλφαριθμητισμού, πρόσβαση σε δομές υγείας ...) 0 = ελάχιστη φτώχεια 1 = μέγιστη φτώχεια (Πηγή: Human Development Index 2009, σ. 180)
Εκπαίδευση: Εξάρτηση της σχολικής επιτυχίας από το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο 2006	13,9 %	Ποσοστό για το οποίο οι διαφορές στην απόδοση μεταξύ των μαθητών αντανakλώνται στο κοινωνικοοικονομικό τους υπόβαθρο (Πηγή: ΟΟΣΑ 2007)
Βαθμός συνδικαλιστικής οργάνωσης 2007	28 %	Ποσοστό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού που έχει οργανωθεί σε συνδικαλιστικές οργανώσεις (Πηγή: ΟΟΣΑ)

Συμπέρασμα

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 η Μεγάλη Βρετανία αναπτύσσεται ξανά με δυναμισμό προς την κατεύθυνση της κοινωνικής δημοκρατίας. Στόχος του Εργατικού κόμματος είναι η ένταξη όλων στην κοινωνία. Αυτό θα επιτευχθεί κυρίως με τη συμμετοχή όλων στην επαγγελματική ζωή. Η κοινωνική ασφάλεια δεν θα προσφέρεται σε όσο το δυνατόν περισσότερους και σε υψηλό επίπεδο, αλλά θα χορηγείται στοχευμένα στους πραγματικά απόρους. Ταυτοχρόνως η παροχή των κοινωνικών υπηρεσιών συνδέεται ακόμη με την απαίτηση για ενεργό προσπάθεια από τους δικαιούχους προκειμένου να στηρίξουν οι ίδιοι τον εαυτό τους. Η σταθερή οικονομική ανάπτυξη και η πολιτική ενεργοποίησης στον τομέα της αγοράς εργασίας οδήγησαν μέχρι το 2009 αφενός σε υψηλούς δείκτες απασχόλησης και μείωση της φτώχειας και αφετέρου σε αυξανόμενη κοινωνική συμμετοχή.

Λόγω των υψηλών, όπως και στο παρελθόν, δεικτών φτώχειας, του χαμηλού επιπέδου κοινωνικών παροχών και των άνισα κατανεμημένων εκπαιδευτικών ευκαιριών η Μεγάλη Βρετανία πρέπει να χαρακτηριστεί ως κοινωνική δημοκρατία χαμηλής ολοκλήρωσης και διαγράφει τα εξωτερικά όρια της κοινωνικής δημοκρατίας.

Χρήσιμη βιβλιογραφία:

*Christian Krell (2006),
Laggard or Leader –
der britische
Sozialstaat im
Spiegel der Sozialen
Demokratie, στο:
Thomas Meyer (εκδ.),
Praxis der Sozialen
Demokratie,
Wiesbaden,
σσ. 130-241.*

*Alexander Petring
(2006),
Großbritannien, στο:
Wolfgang Merkel
κ.ά. (εκδ.),
Die Reformfähigkeit
der Sozialen
Demokratie,
Wiesbaden,
σσ.119-153.*

5.3. Γερμανία

Του *Christoph Egle*

Η ιστορία της
επιτυχίας μιας
κοινωνικής
δημοκρατίας;

Με δεδομένη την πολιτική και οικονομική κατάσταση στην οποία βρισκόταν η Γερμανία έπειτα από τη λήξη του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία¹⁸ μπορεί να θεωρηθεί ως η ιστορία της επιτυχίας μιας κοινωνικής δημοκρατίας. Αν με το τέλος της ναζιστικής κυριαρχίας υπήρχαν ενδοιασμοί για το αν η Γερμανία θα μπορούσε να γίνει ποτέ (ξανά) μια ειρηνική και δημοκρατική χώρα, σήμερα οι αμφιβολίες για τη σταθερότητα της ομοσπονδιακής δημοκρατίας και για τη θεμελίωσή της σε μια ζωτική κοινωνία των πολιτών έχουν σε μεγάλο βαθμό διαλυθεί. Ο εκδημοκρατισμός του κράτους και της κοινωνίας υπήρξε άλλωστε μια διαδικασία που μόλις γνώρισε απόλυτη επιτυχία μόλις στα τέλη της δεκαετίας του 1960. Το όνειδος της ναζιστικής κυριαρχίας και η αποτυχία της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης έχουν σημαδέψει έως σήμερα την πολιτική κουλτούρα της Γερμανίας. Ανάμεσα στα χαρακτηριστικά στοιχεία της συγκαταλέγονται η απομάκρυνση από την εθνικιστική ρητορική και ένας βαθύτερος σκεπτικισμός απέναντι στον εξτρεμισμό κάθε είδους. Στον αντίποδα αυτών η αναζήτηση συμβιβασμών και η εύρεση της «μέσης οδού» αποτελούν σημαντικές ομοσπονδιακές αρετές.

«Μοντέλο
Γερμανία»

Παράλληλα με τον (ανα)εκδημοκρατισμό μετά το 1945 το «οικονομικό θαύμα» συνετέλεσε στο να θεωρείται η Γερμανία ως πρότυπο για άλλες δυτικές βιομηχανικές χώρες λόγω ενός σχεδόν ανεπανάληπτου συνδυασμού οικονομικής απόδοσης, πολιτικής σταθερότητας και κοινωνικής εξισορρόπησης. Η γερμανική σοσιαλδημοκρατία ταυτίστηκε με την κοινωνική και οικονομική τάξη της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας και είδε σε αυτήν την πραγμάτωση των πολιτικών αξιών της. Ως εκ τούτου το SPD στις ομοσπονδιακές κοινοβουλευτικές εκλογές του 1976 προέβλεπε το «Μοντέλο Γερμανία». Ωστόσο έπειτα από την επανένωση πολλαπλασιάστηκαν οι ενδείξεις για το ότι η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία δεν ανταποκρινόταν πια σε αυτόν τον υποδειγματικό ρόλο καθώς υπολειπόταν ως προς την οικονομική ανάπτυξη και τη δημιουργία θέσεων εργασίας. Αξίζει να παρατηρηθεί ότι ορισμένοι από τους παράγοντες οι οποίοι μέχρι τη δεκαετία του 1980 χρησίμευαν στην περιγραφή του «γερμανικού μοντέλου» και της επιτυχίας του, θεωρήθηκαν κατά τη δεκαετία του 1990 ως αιτίες για την «παρακμή» της Γερμανίας. Αυτό αφορά κυρίως το σύστημα διακυβέρνησης, το οποίο καθυστέρησε την προσαρμογή στις νέες οικονομικές συνθήκες (παγκοσμιοποίηση), και ορισμένες δομές του κοινωνικού κράτους, οι οποίες λειτούργησαν σε ορισμένους τομείς ως εμπόδιο στην απασχόληση (προ πάντων για άτομα με χαμηλά προσόντα και για γυναίκες). Το αρχικά μόνο για μια μεταβατική περίοδο προβλεπόμενο γερμανικό σύνταγμα θεωρείται πάντως ιστορικό ευτύχημα.

¹⁸ Η εξέλιξη της DDR δυστυχώς δεν μπορεί να αναλυθεί λόγω χώρου.

Το σύστημα των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο σύνταγμα

Ως δίδαγμα από την αποτυχία της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης στο γερμανικό σύνταγμα (ΓΓ) εδραιώνονται οίωινεί δίκαιο προ του κράτους τα θεμελιώδη πολιτικά δικαιώματα της ελευθερίας και του ανθρώπου, τα οποία επί της ουσίας δεν επιδέχονται τροποποίηση από το κοινοβούλιο. Σε αυτά ανήκουν τόσο τα λεγόμενα φιλελεύθερα δικαιώματα άμυνας κατά παρεμβάσεων του κράτους στην προσωπική ζωή («αρνητική ελευθερία») όσο και τα δημοκρατικά δικαιώματα σύμπραξης («θετική ελευθερία»). Κοινωνικά απαιτητικά δικαιώματα όπως για παράδειγμα το δικαίωμα στην εργασία, στην κατοικία, στην εκπαίδευση ή σε ένα ελάχιστο εισόδημα δεν αναφέρονται στο γερμανικό σύνταγμα, αν και αυτό συμβαίνει στα συντάγματα ορισμένων κρατιδίων. Το γερμανικό σύνταγμα δεν προβλέπει συγκεκριμένο οικονομικό σύστημα, περιλαμβάνει ωστόσο ορισμένους φραγμούς κατά τόσο ενός μη ρυθμισμένου καπιταλισμού της αγοράς όσο και μιας σοσιαλιστικής οικονομίας κεντρικού σχεδιασμού. Ως εκ τούτου στο άρθρ. 14 του συντάγματος εξασφαλίζεται μεν η ιδιοκτησία και το κληρονομικό δίκαιο, διατυπώνεται δε η αξίωση ότι η χρήση της ιδιοκτησίας πρέπει «ταυτοχρόνως να υπηρετεί τη δημόσια ωφέλεια». Αυτό το αξίωμα αποτυπώθηκε με πολιτικό ρεαλισμό στην ιδέα της «κοινωνικής οικονομίας της αγοράς».

Το πολιτικό σύστημα

Η διαμόρφωση του συστήματος διακυβέρνησης είναι επίσης τέτοια, ώστε να μην είναι πλέον δυνατή η κατάλυση της δημοκρατίας. Για αυτόν το σκοπό προβλέφθηκε υψηλός βαθμός διάκρισης και περιορισμού των εξουσιών, με αποτέλεσμα οι ενέργειες της εκτελεστικής εξουσίας να περιορίζονται τόσο δραστικά, όσο σε καμία άλλη ίσως δημοκρατία του κόσμου. Εδώ μπορούν να αναφερθούν ο φεντεραλισμός και η συμμετοχή των κρατιδίων στο ομοσπονδιακό νομοθετικό έργο (μέσω των Ομοσπονδιακών Συμβουλίων), η ισχυρή θέση του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου, η ανεξαρτησία της Ομοσπονδιακής Τράπεζας (αργότερα Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας), η εκχώρηση κρατικών ρυθμιστικών ενεργειών σε κοινωνικούς συνδέσμους και, τέλος, η συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων στη διαχείριση των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης. Αυτά τα «δεσμά» οδήγησαν τον αμερικανό πολιτικό επιστήμονα Peter Katzenstein να χαρακτηρίσει κάποτε την ομοσπονδιακή δημοκρατία της Γερμανίας ως «ημικυρίαρχο» κράτος, σημείο στο οποίο αξίζει να παρατηρηθεί ότι η ομοσπονδιακή δημοκρατία της Γερμανίας μέχρι το 1990 δεν διέθετε πλήρη κυριαρχία στην εξωτερική πολιτική της.

Οι θεσμικά εδραιωμένες υποχρεώσεις για την εξισορρόπηση διαφορετικών συμφερόντων δεν έχουν βλάψει την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία και το σύστημα διακυβέρνησης παρουσιάζει υψηλό βαθμό αποτελεσματικότητας και αντιπροσωπευτικότητας. Ο κοινοβουλευτισμός αποδείχθηκε επαρκώς ανοιχτός στις κοινωνικές εξελίξεις (π.χ. η δημιουργία νέων κομμάτων) και ταυτοχρόνως κατέστησε δυνατό το

Αρνητικά και θετικά δικαιώματα στο γερμανικό σύνταγμα

Υψηλός βαθμός διάκρισης και περιορισμού των εξουσιών

σταθερό σχηματισμό κυβερνήσεων. Στο νομοθετικό έργο λαμβάνεται υπόψη και η εξωτερική εμπειρογνομosύνη καθώς εισακούονται τακτικά εκπρόσωποι των ενδιαφερομένων ομάδων συμφερόντων. Τον κεντρικό ρόλο στη χάραξη της πολιτικής διαδραματίζουν βέβαια τα πολιτικά κόμματα – όπως συμβαίνει επίσης στη στελέχωση δημόσιων λειτουργιών. Με τον τρόπο αυτό αναλαμβάνουν ένα σημαντικό μεσολαβητικό καθήκον ανάμεσα στην κοινωνία και το κράτος. Καθώς τα κόμματα μπορούν να συμμετέχουν όχι μόνο στην ομοσπονδιακή κυβέρνηση αλλά επίσης στις 16 κυβερνήσεις των επιμέρους κρατιδίων, δεν αποτελούν σχεδόν ποτέ κόμματα κυβέρνησης ή αντιπολίτευσης. Αυτό ισχύει κυρίως για τα δύο μεγάλα λαϊκά κόμματα (το SPD και το CDU/CSU) με αποτέλεσμα η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία να βρίσκεται διαρκώς υπό τη σκιά ενός επίσημου ή ανεπίσημου «μεγάλου συνασπισμού». Η πίεση αυτή για συνεργασία είχε ως αποτέλεσμα να επιδιωχθεί στην οικονομική και κοινωνική πολιτική η «πολιτική της μέσης οδού» (Manfred G. Schmidt), η οποία εντάσσεται απρόσκοπτα στην πολιτική κουλτούρα της χώρας που παρουσιάστηκε παραπάνω.

Ο συνδυασμός του κομματικού ανταγωνισμού και του φεντεραλιστικού συστήματος διακυβέρνησης μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα τον αποκλεισμό σημαντικών αποφάσεων ή κατώτερους του βέλτιστου συμβιβασμούς λόγω κινήτρων κομματικοπολιτικής τακτικής. Αρκετά παραδείγματα για κάτι τέτοιο εμφανίστηκαν έπειτα από το 1990, όταν με την επίτευξη της γερμανικής ενοποίησης αυξήθηκε ο αριθμός των φεντεραλιστικών στοιχείων και δεν εφαρμόστηκαν εγκαίρως οι αναγκαίες προσαρμογές στα δεδομένα της επιταχυνόμενης παγκοσμιοποίησης. Ο προσανατολισμός του πολιτικού συστήματος στη σταθερότητα, που υπήρξε για μεγάλο διάστημα παράγοντας επιτυχίας, λειτουργούσε πλέον προβληματικά λόγω των άκαμπτων τάσεων του. Στον άξονα της μεταρρύθμισης του φεντεραλισμού καταβάλλονται τα τελευταία χρόνια προσπάθειες για την διαμόρφωση αυτού του συστήματος ώστε να γίνει ξανά «φιλικό προς τις αποφάσεις».

Η πολιτική οικονομία

Η Γερμανία θεωρείται τυπικό παράδειγμα για τη λεγόμενη συντονισμένη οικονομία της αγοράς, στα πλαίσια της οποίας οι επιχειρήσεις δεν χρηματοδοτούνται μέσω της αγοράς κεφαλαίου – όπως συμβαίνει σε μια φιλελεύθερη οικονομία της αγοράς – αλλά μέσω μακροπρόθεσμων πιστώσεων από τις οικείες τράπεζές τους. Η συνεπαγόμενη σύνδεση του βιομηχανικού με τον τραπεζικό τομέα είναι ένα κεντρικό χαρακτηριστικό του «καπιταλισμού του Ρήνου». Το μοντέλο αυτό επιτρέπει στη βάση του «ανεκτικού κεφαλαίου» στρατηγικές επιχειρηματικές αποφάσεις με μεγαλύτερο ορίζοντα χρόνου σε σύγκριση με τον μάλλον βραχυπρόθεσμο προσανατολισμό σύμφωνα με την αρχή της shareholder value. Χαρακτηριστική για την «Γερμανία ΑΕ» είναι η σε σχέση με το διεθνές επίπεδο ιδιαίτερα ανεπτυγμένη συμμετοχή των εργαζομένων στη διοίκηση της επιχείρησης.

Τόσο στο επίπεδο των επιχειρησιακών αποφάσεων (διαμόρφωση θέσεων εργασίας, ροή εργασιών, θέματα προσωπικού) όσο και στο επίπεδο των επιχειρηματικών αποφάσεων (με εκπροσώπους των εργαζομένων στο εποπτικό συμβούλιο των ανωνύμων εταιρειών και άλλων μεγάλων εταιριών κεφαλαίου). Με ανάλογο τρόπο οι κοινωνικές σχέσεις χαρακτηρίζονται κατά βάση από την εταιρική συνεργασία. Η διαμόρφωση των μισθών γίνεται με ελεύθερη διαπραγμάτευση ανάμεσα στους εργοδότες και στους εργαζόμενους (αυτονομία των κοινωνικών εταίρων), οι οποίοι έχουν σε μεγάλο βαθμό οργανωθεί σε εθνικές συνμοσπονδίες. Εργατικοί αγώνες λαμβάνουν χώρα σχετικά σπάνια – σε σύγκριση με τα διεθνή δεδομένα – και τις περισσότερες φορές είναι μικρής διάρκειας.

Το μοντέλο αυτό της συντονισμένης οικονομίας της αγοράς υπόκειται ωστόσο εδώ και μερικά χρόνια στην επίδραση ορισμένων ανασταλτικών παραγόντων. Αυτοί συνδέονται αφενός με την παγκοσμιοποίηση και τις αλληλένδετες με αυτήν βλέψεις των γερμανικών επιχειρήσεων να συμμετέχουν εντονότερα στη διεθνή χρηματοπιστωτική αγορά και αφετέρου με τη διάβρωση των μισθολογικών και κοινωνικών σχέσεων, καθώς τόσο οι συνδικαλιστικές οργανώσεις όσο και οι εργοδοτικοί σύλλογοι έχουν χάσει μέρος της οργανωτικής δύναμής τους και επομένως της συντονιστικής ικανότητά τους.

Το κοινωνικό κράτος

Η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία είναι το υπόδειγμα για το λεγόμενο συντηρητικό – κορπορατιστικό κοινωνικό κράτος, το οποίο αναφέρεται επίσης ως «χριστιανοδημοκρατικό» ή ως «τύπου Βίσμαρκ». Η ορολογία αυτή καθιστά σαφές ότι το γερμανικό κοινωνικό κράτος δεν δημιουργήθηκε πρωτίστως από σοσιαλδημοκράτες αλλά με την ιστορική εξέλιξή του ανάγεται σε συντηρητικούς και χριστιανοδημοκράτες. Έπειτα από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η ανάπτυξη του κοινωνικού κράτους υποστηρίχθηκε από δύο κόμματα με προσανατολισμό προς το κοινωνικό κράτος (το CDU/CSU και το SPD).

Παρά την ευρεία οικονομική του έκταση το γερμανικό κοινωνικό κράτος χαρακτηρίζεται από μία μέτρια ανακατανομή, καθώς οι υπάρχουσες κοινωνικές διαφορές συχνά συνεχίζουν να αποτυπώνονται. Ως παράδειγμα μπορούν να λειτουργήσουν τα διαφορετικά συστήματα ασφάλισης και πρόνοιας για διάφορους επαγγελματικούς κλάδους. Η γενική υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση ισχύει μόνο για τους ιδιωτικούς υπαλλήλους. Οι ελεύθεροι επαγγελματίες και οι δημόσιοι υπάλληλοι μπορούν να ασφαλιστούν κατά διαφόρων κινδύνων στον ιδιωτικό τομέα ή υπάγονται σε ένα ειδικό σύστημα πρόνοιας (π.χ. δημοσιοϋπαλληλική σύνταξη).

Κεντρική θέση στο γερμανικό κοινωνικό κράτος καταλαμβάνουν αυτόνομα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης με νομική σύσταση, τα οποία χρηματοδοτούνται μέσω υποχρεωτικών εισφορών από τους εργαζομένους σύμφωνα με το διανεμητικό σύστημα. Εκτός αυτού παρέχονται επιχορηγήσεις από τον ομοσπονδιακό προϋπολογισμό ανάλογα με τις ανάγκες ή σε σταθερή βάση (όπως συμβαίνει στις ασφαλίσεις συντάξεων). Καθώς τα έξοδα του κοινωνικού κράτους βαραίνουν κυρίως τους μισθούς και συνεπώς αυξάνουν το κόστος της παραγωγικής παραμέτρου της εργασίας, αυτή η μορφή χρηματοδότησης λειτουργεί ως εμπόδιο για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, ιδίως στους τομείς παροχής υπηρεσιών με μεγάλες ανάγκες σε προσωπικό. Οι ασφαλιστικές παροχές ευθυγραμμίζονται κυρίως με την αρχή της ισοδυναμίας, σύμφωνα με την οποία για όσο περισσότερο χρόνο έχει καταβάλει εισφορές ένας εργαζόμενος ή όσο υψηλότερο είναι το εισόδημά του, τόσο περισσότερες παροχές του προσφέρονται. Αυτή η επικέντρωση του κοινωνικού κράτους στην απασχόληση γίνεται προβληματική κυρίως για άτομα με ασταθές ιστορικό εργασίας, επειδή αυτά δεν μπορούν παρά να απολαμβάνουν περιορισμένη κοινωνική προστασία.

Σύνταξη

Σύνταξη: Το σταθερό συνταξιοδοτικό ποσό που καταβάλλεται από την υποχρεωτική συνταξιοδοτική ασφάλιση ανέρχεται (δίχως επικουρική ασφάλιση) περίπου στο 70% του μέσου καθαρού μισθού. Το ποσό αυτό με τις πρόσφατες συνταξιοδοτικές μεταρρυθμίσεις θα μειωθεί μακροπρόθεσμα στο 50%. Για να αντισταθμιστεί αυτή η μείωση προωθείται η συμφωνία μιας κεφαλαιοποιητικής συμπληρωματικής σύνταξης με την εφαρμογή κρατικών επιδομάτων και φορολογικών ελαφρύνσεων. Εάν το αποκτηθέν συνταξιοδοτικό δικαίωμα βρίσκεται κάτω από το επίπεδο του κοινωνικού επιδόματος θα εφαρμόζονται αντισταθμιστικές παροχές για την τρίτη ηλικία.

Ασφάλιση ανέργων

Ασφάλιση ανέργων: Το επίδομα ανεργίας A που χορηγείται από την ασφάλιση ανεργίας ανέρχεται ανάλογα με την οικογενειακή κατάσταση στο 60 με 67% του τελευταίου μισθού. Καταβάλλεται για 6 έως 24 μήνες, ανάλογα με τον χρόνο εισφορών και την ηλικία του παραλήπτη. Με την παρέλευση αυτών των δικαιωμάτων μπορεί να χορηγηθεί το επίδομα ανεργίας B στο ύψος του κοινωνικού επιδόματος. Η λήψη του επιδόματος ανεργίας B ή του κοινωνικού επιδόματος (για τους μη ικανούς για εργασία) προϋποθέτει τον έλεγχο εισοδήματος, ενώ για όσους είναι ικανοί για εργασία απαιτείται και ελέγχεται η προθυμία για ανάληψη εργασίας. Το δικαίωμα σε αυτές τις παροχές πρόνοιας εγγυάται ένα ελάχιστο κοινωνικοπολιτιστικό επίπεδο διαβίωσης για όλα τα πρόσωπα.

Σύστημα υγείας

Σύστημα υγείας: Οι παροχές της υποχρεωτικής ασφάλισης ασθενείας (GKV) θεωρούνται καλές σε σύγκριση με το διεθνές επίπεδο, ωστόσο το σύστημα είναι επίσης συγκριτικά ακριβό.

Γερμανία

Δείκτης απασχόλησης 2008	70,7 % (65,4 %)	Ποσοστό των εργαζομένων προσώπων (γυναίκες) στις ηλικίες 15-64 σε σχέση με το συνολικό πληθυσμό (Πηγή: Eurostat)
Εισόδημα γυναικών σε σχέση με το εισόδημα ανδρών	59 %	Ποσοστό του εισοδήματος που λαμβάνουν οι γυναίκες σε σχέση με τους άνδρες (Πηγή: Human Development Index 2009, σ. 186)
Δείκτης ανεργίας 2008	7,3 %	Ποσοστό των ανέργων σε σχέση με τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό (Πηγή: Eurostat)
Δείκτης μακροχρόνια ανέργων 2008	3,8 %	Ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων (12 μήνες και άνω) σε σχέση με τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό (Πηγή: Eurostat)
Άνιση κατανομή εισοδήματος Συντελεστής Gini 2009	28,3 %	Δείκτης της άνισης κατανομής εισοδήματος. Όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός, τόσο μεγαλύτερη είναι η ανισότητα (Πηγή: Human Development Index 2009, σ. 195)
Δείκτης φτώχειας 2009	10,1 %	Ο δείκτης φτώχειας προκύπτει από διάφορους επιμέρους δείκτες (προσδόκιμο ζωής, ποσοστό αλφαριθμητισμού, πρόσβαση σε δομές υγείας ...) 0 = ελάχιστη φτώχεια 1 = μέγιστη φτώχεια (Πηγή: Human Development Index 2009, σ. 180)
Εκπαίδευση: Εξάρτηση της σχολικής επιτυχίας από το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο 2006	19 %	Ποσοστό για το οποίο οι διαφορές στην απόδοση μεταξύ των μαθητών αντανακλώνται στο κοινωνικοοικονομικό τους υπόβαθρο (Πηγή: ΟΟΣΑ 2007)
Βαθμός συνδικαλιστικής οργάνωσης 2007	19,9 %	Ποσοστό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού που έχει οργανωθεί σε συνδικαλιστικές οργανώσεις (Πηγή: ΟΟΣΑ)

Τα παιδιά και οι μη εργαζόμενοι/εργαζόμενες σύζυγοι ασφαρίζονται δωρεάν στους γονείς τους ή στους/στις εργαζόμενους/εργαζόμενες συζύγους. Όσοι λαμβάνουν κοινωνικές παροχές γίνονται αυτομάτως μέλη του GKV. Οι ελεύθεροι επαγγελματίες, οι δημόσιοι υπάλληλοι και οι εργαζόμενοι με υψηλό εισόδημα αποδεσμεύονται από την υποχρεωτική ασφάλιση και έχουν τη δυνατότητα (συχνά υπό ευνοϊκότερους όρους) να προχωρήσουν σε κάποια ιδιωτική ασφάλιση.

Το εκπαιδευτικό σύστημα

Το εκπαιδευτικό σύστημα ανήκει στην σχεδόν απόλυτη αρμοδιότητα των ομόσπονδων κρατιδίων και παρουσιάζει σημαντικές τοπικές διαφοροποιήσεις ως προς τη δομή και την ποιότητα. Ενώ ορισμένα ομόσπονδα κρατίδια έχουν κατορθώσει να βρίσκονται σε υψηλή θέση διεθνώς, σε άλλα οι επιδόσεις των μαθητών κυμαίνονται κάτω από τον μέσο όρο του ΟΟΣΑ. Εκτός αυτού σε διεθνές επίπεδο παρατηρήθηκε ότι σε σχεδόν καμία άλλη χώρα η κοινωνική προέλευση των μαθητών δεν καθορίζει σε τόσο υψηλό βαθμό τη σχολική τους επιτυχία, γεγονός που δηλώνει ότι η ισότητα ευκαιριών στη Γερμανία έχει ασθενή εφαρμογή. Επίσης σε διεθνές επίπεδο το σύστημα της διττής επαγγελματικής εκπαίδευσης λειτουργεί υποδειγματικά – παρά τα τακτικά κωλύματα στην προσφορά διδακτικών θέσεων – καθώς επιτυγχάνεται μια επαγγελματική εκπαίδευση η οποία αγγίζει τις εργασιακές ανάγκες και συνδέεται παράλληλα με μια υποχρεωτική εκπαίδευση γενικής παιδείας.

Συμπέρασμα

Το «Μοντέλο Γερμανία» θεωρούνταν για μεγάλο διάστημα ως υποδειγματικό και μέχρι τη δεκαετία του 1970 ήταν μια κοινωνική οικονομία υψηλής ολοκλήρωσης. Αυτή η κορυφαία θέση εγκαταλήφθηκε κατά την πορεία της προσαρμογής στα νέα δεδομένα που δημιούργησαν η γερμανική ενοποίηση και η παγκοσμιοποίηση. Έκτοτε η Γερμανία χαρακτηρίζεται ως κοινωνική δημοκρατία μέσης ολοκλήρωσης. Αυτό οφείλεται σε σημαντικό βαθμό στο ότι ο τρόπος χρηματοδότησης του κοινωνικού κράτους στον διεθνή ανταγωνισμό αποδείχθηκε ανεπαρκής και στο ότι αναγκαίες μεταρρυθμίσεις δε στάθηκε δυνατό να εγκριθούν στον κατάλληλο χρόνο. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 έγιναν προσπάθειες αρχικά από την κυβέρνηση Kohl, μετέπειτα με ορισμένους δισταγμούς επίσης από την κυβέρνηση Schröder, για ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της γερμανικής οικονομίας μέσω της αναδιάρθρωσης και αποκατάστασης του κοινωνικού κράτους και για προσαρμογή του συστήματος της κοινωνικής προστασίας στη γήρανση της κοινωνίας και στις μεταβολές των οικογενειακών δομών. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές υλοποιήθηκαν εν μέρει έναντι σθεναρής αντίστασης από τον πληθυσμό, ωστόσο ήταν και εξακολουθούν να είναι η προϋπόθεση για την αύξηση του επιπέδου απασχόλησης. Δεν μένει παρά να περιμένουμε για να διαπιστώσουμε αν η Γερμανία στο μέλλον θα κατορθώσει ξανά να κινηθεί προς την κατεύθυνση μιας κοινωνικής δημοκρατίας υψηλής ολοκλήρωσης.

Εκπαιδευτικό
σύστημα

**Χρήσιμη
βιβλιογραφία:**

Christoph Egle
(2006),

*Deutschland: der
blockierte*

Musterknabe, στο:
Thomas Meyer (εκδ.),

Praxis der Sozialen

Demokratie,

Wiesbaden,

σσ. 273-326.

Peter J. Katzenstein

(1987), *Policy and*

Politics in West

Germany.

The Growth of a

Semisovereign State,

Philadelphia.

Manfred G. Schmidt

(2007), *Das politische*

System Deutschlands,

München.

5.4. Ιαπωνία¹⁹

του Eun-Jeung Lee

Σε ότι αφορά την ακαδημαϊκή συζήτηση σπάνια θα βρεθεί χώρα στην οποία αποδίδονται τόσο διαφοροποιημένοι χαρακτηρισμοί όπως στην Ιαπωνία. Σε ότι αφορά το κράτος πρόνοιας και την κοινωνία πρόνοιας η εικόνα για την Ιαπωνία εκτείνεται από την φιλελεύθερη-συντηρητική διακυβέρνηση με ισχυρά «σοσιαλδημοκρατικά» στοιχεία έως την «αταξική κοινωνία στο μαρξιστικό πνεύμα».

Στις συνθήκες στην Ιαπωνία δύσκολα μπορεί να αποδοθεί ο συνηθισμένος παρονομαστής. Ο πρωθυπουργός της χώρας από το 1955 και μετά, με μια μικρή διακοπή τα έτη 1993-94, προερχόταν πάντοτε από ένα συντηρητικό κόμμα, το LDP (Φιλελεύθερο Δημοκρατικό Κόμμα). Το 2009 για πρώτη φορά το κεντροαριστερό κόμμα DPJ (Δημοκρατικό Κόμμα Ιαπωνίας) κατάφερε να κατακτήσει την πλειοψηφία.

Σε ότι αφορά τις δημόσιες κοινωνικές δαπάνες, η Ιαπωνία υστερεί σε σύγκριση με τα αναπτυγμένα βιομηχανικά κράτη. Η Ιαπωνία το 2005 παρουσίασε μέσο δείκτη κοινωνικού κράτους 22,9%, ο οποίος ήταν χαμηλότερος του μέσου όρου σε σύγκριση με τα κράτη του ΟΟΣΑ (μέσος όρος 24,4%) μένοντας μακράν πίσω από τη Γερμανία (31,1%) ή τη Σουηδία (33,6%). Ο δείκτης κοινωνικού κράτους περιγράφει τη σχέση των κοινωνικών δαπανών προς το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (BIP).

Η Ιαπωνία ταυτόχρονα όμως χαρακτηρίζεται για το υψηλότερο παγκοσμίως προσδόκιμο ζωής, ειδικά των γυναικών, τη στατιστικά εξαιρετικά χαμηλή βρεφική θνησιμότητα καθώς και την ιδιαίτερα ισορροπημένη κατανομή των εισοδημάτων. Όλα τα παραπάνω συνηγορούν υπέρ της αποδοτικότητας των ασφαλιστικών συστημάτων στην Ιαπωνία. Εξάλλου σύμφωνα με έρευνες αγοράς περίπου 90% των Ιαπώνων θεωρούν ότι ανήκουν στη μεσαία τάξη.

Ενόψει αυτής της περίπλοκης κατάστασης η ενασχόληση με την Ιαπωνία απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή. Πολύ συχνά οι συζητήσεις για την Ιαπωνία περιορίστηκαν σε αλληλοαποκλειόμενες εναλλακτικές: Η Ιαπωνία είναι μοναδική ή όχι? Η απάντηση δεν μπορεί παρά να είναι «και ναι και όχι». Η Ιαπωνία, όπως και όλες οι άλλες κοινωνίες, διαθέτει μοναδικά όσο και συγκρίσιμα στοιχεία. Δεν υπάρχουν αλληλοαποκλειόμενες εναλλακτικές, αλλά παράλληλες πορείες.

19 Αυτό το κείμενο βασίζεται στο: Eun-Jeung Lee (2006), «Σοσιαλιστική Δημοκρατία στην Ιαπωνία. Στοιχεία Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας στο ιαπωνικό σύστημα», στο: Thomas Meyer (εκδότης), *Πρακτική της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας*, Βίμπαντεν, σελ. 374-444, και τροποποιήθηκε σε μερικά σημεία μόνο.

Η ειδική περίπτωση της Ιαπωνίας

Χαμηλός δείκτης κοινωνικού κράτους

Υψηλή αποδοτικότητα των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης

Ανάπτυξη του
πολιτικού
συστήματος σε
τρεις φάσεις

Το πολιτικό σύστημα της Ιαπωνίας είναι από τη φύση του κοινοβουλευτική Δημοκρατία. Το σύνταγμα του 1947 διασφαλίζει τα θεμελιώδη δικαιώματα των πολιτών από τη μια, ενώ από τη άλλη τα πολιτικά κόμματα φέρουν το βάρος των αποφάσεων και των αγώνων πολιτικής ισχύος.

Η ανάπτυξη του πολιτικού συστήματος κατά τη μεταπολεμική περίοδο χωρίζεται γενικά σε τρεις φάσεις. Η πρώτη φάση (1945-1955) θεωρείται μεταπολεμική φάση ανασυγκρότησης. Η δεύτερη φάση (1955-1993) ονομάζεται «σύστημα 55», ενώ η τρίτη (μετά το 1993) είναι η περίοδος των πολιτικών μεταρρυθμίσεων.

Επικράτηση ενός
συντηρητικού
κόμματος

Η δεύτερη φάση ονομάστηκε «σύστημα 55» επειδή οι δύο κύριοι φορείς αυτού του συστήματος, το Φιλελεύθερο Δημοκρατικό Κόμμα LDP και το SPJ (Σοσιαλιστικό Κόμμα Ιαπωνίας) ιδρύθηκαν το 1955. Το 1955 Jiyuto και Minshuto συνενώθηκαν δημιουργώντας το συντηρητικό κόμμα LPD, ενώ η δεξιά και η αριστερή πτέρυγα των Ιαπώνων σοσιαλιστών ίδρυσαν το κόμμα SPJ. Αρχικά αναμενόταν ότι θα προέκυπτε ένα δικομματικό σύστημα σύμφωνα με το αγγλικό πρότυπο. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '60 όμως διαπιστώθηκε ότι τελικά δημιουργήθηκε ένα σύστημα στο οποίο κυριαρχούσε ένα μόνο κόμμα. Ήταν ένα σύστημα συγκρίσιμο με την ηγεμονία του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος στη Σουηδία, το Χριστιανοδημοκρατικό κόμμα της Ιταλίας και το Ινδικό Εθνικό Κογκρέσο. Εκτός από μια δεκάμηνη διακοπή μεταξύ Αυγούστου 1993 και Ιουνίου 1994 το LDP κυριαρχούσε από το 1995 στα δρώμενα της βουλής και όριζε τον πρωθυπουργό της χώρας. Δεν είναι ακόμα σαφές ποιες θα είναι οι μεταβολές που θα προκύψουν εξαιτίας της εκλογικής νίκης της DPJ το 2009.²⁰

Προοδευτικό
σύνταγμα

Το σύνταγμα και το σύστημα των θεμελιωδών δικαιωμάτων

Το σύνταγμα του 1947, το οποίο εισήχθη από τις αμερικανικές κατοχικές αρχές υπό τον στρατηγό MacArthur, τέθηκε σε ισχύ στις 3 Μαΐου 1947. Το ίδιο το σύνταγμα είναι ιδιαίτερα προοδευτικό. Εκτός από το άρθρο 9, το οποίο απαγορεύει την επα-ναστρατιωτικοποίηση της Ιαπωνίας, περιέχει το άρθρο 25, το οποίο αναφέρει:

«Κάθε πολίτης έχει δικαίωμα σε ένα ελάχιστο υγιούς και πολιτισμένης ζωής. Σε όλα τα επίπεδα της ζωής θα πρέπει το κράτος να μεριμνεί για την ανάπτυξη και βελτίωση της κοινωνικής ευημερίας, της κοινωνικής ασφάλισης και της δημόσιας υγείας.»

20 Συγκρ. Andrew DeWit (2009), "Change" Comes to Japan?, Ίδρυμα Friedrich-Elbert, Βερολίνο.

Στο άρθρο 27 του συντάγματος αναφέρεται: «Κάθε πολίτης θα έχει δικαίωμα και υποχρέωση στην εργασία».

Το Ανώτερο Δικαστήριο ως ανώτατη δικαστική αρχή στην Ιαπωνία αποφάνθηκε επανειλημμένα ότι το άρθρο 25 δεν περιέχει εναγώγιμο δικαίωμα, αλλά θα πρέπει να θεωρείται προγραμματική διάταξη. Επομένως η εν λόγω υποχρέωση του κοινωνικού κράτους αποτελεί θεμέλιο για κράτος και νομοθεσία.

Εξαιτίας αυτής της θεμελίωσης του δικαιώματος στην εργασία και των κοινωνικών δικαιωμάτων στο σύνταγμα, το ιαπωνικό κράτος είναι υποχρεωμένο στη διαμόρφωση της εργασιακής πολιτικής και του κοινωνικού κράτους. Γι' αυτό το λόγο η εξασφάλιση και δημιουργία θέσεων εργασίας κατέχει σημαντική θέση στο ιαπωνικό σύστημα κοινωνικής πρόνοιας, ενώ τα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης – ασφάλιση συνταξιοδότησης, υγείας, περίθαλψης και ανεργίας – πρέπει να έχουν γερά οικονομικά θεμέλια τα οποία θα πρέπει να εξασφαλίζει το κράτος.

Η πολιτική οικονομία

Η Ιαπωνία ανήκει στις επονομαζόμενες συντονισμένες οικονομίες. Ο συντονισμός στην Ιαπωνία διεξάγεται εντός δικτύων επιχειρήσεων που αποτελούνται από πολυτομεακούς ομίλους ή ομάδες επιχειρήσεων. Αυτές οι ομάδες επιχειρήσεων ονομάζονται «keiretsu».

Σύμφωνα με τη δομή των «keiretsu» οργανώνονται επίσης τα συστήματα εκπαίδευσης και οι διαδικασίες μεταφοράς τεχνολογιών. Εργαζόμενοι και εργοδότες ενθαρρύνονται για απόκτηση ειδικών δεξιοτήτων που αφορούν τον όμιλο επιχειρήσεων εξασφαλίζοντας σε αντιστάθμισμα την ισόβια απασχόληση. Ακόμα και οι συνδικαλιστικές οργανώσεις είναι οργανωμένες σύμφωνα με τις επιχειρήσεις, γεγονός που εξασφαλίζει στο προσωπικό δικαίωμα ψήφου σε εταιρικές υποθέσεις.

Οι ιαπωνικές επιχειρήσεις χρηματοδοτούνται μέσω μακροπρόθεσμων τραπεζικών δανείων, γεγονός που εξασφαλίζει σχετικά υψηλή ασφάλεια προγραμματισμού και επομένως επικέντρωση στην μακροπρόθεσμη ανάπτυξη της επιχείρησης.

Από κρατικής πλευράς αμέσως μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και έως τη δεκαετία του '60 στο επίκεντρο βρισκόταν η πολιτική της απασχόλησης και της αγοράς εργασίας. Στα τέλη της δεκαετίας του '60 και στις αρχές της δεκαετίας του

*Συντονισμένη
οικονομία
βασισμένη σε
δίκτυα
επιχειρήσεων*

΄70 η κυβέρνηση του LDP, δεχόμενη αρχικά πιέσεις από κοινωνικοπολιτικές δράσεις «προοδευτικών», δηλαδή κομμουνιστικών ή σοσιαλδημοκρατικών δημάρχων, άρχισε να διευρύνει περαιτέρω το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης.

Στο πλαίσιο της κρίσης πετρελαίου η έντονα αναπτυξιακή κοινωνική πολιτική υποχώρησε από τα μέσα της δεκαετίας του ΄70, χωρίς όμως να αλλάξει πορεία. Οι κοινωνικοί εταίροι και οι κρατικοί παράγοντες συμφωνούσαν ότι η ενεργή κρατική πολιτική για την αγορά εργασίας θα έπρεπε να αναπτυχθεί ενόψει της αυξανόμενης αλληλεξάρτησης της παγκόσμιας οικονομίας και των κινδύνων της.

Ενεργή πολιτική για την αγορά εργασίας

Στο πλαίσιο της ενεργής πολιτικής για την αγορά εργασίας εισήχθησαν διάφορα μέτρα όπως επιδοτήσεις μισθοδοσίας άμεσα δάνεια, οικονομικές ενισχύσεις για επιμορφώσεις. Η ανάπτυξη της απασχόλησης και τα ιδιαίτερα χαμηλά ποσοστά ανεργίας έως τα τέλη σχεδόν της δεκαετίας του ΄90 επιβεβαιώνουν την επιτυχία αυτής της πολιτικής.

Το κοινωνικό κράτος

Παρότι το ιαπωνικό σύνταγμα περιλαμβάνει ρήτρα κοινωνικού κράτους με το άρθρο 25, βάσει του οποίου ήδη από το 1947 αναθεωρήθηκαν ή θεσπίστηκαν νέοι νόμοι σε διάφορους τομείς, υπήρχε για καιρό η άποψη ότι η Ιαπωνία σε αντίθεση με την οικονομική δυναμική της είχε καθυστερημένη ανάπτυξη σε ότι αφορά την κοινωνική πρόνοια. Επίσης, συγκρίνοντας το μερίδιο των κρατικών κοινωνικών παροχών στο ακαθάριστο εθνικό προϊόν, η Ιαπωνία βρίσκεται προς το τέλος της κλίμακας σε σχέση με άλλα κράτη του ΟΟΣΑ.

Η μεμονωμένη αξιολόγηση των κρατικών κοινωνικών παροχών καλύπτει όμως μόνο ένα μέρος του κοινωνικού κράτους, αφού στην Ιαπωνία οι εταιρικές κοινωνικές παροχές είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένες. Αποτελούν τουλάχιστο το 10% του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος. Ανά απασχολούμενο και μήνα οι επιχειρήσεις κατά μέσο όρο κατέβαλλαν 570 Ευρώ για τις νόμιμες κοινωνικές εισφορές και σχεδόν 1.000 Ευρώ για εταιρικές κοινωνικές παροχές.

Επίσης το ιαπωνικό σύστημα πρόνοιας προσπαθεί να επιτύχει την κοινωνική εξίσωση και την κοινωνική ένταξη κυρίως μέσω μέτρων πολιτικής για την αγορά εργασίας και απασχόλησης και όχι μέσω ατομικών κοινωνικών παροχών.

Ευρείες εταιρικές κοινωνικές παροχές

Σύνταξη: Με την μεταρρύθμιση του 1973 οι εργοδοτικές εισφορές συνταξιοδότησης για τον επονομαζόμενο τυπικό συνταξιούχο αυξήθηκαν στο 45% του μέσου μισθού και εξαρτήθηκαν από το δείκτη τιμών καταναλωτή. Με τη συνταξιοδοτική μεταρρύθμιση το 1985 οι εισφορές αυξήθηκαν τμηματικά ενώ οι παροχές μειώθηκαν με στόχο την εξισορρόπηση των επιπτώσεων της ραγδαίας γήρανσης της ιαπωνικής κοινωνίας έως το 2025. Η επονομαζόμενη λαϊκή ασφάλιση γήρατος εισάχθηκε ως υποχρεωτική ασφάλιση για όλους τους πολίτες. Στόχος της είναι η βασική εξασφάλιση.

Η μέση σύνταξη γήρατος του λαϊκού συνταξιοδοτικού συστήματος το 2007 ανερχόταν σε περίπου 405 Ευρώ μηνιαίως. Το 2007 το 96% όλων των πολιτών άνω των 60 ετών λάμβαναν λαϊκή σύνταξη. Σε αυτήν προστίθεται στις περισσότερες περιπτώσεις μια εταιρική σύνταξη, η οποία το 2004 ανερχόταν σε περίπου 1.300 Ευρώ μηνιαίως, δηλαδή σε περίπου 53,4% του μέσου μισθού, ή, μια αποζημίωση ύψους έως 64 μηνιαίων μισθών κατά την επίτευξη του ορίου ηλικίας που όριζε η εταιρία.

Σύστημα υγείας: Το σύστημα υγείας βασίζεται στην αρχή της καθολικότητας και το κράτος εξασφαλίζει μέσω του προγράμματος υγειονομικής περίθαλψης ότι και ανασφάλιστοι ασθενείς θα λαμβάνουν παροχές υγείας. Στις ασφαλίσεις υγείας των εργαζομένων εισήχθη με τη μεταρρύθμιση του 1984 ίδια συμμετοχή ύψους 10%, η οποία στο μεταξύ έχει αυξηθεί στο 20% έως 30%. Έτσι το 1984 ολοκληρώθηκε η εξίσωση στην Εθνική Ασφάλιση Υγείας, όπου ασφαλίζονται όσοι είτε δεν ανήκαν ποτέ είτε δεν ανήκαν πια στο σύστημα ασφάλισης υγείας μισθωτών, όπως π.χ. ελεύθεροι επαγγελματίες, αγρότες, υπάλληλοι μικρών εταιριών και οι οικογένειές τους. Η ίδια συμμετοχή στην Εθνική Ασφάλιση Υγείας ανέρχεται εδώ και καιρό σε 30%.

Το εκπαιδευτικό σύστημα

Η εκπαίδευση κατέχει σημαντική θέση στο κοινωνικό σύστημα της Ιαπωνίας. Το 2007 το 93% του ιαπωνικού πληθυσμού μετά την ολοκλήρωση της υποχρεωτικής φοίτησης των 9 ετών μεταπήδησε στο γυμνάσιο τριετούς φοίτησης. Εάν συνυπολογιστούν τα σχολεία απομακρυσμένης φοίτησης και τα νυχτερινά σχολεία, αυτό το ποσοστό αυξάνεται σε 97,3%. Παρόλα αυτά σε διεθνή σύγκριση οι κρατικές δαπάνες για την εκπαίδευση είναι ιδιαίτερα χαμηλές. Το 2006 οι δαπάνες αυτές ανερχόταν σε 3,5% του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος. Το ιαπωνικό υπουργείο παιδείας εξηγεί το φαινόμενο με το σχετικά υψηλό ποσοστό ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων. Το 77,5% των ιαπωνικών πανεπιστημίων είναι ιδιωτικά.

Συμπέρασμα

Στην Ιαπωνία υπάρχουν όλα τα στοιχεία μιας Κοινωνικής Δημοκρατίας. Παρόλα αυτά η συγκεκριμένη Κοινωνική Δημοκρατία αντίθετα με αυτές των υπόλοιπων εξεταζόμενων χωρών δημιουργήθηκε χωρίς ισχυρό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα και χωρίς ιδεολογική σοσιαλδημοκρατικά θεμέλια.

Η γραφειοκρατική, ακαδημαϊκή και πολιτική ελίτ της Ιαπωνίας χαρακτηρίζεται από την ετοιμότητά της να αναζητήσει βιώσιμες λύσεις ανεξάρτητα από ιδεολογία ή επιστημονική δογματική και γι' αυτό το σκοπό συλλέγει και επεξεργάζεται πληροφορίες, ιδέες και προσεγγίσεις από όλο τον κόσμο..

Μια αδυναμία του ιαπωνικού συστήματος είναι ότι παραμένει δεμένο με την ιαπωνική υπηκοότητα. Η χώρα έως τώρα διαθέτει ελάχιστα σχέδια και πρακτικές προσεγγίσεις για την ενσωμάτωση αλλοδαπών μειονοτήτων. Η μετανάστευση των εργαζομένων έχει ξεκινήσει όμως εδώ και καιρό και πρόκειται να αυξηθεί μελλοντικά. Επίσης η εξίσωση των φύλλων έχει μεγάλα περιθώρια βελτίωσης.

Αυτά τα ανοιχτά προβλήματα σκιάζουν την κοινωνική δημοκρατία στην Ιαπωνία με τα ευρέα και αποδοτικά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης. Μετά τις κοινωνικοπολιτικές μεταρρυθμίσεις της δεκαετίας του '80 έπαψαν να παρουσιάζονται στην πολιτική συζήτηση ως εμπόδιο για τη διεθνοποίηση και παγκοσμιοποίηση της ιαπωνικής οικονομίας. Οι ενώσεις επιχειρήσεων τη δεκαετία του '90 πέρα από την απορρύθμιση της οικονομίας απαιτούσαν επίσης μεγαλύτερη ευελιξία των δομών απασχόλησης και μείωση του κύριου προσωπικού για να μπορέσουν να επιβιώσουν την εποχή της οικονομικής κρίσης και του ενισχυμένου παγκόσμιου ανταγωνισμού. Στην πράξη όμως δεν κατάφεραν να επιβάλλουν τις απαιτήσεις τους. Τώρα πια ακόμα και οι ενώσεις επιχειρήσεων έχουν παραιτηθεί από αυτές τις απαιτήσεις και ζητούν από τις εταιρίες-μέλη και από το κράτος να αγωνιστούν περισσότερο για την απασχόληση και την εκπαίδευση. Εξαιτίας των άριστα διαθρωμένων και αποδοτικών συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης από τη μια και τα προβλήματα και τα σκοτεινά σημεία από την άλλη, η Ιαπωνία μπορεί να χαρακτηριστεί κοινωνική δημοκρατία μέσης ολοκλήρωσης. Ενδιαφέρον αποτελεί ότι η οργάνωση του κράτους και του μοντέλου πρόνοιας και οικονομίας διαφέρει ουσιαστικά από αυτήν της Γερμανίας, η οποία χαρακτηρίζεται επίσης κοινωνική δημοκρατία μέσης ολοκλήρωσης.

Ιαπωνία

Δείκτης απασχόλησης 2008	70,7% (59,7%)	Ποσοστό εργαζόμενων προσώπων (γυναίκες) στις ηλικίες 15-64 σε σχέση με το συνολικό πληθυσμό (Πηγή: Eurostat)
Εισόδημα γυναικών σε σύγκριση με το εισόδημα ανδρών	45%	Ποσοστό του εισοδήματος που λαμβάνουν οι γυναίκες σε σχέση με τους άντρες (πηγή: Human Development Index 2009, σελ. 186)
Δείκτης ανεργίας 2008	4,0%	Ποσοστό των ανέργων σε σχέση με τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό (πηγή: Eurostat)
Δείκτης μακροχρόνια ανέργων 2008	1,3%	Ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων (12 μήνες και άνω) σε σχέση με τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό (πηγή: Eurostat)
Άνιση κατανομή εισοδήματος Συντελεστής Gini 2009	24,5%	Δείκτης της άνισης κατανομής εισοδήματος. Όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός, τόσο μεγαλύτερη είναι η ανισότητα (πηγή: Human Development Report 2009, σελ. 195)
Δείκτης φτώχειας 2009	11,6%	Ο δείκτης φτώχειας προκύπτει από διάφορους επιμέρους δείκτες (προσδόκιμο ζωής, ποσοστό αλφαριθμητισμού, πρόσβαση σε δομές υγείας κλπ.), 0=ελάχιστη φτώχεια, 100=μέγιστη φτώχεια (πηγή: Human Development Report 2009, σελ. 180)
Εκπαίδευση: Εξάρτηση της σχολικής επιτυχίας από το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο 2006	7,4%	Ποσοστό για το οποίο οι διαφορές στην απόδοση των μαθητών αντανακλώνται στο κοινωνικοοικονομικό τους υπόβαθρο (πηγή: OECD 2007)
Βαθμός συνδικαλιστικής οργάνωσης 2007	18,3%	Ποσοστό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού που έχει οργανωθεί σε συνδικάτα (πηγή: OECD)

5.5. Σουηδία

του Erik Gurgsdies

Διατήρηση του
παραδοσιακού
κράτους πρόνοιας

Η Σουηδία έχει καταφέρει μέχρι σήμερα και παρά την παγκοσμιοποίηση να διατηρήσει το παραδοσιακό κράτος πρόνοιας με ευρείες δημόσιες (χρηματικές) παροχές ασφάλισης καθώς και διευρυμένο δημόσιο τομέα παροχής υπηρεσιών: Έτσι το εκπαιδευτικό σύστημα από το δημοτικό σχολείο έως το Πανεπιστήμιο παρέχεται δωρεάν στους Σουηδούς, και έχουν ελεύθερο πρόσβαση στο δημόσιο σύστημα υγείας, εκτός από μια ελάχιστη εισφορά (εισόδου). Σε περίπτωση ανεργίας καταβάλλεται το 80% του προηγούμενου μισθού, έως ένα ανώτατο όριο, ενώ το δημόσιο σύστημα συνταξιοδότησης το οποίο είναι εξαρτώμενο από τους μισθούς περιλαμβάνει μια εγγυημένη σύνταξη η οποία χρηματοδοτείται από τους φόρους και μεριμνεί για άτομα χωρίς επαρκές εισόδημα εξασφαλίζοντάς τα ενάντια στη φτώχεια σε προχωρημένη ηλικία.

Εάν ληφθεί υπόψη επίσης ότι στο δημόσιο τομέα της Σουηδίας απασχολείται το 1/3 των εργαζομένων, γεγονός που εκτινάσσει το δείκτη εισφορών σε διεθνή πρωτεία, και ότι η Σουηδία στις αρχές της δεκαετίας του 90 περιήλθε στη βαρύτερη οικονομική κρίση της από την εποχή της οικονομικής ύφεσης, εγείρεται το ερώτημα γιατί το κράτος πρόνοιας διατηρήθηκε στη Σουηδία σε αντίθεση με σχεδόν όλα τα άλλα κράτη της εποχής της παγκοσμιοποίησης.

Κοινωνικο-
πολιτιστική
ομογένεια
χαρακτηρίζει την
πολιτική κουλτούρα

Ενδιαφέρον έχει σε αυτό το υπόβαθρο η πολιτική παράδοση και η νοοτροπία των Σουηδών, οι οποίοι ανέκαθεν διακατέχονταν από ιδέες κοινωνικής ισότητας. Αυτές έχουν τη ρίζα τους μάλλον σε αρχαίους γερμανικούς τρόπους ζωής, τους οποίους ο φεουδαλισμός δεν μπόρεσε να εξαλείψει. Εξήγηση μπορεί να αποτελεί η έως πρόσφατα αξιοσημείωτη κοινωνικοπολιτιστική ομογένεια. Οι σχετικά ανεξάρτητες κοινότητες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην τοπική ζωή. Σε μια χώρα όπου οι γεωγραφικές συνθήκες εμπεριέχουν ένα στοιχείο αποκλεισμού, η τοπική αυτοδιοίκηση έχει βαθιές ρίζες στη συνείδηση του λαού. Οι νόμοι-πλαίσιο της κεντρικής κυβέρνησης καθώς και κεντρικές χρηματοδοτήσεις εξασφαλίζουν την ομογένεια των συνθηκών της τοπικής ζωής.

Το πολιτικό σύστημα

Στο πολιτικό σύστημα της Σουηδίας σημαντικό ρόλο παίζουν η συναίνεση, η διαπραγμάτευση και η ολοκλήρωση. Έτσι για τη σουηδική νομοθετική διαδικασία χαρακτηριστική είναι η αυξημένη θεσμοθετημένη συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών.

Αρχικά εκδίδεται κυβερνητική απόφαση για το διορισμό επιτροπής για την εξέταση της υφιστάμενης κατάστασης. Η πρωτοβουλία ξεκινά συνήθως από την κυβέρνηση, μπορούν όμως να δραστηριοποιηθούν και το κοινοβούλιο, οι κρατικές υπηρεσίες ή κοινωνικές ομάδες. Η επιτροπή η οποία ανάλογα με το νόμο συντίθεται από πολιτικούς, ειδήμονες και εκπροσώπους των κοινωνικών ομάδων στις οποίες αφορά ο νόμος, αποφασίζει μια θέση, η οποία αποτελεί το θεμέλιο της συζήτησης. Θεμέλιο αυτής της διαδικασίας Remiss είναι η ιδέα μιας κοινωνίας προσανατολισμένης σε συμβιβασμό και συναίνεση.

Σε ότι αφορά τον κομματικό χάρτη της Σουηδίας, η σοσιαλδημοκρατία κατέχει ισχυρή θέση από τις αρχές της δεκαετίας του '30. Κατά τη διάρκεια της μεγάλης οικονομικής ύφεσης επέβαλλε ενάντια στο οικονομικό κατεστημένο ένα δημόσιο πρόγραμμα απασχόλησης το οποίο ήταν χρηματοδοτούμενο μέσω δανείων και το οποίο αφορούσε τη βελτίωση της εσωτερικής δομής και τη στέγαση πολύτεκνων οικογενειών. «Στην κεντρική Ευρώπη κατασκεύαζαν οδοφράγματα στους δρόμους. Στη Σουηδία αναζητούσαν την πρόοδο μέσω διασταυρώσεων χωρίς υποχρεωτική πορεία» όπως εύστοχα ανέφερε ο μακροχρόνιος πρωθυπουργός Tage Erlander για την πολιτική κατεύθυνση κρούσης του προγράμματος απασχόλησης. Η επιτυχία του προγράμματος απασχόλησης βελτίωσε όχι μόνο τα εκλογικά αποτελέσματα της Σοσιαλδημοκρατικού Εργατικού Κόμματος της Σουηδίας (SAP) αλλά αύξησε και τον αριθμό μελών της σοσιαλιστικής δημοκρατίας καθώς και του ιδεολογικά στενά συνδεδεμένου Εργατικού Συνδικάτου (LO). Επιπλέον ευνοήθηκε η κρατούσα θέση της σοσιαλιστικής δημοκρατίας από την κατακερμάτιση της αστικής αντιπολίτευσης: Απέναντι στο επονομαζόμενο σοσιαλιστικό μπλοκ το οποίο απαρτιζόταν από σοσιαλδημοκράτες, πράσινους και αριστερούς, τους πρώιμους Ευρωκομμουνιστές, βρίσκεται το επονομαζόμενο αστικό μπλοκ των συντηρητικών και φιλελεύθερων, των αγροτών και των χριστιανοδημοκρατών, οι οποίοι συγκυβερνούν από το 2006. Ακόμα και μετά την εκλογική νίκη του αστικού μπλοκ το 2006 μια σταθερή πλειοψηφία των κομμάτων έχει προσανατολισμό προς το Κοινωνικό Κράτος.

Το σύνταγμα και το σύστημα των θεμελιωδών δικαιωμάτων

Το σουηδικό σύνταγμα περιέχει όχι μόνο αρνητικά, αλλά και εκτεταμένα θετικά δικαιώματα ελευθερίας. Παρότι τα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτιστικά θεμελιώδη δικαιώματα, δηλαδή τα θετικά δικαιώματα ελευθερίας, δεν είναι νομικά δεσμευτικά όπως τα πολιτικά δικαιώματα, καταδεικνύουν κοινωνικοπολιτικά επιθυμητούς στόχους. Έτσι στο σύνταγμα Συναίνεση και ολοκλήρωση χαρακτηρίζουν το πολιτικό σύστημα αναφέρεται: «Η προσωπική, οικονομική και πολιτιστική ευημερία του ατόμου θα αποτελεί θεμελιώδη στόχο δημόσιων δράσεων. Το κοινό οφείλει ειδικά να εξασφα-

Συναίνεση και ολοκλήρωση χαρακτηρίζουν το πολιτικό σύστημα

Κυρίαρχη θέση της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας

Αρνητικά και θετικά δικαιώματα ελευθερίας στο σύνταγμα

λίσει το δικαίωμα στην εργασία, την διαμονή και την εκπαίδευση καθώς και την κοινωνική ασφάλιση σε καλές συνθήκες διαβίωσης». (μετάφραση του συντάκτη). Νομικά δεσμευτικοί ή όχι, και μόνο το γεγονός ότι οι κοινωνικοπολιτικοί στόχοι κατέχουν τέτοια εξέχουσα θέση στο σύνταγμα, τους αποδίδει υψηλή θέση στη δημόσια συνείδηση. Αυτό αντικατοπτρίζεται και στη δομή του σουηδικού κράτους πρόνοιας και της πολιτικής οικονομίας του.

Η πολιτική οικονομία

Η σουηδική οικονομική πολιτική βασίζεται στο μοντέλο Rehn-Meidner. Πήρε την ονομασία του από τους συνδικαλιστές οικονομολόγους Goesta Rehn και Rudolf Meidner. Ανέπτυξαν το 1951 ένα συνολικό οικονομικό μοντέλο, το οποίο συνδύαζε την πλήρη απασχόληση με «αλληλέγγυη μισθολογική πολιτική» χωρίς να προκαλεί πληθωριστικά φαινόμενα.

Κεντρική ιδέα ήταν ότι η διαρκής πλήρης απασχόληση δεν μπορεί να επιτευχθεί μέσω αυξημένης γενικής ζήτησης, είτε αυτή προκαλείται από ευνοϊκές παγκόσμιες οικονομικές εξελίξεις είτε δημιουργείται μέσω εθνικών οικονομικών προγραμμάτων. Αφού οι επιμέρους οικονομικοί κλάδοι αναπτύσσονται με διαφορετικούς ρυθμούς, η διαρκής υψηλή ζήτηση οδηγεί σύντομα σε δημιουργία αδιέξοδων τομέων. Για να διατηρηθεί η ανάπτυξη οι τομείς αυτοί θα πρέπει να «κλέψουν» εργατικό δυναμικό από άλλους κλάδους.

Κάτι τέτοιο σε περίπτωση πλήρους απασχόλησης μπορεί να γίνει μόνο μέσω αύξησης μισθών η οποία θα οδηγήσει σε αύξηση τιμών σε αυτούς τους τομείς. Αυτό συμπαρασύρει – για εξισορρόπηση της αγοραστικής απώλειας – τους μισθούς και στους υπόλοιπους κλάδους, οι οποίοι θα αυξηθούν με τη σειρά τους, πράγμα το οποίο οδηγεί σε γενική αύξηση τιμών και πληθωριστικά φαινόμενα στο σύνολο της οικονομίας.

Αλληλέγγυη μισθολογική πολιτική

Επιβαρυντικός παράγοντας ήταν επίσης ότι το σουηδικό εργατικό συνδικάτο ακολουθούσε από τα τέλη του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου μια «αλληλέγγυη μισθολογική πολιτική». Αυτή έχει δύο βασικούς στόχους. Από τη μια έχει την αξίωση να εφαρμόσει την αρχή «ίση αμοιβή για ίση εργασία» και προσανατολίζεται στην εξέλιξη της μέσης παραγωγικότητας της εργασίας. Από την άλλη η ψαλίδα απόκλισης των μισθών μεταξύ διαφορετικών εργασιών θα πρέπει να κλείσει. Προϋπόθεση για την επίτευξη αυτών των στόχων είναι η προτεραιότητα μισθολογικών διαπραγματεύσεων με την κυβέρνηση πριν από τα στρώματα που ακολουθούν. Για να αποφευχθεί η απώλεια των αποτελεσμάτων της «αλληλέγγυης μισθολογικής πολιτικής»

ως συνέπεια του πληθωρισμού, το μοντέλο Rehn-Meidner σύστηνε μια σφιχτή δημόσια οικονομική πολιτική η οποία μέσω πλεονασμάτων του προϋπολογισμού θα συγκρατούσε τη συνολική ζήτηση.

Ένα τέτοιο οικονομικοπολιτικό πρόγραμμα οδηγεί τις επιχειρήσεις με μικρή παραγωγή σε διπλό αδιέξοδο: Σε περίπτωση χαμηλής ζήτησης αντιμετωπίζουν προβλήματα πώλησης λόγω της κακής κατανομής κόστους και τιμής πώλησης. Από την άλλη η «αλληλέγγυη μισθολογική πολιτική» εντείνει την ήδη προβληματική κατάσταση του κόστους και επομένως του ανταγωνισμού, αφού επιβάλλει σε όλους τους κλάδους και σε όλες τις επιχειρήσεις μισθοδοσίες που ακολουθούν το ρυθμό εξέλιξης της μέσης παραγωγικότητας εργασίας. Οι επιχειρήσεις με μεγάλη παραγωγή ωφελούνται έτσι διπλά: από τη μια έχουν επαρκή ζήτηση εξαιτίας της καλής κατανομής κόστους και επομένως των μειωμένων τιμών των προϊόντων. Από την άλλη οι συλλογικές συμβάσεις εργασίας τους σκόπιμα δεν εξαντλούν το περιθώριο της υψηλής παραγωγικότητάς τους αφού προσανατολίζονται στη μέση παραγωγικότητα. Έτσι αυτές οι επιχειρήσεις δημιουργούν πλεόνασμα κεφαλαίων για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας υψηλής παραγωγικότητας.

Μεγάλοι χαμένοι του συνδυασμού της περιοριστικής φορολογικής πολιτικής και της «αλληλέγγυης μισθολογικής πολιτικής» είναι επομένως οι επιχειρήσεις μικρής παραγωγής και οι εργαζόμενοί τους. Η ανεργία που προέκυψε από αυτό το σχήμα δεν αντιμετωπίστηκε αμυντικά ως δημόσιο πρόβλημα αλλά επιθετικά ως δημόσιο ζήτημα προσαρμογής, το οποίο θα έπρεπε να λυθεί με τη βοήθεια μιας ενεργητικής εργασιακής πολιτικής: Μέσω ενός συστήματος επιμορφώσεων και επιδοτήσεων αναζητούνται άνεργοι για να επιμορφωθούν για τις παραγωγικές και καλά αμοιβόμενες θέσεις εργασίας. Από αυτή τη σκοπιά η περιοριστική φορολογική πολιτική, η «αλληλέγγυη εργασιακή πολιτική» και η ενεργητική εργασιακή πολιτική οδηγούν προς μια συνεχή ανανέωση και δομική προσαρμογή της σουηδικής οικονομίας σε απαιτήσεις της παγκόσμιας αγοράς.

Αυτό αποτελεί επίσης μια ουσιαστική εξήγηση της ταχείας σουηδικής εξόδου από την κρίση του 1990: Επειδή υπήρχε ένα καλά δομημένο σύστημα ενεργητικής εργασιακής πολιτικής και επειδή οι κοινωνικοί εταίροι παραδοσιακά προτιμούν την απασχόληση υψηλής παραγωγικότητας από την υπεράσπιση θέσεων εργασίας χαμηλής παραγωγικότητας, οι καινοτομίες μπόρεσαν να εφαρμοστούν γρήγορα και αποτελεσματικά. Η Σουηδία αύξησε – με καλή διεθνή οικονομία – το δείκτη εξαγωγών της από 33 σε 45% εντός 5 μόνο ετών, δηλαδή κατά το 1/3 σχεδόν.

*Ανεργία ως
δημόσιο ζήτημα
προσαρμογής*

Εξελίξεις στην

κοινωνική διάρθρωση

απαιτούν νέο

προσανατολισμό της

κοινωνικής πολιτικής

Ανάπτυξη του

δημόσιου τομέα

παροχής υπηρεσιών

Σύνταξη

Το κράτος πρόνοιας

Στο πλαίσιο της μεταπολεμικής ανάπτυξης η Σουηδία προχώρησε σε ταχεία αναδιάρθρωση μιας κοινωνίας που απαρτιζόταν από εργάτες και αγρότες σε μια κοινωνία υπαλλήλων αυξανόμενης ευημερίας. Ενόψει αυτών των κοινωνικών εξελίξεων ο κορμός της πολιτικής κοινωνικής πρόνοιας (π.χ. ίδια σύνταξη για βασιλιά και ζητιάνο) συμπληρώθηκε στρατηγικά με την εξασφάλιση ενός καλού βιωτικού επιπέδου (π.χ. μια πρόσθετη σύνταξη εξαρτώμενη από το εισόδημα) για να κινητοποιήσει ψηφοφόρους που θα συντηρούσαν την πολιτική εξουσία.

Το σουηδικό κράτος πρόνοιας προστατεύει τους πολίτες του όχι μόνο μέσω δημόσιων χρηματικών παροχών σε περίπτωση ζωτικών κινδύνων. Επιπλέον διαθέτει ευρύ τομέα παροχής υπηρεσιών, ο οποίος παρέχει τη δωρεάν ή σχεδόν χωρίς κόστος μέριμνα παιδιών και ηλικιωμένων και προσφέρει παροχές υγείας και εκπαίδευσης καθώς και επιμορφώσεις. «Ο καθένας καταβάλλει τους φόρους του σύμφωνα με το εισόδημά του και η πρόνοια που παρέχει η κοινωνία βασίζεται περισσότερο στις συνθήκες διαβίωσης κάθε ατόμου παρά στις εισφορές που έχει καταβάλλει. Οι παροχές δεν είναι αποτέλεσμα αποφάσεων που λήφθηκαν στην αγορά, αλλά καθορίζονται με πολιτικές διαδικασίες.» (Meidner/Hedborg 1984:56)

Η ταχεία ανάπτυξη του δημόσιου τομέα παροχής υπηρεσιών με διαρκή πλήρη απασχόληση μπόρεσε να επιτευχθεί μόνο με τη δραστηριοποίηση των γυναικών. Την περίοδο από το 1960 έως το 1990 ο δείκτης απασχόλησης των οικονομικά ενεργών γυναικών στη Σουηδία ξεπέρασε τον πανευρωπαϊκό μέσο όρο του 50% φτάνοντας το παγκόσμια κορυφαίο ποσοστό του 83%.

Οι επιμέρους στυλοβάτες του κράτους πρόνοιας είναι δομημένοι ως εξής:

Σύνταξη: το παλιό σύστημα συνταξιοδότησης (λαϊκή σύνταξη για όλους πλέον σύνταξη εξαρτημένη από το εισόδημα) αναθεωρήθηκε τη δεκαετία του '90. Αξιώσεις σύνταξης μπορούν τώρα να προβληθούν μεταξύ του 61^{ου} και του 67^{ου} έτους ηλικίας. Η εγγυημένη σύνταξη η οποία χρηματοδοτείται από τους φόρους παρέχεται σε όσους δεν διαθέτουν εισόδημα ή έχουν ανεπαρκή εισοδήματα, ενώ δεν συνυπολογίζεται η ιδιωτική περιουσία. Οι εργαζόμενοι καταβάλλουν σταθερό ποσοστό 16% για τη σύνταξή τους και επενδύουν πρόσθετα 2,5% σε ιδιωτικά μετοχικά κεφάλαια από τα οποία προκύπτει ιδιωτική προνομιακή σύνταξη.

Ασφάλιση ανεργίας: Η ασφάλιση ανεργίας βασίζεται έως τώρα στην προαιρετικότητα. Η διαχείριση των ταμείων γίνεται από τα συνδικάτα, πράγμα το οποίο θεωρείται σημαντικός παράγοντας για την αύξηση του βαθμού συνδικαλιστικής οργάνωσης. Οι εισφορές ήταν έως τώρα χαμηλές και οι καταβεβλημένες παροχές στο μεγαλύτερο μέρος τους είναι χρηματοδοτημένες από φορολογικές εισφορές. Ο αστικός συνασπισμός που κυβερνά από το 206 επέβαλλε σημαντικές αυξήσεις στις εισφορές με αποτέλεσμα πολλοί πολίτες να εγκαταλείψουν τα ταμεία και τα συνδικάτα. Ο βαθμός συνδικαλιστικής οργάνωσης παρουσίασε πρωτοφανή πτώση για τα τελευταία 10 χρόνια. Για μέλη των ασφαλιστικών ταμείων το ταμείο ανεργίας ανέρχεται σε 80% του εισοδήματος έως ένα ανώτατο όριο. Το 80% καταβάλλεται από την 8^η ημέρα της ανεργίας για 200 ημέρες και έπειτα καταβάλλεται το 70% χωρίς χρονικό όριο. Για μη μέλη υπάρχει μια χαμηλή κρατική βασική παροχή.

Κοινωνική πρόνοια: Η κοινωνική πρόνοια στη Σουηδία ανήκει στην αρμοδιότητα του υπουργείου υγείας και κοινωνικών ασφαλίσεων, οργανώνεται όμως τοπικά από τις κοινότητες και χρηματοδοτείται κυρίως από κοινοτικούς φόρους. Το ύψος του επιδόματος πρόνοιας καθορίζεται από την Εθνική Υπηρεσία Πρόνοιας βάσει ενός ανεκτού βιωτικού επιπέδου.

Σύστημα υγείας: Όλοι οι κάτοικοι της Σουηδίας έχουν δικαίωμα σε απόδοση των δαπανών για ιατρική περίθαλψη. Αυτή οργανώνεται από τα νομαρχιακά συμβούλια και χρηματοδοτείται κυρίως από άμεσους φόρους εισοδήματος. Σε κάποιες περιπτώσεις χρεώνονται τέλη στους ασθενείς, τα οποία μπορεί να διαφέρουν από επαρχία σε επαρχία. Επιπλέον τα άτομα με ετήσιο εισόδημα άνω των 6.000 κορωνών έχουν δικαίωμα αποζημίωσης σε περίπτωση απώλειας εισοδήματος. Αυτή η ασφάλιση υγείας χρηματοδοτείται από μια υποχρεωτική εργοδοτική εισφορά και εισφορές κοινωνικής ασφάλισης που καταβάλλονται μαζί με τους φόρους.

Παρότι η Σουηδία έχει αυτή τη στιγμή τον υψηλότερο δείκτη εισφορών των χωρών του ΟΟΣΑ, αυτό δε σημαίνει ότι το κράτος πρόνοιας είναι ιδιαίτερα πολυδάπανο. Για εξασφάλιση από τους βασικούς κινδύνους της ζωής (ανεργία, ασθένεια, γήρας) οι Αμερικανίδες δεν ξοδεύουν λιγότερα χρήματα στην ιδιωτική ασφάλιση από ότι καταβάλλουν οι Σουηδοί σε φόρους και κοινωνικές εισφορές. Η βασική διαφορά είναι ότι στη Σουηδία όλος ο πληθυσμός είναι εξασφαλισμένος ενώ στην Αμερική όσοι δεν έχουν τη δυνατότητα να πληρώσουν μένουν εκτός των ιδιωτικών συστημάτων ασφάλισης.

Όταν στη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης ανοίγουν τα οικονομικά σύνορα, ο ανταγωνισμός από τα εισαγόμενα προϊόντα πιέζει τις τοπικές ομάδες εργαζομένων που απασχολούνται σε εταιρίες χαμηλής παραγωγής. Εάν να επιτευχθεί η απάλειψη του φόβου των εργαζομένων για απώλεια της θέσης εργασίας τους μέσω γενναιοδωρων εξασφαλίσεων των εισοδημάτων και προσφορών επιμόρφωσης, το οικονομικοπολιτικό πεδίο εφαρμογής αυξάνεται ενώ τα εσωπολιτικά κόστη μειώνονται. Ενόψει των παγκοσμιοποιημένων οικονομικών συσχετισμών η πολιτική πρόνοιας με προσανατολισμό την επιμόρφωση και την εξασφάλιση του στάτους αποτελεί ανώτερο οικονομικοπολιτικό μέσο έναντι μιας κοινωνικής πολιτικής η οποία περιορίζεται στην προστασία των οικονομικά χαμένων.

Το εκπαιδευτικό σύστημα

Η βασική «πρώτη ύλη» των σύγχρονων βιομηχανικών κοινωνιών και των κοινωνιών παροχής υπηρεσιών αποτελείται από αποθέματα γνώσεων και τη δημιουργική χρήση τους. Έτσι το εκπαιδευτικό σύστημα αποκτά στρατηγική σημασία για την περαιτέρω ανάπτυξη μιας παγκόσμιας οικονομίας. Εντωμεταξύ η Σουηδία κατέχει ένα ευρύ δίκτυο παιδικών σταθμών εάν και οι φοίτηση σε αυτούς δεν είναι ακόμα δωρεάν. Είναι όμως δωρεάν η εκπαίδευση από το δημοτικό σχολείο έως το πανεπιστήμιο.

Το σχολείο ακολουθεί την αρχή «συμμετέχουν όλοι». Σχεδόν όλοι οι απόφοιτοι του σχολείου επισκέπτονται κατόπιν εκούσια το γυμνάσιο. Η ελεύθερη πρόσβαση στο πανεπιστήμιο ξεκίνησε στα τέλη του 1970: όλοι όσοι είναι σε θέση να συμμετέχουν στα επιθυμητά εκπαιδευτικά σεμινάρια μπορούν να σπουδάσουν εφόσον υπάρχουν θέσεις σπουδών, διαφορετικά εφαρμόζεται λίστα αναμονής η οποία βασίζεται σε διάφορα κριτήρια. Επιπλέον υπάρχει ένα καλά δομημένο εκπαιδευτικό σύστημα για ενήλικες.

Τελικά: στρατηγική σημασία της μέσης τάξης

Το σκανδιναβικό κράτος πρόνοιας θα υπάρχει για όσο διάστημα η μέση τάξη εκτιμά τις παροχές του. Καταβάλλει τη μερίδα του λέοντος σε δημόσιες εισφορές και αναμένει σε αντάλλαγμα ποιοτικά άριστες παροχές. Εάν οι δημόσιες παροχές είναι χαμηλότερες των προσδοκιών της μέσης τάξης, αυτή θα αναζητήσει άλλες εναλλακτικές οι οποίες θα καλύπτονται από ιδιωτικούς φορείς. Αφού κανείς δε θέλει να πληρώνει διπλά, αυτό μεσοπρόθεσμα θα είχε συνέπειες σε ψήφους ενάντια στο κράτος πρόνοιας με τους υψηλούς φόρους. Δεν θα πρέπει να εξασφαλίζονται οι φτωχοί και οι χαμένοι στο κατώτερο όριο διαβίωσης (βλ. επίδομα ανεργίας II στη Γερμανία) αλλά το σύνολο του πληθυσμού μέσω ποιοτικά άριστων παροχών – αυτή είναι η σκανδιναβική απάντηση στο ζήτημα του κράτους πρόνοιας.

Το εκπαιδευτικό
σύστημα

Χρήσιμη βιβλιογραφία:

Erik Gurgsdies (2006),
Σουηδία: Αστική
κοινωνία στο
οικουμενικό
κοινωνικό κράτος, σε:
Thomas Meyer (εκδ.)
Πρακτική της
κοινωνικής
δημοκρατίας,
Βισμπάντεν,
σελ. 47-129

Σουηδία

Δείκτης απασχόλησης 2008	74,3% (71,8%)	Ποσοστό εργαζόμενων προσώπων (γυναίκες) στις ηλικίες 15-64 σε σχέση με το συνολικό πληθυσμό (Πηγή: Eurostat)
Εισόδημα γυναικών σε σύγκριση με το εισόδημα ανδρών	67%	Ποσοστό του εισοδήματος που λαμβάνουν οι γυναίκες σε σχέση με τους άντρες (πηγή: Human Development Index 2009, σελ. 186)
Δείκτης ανεργίας 2008	6,2%	Ποσοστό των ανέργων σε σχέση με τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό (πηγή: Eurostat)
Δείκτης μακροχρόνια ανέργων 2008	0,8%	Ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων (12 μήνες και άνω) σε σχέση με τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό (πηγή: Eurostat)
Άνιση κατανομή εισοδήματος Συντελεστής Gini 2009	25%	Δείκτης της άνισης κατανομής εισοδήματος. Όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός, τόσο μεγαλύτερη είναι η ανισότητα (πηγή: Human Development Report 2009, σελ. 195)
Δείκτης φτώχειας 2009	6,0%	Ο δείκτης φτώχειας προκύπτει από διάφορους επιμέρους δείκτες (προσδόκιμο ζωής, ποσοστό αλφαριθμητισμού, πρόσβαση σε δομές υγείας κλπ.), 0=ελάχιστη φτώχεια, 100=μέγιστη φτώχεια (πηγή: Human Development Report 2009, σελ. 180)
Εκπαίδευση: Εξάρτηση της σχολικής επιτυχίας από το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο 2006	10,6%	Ποσοστό για το οποίο οι διαφορές στην απόδοση των μαθητών αντανακλώνται στο κοινωνικοοικονομικό τους υπόβαθρο (πηγή: OECD 2007)
Βαθμός συνδικαλιστικής οργάνωσης 2007	70,8%	Ποσοστό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού που έχει οργανωθεί σε συνδικάτα (πηγή: OECD)

Εξαιτίας της συνταγματικής θεμελίωσης θετικών και αρνητικών δικαιωμάτων ελευθερίας στη Σουηδία, είναι εξασφαλισμένη όχι μόνο η τυπική ισχύς αλλά και η πραγματική εφαρμογή των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η Σουηδία γι' αυτό το λόγο μπορεί να χαρακτηριστεί Κοινωνική Δημοκρατία υψηλής πραγμάτωσης.

6. ΜΙΑ ΑΡΧΗ ΓΙΑ ΤΟ ΤΕΛΟΣ

Πώς μπορεί να ολοκληρωθεί ένα βιβλίο για τις βασικές αρχές της Κοινωνικής Δημοκρατίας; Μία εκδοχή θα ήταν να παρουσιαστεί η σύνοψη των αποτελεσμάτων και η αναφορά της σημασίας τους. Θα ήταν όμως μια παραπλανητική εκδοχή, διότι αυτός ο τόμος έδειξε ότι η Κοινωνική Δημοκρατία δεν μπορεί να ολοκληρωθεί ούτε ως νοητικό μοντέλο ούτε ως πολιτική άσκηση. Αντιθέτως: Ο δρόμος της Κοινωνικής Δημοκρατίας – ως ιδέα και ως πολιτική πράξη – θα πρέπει να ελέγχεται διαρκώς, να προσαρμόζεται και να αντιμετωπίζεται εκ νέου για να είναι επιτυχημένη η διαδρομή.

Η συζήτηση για την Κοινωνική Δημοκρατία χαρακτηριζόταν πάντοτε από το ότι δεν έμενε στάσιμη, πάντοτε είχε το βλέμμα στραμμένο στις κοινωνικές εξελίξεις, κατανοούσε τις ευκαιρίες και τους κινδύνους ώστε να τα εκμεταλλευτεί για την πολιτική καθοδήγηση. Αυτό διαχωρίζει εξάλλου την Κοινωνική Δημοκρατία από τα άλλα πολιτικά μοντέλα: Δεν εμμένει σε παρωχημένα μοντέλα ούτε είναι τυφλή για μεταβολές της πραγματικότητας ή νέες προκλήσεις.

Μια από τις κύριες προκλήσεις των επόμενων ετών και δεκαετιών θα είναι η διαμόρφωση της παγκοσμιοποίησης. Κρύβει ευκαιρίες και κινδύνους ταυτόχρονα. Το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα Γερμανίας αποδέχτηκε την πρόκληση στο «Πρόγραμμα του Αμβούργου». Κατονόμασε θέματα για τα ουσιαστικά ερωτήματα της παγκοσμιοποίησης από τη σκοπιά της Κοινωνικής Δημοκρατίας:

Πρόνοια, Δικαιοσύνη και Δημοκρατία

«Ο 21^{ος} αιώνας είναι ο πρώτος πραγματικά παγκόσμιος αιώνας. Ποτέ πριν οι άνθρωποι είχαν τόση αλληλοεξάρτηση σε παγκόσμιο επίπεδο. [...] Αυτός ο αιώνας θα αποτελέσει αιώνα κοινωνικής, οικολογικής και οικονομικής προόδου, η οποία θα προσφέρει σε όλους τους ανθρώπους περισσότερη πρόνοια, δικαιοσύνη και δημοκρατία. Ή θα είναι αιώνας σκληρών αγώνων διαμοιρασμού και έκλυτης βίας. Ο σημερινός τρόπος ζωής των βιομηχανικών κοινωνιών μας ξεπερνά τα όρια οικολογικής επιβάρυνσης της γης. [...] Διακυβεύονται η αξιοπρεπής ζωή, η παγκόσμια ειρήνη και τελικά η βιωσιμότητα του πλανήτη μας.» (Πρόγραμμα του Αμβούργου 2007:6)

Λειτουργικές χρηματοοικονομικές και χρηματοπιστωτικές αγορές

Μια σύγχρονη, παγκόσμια δικτυωμένη οικονομία χρειάζεται μια λειτουργική χρηματοοικονομική και χρηματοπιστωτική αγορά. Θέλουμε να χρησιμοποιήσουμε τις δυνατότητες των χρηματοοικονομικών αγορών για ποιοτική ανάπτυξη. [...] Όπου οι αγορές στοχεύουν μόνο σε βραχυπρόθεσμα κέρδη, θέτουν σε κίνδυνο τις μακροπρόθεσμες στρατηγικές ανάπτυξης των επιχειρήσεων καταστρέφοντας θέσεις εργασίας. Θέλουμε με τη βοήθεια φορολογικής νομοθεσίας και της νομοθεσίας περί ανώνυμων εταιριών για να ενισχύσουμε τους επενδυτές οι οποίοι στοχεύουν σε μακροπρόθεσμες επενδύσεις αντί γρήγορων κερδών. [...] Με την αυξανόμενη διεθνή δικτύωση των χρηματοπιστωτικών αγορών και των αγορών προϊόντων η διεθνής ρύθμισή τους γίνεται όλο και σημαντικότερη.» (Πρόγραμμα του Αμβούργου 2007:47)

Καλή εργασία

«Μόνο όποιος έχει ασφαλείς προοπτικές στη ζωή του μπορεί να αναπτύξει πλήρως τα ταλέντα του και τις δεξιότητές του. Η καλή εργασία συνδυάζει ευελιξία και ασφάλεια. Η ταχύτητα της επιστημονικής προόδου, οι όλο και ταχύτερες μεταβολές στην αγορά εργασίας και η ενισχυμένη ανταγωνιστικότητα απαιτούν περισσότερη ευελιξία. Ταυτόχρονα προσφέρει περισσότερες ευκαιρίες και ατομική διαμόρφωση ζωής. [...] Για να συνδυαστούν ασφάλεια και ευελιξία και για να υπάρχει εγγυημένη ασφάλεια την περίοδο της μεταρρύθμισης, θέλουμε να αναπτύξουμε μια σύγχρονη εργασιακή πολιτική και να μετατρέψουμε την ασφάλιση ανεργίας σε ασφάλιση εργασίας.

Όσο και αν είναι αναγκαία και επιθυμητή η ευελιξία, δεν θα πρέπει να γίνεται εκμετάλλευσή της. Θέλουμε να ενισχύσουμε τις εργασιακές σχέσεις αορίστου χρόνου με κοινωνική ασφάλιση. Θέλουμε να ξεπεράσουμε την πρόσκαιρη απασχόληση ώστε οι εργαζόμενοι να μην είναι απροστάτευτοι.» (Πρόγραμμα του Αμβούργου 2007:47)

Αυτά τα σημεία δείχνουν ότι η Κοινωνική Δημοκρατία θα πρέπει να εξελίσσεται όλο και περισσότερο και να αντιμετωπίσει νέες προκλήσεις – με πλήρη συνείδηση των θεμελίων της και με καθαρό βλέμμα για την πραγματικότητα.

Θέλουμε να σας προσκαλέσουμε να συμμετέχετε στη συζήτηση για την Κοινωνική Δημοκρατία. Η Ακαδημία Κοινωνικής Δημοκρατίας του Ιδρύματος Friedrich-Ebert προσφέρει χώρο γι' αυτό. Υπάρχουν οχτώ θεματικές ενότητες με αντικείμενο τις βασικές αξίες και τα πεδία εφαρμογής της Κοινωνικής Δημοκρατίας:

Βασικές αρχές της Κοινωνικής Δημοκρατίας

Οικονομία και Κοινωνική Δημοκρατία

Κράτος πρόνοιας και Κοινωνική Δημοκρατία

Παγκοσμιοποίηση και Κοινωνική Δημοκρατία

Η Ευρώπη και η Κοινωνική Δημοκρατία

Ενσωμάτωση, μετανάστευση και Κοινωνική Δημοκρατία

Κράτος, κοινωνία πολιτών και Κοινωνική Δημοκρατία

Ειρήνη και Κοινωνική Δημοκρατία

www.fes-soziale-demokratie.de

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Max Adler (1926), *Νέοι Άνθρωποι*. Συλλογισμοί για τη Σοσιαλιστική Εκπαίδευση, 2. έκδοση, Βερολίνο.

Michel Aglietta (2000), Ένα νέο καθεστώς συσσώρευσης. Μια δοκιμασία της ρυθμιστικής θεωρίας μεταφρασμένη από τη Marion Fisch, Αμβούργο.

Detlev Albers και Andrea Nahles (2007), Αριστερές προγραμματικές ενότητες. Ερεθίσματα για σκέψεις για το Πρόγραμμα του Αμβούργου του Σοσιαλιστικού Κόμματος Γερμανίας (SPD), Βερολίνο.

Elmar Altvater (2006), Το τέλος του καπιταλισμού όπως τον γνωρίζουμε. Μια ακραία κριτική του καπιταλισμού, 4. έκδοση, Muenster.

17. Έκθεση BAfoeG (2007), δέκατη έβδομη έκθεση σύμφωνα με το άρθρο 35 του ομοσπονδιακού νόμου για την οικονομική ενίσχυση των σπουδαστών (BAfoeG) για τον έλεγχο των αναγκών, των αφορολόγητων ποσών καθώς και των ποσοστίων συμμετοχών και των ανώτατων ορίων σύμφωνα με το άρθρο 21, παρ. 2, έντυπο, 16/4123, Βερολίνο.

Kurt Beck και Hubertus Heil (Hg.) (2007), Κοινωνική Δημοκρατία τον 21^ο αιώνα. Εγχειρίδιο για τις προγραμματικές συζητήσεις του SPD, Βερολίνο.

Dietrich Benner και Friedhelm Brueggen (1996), Η προσέγγιση των Perfectibiliti στον Zav-Zak Ρουσσώ. Μια προσπάθεια ανάγνωσης του προγράμματος θεωρητικής και πρακτικής αξιολόγησης του Ρουσσώ με ιστορικό και συστηματικό τρόπο. σε: Otto Hansmann (εκδ.), Σεμινάριο: Ο παιδαγωγικός Ρουσσώ, τόμος II: Παρατηρήσεις, Σχόλια, Ερμηνείες, Ιστορία των επιδράσεων, Weinheim, σελ. 12–48.

Isaiah Berlin (1958), *Two Concepts of Liberty*, Oxford

Eduard Bernstein (1899), Οι προϋποθέσεις του σοσιαλισμού και οι στόχοι της σοσιαλδημοκρατίας, Σουτγάρδη.

Hans-Jörgen Bieling, Klaus Doerre κ. α. (2001), Ευέλικτος καπιταλισμός, αναλύσεις, κριτική, πολιτική πράξη, Αμβούργο.

Pierre Bourdieu κ. α. (1997), Η εξαθλίωση του κόσμου. Μαρτυρίες και διαγνώσεις καθημερινής εξαθλίωσης στην κοινωνία, Konstanz.

Ulrich Brinkmann, Karoline Krenn και Sebastian Schief (Hg.) (2006), Τελικό παιχνίδι του συνεργασισμού καπιταλισμού. Θεσμική αλλαγή υπό τους όρους του αγοροκεντρικού παραδείγματος, Wiesbaden.

Ulrich Brinkmann, Klaus Dürre u. a. (2006), Επισφαλής εργασία. Αίτια, έκταση, κοινωνικές συνέπειες και υποκειμενικές μορφές αντιμετώπισης επισφαλών εργασιακών συνθηκών, έκδοση Ιδρύματος Friedrich-Ebert, Βόννη.

Hubertus Buchstein, Michael Hein και Dirk Joerke (2007), Πολιτικές θεωρίες, Επίκαιρα πολιτικής εκπαί-

δευσης, Κοινωνικές επιστήμες και αγωγή του, Frankfurt am Main.

Erwin Carigiet (2001), Κοινωνική αλληλεγγύη, αρχές, προοπτικές και εξέλιξη της κοινωνικής ασφάλισης, Βασιλεία/Γενεύη/Μόναχο.

Robert Castel (2000), Η μεταμόρφωση του κοινωνικού ζητήματος. Ένα χρονικό της αμειβόμενης εργασίας, από τα γαλλικά του Andreas Pfeuffer, Konstanz.

Manuel Castells (2003), Η εποχή της πληροφορίας, τόμος 1: Η άνοδος της διαδικτυακής κοινωνίας; τόμος. 2: Η δύναμη της ταυτότητας; τόμος. 3: Το κλείσιμο της χιλιετίας, Wiesbaden.

Robert A. Dahl (2000), *Polyarchy: Participation and Opposition*, New Haven.

Alex Demirovic (2007), Δημοκρατία στην κοινωνία. Θέσεις, προβλήματα, προοπτικές, Muenster.

Andrew DeWit (2009), „Change“ Comes to Japan?, Ίδρυμα Friedrich-Ebert (εκδότης), Βερολίνο.

Η Αριστερά (2007), Προγραμματικοί ακρογωνιαίοι λίθοι του κόμματος Η Αριστερά, σε: www.die-linke.de, έκδοση: 14.10.2007.

Klaus Doerre (2005), Επισφάλεια – μια πρόκληση της εργασιακής πολιτικής, σε: *WSI-Mitteilungen* 5/2005, S. 250–258.

Dieter Dowe και Kurt Klotzbach (Hg.) (2004), Προγραμματικά έντυπα της γερμανικής κοινωνικής δημοκρατίας, 4., επεξεργασμένη και επίκαιρη έκδοση, Βόννη.

Hermann Duncker (1931), Εισαγωγή, σε: Max Beer, Γενική ιστορία του σοσιαλισμού και των κοινωνικών αγώνων, με συμπληρώσεις του Dr. Hermann Duncker, 7. έκδοση, Βερολίνο, σελ. 9.

Fritz Ertler (1947), Σοσιαλισμός ως στόχος του παρόντος, Schweningen.

Walter Euchner, Helga Grebing κ. α. (2005), Ιστορία των κοινωνικών ιδεών στη Γερμανία. Σοσιαλισμός – καθολική κοινωνική διδασκαλία – προτεσταντική κοινωνική ηθική. Ένα εγχειρίδιο, 2. έκδοση, Wiesbaden.

Nancy Fraser και Axel Honneth (2003), Ανακατανομή ή αναγνώριση; Μια πολιτική – φιλοσοφική διαμάχη, Frankfurt am Main.

Eurostat, Τράπεζα στατιστικών δεδομένων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database.

Helga Grebing (2007), Ιστορία του γερμανικού εργατικού κινήματος. Από την επανάσταση του 1848 έως τον 21. αιώνα, Βερολίνο.

Georg Haverkate (1992), Συνταγματική θεωρία. Το σύνταγμα ως αμοιβαία τάξη, Μόναχο.

Πρόγραμμα του Αμβούργου (2007), Το πολιτικό πρόγραμμα του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος

- Γερμανίας, Grundsatzprogramm der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands, όπως αποφασίστηκε στο συνέδριο του κόμματος SPD στο Αμβούργο στις 28. Οκτωβρίου 2007.
- Wolfgang Heide Meyer (εκδότης) (1997), Τα ανθρώπινα δικαιώματα. Ερμηνείες, συνταγματικά άρθρα, διεθνείς συμβάσεις 4., ανανεωμένη και εμπλουτισμένη έκδοση, Paderborn / Μόναχο / Βιέννη / Ζυρίχη.
- Christoph Heine/Heiko Quast (2009), Επιλογές κύκλων σπουδών και επαγγελματικής κατάρτισης 6 μήνες από την αποφοίτηση. Αποτελέσματα μιας προκαταρκτικής αξιολόγησης (προσωρινή έκδοση). HIS: αναφορά έργου Νοέμβριος 2009. Αννόβερο.
- Thomas Heinrichs (2002), Ελευθερία και Δικαιοσύνη. Φιλοσοφία μιας νέας αριστερής πολιτικής, 1. έκδοση, Muenster.
- Karl Otto Hondrich και Claudia Koch-Arzberger (1994), Αλληλεγγύη στη σύγχρονη κοινωνία, Frankfurt am Main.
- Wolfgang Isserstedt (2007), Η οικονομική και κοινωνική κατάσταση των σπουδαστών στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας το 2006. 18. Κοινωνική έρευνα του γερμανικού Studentenwerks, διεξαγωγή μέσω πανεπιστημιακού συστήματος πληροφορικής HIS, εκδότης. Ομοσπονδιακό υπουργείο παιδείας και έρευνας, Βόννη/Βερολίνο 2007.
- Immanuel Kant (1963), Τα θεμέλια της μεταφυσικής των ηθών, σε: Τα έργα του Kant σε έξι τόμους, έκδοση W. Weischedel, τόμος. IV, Darmstadt.
- Wolfgang Kersting (Hg.) (2000), Πολιτική φιλοσοφία του κράτους πρόνοιας, Weilerswist.
- Juergen Kocka (1995) (Hg.), Η αστική τάξη το 19. αιώνα, τόμος. 1: Η ενότητα και ο πλούτος της Ευρώπης, Goettingen.
- Ferdinand Lassalle (1987), Ομιλίες και γραπτά, έκδοση Juergen Friederici, 1. έκδοση, Leipzig.
- Detlef Lehnert (1983), Η σοσιαλδημοκρατία μεταξύ κινημάτων διαμαρτυρίας και κυβερνητικού κόμματος 1848–1983, 1. έκδοση, Frankfurt am Main
- John Locke (1977), Δύο πραγματείες για την κυβέρνηση, έκδοση Walter Euchner, 1. έκδοση, Frankfurt am Main.
- Rosa Luxemburg (1899), Κοινωνική μεταρρύθμιση ή επανάσταση; Με παράρτημα πολιτοφυλακή και μιλιταρισμός, Leipzig, σε: Rosa Luxemburg, Άπαντα, τόμος. 1: 1893–1905, Πρώτος μισός τόμος, 7. έκδοση, Βερολίνο 1990, σελ. 367–466.
- Karl Marx (1998), Κριτική της πολιτικής οικονομίας (=MEW 23), Βερολίνο.
- Rudolf Meidner και Anna Hedborg (1984), Το μοντέλο της Σουηδίας. Εμπειρίες μιας κοινωνίας ευημερίας, Φρανκφούρτη/Νέα Υόρκη.
- Charles de Secondat Montesquieu (1992), Για το πνεύμα των νόμων έκδοση Ernst Forsthoff, τόμος. 1, Tuebingen.
- Wolfgang Merkel κ.α. (2006), Η ικανότητα μεταρρύθμιση της σοσιαλδημοκρατίας. Προκλήσεις και απολογισμός της κυβερνητικής πολιτικής στη δυτική Ευρώπη., 1. έκδοση, Wiesbaden.
- Thomas Meyer και Nicole Breyer (συνεργάτες) (2005), Το μέλλον της κοινωνικής δημοκρατίας, Βόννη.
- Thomas Meyer (2005) (εκδότης), Η Θεωρία της κοινωνικής δημοκρατίας, 1. έκδοση, Wiesbaden.
- Thomas Meyer (2006), Πρακτική της κοινωνικής δημοκρατίας, 1. έκδοση, Wiesbaden.
- Gero Neugebauer (2007), Πολιτικά περιβάλλοντα στη Γερμανία. Η μελέτη του ιδρύματος Friedrich-Ebert, Βόννη.
- Matthias Platzeck, Frank-Walter Steinmeier και Peer Steinbroeck (εκδότες) (2007), Στο ύψος της εποχής. Κοινωνική δημοκρατία και πρόοδος τον 21^ο αιώνα, Βερολίνο.
- Julian Nida-Römelin και Wolfgang Thierse (εκδότες) (1997), Φιλοσοφία και πολιτική 1. έκδοση, Essen.
- ΟΟΣΑ (2007), PISA-2006-Datenband, Πίνακας 4.4c, Relationship between student performance in science and the PISA index of economic, social and cultural-status (ESCS) for PISA 2000, PISA 2003 and PISA 2006, <http://www.oecd.org/dataoecd/30/62/39704344.xls> (τελευταία λήψη στις 20 Δεκεμβρίου 2009).
- OCED, Οργάνωση για οικονομική συνεργασία και ανάπτυξη. ΟΟΣΑ .Stat Extracts, <http://stats.oecd.org>.
- Dieter Plehwe και Bernhard Walpen (2001), Συλλογισμοί για μια κοινωνιολογία των διανοούμενων του νεοφιλελευθερισμού, σε: Hans-Jörgen Bieling, Klaus Doerre κ. α. (2001), Ευέλικτος καπιταλισμός. Αναλύσεις κριτική, πολιτική πράξη, Αμβούργο, σελ. 225–239.
- John Rawls (1979), Μια θεωρία της δικαιοσύνης, Frankfurt am Main.
- Juergen Ritsert (1997), Δικαιοσύνη και ισότητα, 1. έκδοση, Muenster.
- Jean-Jacques Rousseau (1997), Συζήτηση για την ανισότητα. Κριτική έκδοση του αναπόσπαστου κειμένου, μεταφρασμένο και σχολιασμένο από τον Heinrich Meier, 4. έκδοση Paderborn/Μόναχο/Βιέννη/Ζυρίχη.
- Franz Schultheis και Kristina Schulz (εκδότες) (2005), Κοινωνία περιορισμένης ευθύνης. Παράλογες απαιτήσεις και βάσανα της γερμανικής καθημερινότητας, Konstanz.
- Amartya Sen (1985), Commodities and Capabilities, Amsterdam.
- Michael Walzer (1997), Πλουραλισμός και δημοκρατία σε: Julian Nida-Römelin και Wolfgang Thierse (1997), Φιλοσοφία και πολιτική, 1. έκδοση, Essen, σελ. 24–40.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΒΙΒΛΙΩΝ

Οι παρακάτω προτάσεις βιβλίων είναι για όλους όσους επιθυμούν να ασχοληθούν σε μεγαλύτερο βάθος με τις βασικές αρχές της κοινωνικής δημοκρατίας.

Βιβλία για την κοινωνική δημοκρατία

Θεματική ενότητα
«Κοινωνική
Δημοκρατία
της διαδικτυακής
ακαδημίας.

Ποιες είναι οι ρίζες και οι αξίες της κοινωνικής δημοκρατίας; Πως μπορεί να είναι διαμορφωμένη η πολιτική πρακτική για να εφαρμοστεί ενόψει νέων προκλήσεων όπως η παγκοσμιοποίηση και οι δημογραφικές μεταβολές; Αυτά είναι τα ερωτήματα τα οποία αποτελούν το αντικείμενο της θεματικής ενότητας «Κοινωνική Δημοκρατία» της διαδικτυακής ακαδημίας του ιδρύματος Friedrich-Ebert. Εκτός από πολυάριθμα άρθρα π.χ. για τα θεμέλια, τα πεδία εφαρμογής και τους παράγοντες της κοινωνικής δημοκρατίας θα βρείτε εκτενές γλωσσάριο και μαθησιακό υλικό.

www.fes-online-akademie.de

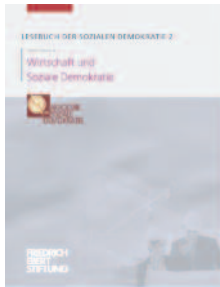
Vaut, Simon κ.α.

Βιβλίο 2: Οικονομία και Κοινωνική Δημοκρατία. 2009

Πολιτική Ακαδημία του Ιδρύματος Friedrich-Ebert

(ISBN: 978-3-86872-154-6)

Πώς μπορεί να πετύχει μια σύγχρονη οικονομική πολιτική αξιών της κοινωνικής δημοκρατίας; Σε ποιες θεωρίες μπορεί να θεμελιωθεί μια οικονομική πολιτική η οποία βασίζεται στις αξίες της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της αλληλεγγύης; Ποιες είναι οι βασικές αρχές της; Και κυρίως: Πώς μπορεί να εφαρμοστεί πρακτικά; Το βιβλίο «Οικονομία και Κοινωνική Δημοκρατία» αναζητά τις απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα. Σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η διδασκαλία του Βρετανού οικονομολόγου John Maynard Keynes. Σε οικονομικά θολούς καιρούς όπου πολλοί κατευθύνονται μόνο στο εύρος του οπτικού πεδίου τους είναι σημαντικό να ελέγχει κανείς τη δική του (οικονομικό)πολιτική πορεία.

Petring, Alexander κ.α.

Βιβλίο 3: Κράτος Πρόνοιας και Κοινωνική Δημοκρατία. 2009

Πολιτική Ακαδημία του Ιδρύματος Friedrich-Ebert

(ISBN: 978-3-86872-128-7)

Η σχέση δημοκρατίας και κράτους πρόνοιας, μοντέλα κρατών πρόνοιας διαφόρων χωρών, κοινωνικοπολιτικό πρόγραμμα των κομμάτων, δημοφιλής κριτική και πραγματική πρόκληση. Αυτά είναι τα θέματα του βιβλίου «Κράτος Πρόνοιας και Κοινωνική Δημοκρατία». Στο επίκεντρο βρίσκεται το ερώτημα: Με ποιο γνώμονα πρέπει να διαμορφώσει η κοινωνική δημοκρατία τους φόρους, την ασφάλιση ανεργίας, τις συντάξεις, την υγεία και την παιδεία; Θεμελιώδεις συσχετισμοί, θεμελιωμένοι θεωρητικά και πρακτικά, με σαφείς και κατανοητές αναλύσεις.

Πολιτική Ιστορία Ιδεών

Euchner, Walter, Grebing, Helga κ.α.

Ιστορία των Σοσιαλιστικών Ιδεών στη Γερμανία, Σοσιαλισμός – Καθολική Κοινωνική Διδασκαλία – Προτεσταντική Κοινωνική Ηθική. Ένα εγχειρίδιο.

VS Εκδόσεις Κοινωνικών Επιστημών (ISBN: 978-3-531-14752-9)

Αυτό το αναλυτικό εγχειρίδιο ρίχνει μια ευρεία ματιά στους συσχετισμούς των κοινωνικών κινήματων και των ιστορικοϊδεολογικών εξελίξεων. Στο επίκεντρο βρίσκονται ο σοσιαλισμός, η καθολική κοινωνική διδασκαλία και η προτεσταντική κοινωνική ηθική.

Langewiesche, Dieter:

Λιμπεραλισμός και Σοσιαλισμός. Επιλεγμένες Αναφορές. 2003.

Εκδοτικός Οίκος J.H. W. Dietz Nachf. (ISBN: 978-3-8012-4132-2)

Ο διάσημος ιστορικός από τη Θουριγγία Dieter Langewiesche φωτίζει σε 17 εκθέσεις την ενδιαφέρουσα ιστορία των μεγάλων κοινωνικών ιδεολογιών του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα και των αλληλεπιδράσεών τους, του λιμπεραλισμού και του σοσιαλισμού και τις πολιτιστικές, κοινωνικές και πολιτικές πτυχές τους.

Υπόβαθρα

Meyer, Thomas:

Θεωρία της Κοινωνικής Δημοκρατίας. 2005.

VS Εκδόσεις Κοινωνικών Επιστημών (ISBN: 978-3-5311-4612-6)

Δύο δυνάμεις μάχονται στον παγκοσμιοποιημένο κόσμο του παρόντος για εξουσία: η ελευθεριάζουσα δημοκρατία και οι κοινωνική δημοκρατία. Ο Thomas Meyer ξεδιπλώνει τα θεωρητικά υπόβαθρα για μια πολιτική κοινωνικής δημοκρατίας, στην οποία εκτός από τα αστικά και τα πολιτικά θεμελιώδη δικαιώματα λαμβάνονται υπόψη και τα κοινωνικά και οικονομικά θεμελιώδη δικαιώματα κάθε ανθρώπου.

Meyer, Thomas (συνεργασία: Nicole Breyer).

Το Μέλλον της Κοινωνικής Δημοκρατίας. 2005.

Πολιτική Ακαδημία του Ιδρύματος Friedrich-Ebert (ISBN: 3-89892-315-0)

Σε αυτή τη δημοσίευση συνοψίζονται τα σημαντικότερα στοιχεία από τη Θεωρία της Κοινωνικής Δημοκρατίας και την Πράξη της Κοινωνικής Δημοκρατίας.

Κοινωνική Δημοκρατία στη Γερμανία

Erppler, Erhard:

Ένα κόμμα για τη δεύτερη δεκαετία: Το σοσιαλιστικό κόμμα Γερμανίας (SPD)? 2008.

Εκδοτικός οίκος vorwaerts. (ISBN: 978-3-86602-175-4)

Ο Erhard Erppler, πρωτοπόρος του SPD δημοσίευσε ένα βιβλίο το οποίο έχει ως αποκλειστικό θέμα το κόμμα του, τους στόχους και τις ευκαιρίες του. Περιγράφει αναλυτικά πώς η καπιταλιστική σκέψη προκάλεσε μεταβολές για πάνω από 25 χρόνια στην Ευρώπη και τη Γερμανία. Αυτό που μένει είναι μια γερμανική κοινωνία της οποίας η αίσθηση δικαιοσύνης έχει βαθιά πληγωθεί και όπου το χάσμα μεταξύ πλούσιων και φτωχών έχει βαθύνει σε τέτοιο σημείο ώστε υπάρχει κίνδυνος διάσπασης της κοινωνίας.

Gebriel, Sigmar:

Νέα αριστερή σκέψη. Πολιτική για την πλειοψηφία. 2008.

(ISBN: 978-3-492-05212-2)

Ο Sigmar Gabriel παρουσιάζει ένα πολιτικό πρόγραμμα, το οποίο αντιμετωπίζει με νέο τρόπο την αριστερή σκέψη απελευθερώνοντάς την από μια θανάσιμη παγίδα: είτε να γίνει πιο ήπια εωσότου γίνει αγνώριστη είτε να επιστρέψει στα ξεπερασμένα παλιά αριστερά πρότυπα. Οι πλειοψηφίες κατά την άποψη του προκύπτουν από πολιτικά περιεχόμενα και όχι μέσω μαθηματικών εξουσίας και ατελείωτων συζητήσεων συνασπισμού. Απαιτεί τίποτα λιγότερο από την επιστροφή στην πολιτική.

Beck, Kurt/Heil, Hubertus (εκδότες):

Κοινωνική Δημοκρατία στον 21ο αιώνα.

Εγχειρίδιο για τις προγραμματικές συζητήσεις του Σοσιαλιστικού Κόμματος Γερμανίας (SPD). 2007.

Εκδοτικός οίκος vorwaerts. (ISBN: 978-3-86602-525-7)

Οι εκδότες αυτής της δημοσίευσης θέτουν μαζί με άλλους συγγραφείς σημαντικά μελλοντικά ερωτήματα στο πλαίσιο των προγραμματικών συζητήσεων: πώς και με ποιόν διαμορφώνουμε την παγκοσμιοποίηση; Προς τα πού οδεύει η Ευρώπη; Πώς αναζωογονούμε τη δημοκρατία; Πώς μπορεί να αναπτυχθεί η οικονομία μας λύνοντας ταυτόχρονα τα κοινωνικά και οικολογικά μελλοντικά προβλήματα; Πού δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας και τι μπορεί να παρέχει ένα προνοητικό κράτος πρόνοιας; Θα πετύχουμε τη μεταβολή στην παραγωγή ενέργειας; Πώς διαμορφώνεται η πολιτική συμμαχία για την κοινωνική δημοκρατία στην εποχή μας;

Η Κοινωνική Δημοκρατία διεθνώς

Meyer, Thomas (εκδότης):

Η Πρακτική της Κοινωνικής Δημοκρατίας. 2005.

VS εκδόσεις κοινωνικών επιστημών. (ISBN: 978-3-531-15179-3)

Αυτό το βιβλίο παρουσιάζει τρέχουσες ποιοτικές μελέτες κατά χώρα από κορυφαίους ειδικούς του τομέα στο πνεύμα της Θεωρίας της Κοινωνικής Δημοκρατίας του Thomas Meyer. Εξετάζονται η Σουηδία, η Ιαπωνία, η Γερμανία, η Μεγάλη Βρετανία, η Ολλανδία και οι ΗΠΑ. Παρουσιάζεται επίσης νέος δείκτης για τη μέτρηση της κοινωνικής δημοκρατίας.

Krell, Christian:

Κοινωνική Δημοκρατία και Ευρώπη.

Η Ευρωπαϊκή Πολιτική του Σοσιαλιστικού Κόμματος Γερμανίας (SPD).

Labour Party και Parti Socialiste. 2009.

VS εκδόσεις κοινωνικών επιστημών. (ISBN: 978-3-531-16498-4)

Ποιος και τι ορίζει την ευρωπαϊκή πολιτική ενός κόμματος; Αυτό το ερώτημα εξετάζει ο Christian Krell. Γ' αυτό το σκοπό συγκρίνει την ευρωπαϊκή πολιτική τριών εθνικών κομμάτων την περίοδο μεταξύ 1979 και 2002: του Γερμανικού Σοσιαλιστικού Κόμματος (SPD), του βρετανικού Εργατικού Κόμματος (Labour Party) και του Γαλλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος (Parti Socialiste) Καταδεικνύει ταυτίσεις αλλά και εμφανείς διαφορές, ειδικά μεταξύ των ευρωπαϊκών στρατηγικών ενσωμάτωσης των τριών κομμάτων.

Merkel, Wolfgang / Egle, Christoph / Henkes, Christian / Ostheim, Tobias / Petring, Alexander:

Η Ικανότητα Μεταρρύθμισης της Κοινωνικής Δημοκρατίας. Προκλήσεις και Απολογισμός της Κυβερνητικής Πολιτικής στη Δυτική Ευρώπη. 2005.

VS εκδόσεις κοινωνικών επιστημών. (ISBN: 978-3-531-14750-5)

Στα τέλη της δεκαετίας του '90 τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα των περισσότερων χωρών της Ευρώπης Ένωσης συμμετείχαν στην κυβέρνηση. Πόσο επιτυχημένα ήταν τα διάφορα κόμματα σε ότι αφορά την πολιτική μεταρρύθμισή τους; Ακολουθούσαν έναν ενιαίο «τρίτο δρόμο»; Βάσει αναλυτικών μελετών κατά χώρα αναλύονται και αξιολογούνται οι σοσιαλδημοκρατικές πολιτικές στη Γερμανία, τη Γαλλία, τη Μεγάλη Βρετανία, την Ολλανδία, τη Σουηδία και τη Δανία.

Ιστορία

Dowe, Dieter:

Από το Εργατικό στο Λαϊκό Κόμμα. Ανάπτυξη Προγράμματος της Γερμανικής Σοσιαλδημοκρατίας από το 19ο αιώνα. Σειρά Κύκλος Συζητήσεων Ιστορίας, 2007, τεύχος 71 (<http://library.fes.de/pdf-files/historiker/04803.pdf>).

Ο Dieter Dowe παρουσιάζει την ιστορία της Σοσιαλδημοκρατίας από την επανάσταση του 1848 σε θεωρία και πράξη ως σημαντικό μέρος της μακράς και ατελείωτης συζήτησης για μια ελεύθερη, δημοκρατική και δίκαιη τάξη κράτους και κοινωνίας.

Grebing, Helga:

Ιστορία του Γερμανικού Εργατικού Κινήματος.

Από την Επανάσταση του 1848 έως τον 21ο αιώνα. 2002.

Εκδόσεις vorwaerts. ISBN: 978-3-86602-288-1

Εδώ και χρόνια η πολιτική επιτυχία ανεβαίνει και πέφτει με την ικανότητα των κομμάτων να δημιουργήσουν εμπιστοσύνη για τα προγράμματά τους για την αγορά εργασίας. Αυτό που λείπει έως τώρα είναι ένα ικανό μοντέλο για μια μελλοντική κοινωνία πέρα από την κλασική αμειβομένη εργασία. Διότι ο άνθρωπος θα πρέπει να είναι «δραστήριος» για να ζήσει μια αξιοπρεπή ζωή. Πώς μπορεί να διαμορφώνεται λοιπόν μια μεταβιομηχανική Γερμανία με αρκετή εργασία για όλους; Και ποια ζητήματα θα πρέπει να αντιμετωπίσει το εργατικό κίνημα και το κόμμα του, το SPD;

Mueller, Susanne/Potthoff, Heinrich:

Μικρή Ιστορία του Σοσιαλιστικού Κόμματος Γερμανίας (SPD) 1848-2002. 2002.

Εκδόσεις J.H. W. Dietz Nachf. (ISBN: 978-3-8012-0320-7)

Η Μικρή Ιστορία του SPD έχει γίνει κλασικό έργο και εξιστορεί την ιστορία του παλαιότερου γερμανικού κόμματος από τις απαρχές του έως τη διακυβέρνηση του Γκέρχαρντ Σρέντερ. Περιλαμβάνεται χρονολογικός πίνακας για εύκολο προσανατολισμό.

Schneider, Michael:

Μικρή Ιστορία των Συνδικάτων.

Η Ανάπτυξή του στη Γερμανία από τις Απαρχές έως Σήμερα. 2000.

Εκδόσεις J.H. W. Dietz Nachf. (ISBN: 978-3-8012-0294-1)

Ο Michael Schneider περιγράφει με λεπτομέρεια και γνώση την ιστορία των συνδικάτων από τις απαρχές τους κατά τη διάρκεια της βιομηχανοποίησης έως τις τρέχουσες προκλήσεις της συνδικαλιστικής εργασίας την εποχή της παγκοσμιοποίησης.

Σημαντικοί όροι:

- 1. Εργατικό κίνημα**
(σελ. 72-80)
- 2. Βερολίνο, Isaiah**
(σελ. 102)
- 3. Δημοκρατικός σοσιαλισμός**
(σελ. 72-85)
- 4. Fraser, Nancy**
(σελ. 28-31)
- 5. Ελευθερία**
(σελ. 9, 11-18, 40-42, 84)
- 6. Δικαιώματα ελευθερίας**
(σελ. 102-106)
- 7. Δικαιοσύνη**
(σελ. 9, 19-36, 40-42)
- 8. Ισότητα**
(σελ. 9, 19-29, 4-36, 40-42)
- 9. Κάντ, Ιμμανουήλ**
(σελ. 16-17)
- 10. Καπιταλισμός**
(σελ. 62-66, 72-83, 89-92)
- 11. Συντηρητισμός**
(σελ. 70-71)
- 12. Φιλελεύθερη δημοκρατία**
(σελ. 93-96, 102-104)
- 13. Λιμπεραλισμός**
(σελ. 12, 22-25, 67-69, 94)
- 14. Ελευθεριάζουσα δημοκρατία**
(σελ. 84-85, 93-96, 102-104)
- 15. Λοκ, Τζων**
(σελ. 11-15)
- 16. Rawls, John**
(σελ. 22-27)
- 17. Ρουσσώ, Ζαν-Ζακ**
(σελ. 14-15)
- 18. Αλληλεγγύη**
(σελ. 9, 37-39, 40-42)
- 19. Κοινωνική δημοκρατία**
(σελ. 6-8, 72-85, 86-106, 107)
- 20. Θεωρία της σοσιαλιστικής δημοκρατίας (Thomas Meyer)**
(σελ. 86-106)

ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΕΙΡΑ

«Τα εγχειρίδια της κοινωνικής δημοκρατίας επισημαίνουν γρήγορα και εύστοχα περίπλοκα σημεία. Ποιος, τι και πώς και κυρίως για ποιο λόγο: μια σύνοψη που αξίζει χρυσό στην πολιτική καθημερινότητα».

Dianne Koester, γραμματέας συνδικάτου

«Το εγχειρίδιο Θεμέλια της Κοινωνικής Δημοκρατίας αποτελεί ενθάρρυνση. Σε καιρούς όπου οι πολιτικές διαφορές αρχίζουν να θολώνουν, ενθαρρύνει για έλεγχο των θεμελίων της πολιτική δράσης του καθενός. Το βιβλίο δεν προσφέρει εύκολες λύσεις. Ο αναγνώστης / η αναγνώστρια θα πρέπει να αντιμετωπίσει τις διάφορες πτυχές της κοινωνικής δημοκρατίας, της θεωρίας και της πράξης της. Αυτό οξύνει την πολιτική ικανότητα αξιολόγησης. Παρά το πλούσιο περιεχόμενό του ο αναγνώστης δε χάνει ποτέ τη συνολική εικόνα. Μια καθαρή δομή, μια σωστή και συνοπτική οργάνωση του υλικού καθιστούν την ανάγνωση ευχάριστη. Συνολικά: Καθαρός προσανατολισμός χωρίς ακατάλληλες απλοποιήσεις.»

Ulrike Witt, PES Activist Group Goettingen

«Συνοπτικά μπορεί να σημειωθεί ότι οι συγγραφείς πέτυχαν το στόχο τους να συγγράψουν μια εύστοχη μελέτη των θεωρητικών θεμελίων μιας κοινωνικής δημοκρατίας σε μορφή εγχειριδίου για ένα ιδιαίτερα ανομοιογενές κοινό-στόχο. Ο τόμος (Θεμέλια της Κοινωνικής Δημοκρατίας) εντυπωσιάζει ιδιαίτερα με την πρακτική ενασχόληση του περιεχομένου του. Ο διαφανής χειρισμός της βιβλιογραφίας, μια εκτενής βιβλιογραφία, πολυάριθμες εικόνες, επισημασμένα ενδιάμεσα τμήματα, βιογραφικές σημειώσεις για τους διάφορους θεωρητικούς και ειδικά οι παραδειγματικές διαμάχες σύγχρονων συζητήσεων προσφέρουν μια πρώτη κατευθυντήρια γραμμή πολιτικής σκέψης και δράσης τόσο ως συνοδευτικό υλικό των σεμιναρίων της ASD όσο και ανεξάρτητα από αυτά.

Michael Raschke, Πανεπιστήμιο Kassel

Michael Raschke, Πανεπιστήμιο Kassel

(αναλυτική κριτική στο «Διεθνής Πολιτική και Κοινωνία» 2/2009)

Το εγχειρίδιο Οικονομία και Κοινωνική Δημοκρατία αποτελεί ένα άριστο εργαλείο για ανθρώπους οι οποίοι συλλογίζονται εάν αυτό που ζουν στην «οικονομική ζωή» τους ή ως καταναλωτές πράγματι ταυτίζεται με αυτό που εννοεί το σύνταγμα με τον ορισμό «πρόσταγμα κράτους πρόνοιας».

Josef Vogt, πολυετής μέλος του SPD, IG Metall και AWO

«Στο υπόβαθρο των τρεχουσών δραματικών οικονομικών εξελίξεων τίθεται το ερώτημα για μια σύγχρονη σοσιαλδημοκρατική οικονομική πολιτική και πέρα από την ημερήσια διαχείριση κρίσεων του οικονομικού τομέα. Από τις εργασίες και τα σεμινάρια της Ακαδημία Κοινωνικής Δημοκρατίας του FES προέκυψε ένα ευανάγνωστο διδακτικό εγχειρίδιο (Κοινωνία και Κοινωνική Δημοκρατία) για τον πολιτικό πρακτικό, το οποίο με αξιοθαύμαστο τρόπο παρέχει και σε αρχάριους μια κατανοητή σύνοψη της οικονομικοπολιτικής ιστορίας ιδεών και πρακτικής.»

Ulrich Hoerning, λέκτορας του ομοσπονδιακού υπουργείου οικονομικών, Ιούλιος 2009

(λεπτομερής κριτική στο περιοδικό «Νέα Κοινωνία/Τετράδια Φρανκφούρτης» 7+8/2009)

«Υπάρχουν έντονες διενέξεις για την κοινωνική πολιτική. Πρόκειται για τομέα όπου οι κοσμοθεωρίες των κομμάτων συγκρούονται όλο και περισσότερο. Με το εγχειρίδιο 3 Κοινωνικό Κράτος και Κοινωνική Δημοκρατία μπορεί κανείς να προετοιμαστεί για αυτό το ζήτημα. Παρουσιάζει διάφορες έννοιες της δικαιοσύνης. Δείχνει ποιος επιθυμεί ποιο κράτος πρόνοιας και καθιστά σαφές τι μπορούμε να μάθουμε από τα σκανδιναβικά κράτη πρόνοιας. Γίνεται εμφανές ότι όποιος μιλά για κοινωνική πολιτική, μιλά για ζητήματα κατανομής. Εργασία, σύνταξη, υγεία και παιδεία θα πρέπει να οργανωθούν δίκαια και – σημαντικότερο από ποτέ – να χρηματοδοτούνται με αλληλεγγύη. Και σε αυτό το ζήτημα ανταποκρίνεται το εγχειρίδιο 3 εμπεριστατωμένα και με κατανοητό τρόπο.»

Sascha Vogt, αναπληρωτής πρόεδρος της ομοσπονδίας Juno.

*ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

H Julia Blaesius (*1981) είναι λέκτορας στο τμήμα Διεθνούς Διαλόγου του Ιδρύματος Friedrich-Ebert. Σπούδασε ξένες γλώσσες και οικονομικές και πολιτιστικές μελέτες στο πανεπιστήμιο του Passau. Εκεί απέκτησε το Master of Science in European Political Economy στο London School of Economics.

H Frederike Boll (*1983) είναι φοιτήτρια του πανεπιστημίου Wilhelm του Muenster της Βεστροφιάς. Σπουδάζει πολιτικές επιστήμες ως κύρια κατεύθυνση επικοινωνία και μέσα ενημέρωσης και ψυχολογία ως μαθήματα επιλογής.

O Jochen Dahn (*1981) είναι λέκτορας της Πολιτικής Ακαδημίας του Ιδρύματος Friedrich- Ebert. Σπούδασε στο Muenster και στη Malaga πολιτικές επιστήμες, επικοινωνία και μέσα ενημέρωσης και δημόσιο δίκαιο.

O Dr. Christoph Egle (*1974) είναι επιστημονικός βοηθός στο πανεπιστήμιο Ludwig-Maximilian του Μονάχου. Σπούδασε πολιτικές επιστήμες, κοινωνιολογία και φιλοσοφία και ολοκλήρωσε διδακτορικό για τις οικονομικές και πολιτικές μεταρρυθμίσεις στη Γερμανία και τη Γαλλία. Από το 2001 έως το 2004 υπήρξε συνεργάτης σε ένα ερευνητικό πρόγραμμα του πανεπιστημίου Ruprecht-Karl της Χαϊδελβέργης που αφορούσε σοσιαλοδημοκρατική μεταρρυθμιστική πολιτική σε δυτικοευρωπαϊκή σύγκριση.

O Tobias Gombert (*1795) εργάζεται στην οργάνωση σεμιναρίων διοικητικών συμβουλίων. Επίσης είναι εκπαιδευτής σε σεμινάρια επικοινωνίας και θεωρίας και workshops. 2003-2005 υπήρξε αναπληρωτής πρόεδρος της ομοσπονδίας Juso, 2005-2007 ήταν μέλος του προεδρείου της. Εκείνη την περίοδο συμμετείχε στη δημιουργία σχολείων της Juso. Από το 2007 εργάζεται ως εκπαιδευτής στην Ακαδημία Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας. Έχει συγγράψει επιστημονικές εργασίες για τον Zan-Zak Ρουσσώ, για τη μαρξιστική θεωρία και τη φιλοσοφία της ηθικής.

O Erik Gurgsdies (*1944) ήταν διευθυντής του τοπικού γραφείου Mecklenburg-Vorpommern του Ιδρύματος Friedrich-Ebers. Σπούδασε οικονομικά και κοινωνιολογία. Έπειτα εργάστηκε ως λέκτορας οικονομίας στο πανεπιστήμιο Heimvolkshochschule Bergneustadt και Ahrenburg καθώς και στο πανεπιστήμιο Οικονομικών και Πολιτικής στο Αμβούργο.

O Marc Herter (*1974) είναι πρόεδρος της κομματικής επιτροπής του SPD στο Hamm (Βεστφαλία). Σπουδάζει νομικές επιστήμες στο πανεπιστήμιο Wilhelm του Muenster της Βεστφαλίας. Από το 2002 είναι μέλος του SPD της Βόρειας Ρηνανίας-Βεστφαλίας, από το 2006 είναι μέλος του τοπικού προεδρείου του κόμματος.

O Dr. Christian Krell (*1977) είναι συνεργάτης του Ιδρύματος Friedrich-Ebers και είναι υπεύθυνος για την Ακαδημία Κοινωνικής Δημοκρατίας. Σπούδασε πολιτικές επιστήμες, ιστορία, οικονομικές επιστήμες και κοινωνιολογία στο Πανεπιστήμιο Siegen και το University of New York. Το 2007 έκανε το διδακτορικό του στις πολιτικές επιστήμες για την ευρωπαϊκή πολιτική του SPD, του Labour Party και του Parti Socialiste.

H Dr. Eun-Jeung Lee (*1963) είναι από το 2008 διευθύντρια των μελετών για την Κορέα στο Ελεύθερο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου. Σπούδασε στο πανεπιστήμιο Ehwa στη Σεούλ και το πανεπιστήμιο Georg-August Goettingen όπου έκανε το διδακτορικό της. Το 2001 ολοκλήρωσε τις σπουδές για την απόκτηση της άδειας διδασκαλίας στο πανεπιστήμιο Martin-Luther Halle-Wittenberg και εργάστηκε εκεί ως λέκτορας. Υπήρξε υπότροφος ερευνών στο ίδρυμα Alexander Humboldt, fellow του Japan Foundation και Visiting Research Fellow στο πανεπιστήμιο Chuo του Τόκιο.

O Matthias Neis (*1976) σπούδασε γερμανική φιλολογία, πολιτικές επιστήμες και επικοινωνία και μέσα ενημέρωσης στο πανεπιστήμιο Wilhelm του Muenster της Βεστφαλίας. Από το 2004 έως το 2006 υπήρξε επιστημονικός συνεργάτης στο ερευνητικό ινστιτούτο «Εργασία – Μόρφωση – Συμμετοχή» στο Recklinghausen. Από το 2006 είναι επιστημονικός συνεργάτης στο πανεπιστήμιο Friedrich-Schiller Jena στο πρόγραμμα HBS «Οικονομικός παράγοντας προώθησης της επιστήμης».

H Christina Rentsch (*1982) είναι φοιτήτρια επικοινωνίας και μέσωσ ενημέρωσης, πολιτικών επιστημών και ψυχολογίας στο πανεπιστήμιο Wilhelm του Muenster της Βεστφαλίας. Πριν τις σπουδές της ολοκλήρωσε μια εκπαίδευση για το επάγγελμα της Werbekauffrau στην Κολωνία.

O Martin Timpe (*1978) είναι διευθυντής των πανεπιστημίων της ομοσπονδίας Juso και από το 2007 εργάζεται ως εκπαιδευτής σε σεμινάρια της Ακαδημίας Κοινωνικών Επιστημών. Σπούδασε πολιτικές επιστήμες στο Ινστιτούτο Otto-Suhr στο ελεύθερο πανεπιστήμιο του Βερολίνου.

Η πολιτική χρειάζεται έναν σαφή προσανατολισμό. Μόνο όποιος μπορεί να κατονομάσει με ακρίβεια τους στόχους της δράσης του μπορεί να τους επιτύχει και να ενθουσιάσει κι άλλους γι' αυτούς. Γι' αυτό το λόγο το εγχειρίδιο για τις «Βασικές Αρχές της Κοινωνικής Δημοκρατίας» έχει ως θέμα του τη σημασία της κοινωνικής δημοκρατίας τον 21ο αιώνα. Σε ποιες αξίες βασίζεται; Ποιους στόχους ακολουθεί; Πως μπορεί να εφαρμοστεί πρακτικά;

Τα θέματα των εγχειριδίων της κοινωνικής δημοκρατίας προσανατολίζονται στα σεμινάρια της Ακαδημίας Κοινωνικής Δημοκρατίας. Η Ακαδημία Κοινωνικής Δημοκρατίας αποτελεί προσφορά ειδίκευσης του Ιδρύματος Friedrich-Ebert για πολιτικά δραστήριους και ενδιαφερόμενους.

Περισσότερες πληροφορίες για την ακαδημία: www.fes-soziale-demokratie.de

«Το εγχειρίδιο Θεμέλια της Κοινωνικής Δημοκρατίας αποτελεί ενθάρρυνση. Σε καιρούς όπου οι πολιτικές διαφορές αρχίζουν να θολώνουν, ενθαρρύνει για έλεγχο των θεμελίων της πολιτικής δράσης του καθενός.»

Ulrike Witt, PES Activist Group Goettingen

«Τόσο ως συνοδευτικό υλικό για τα σεμινάρια της Ακαδημίας Κοινωνικής Δημοκρατίας όσο και ανεξάρτητα από αυτά αποτελεί μια πρώτη κατευθυντήρια γραμμή πολιτικής σκέψης και πράξης.»

Michael Reschke, Πανεπιστήμιο Kassel